

# พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มัชฌิมนิกาย เล่มที่ ๑๔

ปรับปรุงใหม่

**พระสูตรตันตปิฎก**  
**มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก**  
**ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น**

**๑. เทวทหวรรค**

**หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เทวทหนิคม**

**๑. เทวทหสูตร**

**ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เทวทหนิคม**

**วาทะของนิครนถ์**

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของเจ้าศากยะชื่อเทวทหะ แคว้นสักกะ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีวว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ(การบำเพ็ญ เพียรอย่างหนัก) เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”๑ นิครนถ์ทั้งหลาย๒เป็นผู้มีวาทะอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราเข้าไปหานิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาทะอย่างนี้ แล้วถาม

อย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายมีวาทะอย่างนี้

มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป” จริงหรือ” นิครนถ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ก็ยังปฏิเสธว่า “ใช่”

เราจึงถามนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

นิครนถ์เหล่านั้นตอบว่า “ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบันหรือ”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

[๒] “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายไม่ทราบดังนี้ว่า “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

ไม่ทราบว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

ไม่ทราบว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

ไม่ทราบว่า “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายไม่ทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยดบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ในอำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนา

สิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

พึงทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายพึงทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบันด เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควรพยากรณ์ว่ “บุรุษบุคคลนี้เสวย

สุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเกาสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

[๓] นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง เพราะเหตุแห่งการถูกลูกศรแทง บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า

เผ็ดร้อน มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต๒ของเขาจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอ

ผ่าตัดนั้นใช้มีดผ่าปากแผลของบุรุษนั้น เพราะเหตุแห่งการใช้มีดผ่าปากแผล บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงใช้เครื่องมือตรวจหาลูกศร (ในแผล)ของเขา เพราะเหตุแห่งการตรวจหาลูกศร บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์เวทนา

กล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงถอนลูกศรออก เพราะเหตุแห่งการถอนลูกศรออก บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เพราะเหตุแห่งการใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน

ต่อมา เพราะบาดแผลหาย มีผิวหนังเรียบสนิท บุรุษนั้นจึงหายโรค มีความสุข มีความเสรี อยู่ตามลำพังได้ เดินได้ตามปรารถนา เขาคิดอย่างนี้ว่า “เมื่อก่อนเราถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง เพราะเหตุแห่งการถูกลูกศรแทง เรานั้น

ได้เสวยทุกขเวทนากลับ เผ็ดร้อน มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเราจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอผ่าตัดนั้นใช้มีดผ่าปากแผลของเรา เพราะเหตุแห่งการใช้มีดผ่าปากแผล เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากลับ เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงใช้เครื่องมือตรวจหาลูกศร(ในแผล)ของเรา เพราะเหตุแห่งการตรวจหาลูกศร เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากลับ เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นได้ถอนลูกศรออก เพราะเหตุแห่งการถอนลูกศรออก เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากลับ เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เพราะเหตุแห่งการใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เรานั้นได้เสวย

ทุกขเวทนากลับ เผ็ดร้อน บัดนี้ เพราะบาดแผลหาย มีผิวหนังเรียบสนิท เรานั้นจึงหายโรค มีความสุข มีความเสรี อยู่ตามลำพังได้ เดินได้ตามปรารถนา” แม้ฉันใด

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

พึงทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายพึงทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยดับ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป” ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย แต่เพราะเหตุที่ท่านทั้งหลายไม่ทราบว่  
“เรา

ทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

ไม่ทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้  
ทำไว้”

ไม่ทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้  
บ้าง”

ไม่ทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้  
เราพึงให้

สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึง  
จักเป็นอัน

สลายไป”

ท่านทั้งหลายไม่ทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรม  
ทั้งหลายในปัจจุบัน ฉะนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่  
“บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมด  
นั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วย  
ตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป  
เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรม  
สิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้น  
ไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

[๔] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว นิครนถ์เหล่านั้นได้  
กล่าวกับเราว่ “ท่านผู้มีอายุ นิครนถ์ นาฏบุตรเป็นสัพพัญญู(ผู้รู้ธรรม  
ทั้งปวง) เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญาณญาณทัสสนะด้อย่างเบ็ดเสร็จว่ “เมื่อ  
เราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะได้ปรากฏต่อเนื่องตลอดไป”  
นิครนถ์ นาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่ “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย บาปกรรม  
ที่ท่านทั้งหลายทำไว้ในชาติก่อนมีอยู่ ท่าน

ทั้งหลายจงสลัดบาปกรรมนั้น ด้วยปฏิบัติทาที่ทำได้ยากเผ็ดร้อนนี้  
การที่ท่าน

ทั้งหลายสำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ ในบัดนี้ นั้น ชื่อว่  
เป็นการไม่กระทำบาปกรรมต่อไป เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะ  
ไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไป  
ตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้น  
ไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึง

จักเป็นอันสลายไป” คำที่นิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวแล้วนั้นถูกใจ และ  
ชอบใจข้าพเจ้าทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงมีใจยินดี”๒

[๕] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิครนถ์เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้  
กล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นว่า

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้มีผล ๒ อย่างใน  
ปัจจุบัน

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศรัทธา (ความเชื่อ)
๒. รุจิ (ความชอบใจ)
๓. อนุสสวะ (การฟังตามกันมา)
๔. อาการปริวิตก (ความตรึกตามอาการ)
๕. ทิฏฐินิขมานขันติ (ความเข้ากันได้กับทฤษฎีที่

พินิจไว้)

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ มีผล ๒ อย่างในปัจจุบัน

๑

บรรดาธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายมีความเชื่อ  
มีความชอบใจ มีการฟังตามกันมา มีความตรึกตามอาการ มีความเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้ในศาสดาผู้มีวาตะที่เป็นส่วนอดีต อย่างไร”

ภิกษุทั้งหลาย เรามีวาตะอย่างนี้ ก็ไม่พิจารณาเห็นการโต้ตอบวา  
ตะอันชอบธรรมแม้สักนิดในนิครนถ์ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เรากล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้  
ว่า

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซอन्नว่า  
อย่างไร คือสมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความ  
เพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึงเสวยทุกขเวทนากล้า  
เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่าน  
ทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า  
สมัยนั้น ท่านทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจาก  
ความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า”

นิครนถ์เหล่านั้นรับว่า “ท่านพระโคตม สมัยใด ข้าพเจ้าทั้งหลายมีค  
วามพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ข้าพเจ้า  
ทั้งหลายก็เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายาม  
อย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรง

กล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายก็ไม่เสวย  
ทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า”

[๖] เรากล่าวดังนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า สมัยใด  
ท่าน

ทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า  
สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจาก  
ความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความ  
พยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่าน  
ทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียร  
พยายามอย่างแรงกล้า เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุ

ทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวย  
ทุกข์บ้าง เสวย

อทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติ  
ก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่  
ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป  
กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนา  
จึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าสมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายาม  
อย่าง

แรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ทุกขเวทนากล้า  
เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า พึงหยุดได้เอง แต่  
สมัยใด ท่านทั้งหลาย

ไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า  
สมัยนั้น ทุกขเวทนา กล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่าง  
แรงกล้า พึงหยุดได้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควร  
พยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกขมสุข  
บ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่า  
สิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)  
ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะ  
กรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะ  
เวทนา

สิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”



นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย แต่เพราะเหตุที่สมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึง

เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า

สมัยนั้น ท่านทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า ท่านทั้งหลายเมื่อเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้าย่อมเชื่อผิดไป เพราะไม่รู้แจ้ง เพราะไม่รู้จริง เพราะความมกมายว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวย

อทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ภิกษุทั้งหลาย เราแม้มีวาตะอย่างนี้ ก็ไม่พิจารณาเห็นการโต้ตอบวาตะอันชอบธรรมแม้สักนิดในนิครนถ์ทั้งหลาย

[๗] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เราถามนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ กรรมใด ให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลในชาติหน้า” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

นิครนถ์เหล่านั้นตอบว่า “ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลในชาตินี้” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเป็นทุกข์” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเป็นสุข” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซอन्नว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซอन्नว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลมาก กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลน้อย” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลมาก” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซอन्नว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงอย่าให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

ความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล ๑๐ ประการ

[๘] นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า

๑. กรรมใดให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลในชาติหน้า” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๒. กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลในชาตินี้” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๓. กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลเป็นทุกข์” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๔. กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลเป็นสุข” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๕. กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๖. กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๗. กรรมใดให้ผลมาก กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลน้อย” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๘. กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลมาก” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๙. กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงอย่าให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๑๐. กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความพยายาม ความเพียรของนิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไร้ผล”

ภิกษุทั้งหลาย นิครนถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการ ของนิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้

[๙] ภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อนแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๒. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ถูกพระอิศวรขึ้นตำเนรมิตมาแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๓. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลาย พึงเป็นผู้มีเคราะห์ร้ายแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๔. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติด นิครนถ์ทั้งหลาย พึงเป็นผู้มีอภิชาติเลวแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๕. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้มีความพยายามเลวทรามในปัจจุบันแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๖. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๗. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๘. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๙. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๑๐. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

นิครนถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ

กันมา ๑๐ ประการ ของนิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล เป็นอย่างนี้แล

[๑๐] ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่นำตนซึ่งไม่มีทุกข์เข้าไปรับทุกข์ ไม่สละสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรมดไม่เป็นผู้หมกมุ่นในสุขนั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า “เรานี้มีทุกข์เป็นเหตุ เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร อนึ่ง เรานี้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้”

ภิกษุนั้นเริ่มบำเพ็ญความเพียร อย่างที่ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ ผู้เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร ภิกษุนั้นเจริญ

อุเบกขาอย่างทีภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ นั้น เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร ทุกข์นั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ นั้น มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้ ทุกข์นั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้”

[๑๑] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนชายผู้หลงรัก มีจิตผูกพัน มีความรักร้อนแรง มีใจจดจ่อในหญิง เขาเห็นหญิงนั้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่น

เธอทั้งหลายเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร

คือ โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) พึงเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงคนโน้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่นบ้างไหม”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “พึงเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ช้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะชายคนโน้นหลงรัก มีจิตผูกพัน มีความรักร้อนแรง มีใจจดจ่อในหญิงคนโน้น ฉะนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นเพราะเห็นหญิงนั้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น ชายนั้นคิดอย่างนี้ว่า “เราหลงรัก มีจิตผูกพัน

มีความรักร้อนแรง มีใจจดจ่อในหญิงคนโน้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นแก่เรา เพราะเห็นหญิงนั้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่น ทางที่ดี เราควรเลิกรักหญิงที่เราหลงรักนั้นเสีย” เขาจึงเลิกรักหญิงที่เคยหลงรัก

นั้นเสีย สมัยต่อมา บุรุษนั้นเห็นหญิงนั้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่น

เธอทั้งหลายเข้าใจความช้อนั้นว่าอย่างไร

คือ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส พึงเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงนั้นยินดียอดออดอันจ่อเลาะอยู่กับชายอื่นบ้างไหม”

“ไม่พึงเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะชายคนโน้นคลายความรักในหญิงคนโน้นได้แล้ว จะนั้น โสกะ ปรีทเวะ ทุกข โทมนัส และอุปายาส จึงไม่เกิดขึ้นเพราะเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ่อนจ้อเลาะ อยู่กับชายอื่น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน ไม่นาตนาซึ่งไม่มีทุกข เข้าไปรับทุกข ไม่สละสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม ไม่เป็นผู้หมกมุ่นในสุขนั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า “เรานี้มีทุกขเป็นเหตุ เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร อนึ่ง เรานี้มีทุกขเป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลาย

กำหนดได้”

ภิกษุนั้นจึงเริ่มบำเพ็ญความเพียร อย่างที่ภิกษุผู้มีทุกขเป็นเหตุ ผู้เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร ภิกษุนั้นเจริญ

อุเบกขาอย่างภิกษุผู้มีทุกขเป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลาย

กำหนดได้

ภิกษุผู้มีทุกขเป็นเหตุ นั้น เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร ทุกขนั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้มีทุกขเป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้ ทุกขนั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๒] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เมื่อเราอยู่ตามสบาย อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง แต่เมื่อเราเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น ทางที่ดี เราควรเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก” ภิกษุนั้นจึงเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก เมื่อภิกษุนั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น สมัยต่อมา ภิกษุนั้นจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบากเพื่อประโยชน์ใด  
ประโยชน์นั้นของเธอสำเร็จแล้ว เหตุนั้น สมัยต่อมา ภิกษุ นั้นจึงไม่ต้อง  
เริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย ข้างศรณลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน ดัด  
ให้ตรงจนใช้การได้ เพราะเหตุที่ลูกศรอันข้างศรณกลับไปกลับมาบนขา  
ไฟ ๒ อัน

ดัดให้ตรงจนใช้การได้แล้ว สมัยต่อมา ข้างศรนั้นจึงไม่ลนลูกศรนั้น  
ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะข้างศรนั้นพึงลนลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน ดัดให้  
ตรงจนใช้การได้ เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นของเขาสำเร็จแล้ว เหตุ  
นั้น สมัยต่อมา ข้างศรนั้นจึงไม่ลนลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน  
ไม่ต้องดัดให้ตรงจนใช้การได้ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อม  
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เมื่อเราอยู่ตามสบาย อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศล  
ธรรมเสื่อมลง แต่เมื่อเราเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง  
กุศลธรรมเจริญขึ้น ทางที่ดี เราควรเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก” ภิกษุ นั้น  
จึงเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก เมื่อภิกษุ นั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก  
อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น เหตุนั้น สมัยต่อมา ภิกษุ นั้นจึงไม่  
ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุ นั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบากเพื่อประโยชน์ใด  
ประโยชน์นั้นของเธอสำเร็จแล้ว เหตุนั้น สมัยต่อมา ภิกษุ นั้นจึงไม่ต้อง  
เริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้  
[๑๓] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้  
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและ  
จรณะ๒ ไปดี

รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดา  
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค๓ รู้  
แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้ง

เทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์  
เทวดาและมนุษย์ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมี  
ความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด๑  
ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง

อรรถและพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน

คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้สดับธรรมนั้น เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธา ย่อมตระหนักว่า “การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด๒ เป็นทางมาแห่งธุลี๓ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง๔ การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วนดุษสังขัต ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด” ต่อมาเขาจะทิ้งกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องยาน้อยใหญ่ โกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตสิกขาและสาธิตของภิกษุ

[๑๔] ภิกษุนั้นบวชแล้วอย่างนี้ ถึงความเป็นผู้มีสิกขาและสาธิต๕ ของภิกษุ

ทั้งหลาย คือ

๑. ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศีลตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ คือ รับเอา แต่สิ่งของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

๓. ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์๑ คือ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม๒อันเป็นกิจของชาวบ้าน

๔. ละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕. ละ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้ว ไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชม ยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. ละ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ

๗. ละ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดถึงประโยชน์ พูดถึงธรรม พูดถึงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่กาลเวลา

๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม๑และภุตคาม๒



๙. จันมือเดียว ไม่จันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการจันในเวลา  
วิกาล๓

๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดู  
การเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. เว้นขาดจากการตัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วย  
พวงดอกไม้ ของหอมและเครื่องประพินผิว อันเป็นลักษณะแห่งการ  
แต่งตัว

๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ๔

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน

๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร

๒๓. เว้นขาดจากการซื้อขาย

๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วย  
เครื่อง

ดวงวัด

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีขัง  
วังราว การปล้น และการขู่กรรโชก๑

ภิกษุ นั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคมร่างกาย และบิณฑบาตพออิ่ม  
ท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที เหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีก  
เป็นภาระ เธอประกอบด้วยอริยศีลชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอัน  
ปราศจากโทษในภายใน

[๑๕] ภิกษุ นั้นเห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ๒ ไม่แยกถือ๓ ย่อม  
ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุขันธ์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาป  
อกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุขันธ์ ถึง  
ความสำรวมในจักขุขันธ์

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อ  
สำรวมมโนทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกละปอกุศลธรรม  
คืออกุศลและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทริย ถึงความสำรวมใน  
มโนทริย เธอประกอบด้วยอริยอินทริยสังวรเช่นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอัน  
ไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน

ภิกษุนั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การ  
เหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การ  
ฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน  
การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

[๑๖] ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นที่ ๕ อริยอินทริยสังวร  
และอริย-สติสัมปชัญญะแล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบสงัด คือ ป่า โคน  
ไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจาก  
บิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จ แล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติ  
ไว้เฉพาะหน้า เธอละอกุศล(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา) ใน  
โลก มีใจปราศจากอกุศล ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกุศล ละความมุง  
ร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่  
ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทธะ(ความหดหู่  
และเชื่องซึม) มีจิตปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่าง มี  
สติสัมปชัญญะ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะ  
(ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน

มีจิตสงบภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะ ละ  
วิจิกิจฉา(ความลังเล

สงสัย) ขำพ้นวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีความสงสัยในกุศลธรรม  
ทั้งหลายอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา เธอละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ ที่  
ทำให้จิตเศร้าหมอง บันทอนกำลังปัญญา

ปฐมฌาน

ภิกษุนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน  
ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

ทุติยฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ แต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้ ตติยฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้ จตุตถฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๗] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน๒ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ

๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง

๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง

๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป๑ เป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น จึงมาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินปราศจาก ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ภิกษุ นั้นน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก๒ แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๙] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินปราศจาก ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ภิกษุ นั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย

นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ๑ นี้อัสวสมุทัย นี้อัสวนิโรธ

“นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา” เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า “หลุดพ้นแล้ว” รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว๒ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว๓ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”๔

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการ ของตถาคตผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ได้รับการสรรเสริญ

[๒๐] ภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ตถาคตพึงเป็นผู้ทำกรรมดีไว้ในชาติก่อนแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอัสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๒. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของ พระอิศวร ตถาคตพึงเป็นผู้ถูกพระอิศวรขึ้นสูงเนรมิตมาแน่ จึงเป็นเหตุให้ ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๓. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ ตถาคต พึงเป็นผู้มีเคราะห์กรรมดีแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มี อาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๔. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคต พึงเป็นผู้มีอภิชาติดีแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอา สวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๕. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามใน ปัจจุบัน ตถาคตพึงเป็นผู้มีความพยายามดีในปัจจุบันแน่ จึงเป็นเหตุให้ ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๖. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ใน ชาติก่อน ตถาคตพึงเป็นผู้นำสรรเสริญ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ตถาคตก็เป็นผู้นำสรรเสริญ

๗. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของ พระอิศวร ตถาคตพึงเป็นผู้นำสรรเสริญ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและ ทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร ตถาคตก็เป็นผู้นำสรรเสริญ

๘. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ ตถาคต พึงเป็นผู้นำสรรเสริญ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่ง เคราะห์ ตถาคตก็เป็นผู้นำสรรเสริญ

๙. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคต พึงเป็นผู้นำสรรเสริญ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่ง อภิชาติ ตถาคตก็เป็นผู้นำสรรเสริญ

๑๐. ถ้าหมุ่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามใน ปัจจุบัน ตถาคตพึงเป็นผู้นำสรรเสริญ ถ้าหมุ่สัตว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์ เพราะ เหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตก็เป็นผู้นำสรรเสริญ

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่ กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการ ของตถาคตผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ ได้รับการสรรเสริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

เทวทหสูตรที่ ๑ จบ

## ๒. ปัญจัตตยสูตร

ว่าด้วยความเห็นผิด ๕ ประการ ๓ หมวด

วาทะเกี่ยวกับชั้นสวรรค์อนาคต

[๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งกำหนดชั้น(สรรพสิ่ง)  
ส่วนอนาคต มีความเห็นคล้อยตามชั้นส่วนอนาคต ปรารภชั้นส่วน  
อนาคต ประกาศวาทะแสดงทฤษฎีต่าง ๆ คือ

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งประกาศอย่างนี้ว่า “อัตตาที่มีสัญญา ยั่งยืน  
หลังจากตายแล้ว”๒

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งประกาศอย่างนี้ว่า “อัตตาที่ไม่มีสัญญา  
ยั่งยืนหลังจากตายแล้ว”๑

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งประกาศอย่างนี้ว่า “อัตตาที่มีสัญญาก็มิใช่  
ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ยั่งยืนหลังจากตายแล้ว”๒

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความ  
ไม่เกิดขึ้นของสัตว์ที่มีอยู่๓

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัตินิพพานในปัจจุบัน๔

รวมความว่าสมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัติอัตตาที่มีอยู่ว่ายั่งยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง บัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความไม่เกิดขึ้น  
ของสัตว์ที่มีอยู่บ้าง บัญญัตินิพพานในปัจจุบันบ้าง

วาทะแสดงทฤษฎีเหล่านี้ ขยายเป็น ๕ ประการแล้ว ย่อเป็น ๓  
ประการ ย่อเป็น ๓ ประการแล้ว ขยายเป็น ๕ ประการ ดังนี้แล นี่เป็นอุท  
เทสของวาทะแสดงทฤษฎี ๕ ประการ ๓ หมวด

สัญญาวิวาทะ หมวดละ ๘

[๒๒] ภิกษุทั้งหลาย ในสัญญาวิวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่า  
ใดเหล่าหนึ่ง บัญญัติอัตตาที่มีสัญญาว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัตตาที่มีสัญญา มีรูปว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๒. บัญญัติอัตตาที่มีสัญญา ไม่มีรูปว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้ว  
บ้าง

๓. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูปว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีรูปก็มีไข    ไม่มีรูปก็มีไขว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๕. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาอย่างเดียวกันว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๖. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาต่างกันว่ายังยืนหลังจาก  
ตายแล้วบ้าง

๗. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาเล็กน้อยว่ายังยืนหลังจาก  
ตายแล้วบ้าง

๘. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาหาประมาณมิได้ว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

แต่มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง กล่าวยืนยันวิญญานกสิณของอัตตา  
ที่มีสัญญาเหล่านี้ ซึ่งล่วงไปแล้วนั้นว่า หาประมาณมิได้ ไม่หวั่นไหว

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ทิวณฺฐินั้นเป็นอย่างดี

สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติอัตตตาที่มีสัญญาว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๒. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    ไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้ว  
บ้าง

๓. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูปว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีรูปก็มีไข    ไม่มีรูปก็มีไขว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๕. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาอย่างเดียวกันว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

๖. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาต่างกันว่ายังยืนหลังจาก  
ตาย

แล้วบ้าง

๗. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาเล็กน้อยว่ายังยืนหลังจาก  
ตายแล้วบ้าง

๘. บัญญัติอัตตตาที่มีสัญญา                    มีสัญญาหาประมาณมิได้ว่ายังยืน  
หลังจากตายแล้วบ้าง

ส่วนสัญญาที่บริสุทธิ์ยอดเยี่ยม เขากล่าวว่า “ล้าเลิศ” ไม่มีสัญญาอื่นยิ่งกว่าสัญญาเหล่านี้ ทั้งที่เป็นสัญญาในรูป ทั้งที่เป็นสัญญาในอรูป ทั้งที่เป็นสัญญาอย่างเดียวกัน ทั้งที่เป็นสัญญาต่างกัน สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยัน

อากิญจัญญายตนะหาประมาณมิได้ ไม่หวั่นไหวว่า “ไม่มีอะไร”

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหายาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

อสังญีวาตะ หมวดละ ๔

[๒๓] ภิกษุทั้งหลาย ในอสังญีวาตะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๒. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา ไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๓. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา มีรูปก็มีใช่ ไม่มีรูปก็มีใช่ว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย ในอสังญีวาตะเหล่านั้น สมณพราหมณ์ผู้มีอสังญีวาตะพวกหนึ่งคัดค้านสมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัตตาที่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสัญญาเป็นจุโรค เป็นจุหวัฬ เป็นจุลกฐร ความไม่มีสัญญานี้แล

สงบ ประณีต

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ทิวณินีนเป็นอย่างดี

สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง



๒. บัญญัติอัสดาที่ไม่มีสัญญา ไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๓. บัญญัติอัสดาที่ไม่มีสัญญา ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัสดาที่ไม่มีสัญญา มีรูปก็มีใช่ ไม่มีรูปก็มีใช่ว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่งจะพึง

กล่าวอย่างนี้ว่า “เราจักบัญญัติการมาหรือการไป การจุติหรือการเกิด ความเจริญ ความงอกงาม หรือความไพบูลย์ เว้นรูป เว้นเวทนา เว้นสัญญา เว้นสังขาร เว้นวิญญาน”

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหายาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

เนวสัญญานาสัญญีวาทะ หมวดละ ๔

[๒๔] ภิกษุทั้งหลาย ในเนวสัญญานาสัญญีวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติอัสดาที่มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ว่ายังยืนหลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัสดาที่มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ซึ่งมีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๒. บัญญัติอัสดาที่มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ซึ่งไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๓. บัญญัติอัสดาที่มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ ทั้งที่มีรูปและไม่มีรูปว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัสดาที่มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ มีรูปก็มีใช่ ไม่มีรูปก็มีใช่ว่ายังยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

ในเนวสัญญานาสัญญีวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์ผู้มีเนวสัญญานาสัญญีวาทะ พวกหนึ่งคัดค้านสมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัสดาที่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น คัดค้านแม้สมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัสดาที่ไม่มีสัญญาว่า

ยังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสัญญาเป็นดจโรค เป็นดจหัวผี เป็นดจลูกศร ความไม่มีสัญญาเป็นความหลง ความมีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่แน่ สงบ ประณีต

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ทฤษฎีนี้มันเป็นอย่างดี

สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญา

ก็มีไช่ว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้ว คือ

๑. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ซึ่งมีรูปว่า ยั่งยืน

หลังจากตายแล้วบ้าง

๒. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ซึ่งไม่มีรูปว่า ยั่งยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๓. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ ทั้งที่มีรูป และไม่มีรูปว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

๔. บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ มีรูปก็มีไช่ ไม่มีรูปก็มีไช่ว่ายั่งยืนหลังจากตายแล้วบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติการเข้าถึงอายตนะ๑ นี้ ด้วยเหตุเพียงสิ่งที่พึงรู้แจ้ง๒ โดยได้เห็นได้ยินและได้ทราบและสังขาร๓ การบัญญัติของสมณะหรือพราหมณ์เช่นนี้ เขากล่าวว่าเป็นความพินาศของการเข้าถึงอายตนะนี้ ความจริงอายตนะนี้ บัณฑิตไม่กล่าวว่าพึงบรรลุด้วยการมีสังขาร แต่ท่านกล่าวว่าอายตนะนี้ พึงบรรลุด้วยการมีสังขารที่เหลือ๔

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

อุจเฉทวาทะ

[๒๕] ภิกษุทั้งหลาย ในอุจเฉทวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความไม่เกิดขึ้นของสัตว์ที่มีอยู่

ในอุจเฉทวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์ผู้มีอุจเฉทวาทะพวกหนึ่ง คัดค้าน

สมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัตตาที่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น

คัดค้านแม่สมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น คัดค้านแม่สมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ว่ายังยืนหลังจากตายแล้วเหล่านั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสมณพราหมณ์เหล่านี้แม่ทั้งหมด ย่อมถือการเวียนว่ายในชาติหน้า กล่าวยืนยันความหวังอย่างเดียวกันว่า “เราละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นเช่นนี้ เราละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นเช่นนี้”

พ่อค้าไปค้าขายย่อมมีความหวังอย่างนี้ว่า “เราจักมีกำไรจากการค้าเท่านี้ เพราะการค้าขายเที่ยวนี้ เราจักได้กำไรเท่านี้” ฉนใด สมณพราหมณ์เหล่านี้ก็ฉนนัน เหมือนกัน เห็นจะหวังกำไรกลับคืนเหมือนพ่อค้าว่า “เราละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นเช่นนี้ เราละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นเช่นนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ปฏิญญีนี้นั้นเป็นอย่างดี

สมณพราหมณ์พวกที่บัญญัติความขาดสูญ ความพินาศ ความไม่เกิดขึ้นของสัตว์ที่มีอยู่ เป็นผู้กลัวสัkkายะ ๑ รังเกียจสัkkายะ ๑ วนเวียนไปตามสัkkายะอยู่นั่นเอง

เปรียบเหมือนสุนัขที่เขาใช้โซ่ล่ามผูกไว้ที่เสาหรือที่หลักอย่างมั่นคง ย่อมวิ่งวนเสาหรือหลักนั่นเอง ฉนใด สมณพราหมณ์เหล่านี้ก็ฉนนันเหมือนกัน เป็นผู้กลัวสัkkายะ ๑ รังเกียจสัkkายะ ๑ วนเวียนไปตามสัkkายะอยู่นั่นเอง

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

[๒๖] ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กำหนดขันธส่วนอนาคต มีความเห็นคล้อยตามขันธส่วนอนาคต ปราศจากขันธส่วนอนาคต ประกาศวาทะแสดงทิฏฐิต่าง ๆ หลายประการ สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดประกาศ

วาทะแสดงทิฏฐิต่าง ๆ ๕ ประการนี้เท่านั้น หรือประกาศส่วนใดส่วนหนึ่งของวาทะ แสดงทิฏฐิต่าง ๆ ๕ ประการนี้

วาทะแสดงทฤษฎีเกี่ยวกับชั้นส่วนอดีต ๑๖

[๒๗] ภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งกำหนดชั้นส่วนอดีต มีความเห็นคล้อยตามชั้นส่วนอดีต ปรรวชนชั้นส่วนอดีต ประกาศวาทะแสดงทฤษฎีต่าง ๆ คือ

๑. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”๑

๒. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๓. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๔. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกเที่ยงก็มีไข ไม่เที่ยงก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๕. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๖. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกไม่มีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๗. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีทั้งที่สุดและไม่มีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๘. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีที่สุดก็มีไข ไม่มีที่สุดก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๙. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีสัญญาอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๐. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีสัญญาต่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๑. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีสัญญาเล็กน้อย นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๒. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีสัญญาหาประมาณมิได้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๓. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีสุขอย่างเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๔. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีทุกข์อย่างเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๕. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๖. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกมีทุกข์ก็มีไข มีสุขก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

[๒๘] ภิกษุทั้งหลาย ในวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่ง

ซึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น

ไม่จริง” เป็นไปไม่ได้เลยที่ญาณเฉพาะตนอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ซึ่งเป็นธรรมอื่นจากความเชื่อ อื่นจากความชอบใจ อื่นจากการฟังตามกันมา อื่นจากการตรึกตาม

อาการ อื่นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้ จักมีแก่สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่มีญาณเฉพาะตนอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมยึดถือเพียงส่วนแห่งความรู้เท่านั้นในเรื่องนั้น แม้ส่วนแห่งความรู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่า เป็นอุปาทานของสมณพราหมณ์เหล่านั้น

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

[๒๙] ภิกษุทั้งหลาย ในวาทะเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งซึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น

ไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกเที่ยงก็มีไข ไม่เที่ยงก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

... “อัตตาและโลกมีที่ สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกไม่มีที่ สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกทั้งมีที่ สุดและไม่มีที่ สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีที่สดกัมมิใช่ ไม่มีที่สดกัมมิใช่ นี่เท่านั้นจริง  
อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีสัญญาอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น  
ไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีสัญญาต่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่  
จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีสัญญาเล็กน้อย นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่  
จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีสัญญาหาประมาณมิได้ นี่เท่านั้นจริง อย่าง  
อื่นไม่จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีสุขอย่างเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่  
จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีทุกข์อย่างเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่  
จริง” ฯลฯ

... “อัตตาและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่  
จริง” ฯลฯ

สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งซึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้  
ว่า “อัตตาและโลกมีทุกข์กัมมิใช่ มีสุขกัมมิใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”  
เป็นไปไม่ได้ที่ญาณเฉพาะตนอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ซึ่งเป็นธรรมอื่นจาก  
ความเชื่อ อื่นจากความชอบใจ อื่นจากการฟังตามกันมา อื่นจากการตรึก  
ตามอาการ อื่นจากการเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้ จักมีแก่สมณพราหมณ์  
เหล่านั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่มีญาณเฉพาะตนอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง สมณ  
พราหมณ์เหล่านั้น ย่อมยึดถือเพียงส่วนแห่งความรู้เท่านั้นในเรื่องนั้น แม้  
ส่วนแห่งความรู้นั้นบัณฑิตกล่าวว่าอุปาทานของสมณพราหมณ์เหล่านั้น

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่  
ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็น  
เครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น  
ได้ ด้วยอาการอย่างนี้

วาทะของพระพุทธองค์

[๓๐] ภิกษุทั้งหลาย เพราะกามสังโยชน์ดั่งอยู่ไม่ได้โดยประการ  
ทั้งปวง เพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นธส่วนอดีต และเพราะสละคืน

ทฤษฎีอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคตได้ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้จึงเข้าถึงปีติอันเกิดจากวิเวกอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้าถึงปีติอันเกิดจากวิเวกอยู่นี้แล สงบ ประณีต” ปีติอันเกิดจากวิเวกนั้นของเธอ ย่อมดับไป เพราะปีติอันเกิดจากวิเวกดับไป โทมนัสจึง

เกิดขึ้น เพราะโทมนัสดับไป ปีติอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น

เงาละที่ใดไป แดดก็แผ่ไปถึงที่นั่น แดดละที่ใดไป เงาก็ปกคลุมไปถึงที่นั่น แม้ฉันใด เพราะปีติอันเกิดจากวิเวกดับไป โทมนัสจึงเกิดขึ้น เพราะโทมนัสดับไป ปีติอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ทฤษฎีนี้นี้เป็นอย่างดี เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทฤษฎีอันคล้อยตามขั้นส่วนอดีต และเพราะสละคืนทฤษฎีอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคตได้ สมณะหรือพราหมณ์นี้จึงเข้าถึงปีติอัน

เกิดจากวิเวกอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้าถึงปีติอันเกิดจากวิเวกอยู่นี้แล สงบ ประณีต” ปีติอันเกิดจากวิเวกนั้นของเธอ ย่อมดับไป เพราะปีติอันเกิดจากวิเวกดับไป โทมนัสจึงเกิดขึ้น เพราะโทมนัสดับไป ปีติอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหายา และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๑] ภิกษุทั้งหลาย เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทฤษฎีอันคล้อยตามขั้นส่วนอดีต และเพราะสละคืนทฤษฎีอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคต เพราะก้าวล่วงปีติอันเกิดจากวิเวกได้ สมณะหรือพราหมณ์บางคน ในโลกนี้จึงเข้าถึงสุขอันปราศจากอามิสอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้าถึงสุขอันปราศจากอามิสอยู่นี้แล สงบ ประณีต” สุขอันปราศจากอามิสนั้นของเธอ ย่อมดับไป เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป ปีติอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น เพราะปีติอันเกิดจากวิเวกดับไป สุขอันปราศจากอามิสจึงเกิดขึ้น

เงาละที่ใดไป แดดก็แผ่ไปถึงที่นั่น แดดละที่ใดไป เงาก็ปกคลุมไปถึงที่นั่น แม้ฉันใด เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป ปีติอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น เพราะปีติอันเกิดจากวิเวกดับไป สุขอันปราศจากอามิสจึงเกิดขึ้น ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ปฏิญญีนี้นั้นเป็นอย่างดี เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอดีต และเพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคต เพราะก้าวล่วงปิตีอันเกิดจากวิเวกได้ สมณะ หรือพราหมณ์นี้จึงเข้าถึงสุขอันปราศจากอามิสอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้า

ถึงสุขอันปราศจากอามิสอยู่นี้แล สงบ ประณีต” สุขอันปราศจากอามิสนั้นของเธอย่อมดับไป เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป ปิตีอันเกิดจากวิเวกจึงเกิดขึ้น เพราะปิตีอันเกิดจากวิเวกดับไป สุขอันปราศจากอามิสจึงเกิดขึ้น

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหายาบ และความดับของสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๒] ภิกษุทั้งหลาย เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอดีต และเพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคต เพราะก้าวล่วงปิตีอันเกิดจากวิเวก เพราะก้าวล่วงสุขอันปราศจากอามิสได้ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้จึงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาอยู่นี้แล สงบ ประณีต” อทุกขม-สุขเวทนานั้นของเธอย่อมดับไป เพราะอทุกขมสุขเวทนาดับไป สุขอันปราศจาก

อามิสจึงเกิดขึ้น เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป อทุกขมสุขเวทนาจึงเกิดขึ้น

เงาละที่ใดไป แดดก็แผ่ไปถึงที่นั่น แดดละที่ใดไป เงาก็ปกคลุมไปถึงที่นั่น แม้ฉันใด เพราะอทุกขมสุขเวทนาดับไป สุขอันปราศจากอามิสจึงเกิดขึ้น เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป อทุกขมสุขเวทนาจึงเกิดขึ้น ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ปฏิญญีนี้นั้นเป็นอย่างดี เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอดีต และเพราะสละคืนทิฏฐิอันคล้อยตามขั้นส่วนอนาคตได้ เพราะก้าวล่วงปิตีอันเกิดจากวิเวก เพราะ ก้าวล่วงสุขอันปราศจากอามิสได้ สมณะหรือพราหมณ์นี้จึงเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาอยู่ ด้วยสำคัญว่า “การที่เราเข้าถึงอทุกขมสุขเวทนาอยู่นี้แล สงบ ประณีต” อทุกขม-สุขเวทนานั้นของเธอย่อมดับไป เพราะอทุกขมสุขเวทนาดับไป สุขอันปราศจาก



อามิสจึงเกิดขึ้น เพราะสุขอันปราศจากอามิสดับไป อทุกขมสุข  
เวทนาจึงเกิดขึ้น

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่  
ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็น  
เครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น  
ได้ ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๓] ภิกษุทั้งหลาย เพราะกามสังโยชนตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการ  
ทั้งปวง เพราะสละคืนทิฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และเพราะสละคืน  
ทิฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคต เพราะกำลวงปีติอันเกิดจากวิเวก  
เพราะกำลวงสุขอันปราศจากอามิส เพราะกำลวงอทุกขมสุขเวทนาได้  
สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ จึงพิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้สงบ  
ระงับ เป็นผู้ดับ เป็นผู้ไม่มีอุปาทาน”

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตรู้ทิฐินี้เป็นอย่างดี เพราะกามสังโยชน  
ตั้งอยู่ไม่ได้โดยประการทั้งปวง เพราะสละคืนทิฐิอันคล้อยตามขันธ  
ส่วนอดีต และเพราะสละคืนทิฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคต เพราะ  
กำลวงปีติอันเกิดจากวิเวก เพราะกำลวงสุขอันปราศจากอามิส เพราะ  
กำลวงอทุกขมสุขเวทนาได้ สมณะหรือพราหมณ์นี้ จึงพิจารณาเห็นว่า  
“เราเป็นผู้สงบระงับ เป็นผู้ดับ เป็นผู้ไม่มีอุปาทาน” นี้แล ท่านผู้นี้ยอม  
กล่าวยืนยันปฎิบัติที่เอื้ออำนวยให้ถึงนิพพานอย่างเดียว โดยแท้ แต่  
สมณะหรือพราหมณ์นี้ เมื่อยังถือมั่นทิฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต ก็  
ชื่อว่า

ยังถือมั่นอยู่ เมื่อถือมั่นทิฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคต ก็ชื่อว่า  
ยังถือมั่น

อยู่ เมื่อถือมั่นกามสังโยชน ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ เมื่อถือมั่นปีติอัน  
เกิดจากวิเวก

ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ เมื่อถือมั่นสุขอันปราศจากอามิส ก็ชื่อว่ายังถือ  
มั่นอยู่ หรือเมื่อถือมั่นอทุกขมสุขเวทนา ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ แม้ข้อที่ท่าน  
ผู้นี้พิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้สงบระงับ เป็นผู้ดับ เป็นผู้ไม่มีอุปาทาน”  
นั้น บัณฑิตเรียกว่าอุปาทานของสมณพราหมณ์นี้

สิ่งนี้นั้นยังถูกปัจจัยปรุงแต่ง จึงชื่อว่าหยาบ และความดับของสิ่งที่  
ถูกปัจจัยปรุงแต่งก็มีอยู่ ตถาคตรู้ว่า “ความดับนี้มีอยู่” เห็นอุปายเป็น  
เครื่องสลัดสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น จึงล่วงพ้นสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนั้น  
ได้ ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็สันติวรรพ(บทอันประเสริฐสงบ) ไม่มีบทอื่นยิ่งกว่า ที่ตถาคต รู้แล้วนี้ คือ ความรู้เหตุเกิด เหตุดับ คุณ โทษ และอุบาย เป็นเครื่องสลัดออกจากผัสสาตนะ ๖๑ ตามความเป็นจริง แล้วจึงหลุดพ้นได้เพราะไม่ถือมั่น

สันติวรรพที่ตถาคตรู้แล้วนี้นั้น คือ ความรู้เหตุเกิด เหตุดับ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากผัสสาตนะ ๖ ตามความเป็นจริง แล้วจึงหลุดพ้นได้ เพราะไม่ถือมั่น”๒

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชม

พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ปัญจัตตยสูตรที่ ๒ จบ

๓. กินติสูตร

ว่าด้วยภิกษุคิดอย่างไรในพระพุทธเจ้า

[๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าชัฏ อันเป็นสถานที่ บวงสรวงพลีกรรม เขตกรุงกุสินารา ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมีความคิดอย่างไรในเราบ้างหรือว่า “พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งจีวร พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งบิณฑบาต พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งเสนาสนะ หรือพระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งภพน้อยและภพใหญ่ ด้วยอาการอย่างนี้”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่มีความคิดในพระผู้มีพระภาค อย่างนี้เลย ว่า “พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุ

แห่งจีวร พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งบิณฑบาต พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งเสนาสนะ หรือพระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งภพน้อยและภพใหญ่ ด้วยอาการอย่างนี้”

“ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าเธอทั้งหลายไม่มีความคิดในเราอย่างนี้เลย ว่า “พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่งจีวร พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุแห่ง บิณฑบาต พระสมณโคดมแสดงธรรมเพราะ

เหตุแห่งเสนาสนะ หรือพระสมณโคดม แสดงธรรมเพราะเหตุแห่งภพน้อยและภพใหญ่ ด้วยอาการอย่างนี้” ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายมีความคิดอย่างไรในเราเล่า”

“ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความคิดในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค ทรงมีความเอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความอนุเคราะห์จึงทรงแสดงธรรม” พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าเธอทั้งหลายมีความคิดอย่างนี้ในเราว่า “พระผู้มี

พระภาคทรงมีความเอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความอนุเคราะห์จึงทรงแสดงธรรม”

[๓๕] ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านี้ที่เราแสดงแล้วแก่เธอ

ทั้งหลายในที่นี้ด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เธอทั้งหมดพึงเป็นผู้

สามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ตั้งใจศึกษาในธรรมเหล่านั้น แต่เมื่อเธอ

ทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ จะพึงมีภิกษุ ๒ พวก

ที่มีวาทะต่างกันในอภิธรรมดบ้าง

ถ้าเธอทั้งหลายมีความคิดในโพธิปักขิยธรรม(ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งธรรมเครื่องตรัสรู้) เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “ท่านเหล่านั้นมีความขัดแย้งกันโดยอรรถและมีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ”๑ เธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายมีความขัดแย้งกันโดยอรรถและมีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความขัดแย้งกันนี้นั้นว่า “เป็นความขัดแย้งกันโดยอรรถและเป็นความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย” ต่อจากนั้นเธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกันเหล่านี้ว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย มีความขัดแย้งกันโดยอรรถและมีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความขัดแย้งกันนี้นั้นว่า

“เป็นความขัดแย้งกันโดยอรรถและเป็นความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ  
ของท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย”

เธอทั้งหลายพึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือผิดด้วยความยึดถือผิด  
ครั้งจำได้แล้ว พึงกล่าวธรรมวินัย ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๖] ถ้าเธอทั้งหลายมีความคิดในโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้นอย่างนี้  
ว่า “ท่านเหล่านี้มีความขัดแย้งกันโดยอรรถ ลงกันได้โดยพยัญชนะ” เธอ  
ทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้  
ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายมี  
ความขัดแย้งกันโดยอรรถ ลงกันได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจง  
ทราบความขัดแย้งกันและความลงกันนี้นั้นว่า “เป็นความขัดแย้งกัน  
โดยอรรถ ลงกันได้โดยพยัญชนะ ท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย”  
ต่อจากนั้นเธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกันเหล่าอื่น  
ว่า ภิกษุ รูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้โดยง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น  
แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายมีความขัดแย้งกันโดยอรรถ ลงกัน  
ได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความขัดแย้งกันและความลง  
กันนี้นั้นว่า “เป็นความขัดแย้งกันโดยอรรถ

ลงกันได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย”

เธอทั้งหลายพึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือผิดด้วยความยึดถือผิด  
พึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือถูกด้วยความยึดถือถูก ครั้งจำได้แล้ว พึง  
กล่าวธรรมวินัย

ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๗] ถ้าเธอทั้งหลายมีความคิดในโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้นอย่างนี้  
ว่า “ท่านเหล่านี้ลงกันได้โดยอรรถ มีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ” เธอ  
ทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุเหล่านั้นว่าภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้  
ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายลง  
กันได้โดยอรรถ มีความขัดแย้งกันโดย

พยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความขัดแย้งกันนี้นั้นว่า “ลง  
กันได้โดยอรรถ

มีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ก็เรื่องพยัญชนะนี้เป็นเรื่อง  
เล็กน้อย ท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันในเรื่องเล็กน้อยเลย” ต่อจาก  
นั้นเธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกันเหล่าอื่นว่า ภิกษุ  
รูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไป หาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าว  
อย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ลงกันได้โดยอรรถ มีความ

ขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความลงกันและความขัดแย้งกันนี้นั้นว่า “ลงกันโดยอรรถ มีความขัดแย้งกันโดยพยัญชนะ ก็เรื่องพยัญชนะนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย ขอท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันในเรื่องเล็กน้อยเลย”

เธอทั้งหลายพึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือถูกโดยความยึดถือถูก พึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือผิดโดยความยึดถือผิด ครั้นจำได้แล้ว พึงกล่าวธรรมวินัย ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๘] ถ้าเธอทั้งหลายมีความคิดในโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้นอย่างนี้ว่า “ท่านเหล่านี้ลงกันได้โดยอรรถและลงกันได้โดยพยัญชนะ” เธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายลงกันได้โดยอรรถและลงกันได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความลงกันนี้นั้นว่า “ลงกันโดยอรรถและลงกันโดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย” ต่อจากนั้นเธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกันเหล่าอื่นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้โดยง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายลงกันได้โดยอรรถและลงกันได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายจงทราบความลงกันนี้นั้นว่า “ลงกันโดยอรรถและลงกันได้โดยพยัญชนะ ขอท่านทั้งหลายอย่าถึงกับวิวาทกันเลย”

เธอทั้งหลายพึงจำข้อที่ภิกษุเหล่านั้นยึดถือถูกโดยความยึดถือถูก ครั้นจำได้แล้ว พึงกล่าวธรรมวินัย ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๙] ภิกษุทั้งหลาย แต่เมื่อเธอทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งพึงต้องอาบัติ ล่วงละเมิดบัญญัติ เธอทั้งหลายไม่ควรกล่าวหาภิกษุรูปนั้นด้วยข้อกล่าวหาในเรื่องนั้น พึงใคร่ครวญบุคคลก่อนว่า “ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา และความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลอื่น เพราะบุคคลอื่นเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ดี้อริ้น สละคืนได้ง่าย และเราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้ ด้วยอาการอย่างนี้” ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรกล่าวหา

อนึ่ง ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า “ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา และความขัดใจจักมีแก่บุคคลอื่น เพราะบุคคลอื่นเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ ดี้อริ้น สละคืนได้ง่าย และเราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความขัดใจของบุคคลอื่นนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย

ส่วนเรื่องที่เราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศlnั้น เป็นเรื่องใหญ่กว่า” ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรกล่าวหา

อนึ่ง ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า “ความลำบากจักมีแก่เรา และความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลอื่น เพราะบุคคลอื่นเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ตีอรั้น สละคืนได้ยาก และเราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเราเป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้นั้น เป็นเรื่องใหญ่กว่า” ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรกล่าวหา

อนึ่ง ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า “ความลำบากจักมีแก่เราด้วย ความขัดใจจักมีแก่บุคคลอื่นด้วย เพราะบุคคลอื่นเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ ตีอรั้น สละคืนได้ยาก และเราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเราและความขัดใจของบุคคลอื่นนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เราสามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้นั้น เป็นเรื่องใหญ่กว่า” ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรกล่าวหา

ภิกษุทั้งหลาย แต่ถ้าเธอทั้งหลายมีความเห็นอย่างนี้ว่า “ความลำบากจักมีแก่เราด้วย ความขัดใจจักมีแก่บุคคลอื่นด้วย เพราะบุคคลอื่นเป็นผู้มักโกรธ

ผูกโกรธ ตีอรั้น สละคืนได้ยาก และเราก็ไม่สามารถจะให้เขาออกจากอกุศลแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลได้” เธอทั้งหลายก็อย่าพึงดูหมิ่นความวางเฉยในบุคคลเช่นนี้

[๔๐] ภิกษุทั้งหลาย แต่เมื่อเธอทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่

วิวาทกัน ศึกษาอยู่ พึงเกิดการพุดุญแห่กัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันได้ เธอทั้งหลายพึงเข้าใจ บรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกันในที่นั้นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พระสมณะเมื่อทรงทราบเรื่องที่เราสามัคคีกัน ร่วม

ใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ พึงเกิดการพุดุญแห่กัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันนั้น จะทรงตำหนิไหม”

ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พระสมณะเมื่อทรงทราบเรื่องที่เราทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่

พึงเกิดการพุดุญแห่กัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันนั้น จะทรงดำหนิได้” ก็ภิกษุอื่นพึงถามเธอว่า “ท่านทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรมนี้แล้ว จะพึงทำนิพพานให้แจ้งได้หรือ” ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรมนี้แล้ว พึงทำนิพพานให้แจ้งไม่ได้”

ต่อจากนั้น เธอทั้งหลายพึงเข้าใจบรรดาภิกษุผู้เป็นฝ่ายเดียวกัน เหล่าอื่นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ที่ดักเตือนได้ง่ายกว่า ควรเข้าไปหาภิกษุรูปนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

“ท่านทั้งหลาย พระสมณะเมื่อทรงทราบเรื่องที่เราทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ พึงเกิดการพุดุญแห่กัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันนั้น จะทรงดำหนิไหม” ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พระสมณะเมื่อทรงทราบเรื่องที่เราทั้งหลาย

สามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ พึงเกิดการพุดุญแห่กัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันนั้น จะทรงดำหนิได้” ก็ภิกษุอื่นจะพึงถามเธอว่า “ท่านทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรมนี้แล้ว จะพึงทำนิพพานให้แจ้งได้หรือ” ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรมนี้แล้ว พึงทำนิพพานให้แจ้งไม่ได้”

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่าอื่นพึงถามภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ภิกษุเหล่านี้ของเราทั้งหลายอันท่านให้ออกจากกุศล ให้ดำรงอยู่ในกุศลแล้วหรือ” ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ในเรื่องนี้กระผมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมดแก่

กระผม กระผมฟังธรรมของพระองค์แล้วได้บอกแก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นฟังธรรมนั้นแล้ว ออกจากกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้แล้ว” ภิกษุเมื่อชี้แจงอย่างนี้

ชื่อว่าไม่ยกตน ไม่ข่มบุคคลอื่น และชื่อว่าชี้แจงอย่างสมเหตุสมผล ไม่มีเลยที่คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมาจะเป็นเหตุให้ถูกดำหนิได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

กนิติสูตรที่ ๓ จบ

๔. สามคามสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านสามคาม

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ หมู่บ้านสามคาม แคว้น  
สักระ สมัยนั้นแล นิครนถ์ นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมไม่นาน ที่กรุงปาวา  
เพราะการถึง

แก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น นิครนถ์ทั้งหลายได้แตกกันเป็น  
๒ ฝ่าย ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่  
ว่า

“ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจ้กรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้  
ได้

อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์  
แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อนท่านกลับพูดภายหลัง  
คำที่ควรพูดภายหลังท่านกลับพูดเสียก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปร  
ไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมี  
ความสามารถก็จงหาทางแก้คำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด”๑

นิครนถ์เหล่านั้นทะเลาะกันแล้ว เห็นจะมีแต่การฆ่ากันอย่างเดียว  
เท่านั้นที่จะลุกลามไปในหมู่ศิษย์ของนิครนถ์ นาฏบุตร แม้พวกสาวกของ  
นิครนถ์ นาฏบุตรผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ก็เป็นผู้เปื้อนหนาย คลาย  
ความรัก รู้สึกท้อถอยใน

หมู่ศิษย์ของนิครนถ์ นาฏบุตร ทั้งนี้ เพราะธรรมวินัยที่นิครนถ์ นาฏ  
บุตรกล่าวไว้

ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อ  
ความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีไข้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้  
เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนักถูกทำลายเสียแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่ง  
อาศัย

[๔๒] ครั้งนั้น พระจุนทสมณทูตเทศ๒จำพรรษาอยู่ในกรุงปาวาได้  
เข้าไปหาท่านพระอานนตถึงหมู่บ้านสามคาม กราบแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร  
ได้กล่าวกับท่านพระอานนตว่า



“ท่านผู้เจริญ นิครณต์ นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครณต์ นาฏบุตรนั้น นิครณต์ทั้งหลายได้แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย ฯลฯ เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนักถูกทำลายเสียแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย”

เมื่อพระจุนทสมณทูทเทศกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กล่าวว่า “คุณจุนทะ เรื่องนี้มีเค้าพอจะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ มาเถิดคุณจุนทะ เราทั้งสองจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค”

พระจุนทสมณทูทเทศรับคำท่านพระอานนทแล้ว

ครั้งนั้น ท่านพระอานนทและพระจุนทสมณทูทเทศเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระ

อานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระจุนทสมณทูทเทศนี้กล่าวอย่างนี้ว่า “นิครณต์

นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครณต์

นาฏบุตรนั้น นิครณต์ทั้งหลายได้แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า “ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้

ทั่วถึง ฯลฯ เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนักถูกทำลายเสียแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์คิดอย่างนี้ว่า “สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาค

เสด็จล่องลับไป ความวิวาทอย่าได้เกิดขึ้นในสงฆ์เลย เพราะความวิวาทนั้น เป็นไปเพื่อไม่ใช่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

[๔๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ ธรรมทั้งหลาย คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เราแสดงแล้วแก่เธอ

ทั้งหลายด้วยความรู้อย่างยิ่ง เธอเห็นภิกษุของเราแม้ ๒ รูป มีวาทีต่างกัน  
ในธรรมเหล่านี้บ้างไหม”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลาย  
คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕  
โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วแก่  
ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยความรู้อย่างยิ่ง ข้าพระองค์ยังไม่เห็นภิกษุแม้ ๒ รูปมี  
วาทีต่างกันในเรื่องเหล่านี้เลย แต่มีบุคคลทั้งหลายผู้อาศัยพระผู้มีพระ  
ภาคอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่องลับไป พึงก่อการวิวาทให้เกิดขึ้นใน  
สงฆ์ ในเพราะอาชิวะอันเคร่งครัดหรือปาติโมกข์อันเคร่งครัด๒การ  
วิวาทนั้นพึงเป็นไปเพื่อไม่ใช่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก  
เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่  
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท์ การวิวาทที่เกิดเพราะอาชิวะอันเคร่งครัด หรือปาติโมกข์  
อันเคร่งครัดนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย ความจริง การวิวาทใดเมื่อเกิดในสงฆ์  
พึงเกิดเพราะมรรคหรือปฏิบัติ๓ การวิวาทนั้นพึงเป็นไปเพื่อไม่ใช่  
เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่  
คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

มูลเหตุแห่งการวิวาท

[๔๔] อานนท์ มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการนี้

มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ภิกษุใดเป็นผู้มักโกรธ ผูก  
โกรธไว้ ภิกษุนั้นไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงแม้ในพระศาสดา ไม่  
มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงแม้ในพระธรรม ไม่มีความเคารพ ไม่มีความ  
ยำเกรงแม้ในพระสงฆ์อยู่ และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์ อานนท์ ภิกษุ  
ใดไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา ... ในพระธรรม ...  
ในพระสงฆ์ และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์

ภิกษุนั้นย่อมก่อการวิวาทให้เกิดขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อไม่ใช่  
เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่  
คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้า  
เธอทั้งหลายพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการ

วิวาทเช่นนี้ภายในหรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละ  
มูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้น ถ้าเธอ

ทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ภายในหรือ  
ภายนอก เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้มูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็น  
บาปนั้นไม่ยึดเยื้อต่อไป การละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้นย่อมมี  
ได้ และมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อมไม่ยึดเยื้อต่อไป ด้วย  
อาการอย่างนี้

[๔๕] ๒. เป็นผู้ลบลหุ เป็นผู้ตีเสมอ...

๓. เป็นผู้ริษยา มีความตระหนี่...

๔. เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา...

๕. เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว เป็นมิจฉาปฏิ...

๖. เป็นผู้ยึดมั่นทิฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้  
ยาก อานนท ภิกษุใดเป็นผู้ยึดมั่นทิฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตน  
ยึดมั่นได้ยาก ภิกษุนั้นย่อมไม่มีความเคารพ ไม่มีความ

ยำเกรงแม้ในพระศาสดา ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงแม้ใน  
พระธรรม ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงแม้ในพระสงฆ์อยู่ และไม่  
ทำสิกขาให้บริบูรณ์ อานนท ภิกษุใดไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง  
ในพระศาสดา... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์ และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์  
ภิกษุนั้นย่อมก่อการวิวาทให้เกิดขึ้นในสงฆ์ซึ่งเป็นไปเพื่อไม่ใช้เกื้อกูลแก่  
คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช้สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช้ประโยชน์แก่คนหมู่มาก  
เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย อานนท ถ้าเธอ  
ทั้งหลายพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ทั้งภายในหรือ  
ภายนอก เธอทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็น  
บาปนั้นแลทั้งภายในหรือภายนอกนั้น ถ้าเธอทั้งหลายไม่พิจารณาเห็น  
มูลเหตุแห่งการ

วิวาทเช่นนี้ทั้งภายในหรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้  
มูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้นแลไม่ยึดเยื้อต่อไป การละมูลเหตุ  
แห่งการวิวาท ที่เป็นบาปนั้นแลย่อมมีได้ และมูลเหตุแห่งการ

วิวาท ที่เป็นบาปนั้น ย่อมไม่ยึดเยื้อต่อไป ด้วยอาการอย่างนี้

อานนท มูลเหตุแห่งการวิวาทมี ๖ ประการนี้แล

อธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์

[๔๖] อานนท อธิกรณ์ ๑ ๔ ประการนี้

อธิกรณ์ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ ๒. อนุวาทาธิกรณ์

๓. อาปัตตาทิกรณ์ ๔. กิจจาทิกรณ์

อธิกรณ์มี ๔ ประการนี้แล

อธิกรณ์สมณะ ๗ ประการนี้ คือ

๑. สัมมาขาวินัย      ๒. สติวินัย
๓. อมูพหวินัย      ๔. ปฏิญญาตกระณะ
๕. เยภยยสิกขา      ๖. ตัสสปาปิยสิกขา
๗. ตินวัตถการกะ

อันสงฆ์พึงให้ เพื่อสงฆ์ระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ

[๔๗] สัมมาขาวินัย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ย่อมวิวาทกันว่า “นี่เป็นธรรมบ้าง นี่ไม่เป็นธรรมบ้าง นี่เป็นวินัยบ้าง นี่ไม่เป็นวินัยบ้าง” ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดพึง

พร้อมเพรียงกันประชุม ครั้นประชุมแล้ว พึงพิจารณาธรรมเนติ ครั้นพิจารณา

แล้ว พึงให้อธิกรณ์นั้นระงับโดยอาการที่เรื่องในธรรมเนตินั้นลงกันได้

อาณนท สัมมาขาวินัย เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยสัมมาขาวินัยอย่างนี้

[๔๘] เยภยยสิกขา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นในอาวาสนั้นได้ จึงพากันไปยังอาวาส ที่มีภิกษุมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันประชุมในอาวาสนั้น ครั้นประชุมแล้ว พึงพิจารณาธรรมเนติ ครั้นพิจารณาแล้ว พึงให้อธิกรณ์นั้นระงับโดยอาการที่เรื่องในธรรมเนตินั้นลงกันได้

อาณนท เยภยยสิกขา เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยเยภยยสิกขาอย่างนี้

[๔๙] สติวินัย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวหาภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิกว่า “ท่านผู้มีอายุระลึกได้หรือว่า “ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก” ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลย ว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก” เมื่อเป็นเช่นนี้ สงฆ์พึงให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น

อาณนท สติวินัย เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยสติวินัยอย่างนี้

[๕๐] อมูพฺหวินฺย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวหาภิกษุด้วยอาบัติหนัก เห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิกว่า “ท่านผู้มีอายุระลึกได้ หรือว่า “ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียง ปาราชิก”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก” ภิกษุผู้เป็นโจทก์นั้นพึงปลอมโยนเธอผู้กล่าวแก้ตัวว่า “เอาเถอะ ท่านจง ครอบงำให้ดี ถ้าท่านระลึก

ได้ว่า ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียง ปาราชิก”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นบ้า ใจฟุ้งซ่าน แล้ว ข้าพเจ้าระลึกถึงกรรมอันไม่ควรแก่สมณะเป็นอันมากที่ข้าพเจ้าผู้ เป็นบ้าได้ประพฤติล่วงละเมิด ได้พูดพล่ามไปแล้วนั้นไม่ได้เลย ข้าพเจ้า สิ้นสติ ได้ทำกรรมนี้แล้ว” เมื่อเป็นเช่นนี้ สงฆ์พึงให้อ มูพฺหวินฺยแก่ภิกษุนั้น

อาณนฺท อมูพฺหวินฺย เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรม วินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยอมูพฺหวินฺยอย่างนี้

[๕๑] ปฏินฺญาตกฺรณะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ถูกกล่าวหา ก็ตาม ไม่ถูกกล่าวหา ก็ตาม ย่อม ระลึก เปิดเผย ทำอาบัตินั้นให้ชัดเจนได้ ภิกษุนั้นจึงเข้าไปหาภิกษุผู้แก้ กว่า ห่มจีวรเฉวียงบ่า กราบเท้า นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชุลีแล้ว กล่าว อย่างนี้ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว ขอแสดงคิน อาบัตินั้น” ภิกษุผู้แก้กว่านั้นกล่าวว่า “ท่านเห็นหรือ” เธอกล่าวว่า “ขอรับ ข้าพเจ้าเห็น” ภิกษุผู้แก้กว่านั้นจึงกล่าวว่า “ท่านพึงสำรวจต่อไป” เธอ กล่าวว่า “ข้าพเจ้าจักสำรวจ”

อาณนฺท ปฏินฺญาตกฺรณะ เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างใน ธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยปฏินฺญาตกฺรณะอย่างนี้

[๕๒] ตสฺสปาปิยสิกา เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมกล่าวหาภิกษุด้วยอาบัติหนัก เห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิกว่า “ท่านระลึกได้หรือว่า “ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก”

ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก”

ภิกษุผู้กล่าวหานั้นพึงปลอบโยนเธอผู้กล่าวแก้ตัวว่า “เอาเถอะ ท่านจงตรองดูให้ดี ถ้าท่านระลึกได้ว่า “ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลยว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก” แต่ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติเพียงเล็กน้อยเห็นปานนี้” ภิกษุผู้กล่าวหานั้นปลอบโยนเธอ ผู้กล่าวแก้ตัวว่า “เอาเถอะ ท่านจงตรองดูให้ดี ถ้าท่านระลึกได้ว่า “ท่านต้องอาบัติ หนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ความจริงข้าพเจ้าต้องอาบัติเพียงเล็กน้อยนี้ แม้ไม่ถูกใครถามยังรับสารภาพ ทำไมต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก ถูกถามแล้วจักไม่รับสารภาพเล่า”

ภิกษุผู้กล่าวหานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ก็ท่านต้องอาบัติเพียงเล็กน้อยนี้ ยังไม่ถูกถามจึงไม่รับสารภาพ ต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก ไม่ถูกถามแล้ว จักรับสารภาพทำไม เอาเถอะ ท่านจงตรองดูให้ดี ถ้าท่านระลึกได้ว่า “ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก”

ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ากำลังระลึกได้ว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก แล้ว” คำที่ว่าข้าพเจ้าระลึกถึงอาบัตินั้นไม่ได้ว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิก” นี้ ข้าพเจ้าพูดเล่นพูดพลั้งไป”

อานนท์ ตัสสปาปิยสิกา เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยตัสสปาปิยสิกาอย่างนี้

[๕๓] ตินวัตถการกวินัย เป็นอย่างไร

คือ กรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมากที่ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

ผู้เกิดการบาดหมาง เกิดการทะเลาะ ถึงการวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติล่วงละเมิด ได้พูดล่วงเกินแล้ว ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันประชุม ภิกษุผู้ฉลาดกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นฝ่ายเดียวกัน

ฟังลุกขึ้นจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประคอง ัญชลีแล้วประกาศให้  
สงฆ์ทราบ ว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า กรรมอันไม่  
สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก เราทั้งหลายในที่นี้ผู้เกิดการบาดหมาง เกิด  
การทะเลาะ ถึงการวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติล่วงละเมิด ได้พุดล่วงเกิน  
แล้ว ถ้าความพรั่งพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของ  
ท่านเหล่านี้และ

ของตน ยกเว้นอาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่มีความพัวพันกับ  
คุณุหิณด้วย

ติณวัตถการกวินัยในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้  
และเพื่อประโยชน์แก่ตน”

ลำดับนั้น ภิกษุผู้ฉลาดกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นฝ่ายเดียวกันกับ  
ภิกษุอีก

ฝ่ายหนึ่ง ฟังลุกขึ้นจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประคอง ัญชลี  
แล้วประกาศให้สงฆ์ทราบ ว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า  
กรรมอันไม่สมควรแก่

สมณะเป็นอันมาก ที่เราทั้งหลายในที่นี้ผู้เกิดการบาดหมาง เกิด  
การทะเลาะ ถึงการ วิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติล่วงละเมิด ได้พุดล่วงเกิน  
แล้ว ถ้าความพรั่งพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของ  
ท่านเหล่านี้และของตน ยกเว้นอาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่มีความ  
พัวพันกับคุณุหิณ ด้วยติณวัตถการกวินัยในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์  
แก่ท่านเหล่านี้ และเพื่อประโยชน์แก่ตน”

อานนท ติณวัตถการกวินัย เป็นอย่างนี้ การระงับอธิกรณ์บางอย่างใน  
ธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยติณวัตถการกวินัยอย่างนี้

ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน

[๕๔] อานนท สาราณียธรรม(ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖  
ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์  
กัน เพื่อความไม

วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน๑

สาราณียธรรม ๖ ประการ๒ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม๓ ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้ง  
ต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่

เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ตั้งมั่นเมตตาจริกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกคดลากทั้งหลายที่ชอบธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุจริตแม้เพียงบิณฑบาต กับบริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีศีล ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตักต้อนหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. เป็นผู้มีทิวาญญิตโดยทิวาญญิตอันประเสริฐ เป็นนินยานิกธรรม๒เพื่อความสันทุกขโดยเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

อานนท สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ถ้าเธอทั้งหลายพึงสมาทาน สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ประพฤติดอยู่ เธอทั้งหลายจะเห็นแนวทางว่ากล่าวกันได้ น้อยบ้าง มากบ้าง ที่เธอ

ทั้งหลายพึงอดกลั้นไว้ไม่ได้บ้างไหม”

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า “ไม่เห็น พระพุทธเจ้าข้า”



พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงสมาทานสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ แล้วประพตฺเถติ การประพตฺนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่เธอทั้งหลายตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สามคามสูตรที่ ๔ จบ

๕. สุนักขัตตสูตร

ว่าด้วยเจ้าสุนักขัตตะ ลิจฉวีบุตร

[๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี สมัยนั้นแล ภิกษุเป็นจำนวนมากได้พยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”๑

เจ้าสุนักขัตตะ ลิจฉวีบุตรได้ฟังว่า “ภิกษุจำนวนมากได้พยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร๑ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังว่า “ภิกษุจำนวนมากได้พยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” ภิกษุทั้งหลายผู้พยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” เหล่านั้น ได้พยากรณ์อรหัตตผลโดยชอบ หรือว่ามีภิกษุบางพวกได้พยากรณ์อรหัตตผลด้วยความสำคัญตนว่าได้

บรรลฺ พระพุทธเจ้าข้า”

[๕๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สุนักขัตตะ ภิกษุเหล่านั้นผู้พยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของเราว่า “ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อ

ความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” มีภิกษุบางพวกในศาสนานี้ได้พยากรณ์  
อรรถัตตผลโดยถูกต้องทีเดียว แต่มีภิกษุ

บางพวกในศาสนา นี้ได้พยากรณ์อรรถัตตผลด้วยความสำคัญตนาว่า  
ได้บรรลุ

สุนัขขัตตะ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายผู้พยากรณ์อรรถัตต  
ผลโดยชอบเหล่านั้น ย่อมมีอรรถัตตผลจริงทีเดียว ส่วนบรรดาภิกษุผู้  
พยากรณ์อรรถัตตผลด้วยความสำคัญตนาว่าได้บรรลุเหล่านั้น ตถาคตมีค  
ความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น”

สุนัขขัตตะ ในเรื่องนี้ ตถาคตมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักแสดง  
ธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น” แต่ถ้าในธรรมวินัยนี้ มีโมฆบุรุษบางพวกแต่ง  
ปัญหาเข้ามาถามตถาคต ข้อที่ตถาคตมีความคิดในภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้  
ว่า “เราจักแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น” ก็จะเป็นอย่างอื่นไป”

เจ้าสุนัขขัตตะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาล  
สมควร

ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลสมควร ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดง  
ธรรม ภิกษุทั้งหลายได้สดับจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สุนัขขัตตะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจ  
ให้ดี เราจักกล่าว”

เจ้าสุนัขขัตตะ ลิขณวัตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระ  
ภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๕๗] “สุนัขขัตตะ กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการใด อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้  
รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ  
ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

สุนัขขัตตะ กามคุณมี ๕ ประการนี้แล

[๕๘] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้๒ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็น  
ผู้น้อมใจไปในโลกามิส๓ บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปในโลกามิส สนทนาแต่  
เรื่องที่เหมาะแก่

โลกามิสนั่นเท่านั้น ย่อมตรึงตรองธรรมอันสมควรแก่โลกามิสนั้น คบแต่

คนประเภทนั้ และถึงความปลื้ใจกับคนประเภทนั้ แต่เมื่อมีใคร สนทนาเกี่ยวกับเรื่องอาเนญชสมาบัติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้ ไม่คบคนประเภทนั้ และไม่ถึงความปลื้ใจกับคนประเภทนั้ เปรียบเหมือนคนที่จากบ้านหรือนิคมของตนไปนาน พบบุรุษคนใด คนหนึ่งผู้จากบ้านหรือนิคมไปไม่นาน ฟังถามบุรุษนั้นถึงเรื่องที่บ้านหรือนิคมนั้มีความสุขสบาย ทำมาหากินดี และมี

อาพาธน้อย บุรุษนั้นฟังบอกเรื่องที่บ้านหรือนิคมนั้มีความสุข สบาย ทำมาหากินดี และมีอาพาธน้อยแก่เขา

สุนัขขัตตะ ท่านเข้าใจความขันั้นว่าอย่างไร คือ คนนั้นฟังสนใจ ฟังบุรุษนั้น เจียโสตสดับ ตั้งใจรับรู้ คบบุรุษนั้น และถึงความปลื้ใจกับ บุรุษนั้นใช่ไหม”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลก นี้ฟัง

เป็นผู้น้อมใจไปในโลกามิส บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปในโลกามิส สนทนาแต่เรื่องที่เหมาะแก่โลกามิสนั่นเท่านั้น ย่อมตรึงตรองธรรมอัน สมควรแก่โลกามิสนั้น คบแต่คนประเภทนั้ และถึงความปลื้ใจกับคน ประเภทนั้ แต่เมื่อมีใครพูดเกี่ยวกับเรื่องอาเนญชสมาบัติ ย่อมไม่สนใจ ฟัง ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้ ไม่คบคนประเภทนั้ และไม่ถึงความ ปลื้ใจกับคนประเภทนั้ บุรุษบุคคลนั้น บัณฑิตพึงทราบว่ เป็นบุรุษ บุคคลผู้เหินห่างจากการเกี่ยวข้งกับอาเนญชสมาบัติ มีแต่น้อมใจไปใน โลกามิส

[๕๙] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลกนี้ ฟังเป็นผู้ น้อมใจไปในอาเนญชสมาบัติ บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปในอาเนญชสมาบัติ สนทนาแต่เรื่องที่เหมาะแก่อาเนญชสมาบัตินั้เท่านั้น ย่อมตรึงตรอง ธรรมอันสมควรแก่อาเนญช-

สมาบัตินั้ คบแต่คนประเภทนั้ และถึงความปลื้ใจกับคน ประเภทนั้ แต่เมื่อมีใครสนทนาเกี่ยวกับเรื่องโลกามิส ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้ ไม่คบคนประเภทนั้ และไม่ถึงความปลื้ ใจกับคนประเภทนั้

เปรียบเหมือนใบไม้เหลืองหลุดจากขั้วแล้ว ไม่กลับเขียวสดขึ้นมาได้ แม้ฉันใด ความเกี่ยวข้องในโลกามิสของบุคคลผู้น้อมใจไปในอาเนญชสมาบัติก็หลุดไป ฉะนั้น

เหมือนกัน บุรุษบุคคลนั้นบันทึกพึงทราบ ว่า “เป็นบุรุษบุคคลผู้เหินห่างจากความเกี่ยวข้อง กับโลกามิส มีแต่น้อมใจไปในอาเนญชสมาบัติ”

[๖๐] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้ น้อมใจไปในอาภิญจัญญาตณสมาบัติ บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปในอาภิญจัญญาตณสมาบัติ สนทนาแต่เรื่องที่เหมาะแก่อาภิญจัญญาตณสมาบัตินั้นเท่านั้น ย่อมตรึกตรองธรรมอันสมควรแก่อาภิญจัญญาตณสมาบัตินั้น คบแต่คนประเภทนั้น และถึงความปลื้มใจกับคนประเภทนั้น แต่เมื่อมีใครสนทนาเกี่ยวกับเรื่องอาเนญชสมาบัติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้ ไม่คบคนประเภทนั้น และไม่ถึงความปลื้มใจกับคนประเภทนั้น

ก่อนศิลาแตกออกเป็น ๒ เสียงแล้ว ย่อมเป็นของเชื่อมกันให้สนิท ไม่ได้ แม้ฉันใด ความเกี่ยวข้องในอาเนญชสมาบัติของบุคคลผู้มีใจน้อมไปใน

อาภิญจัญญาตณสมาบัติก็แตกไป ฉะนั้นเหมือนกัน บุรุษบุคคลนั้น บันทึกพึงทราบ ว่า “เป็นบุรุษบุคคลผู้เหินห่างจากความเกี่ยวข้อง กับอาเนญชสมาบัติ มีแต่น้อมใจไปในอาภิญจัญญาตณสมาบัติ”

[๖๑] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้ น้อมใจไปใน เนวสัญญานาสัญญาตณสมาบัติ บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปใน เนวสัญญานาสัญญาตณสมาบัติ สนทนาแต่เรื่องที่เหมาะแก่เนวสัญญานาสัญญาตณสมาบัตินั้นเท่านั้น ย่อมตรึกตรองธรรมอันสมควรแก่เนวสัญญานาสัญญาตณสมาบัตินั้น คบแต่คน

ประเภทนั้น และถึงความปลื้มใจกับคนประเภทนั้น แต่เมื่อมีใครสนทนาเกี่ยวกับเรื่องอาภิญจัญญาตณสมาบัติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้

ไม่คบคนประเภทนั้น และไม่ถึงความปลื้มใจกับคนประเภทนั้น เปรียบเหมือนคนบริโภคน้ำที่จุกใจจนอิ่มหนำแล้วพึงหยุดเสีย

สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ คนนั้นพึงมีความปรารถนาในภัตินั้นบ้างไหม”

“ไม่ปรารถนา พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะว่าภัตินั้นตนเองรู้สึกว่าเป็นของไม่น่ากินเสียแล้ว  
พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนัขขัตตะ ความเกี่ยวข้องในอาภิกขุญญาตณสมาบัติ ก็ถูกบุรุษ  
บุคคล

ผู้น้อมใจไปในเนวสัญญานาสัญญายตณสมาบัติคายได้แล้ว อย่าง  
นั้นเหมือนกัน บุรุษบุคคลนั้นบัณฑิตพึงทราบว่า “เป็นบุรุษบุคคลผู้  
เห็นห่างจากความเกี่ยวข้องกับ

อาภิกขุญญาตณสมาบัติ มีแต่น้อมใจไปในเนวสัญญานาสัญญา  
ยตณสมาบัติ”

[๖๒] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่บุรุษบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้  
น้อมใจไปในนิพพานโดยชอบ บุรุษบุคคลผู้น้อมใจไปในนิพพานโดย  
ชอบ สนทนาแต่เรื่องที่เหมาะแก่นิพพานโดยชอบนั้นเท่านั้น ย่อม  
ตรัสกรองธรรมอันสมควรแก่นิพพาน

โดยชอบนั้น คบแต่คนประเภทนั้น และถึงความปลื้มใจกับคน  
ประเภทนั้น แต่

เมื่อมีใครสนทนาเกี่ยวกับเรื่องเนวสัญญานาสัญญายตณสมาบัติ  
ย่อมไม่สนใจฟัง

ไม่เจียโลตสดับ ไม่ตั้งใจรับรู้ ไม่คบคนประเภทนั้น และไม่ถึงความ  
ปลื้มใจกับคนประเภทนั้น

เปรียบเหมือนตาลยอดด้วนไม่อาจงอกงามได้อีก แม้ฉันใด ความ  
เกี่ยวข้องในเนวสัญญานาสัญญายตณสมาบัติ ก็ถูกบุรุษบุคคลผู้น้อมใจ  
ไปในนิพพานโดยชอบถอนขึ้นได้ ตัตรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูก  
ตัตรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้  
ฉันนั้นเหมือนกัน บุรุษบุคคลนั้นบัณฑิตพึงทราบว่า “เป็นบุรุษบุคคลผู้  
เห็นห่างจากความเกี่ยวข้องกับเนวสัญญานาสัญญายตณสมาบัติ มีแต่น้อม  
ใจไปในนิพพานโดยชอบ”

[๖๓] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ พึงมีความ  
คิดอย่างนี้ว่า “พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหาไว้แล้วว่า “โทษอันเป็นพิษ  
คืออวิชชา ย่อม

งอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละลูกศรคือตัณหานั้น  
ได้แล้ว กำจัดโทษอันเป็นพิษคืออวิชชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจน้อมไปใน

นิพพานโดยชอบ” เรื่องต่อไปนี้มีเนื้อความดังนี้ ภิกษุนั้นพึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะ๑แห่งใจ

อันน้อมไปในนิพพานโดยชอบ พึงประกอบการดुरुปอันไม่เป็นสัปปายะทางตา

เนื่อง ๆ พึงประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหูเนื่อง ๆ พึงประกอบ

การดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนื่อง ๆ พึงประกอบการลิ้มรสอันไม่เป็น

สัปปายะทางลิ้นเนื่อง ๆ พึงประกอบการถูกต้องโผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะทางกายเนื่อง ๆ พึงประกอบการรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจเนื่อง ๆ เมื่อภิกษุนั้นประกอบการดुरुปอันไม่เป็นสัปปายะทางตาเนื่อง ๆ ประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหูเนื่อง ๆ ประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนื่อง ๆ ประกอบการลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้นเนื่อง ๆ ประกอบการถูกต้องโผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะทางกายเนื่อง ๆ ประกอบการรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจเนื่อง ๆ แล้ว รากะพึงครอบงำจิตได้ เธอมีจิตถูกรากะครอบงำแล้ว พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย

เปรียบเหมือนคนถูกยิงด้วยลูกศรที่อาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอผ่าตัดนั้นใช้มีดผ่าปากแผล

แล้วใช้เครื่องตรวจหาลูกศร ตรวจพบลูกศรแล้วจึงถอนออก พึงกำจัดโทษคือพิษที่ยังมีเชื้อเหลือติดอยู่ จนรู้ว่า “ไม่มีเชื้อหลงเหลืออยู่” หมอผ่าตัดนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ เราถอนลูกศรให้ท่านแล้ว โทษคือพิษเราก็กำจัดจนไม่มีเชื้อหลง

เหลือแล้ว ท่านพ้นขีดอันตรายแล้ว แต่ต้องรับประทานอาหารที่ไม่แสลง เมื่อท่านจำเป็นต้องรับประทานอาหารที่แสลง ก็อย่าถึงกับให้แผลต้องกำเริบ และท่านต้องล้างแผลตามเวลา ทายาสมานแผลตามเวลา เมื่อท่านล้างแผลและทายาสมานแผลตามเวลา ก็อย่าให้น้ำเหลืองและเลือดปิดปากแผลได้ และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดดเนื่อง ๆ เมื่อท่านเที่ยวตากลมตากแดดเนื่อง ๆ ก็อย่าให้ละอองหรือสิ่งโสโครกถูกปากแผลได้ ท่านต้องรักษาแผลอยู่จนกว่าแผลจะสมานกันดี”

บุรุษนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า “หมถอนลูกศรให้เราแล้ว โทษคือพิษหมอก็กำจัดจนไม่มีเชื้อหลงเหลือแล้ว เราพ้นขีดอันตรายแล้ว” เขา

จึงรับประทานอาหารที่แสง เมื่อเขารับประทานอาหารที่แสง แผลก็  
กำเริบ เขาไม่ล้างแผลตามเวลา และไม่ทายาสมานแผลตามเวลา เมื่อ  
เขาไม่ล้างแผลและไม่ทายาสมานแผล

ตามเวลา น้ำเหลืองและเลือดก็ปิดปากแผล เขาเที่ยวตากลมตาก  
แดดเนือง ๆ เมื่อเขาเที่ยวตากลมตากแดดเนือง ๆ ละอองและสิ่งโสโครก  
จึงถูกปากแผล เขาไม่คอยรักษาแผลอยู่ แผลจึงไม่สมานกัน เพราะการก  
ระทำให้ไม่ถูกต้องนี้ แผลจึงอักเสบได้ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ (๑) ไม่กำจัด  
โทษคือพิษอันเกิดจากความไม่สะอาด (๒) ไม่กำจัดโทษคือพิษอันยังมี  
เชื้อหลงเหลืออยู่ไป เขามีแผลอักเสบ พึงถึง

ความตายหรือทุกข์ปางตายได้ แม้ฉันใด

สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้  
พึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณะตรัสลูกศรคือค้นหาไว้แล้วว่า “โทษ  
อันเป็นพิษคืออริขชา ย่อมงอกงามได้ด้วยฉันตราคะและพยายาม เราละ  
ลูกศรคือค้นหาไว้ได้แล้ว กำจัดโทษอันเป็นพิษคืออริขชาได้แล้ว จึง  
เป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ” เรื่องต่อไปนี้มีความดังนี้  
ภิกษุนั้นประกอบเนือง ๆ ซึ่งอารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะ แห่งใจอันน้อมไป  
ในนิพพานโดยชอบ พึงประกอบการดูรูปอันไม่เป็นสัปปายะ

ทางตาเนือง ๆ พึงประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหู  
เนือง ๆ พึงประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนือง ๆ พึง  
ประกอบการลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้นเนือง ๆ พึงประกอบการถูก  
ต้องโผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะ ทางกายเนือง ๆ พึงประกอบการรับรู้  
ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจเนือง ๆ เมื่อภิกษุนั้นเห็นรูปอันไม่  
เป็นสัปปายะทางตาเนือง ๆ ประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทาง  
หูเนือง ๆ ประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนือง ๆ  
ประกอบการลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้นเนือง ๆ ประกอบการถูกต้อง

โผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะทางกายเนือง ๆ ประกอบการรับรู้  
ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจเนือง ๆ แล้ว ราคะพึงครอบงำจิตได้  
เธอมีจิตถูกราคะครอบงำแล้ว พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย

สุนัขขัตตะ นั้นเป็นความตายของภิกษุผู้บอกคีนสิกขากลับมาเป็น  
คฤหัสถ์ในอริยวินัย ส่วนทุกข์นี้เป็นทุกข์ปางตายของภิกษุ ผู้ต้องอาบัติ  
เศร้าหมองข้อใดข้อหนึ่ง

[๖๔] สุนัขขัตตะ เป็นไปได้ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้พึงมีความ  
คิดอย่างนี้ว่า “พระสมณะตรัสลูกศรคือค้นหาไว้แล้วว่า “โทษอันเป็นพิษ

คืออวิชชายอมงอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละลูกศรคือ ตัณหานั้นได้แล้ว กำจัดโทษอันเป็นพิษคืออวิชชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจ น้อมไปในนิพพานโดยชอบ” เมื่อภิกษุนั้นมีใจน้อมไปในนิพพานโดย ชอบอยู่นั้นแล เธอจึงไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะ แห่งใจอันน้อมไปในนิพพานโดยชอบ ไม่ประกอบการดुरुปอันไม่เป็น สัปปายะทางตาเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหู เนื่อง ๆ ไม่ประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนื่อง ๆ ไม่ ประกอบการลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้นเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการถูก ต้องโผฏฐัพพะอันไม่เป็น

สัปปายะทางกายเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็น สัปปายะทางใจเนื่อง ๆ เมื่อเธอไม่ประกอบการดुरुปอันไม่เป็นสัปปายะ ทางตาเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหูเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทางจมูกเนื่อง ๆ ไม่ประกอบ การลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้น

เนื่อง ๆ ไม่ประกอบการถูกตึงโผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะทาง กายเนื่อง ๆ ไม่ประกอบการรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจ เนื่อง ๆ แล้ว รากะก็ครอบงำจิตไม่ได้ เธอมีจิตไม่ถูกรากะครอบงำแล้ว จึง ไม่พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย

เปรียบเหมือนคนถูกยิงด้วยลูกศรที่อาบยาพิษอย่างร้ายแรง มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอผ่าตัดนั้น ใช้มีดผ่าปากแผล แล้วใช้เครื่องตรวจหาลูกศร ตรวจพบลูกศรแล้วจึง ถอนออก พึงกำจัดโทษคือพิษที่ยังมีเชื้อเหลืออยู่ จนรู้ว่า “ไม่มีเชื้อ หลงเหลืออยู่” หมอผ่าตัดนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ เราถอน ลูกศรให้ท่านแล้ว โทษคือพิษเราก็กำจัดจนไม่มีเชื้อหลง

เหลือแล้ว ท่านพันชืดอันตรายแล้ว แต่ต้องรับประทานอาหารที่ไม่ แสลง เมื่อท่านจำเป็นต้องรับประทานอาหารที่แสลง ก็อย่าถึงกับให้แผล ต้องกำเริบ และท่านต้องล้างแผลตามเวลา ทายาสมานแผลตามเวลา เมื่อท่านล้างแผลและทายาสมานแผลตามเวลา ก็อย่าให้น้ำเหลืองและ เลือดปิดปากแผลได้ และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดดเนื่อง ๆ เมื่อ ท่านเที่ยวตากลมตากแดดเนื่อง ๆ ก็อย่าให้ละอองหรือสิ่งโสโครก ถูกปากแผลได้ ท่านต้องรักษาแผลอยู่จนกว่าแผลจะสมานกันดี”

บุรุษนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า “หมถอนลูกศรให้เราแล้ว โทษคือ พิษหมอก็กำจัดจนไม่มีเชื้อหลงเหลือแล้ว เราพันชืดอันตรายแล้ว” เขา



จึงรับประทานอาหารที่ไม่แสลง เมื่อเขารับประทานอาหารที่ไม่แสลง  
แผลก็ไม่อักเสบ เขาล้างแผลตาม

เวลา และทายาสมานแผลตามเวลา เมื่อเขาล้างแผลและทายา  
สมานแผลตาม

เวลา น้ำเหลืองและเลือดก็ไม่ปิดปากแผล เขาไม่เที่ยวตากลมตาก  
แดดเนือง ๆ เมื่อเขาไม่เที่ยวตากลมตากแดดเนือง ๆ ละอองและสิ่ง  
โสโครกจึงไม่ถูกปากแผล เขาคอยรักษาแผลอยู่จนปากแผลสมานหาย  
สนิท เพราะการกระทำอย่างถูกต้องนี้ แผลจึงหายได้ด้วยเหตุ ๒ ประการ  
คือ (๑) กำจัดโทษคือพิษอันเกิดจากความไม่สะอาด (๒) กำจัดโทษคือ  
พิษจนไม่มีเชื้อหลงเหลืออยู่ เพราะแผลหายแล้วเขาจึงมีผิวพรรณเรียบ  
สนิท จึงไม่พึงถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย แม้ฉันใด

สุนัขขี้ต๊ะ เป็นไปได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้  
พึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหาไว้แล้วว่า “โทษ  
อันเป็นพิษคืออวิชชาย่อมงอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละ  
ลูกศรคือตัณหานั้นได้แล้ว กำจัดโทษอันเป็นพิษคืออวิชชาได้แล้ว จึง  
เป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ” เมื่อภิกษุนั้นมีใจน้อมไปใน  
นิพพานโดยชอบอยู่นั้นแล เธอจึงไม่ประกอบเนือง ๆ ซึ่งอารมณ์อันไม่  
เป็นสัปปายะแห่งใจอันน้อมไปในนิพพานโดยชอบ ไม่ประกอบการดुरु  
ปอันไม่เป็นสัปปายะทางตาเนือง ๆ ไม่ประกอบการฟังเสียงอันไม่เป็น  
สัปปายะทางหูเนือง ๆ ไม่ประกอบการดมกลิ่นอันไม่เป็นสัปปายะทาง  
จมูกเนือง ๆ ไม่ประกอบ การลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะทางลิ้นเนือง ๆ ไม่  
ประกอบ การถูกต้องโผฏฐัพพะอันไม่ เป็นสัปปายะทางกายเนือง ๆ ไม่  
ประกอบ การรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจเนือง ๆ เมื่อภิกษุ  
นั้นไม่ประกอบ การดुरुปอันไม่เป็นสัปปายะทางตาเนือง ๆ ไม่ประกอบ การ  
ฟังเสียงอันไม่เป็นสัปปายะทางหูเนือง ๆ ไม่ประกอบ การดมกลิ่นอัน ไม่  
เป็นสัปปายะทางจมูกเนือง ๆ ไม่ประกอบ การลิ้มรสอันไม่เป็นสัปปายะ  
ทางลิ้น

เนือง ๆ ไม่ประกอบ การถูกต้องโผฏฐัพพะอันไม่เป็นสัปปายะทาง  
กายเนือง ๆ ไม่ประกอบ การรับรู้ธรรมารมณ์อันไม่เป็นสัปปายะทางใจ  
เนือง ๆ แล้ว ราคะก็ครอบงำจิตไม่ได้ เธอมีจิตไม่ถูกราคะครอบงำแล้ว จึง  
ไม่พึงถึงความตายหรือ

ทุกข์ปางตาย

[๖๕] สุนัขขัตตะ เพื่อให้รู้เนื้อความ เราจึงทำอุปมานี้ไว้ ในอุปมานี้ มีเนื้อความดังต่อไปนี้

คำว่า “แผล” นี้ เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า “โทษคือพิษ” นี้ เป็นชื่อของอวิชชา

คำว่า “ลูกศร” นี้ เป็นชื่อของตัณหา

คำว่า “เครื่องตรวจ” นี้ เป็นชื่อของสติ

คำว่า “มีดผ่าตัด” นี้ เป็นชื่อของอริยปญญา

คำว่า “หมอผ่าตัด” นี้ เป็นชื่อของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

สุนัขขัตตะ เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุนั้นทำความสำรวมในผัสสาตนะ ๖ จึงรู้อย่างนี้ว่า “อุปธิ๒เป็นรากเงาแห่งทุกข์” จึงเป็นผู้ปราศจากอุปธิ หลุดพ้นแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ๓ จักน้อมกายหรือปล่อยจิตไปในอุปธิ๔

เปรียบเหมือนภานะมีน้ำดื่มเต็มเปี่ยม สมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส แต่เจือด้วยยาพิษ ต่อมาบุรุษผู้รักชีวิตยังไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์มาพบเข้า

สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นจะพึงดื่ม น้ำที่เต็มเปี่ยมภานะนั้น ทั้งที่รู้ว่า “ดื่มแล้วจะต้องตายหรือทุกข์ปางตาย” บ้างไหม”

“ไม่ดื่ม พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนัขขัตตะ เป็นไปไม่ได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุนั้นทำความสำรวมใน

ผัสสาตนะ ๖ รู้อย่างนี้ว่า “อุปธิเป็นรากเงาแห่งทุกข์ ฯลฯ”

เปรียบเหมือน ต่อมาบุรุษผู้รักชีวิตยังไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ มาพบอสรพิษมีพิษร้ายแรงเข้า

สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นจะพึง ยื่นมือหรือ

ห้วงแม่มือให้แก่อสรพิษตัวมีพิษร้ายแรงนั้น ทั้งที่รู้ว่า “ถูกอสรพิษที่มีพิษร้ายแรงกัดแล้วจะต้องตายหรือทุกข์ปางตาย” บ้างไหม”

“ไม่ยื่น พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนัขขัตตะ เป็นไปไม่ได้ฉันนั้นเหมือนกัน ที่ภิกษุนั้นทำความสำรวมใน

ผัสสายตนะ ๖ รู้ดังนี้ว่า “อุปธิเป็นรากเงาแห่งทุกข์” จึงเป็นผู้ปราศจากอุปธิ หลุดพ้นแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ จักน้อมกายหรือปล่อยจิตไปในอุปธิ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว เจ้าสุภัทตตะ ลิจฉวีบุตรมีเจียตินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สุภัทตตะสูตรที่ ๕ จบ

๖. อาเนญชสัปปายสูตร

ว่าด้วยปฏิปทาอันเป็นสัปปายะแก่อาเนญชสมบัติ

[๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรุงชื่อ กัมมาสธัมมะ แคว้นกुरु สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กาม๑ไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า๒ เท็จ มีความเลื่อนหายไปเป็นธรรมดา ลักษณะของกามนี้ เป็นความล่อลวง เป็นที่บันเทิงของคนพาล กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญา (ความกำหนดหมายในกาม) ที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการนั้น เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นวิสัยแห่งมาร เป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นโคจรแห่งมาร ในกามนี้มีบาปอกุศล

ทางใจเหล่านี้ คือ อภิชฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สारัมภะ(ความแข่งดี)บ้าง กามเหล่านั้นนั่นเอง ย่อมก่ออันตรายให้แก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้

อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นในเรื่องกามนั้นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการนั้น เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นวิสัยแห่งมาร เป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นโคจรแห่ง

มาร ในกามนี้มีบาปอกุศลทางใจเหล่านี้ คือ อภิชฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สारัมภะ

บ้าง กามเหล่านั้นนั่นเอง ย่อมก่ออันตรายให้แก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ ทางที่ดี เราพึงอยู่ด้วยจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ๑ อธิษฐานใจครอบงำโลก เพราะเมื่อเราอยู่ด้วยมหัคคตจิตอันไพบูลย์เป็นมหัคคตะ อธิษฐานใจครอบงำโลกอยู่ บาปอกุศลที่เกิดทางใจ คือ อภิชฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สारัมภะบ้าง เหล่านั้น

จักไม่มี เพราะละอกุศลเหล่านั้นได้แล้ว จิตของเราก็จักเป็นจิตไม่  
เล็กน้อย๒ หาประมาณมิได้๓และเป็นจิตที่อบรมดีแล้ว”

เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิบัติทานนั้นอยู่  
จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ๔ เมื่อมีความแผ่ใส๕ อริยสาวกนั้นย่อม  
เข้าถึงอาเนญชสมบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไป  
ได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณ  
เข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญช  
สมบัติ

#### ประการที่ ๑

[๖๗] อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีใน  
ภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มี  
ในภพหน้า รูปบางชนิด และรูปทั้งหมด คือ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัย  
มหาภูตรูป ๔ ก็มีอยู่ เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วย  
ปฏิบัติทานนั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส อริยสาวก  
นั้นย่อมเข้าถึงอาเนญชสมบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้  
เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไป

ในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญช  
สมบัติ

#### ประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้  
และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพ  
หน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูป  
สัญญาที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ ประการ เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่ง  
นั้นไม่ควรยินดี ไม่ควรพุดชม ไม่ควร

ติดใจ” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิบัติ  
ทานนั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส อริยสาวกนั้นย่อม  
เข้าถึงอาเนญชสมบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไป  
ได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณ  
เข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่อาเนญช  
สมบัติ

### ประการที่ ๓

[๖๘] อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า

รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูปสัญญาที่มีในภพหน้า และอาเนญขสัญญา สัญญาทั้งหมดนี้ย่อมดับไม่เหลือในฌานใด ฌานนั้นคืออาภิญญายตนฌาน เป็นฌานอันสงบประณีต” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่อนคลายในอายตนะ เมื่อมีความผ่อนคลาย อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาภิญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายไปแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงอาภิญญายตนภูมิ

ภิกษุทั้งหลาย           นี้เราเรียกว่า           ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะแก่อาภิญญายตน

### สมาบัติ ประการที่ ๑

[๖๙] อีกประการหนึ่ง อริยสาวกไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่าง

ก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “สิ่งนี้ว่างจากอัตตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่อนคลายใน

อายตนะ เมื่อมีความผ่อนคลาย อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาภิญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ที่หลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงอาภิญญายตนภูมิ”

ภิกษุทั้งหลาย           นี้เราเรียกว่า           ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะแก่อาภิญญายตน

### สมาบัติ ประการที่ ๒

[๗๐] อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราไม่มีในที่ไหน ๆ สิ่งน้อยหนึ่งของใคร ๆ ก็ไม่มีในเรานั้น และสิ่งน้อยหนึ่งของเราก็ไม่มีในที่ไหน ๆ ในใคร ๆ ก็ไม่มีสิ่งน้อยหนึ่งเลย” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่อนคลายในอายตนะ เมื่อมีความผ่อนคลาย อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงอาภิญญายตนสมาบัติ หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไป

ได้ทีหลังจากตายแล้ว วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึง

อากิญจัญญายตนภูมิ  
ภิกษุทั้งหลาย      นี้เราเรียกว่า      ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่  
อากิญจัญญายตน  
สมาบัติ ประการที่ ๓  
อีกประการหนึ่ง อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้  
และ

กามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีใน  
ภพหน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และ  
รูปสัญญาที่มีในภพหน้า อาเนยขสัญญา และอากิญจัญญายตนสัญญา  
สัญญาทั้งหมดนี้ย่อมดับไม่เหลือในฉณใด ฉณนั้นคือเนวสัญญานา  
สัญญายตนสมาบัติ เป็นสมาบัติอันสงบ ประณีต” เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติ  
อย่างนี้แล้ว เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมผ่องใสในอายตนะ เมื่อ  
มีความผ่องใส อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ  
หรือน้อมใจไปในปัญญาในปัจจุบันได้ เป็นไปได้ทีหลังจากตายแล้ว  
วิญญาณที่เป็นไปในภพนั้น ๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงเนวสัญญานา  
สัญญายตนภูมิ

ภิกษุทั้งหลาย      นี้เราเรียกว่า      ปฏิปทาที่เป็นสัปปายะแก่  
เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ”

[๗๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้  
กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้  
ปฏิบัติอย่างนี้

แล้ว ย่อมได้อุเบกขาอย่างนี้ว่า “สิ่งที่ไม่มีก็ไม่มีเพียงมีแก่เรา หากจัก  
ไม่มีก็จักไม่มี

แก่เรา เพราะเราจะละสิ่งที่กำลังมีอยู่และมีมาแล้วนั้นไป” ภิกษุนั้น  
พึงปรินิพพานหรือไม่พึงปรินิพพาน พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท ภิกษุบางรูปพึงปรินิพพานใน  
อัฐภาพนี้ บางรูปไม่พึงปรินิพพานในอัฐภาพนี้”

“อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ภิกษุบางรูปปรินิพพานในอัฐภาพ  
นี้ บางรูปไม่ปรินิพพานในอัฐภาพนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปฏิบัติอย่างนี้แล้ว ย่อมได้อุเบกขาอย่างนี้ว่า “สิ่งที่ไม่มีก็ไม่มีเพียงมีแก่เรา หากจักไม่มีก็จักไม่มีแก่เรา เพราะเราจะละสิ่งที่กำลังมีอยู่และมีมาแล้วนั้นไป” ภิกษุนั้นย่อมเพลิดเพลिन ขึ้นชม ยึดติด อุเบกขานั้น เมื่อเธอเพลิดเพลिन ขึ้นชม ยึดติดอุเบกขานั้นอยู่ วิญญูญาณ ย่อมเป็นอันอาศัยอุเบกขานั้น ยึดมั่น

อุเบกขานั้น อานนท ภิกษุผู้มีความยึดมั่นย่อมปรินิพพานไม่ได้”

“ก็ภิกษุนั้นเมื่อยึดมั่น จะยึดมั่นในธรรมข้อไหน พระพุทธเจ้าข้า”

“ย่อมยึดมั่นเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า ภิกษุนั้นเมื่อยึดมั่น ย่อมยึดมั่น อุปาทานส่วนที่สำคัญที่สุดหรือ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท ภิกษุนั้นเมื่อยึดมั่น ย่อมยึดมั่นอุปาทานส่วนที่สำคัญที่สุด ก็

อุปาทานส่วนที่สำคัญที่สุดนี้ คือเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

[๗๒] อานนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปฏิบัติอย่างนี้แล้ว ย่อมได้อุเบกขา

อย่างนี้ว่า “สิ่งที่ไม่มีก็ไม่มีเพียงมีแก่เรา หากจักไม่มีก็จักไม่มีแก่เรา เพราะเราจะละ

สิ่งที่กำลังมีอยู่และมีมาแล้วนั้นไป” ภิกษุนั้นไม่เพลิดเพลिन ไม่ขึ้นชม ไม่ยึดติด

อุเบกขานั้นอยู่ เมื่อเธอไม่เพลิดเพลिन ไม่ขึ้นชม ไม่ยึดติดอุเบกขานั้นอยู่ วิญญูญาณก็อาศัยอุเบกขานั้น และยึดมั่นอุเบกขานั้นไม่ได้ อานนท ภิกษุผู้ไม่มีความยึดมั่นย่อมปรินิพพานได้”

[๗๓] ท่านพระอานนทได้กราบทูลว่า “นาอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเหตุนี้จึงตรัสบอกปฏิบัติทาเครื่องข้ามพ้นโอฆะแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย

วิโมกข์อันเป็นของพระอริยะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุผู้เป็นอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า “กามที่มีในภพนี้ และกามที่มีในภพหน้า กามสัญญาที่มีในภพนี้ และกามสัญญาที่มีในภพหน้า รูปที่มีในภพนี้ และรูปที่มีในภพหน้า รูปสัญญาที่มีในภพนี้ และรูปสัญญาที่มีในภพหน้า อาเนญชสัญญา อากิญจัญญายตนสัญญา และเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญา สักกายะดมมีอยู่เท่าใด นี่เป็นสักกายะ วิโมกข์(ความหลุดพ้น) แห่งจิตเพราะไม่ยึดมั่น นั่น คืออมตะ” อานนท เราแสดงปฏิบัติทาที่เป็นสปปายะแก่อาเนญชสมาบัติไว้แล้ว แสดง

ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะแก่อาภิญญายตนสมาบัติไว้แล้ว                      แสดง  
ปฏิบัติที่เป็นสัปปายะแก่เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติไว้แล้ว      เรา  
อาศัยเหตุนี้แสดง

ปฏิบัติเครื่องข้ามโอชะไว้แล้ว      แสดงวิโมกข์อันเป็นของพระอริยะ  
ไว้แล้ว ด้วยประการ อย่างนี้ กิจที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้  
อนุเคราะห์ อาศัยความอนุเคราะห์แล้วพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย เราก็ได้  
ทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย

อานนท์ นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งฌาน อย่า  
ประมาท อย่าได้เป็นผู้เดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำสอนของเราสำหรับ  
เธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว                      ท่านพระอานนท์มีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อาเนญขสัปปายสูตรที่ ๖ จบ

๗. คณกโมคคัลลานสูตร

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อคณกโมคคัลลანะ

[๗๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมคารมาตา  
ใน

บุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล คณกโมคคัลลานพราหมณ์  
เข้าไปเฝ้า

พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่  
บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี  
พระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ                      ปราสาทของมคารมาตาหลังนี้มีการ  
ศึกษาโดย

ลำดับ มีการกระทำโดยลำดับ มีการปฏิบัติโดยลำดับ คือโครงสร้าง  
บันไดชั้นล่างย่อมปรากฏ แม้พราหมณ์เหล่านี้ก็มีการศึกษาโดยลำดับ มี  
การกระทำโดยลำดับ มีการปฏิบัติโดยลำดับ ย่อมปรากฏด้วยการ  
เล่าเรียน แม้นักรบเหล่านี้ก็มีการศึกษาโดยลำดับ มีการกระทำโดยลำดับ  
มีการปฏิบัติโดยลำดับ ย่อมปรากฏในเรื่องการใช้อาวุธ แม้แต่ข้าพเจ้า  
ทั้งหลายผู้เป็นนักรบค่านวณก็มีการศึกษาโดยลำดับ มีการกระทำโดย  
ลำดับ มีการปฏิบัติโดยลำดับ ย่อมปรากฏในเรื่องการนับจำนวน เพราะ  
ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ศิษย์แล้ว เบื้องต้นให้เขานับอย่างนี้ว่า “หนึ่ง หมวด



หนึ่ง สอง หมวดสอง สาม หมวดสาม สี่ หมวดสี่ ห้า หมวดห้า หก หมวดหก หก เจ็ด หมวดเจ็ด แปด หมวดแปด เก้า หมวดเก้า สิบ หมวดสิบ” ย่อม ให้นับไปถึงจำนวนร้อย ให้นับไปเกินจำนวนร้อย แม้นั้นใด

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระองค์สามารถเพื่อจะบัญญัติการศึกษา โดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในพระธรรมวินัย แม้นั้นนั้นบ้างไหม”

การศึกษาและการปฏิบัติเป็นขั้นตอน

[๗๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ เราสามารถเพื่อจะบัญญัติ การศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรม วินัยนี้ได้ เปรียบเหมือนคนฝึกม้าผู้ชำนาญ ได้มาอาชาในยด้วงามแล้ว เบื้องต้นทีเดียว ย่อมฝึกให้คุ้นกับการบังคับในบังเหียน ต่อมาจึงฝึกให้ คุ้นยิ่งขึ้นไป แม้นั้นใด ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกัน ได้บุรุษที่ควรฝึกแล้ว เบื้องต้นทีเดียว ย่อมแนะนำอย่างนี้ว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด”

พราหมณ์ ในกาลใดภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรใน ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้ เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลนั้น ตถาคตย่อม แนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้คุ้มครองทวารใน อินทรีย์ทั้งหลาย”

คือ เธอเห็นรูปทางตาแล้ว อย่ารวบถือ อย่าแยกถือ จงปฏิบัติเพื่อ สำรวมจักขุนทรีย์(อินทรีย์คือจักขุ) ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้ถูก บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา) และ โทมนัส(ความทุกข์ใจ)

ครอบงำได้ เธอจงรักษาจักขุนทรีย์ จงถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์

เธอฟังเสียงทางหูแล้ว ...

เธอดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

เธอลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

เธอถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

เธอรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว อย่ารวบถือ อย่าแยกถือ จงปฏิบัติ

เพื่อสำรวจมนินทรีย์(อินทรีย์คือมน) ซึ่งเมื่อไม่สำรวจแล้วจะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิษณาและโทมนัสครอบงำได้ เธอจงรักษามนินทรีย์ จงถึงความ

สำรวจในมนินทรีย์

พราหมณ์ ในกาลใดภิกษุเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายแล้ว ในกาลนั้น ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร คือ เธอพึงพิจารณาโดยแยบคาย แล้วฉันอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่ฉันอาหารเพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้ เพื่อกำจัดความเบียดเบียน เพื่อบุญเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่า “เราจักกำจัดเวทนาเก่า และจักไม่ให้เวทนา ใหม่เกิดขึ้น ความดำเนินไปแห่งกาย ความไม่มีโทษ และการอยู่ผาสุก จักมีแก่เรา”

พราหมณ์ ในกาลใดภิกษุเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ในกาลนั้น ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง คือ เธอจงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมทั้งหลายที่เป็น เครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน จงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดปฐมยาม

แห่งราตรี นอนดุจราชสีห์โดยข้างเบื้องขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ กำหนดใจพร้อมจะลุกขึ้นตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี จงลุกขึ้นชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องขัดขวาง ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอด

ปัจฉิมยามแห่งราตรี”

พราหมณ์ ในกาลใดภิกษุเป็นผู้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ในกาลนั้น ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ คือทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง”

พราหมณ์ ในกาลใดภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ในกาลนั้น ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่

แจ่ง ลอมฟาง ภิกษุนั้นพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้  
ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ่ง ลอมฟาง ภิกษุนั้นกลับจาก  
บิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรง  
สติไว้เฉพาะหน้า ภิกษุนั้นละอภิชฌาในโลก มีใจปราศจากอภิชฌา  
(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา) ขำระจิตให้บริสุทธิ์จาก

อภิชฌา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุง  
ประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือ  
พยาบาท ละกีนมิทธะ(ความหดหู่และเชื่องซึม) ปราศจากกีนมิทธะ  
กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากกีนมิทธะ  
ละอุทธัจจกุกกักจะ(ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิต  
สงบภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกักจะ ละ

วิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) ขำพันวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีความ  
สงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ จึงขำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้”

[๗๖] ภิกษุนั้นละนิวรรณ์ ๕ นี้ที่ทำให้จิตเศร้าหมองนั้นทอนกำลัง  
ปัญญา สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว เข้าปฐมฌานที่มีวิตก  
วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป เข้า  
ทุติยฌาน ... อยู่ เพราะปีติ จางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ  
เสวยสุขด้วยนามกาย เข้า

ตติยฌาน ... อยู่ เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและ  
โทมนัสดับไปก่อน เข้าจตุตถฌาน ... อยู่

พราหมณ์ ในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเสขะ ผู้ยังไม่บรรลอรหัตต์ ยัง  
ปรารถนาธรรมที่เกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยมอยู่เหล่านั้น เรามี  
คำพร่ำสอนเช่นนี้ แต่สำหรับภิกษุผู้เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบ  
พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วดปลงภาระได้แล้ว บรรลุ  
ประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว๒ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้  
โดยชอบเหล่านั้น ธรรมเหล่านี้จึงจะเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขใน  
ปัจจุบัน และเพื่อสติสัมปชัญญะแก่เธอทั้งหลาย”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว คณกโมคคัลลานพราหมณ์ได้  
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “สาวกของท่านพระโคตมที่ท่านพระโคตม  
สั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ สำเร็จนิพพานอันถึงที่สุดโดยส่วน  
เดียวทุกพวกที่เดียวหรือ หรือว่าบางพวกก็ไม่สำเร็จ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ สาวกของเราที่เราสั่งสอนอยู่ อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกสำเร็จนิพพานอันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกไม่สำเร็จ”

“อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่เป็นเหตุให้นิพพานก็มีอยู่ ทางให้ถึงนิพพาน

ก็มีอยู่ ท่านพระโคตมผู้ชักชวนก็มีพระชนม์อยู่ แต่สาวกของท่านพระโคตมที่ท่านพระโคตมสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกสำเร็จนิพพานอันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกกลับไม่สำเร็จ”

[๗๗] “พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น เราจักถามท่าน ในเรื่องนี้ ท่านชอบใจอย่างไร พึงพยากรณ์อย่างนั้น

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือท่านชำนาญทางไปกรุงราชคฤห์มิใช่หรือ”

“ใช่ ท่านพระโคตม”

“พราหมณ์ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษผู้ปรารถนาจะไป

กรุงราชคฤห์พึงมาในที่นี้ บุรุษนั้นเข้ามาหาท่านแล้วพูดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปกรุงราชคฤห์ ขอท่านจงบอกทางไปกรุงราชคฤห์นั้นให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด” ท่านพึงบอกเขาอย่างนี้ว่า “พ่อคุณ มาเถิด ทางนี้ไปกรุงราชคฤห์ ท่านจงไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นหมู่บ้านชื่อโน้น ไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นนิคมชื่อโน้น ไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นสวนที่นารีนรมย์ ป่าที่นารีนรมย์ ภาคพื้นที่นารีนรมย์ สระโบกขรณีที่นารีนรมย์ของกรุงราชคฤห์”

บุรุษนั้นที่ท่านสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ จำทางผิดเดินไปเสียทางตรงกันข้าม

ต่อมาบุรุษคนที่สองปรารถนาจะไปกรุงราชคฤห์ พึงเดินมา บุรุษนั้นเข้ามาหาท่านแล้วพูดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปกรุงราชคฤห์ ขอท่านจงบอกทางไปกรุงราชคฤห์นั้นให้ข้าพเจ้าด้วยเถิด” ท่านพึงบอกเขาอย่างนี้ว่า

“พ่อคุณ มาเถิด ทางนี้ไปกรุงราชคฤห์ ท่านจงไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นหมู่บ้านชื่อโน้น ไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นนิคมชื่อโน้น ไปตามทางนั้นชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักเห็นสวนที่นารีนรมย์ ป่าที่นารีนรมย์ ภาคพื้นที่นารีนรมย์ สระโบกขรณีที่นารีนรมย์ของกรุงราชคฤห์”

บุรุษนั้นที่ท่านสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร้าสอนอยู่อย่างนี้ ฟังไปถึงกรุงราชคฤห์โดยสวัสดิ์

พราหมณ์ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้กรุงราชคฤห์ก็มีอยู่ ทางไปกรุงราชคฤห์ก็มีอยู่ ท่านผู้บอกก็ยังมีชีวิตอยู่ แต่บุรุษที่ท่านสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร้าสอนอยู่อย่างนี้ คนหนึ่งจำทางผิด เดินไปเสียทางตรงกันข้าม คนหนึ่งเดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์โดยสวัสดิ์”

พราหมณ์กราบทูลว่า “ท่านพระโคตม ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะทำอย่างไรได้ ข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ฉะนั้นเหมือนกัน นิพพานก็มีอยู่ ทางไปนิพพานก็มีอยู่ เรา(ตถาคต)ผู้ชักชวนก็มีอยู่ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ สาวกทั้งหลายของเราที่เราสั่งสอนอยู่อย่างนี้ พร้าสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกสำเร็จนิพพานอันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกไม่สำเร็จ ในเรื่องนี้ เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง”

[๗๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว คณกโมคคัลลานพราหมณ์ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาประสงค์จะเลี้ยงชีวิต ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้โอ้อวด มีมารยา เจ้าเล่ห์ ฟุ้งชาน ถือตัว โลเล กลับกลอก ปากกล้า พุดพ้อเพ้อ ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ไม่ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง ไม่นำพาในความเป็นสมณะ ไม่มีความเคารพอย่างจริงใจในสิกขา มักมาก ย่อหย่อนไป เป็นผู้นำในโอภกมณธรรมด ทอดธุระในปวิเวก(ความสงัด)เกียจคร้าน ละเลยความเพียร หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง มีปัญญาทึบ เป็นดังคนหนวกและคนใบ้ ท่านพระโคตมย่อมอยู่ร่วมกับคนเหล่านั้นไม่ได้

ส่วนกุลบุตรผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่เจ้าเล่ห์ ไม่ฟุ้งชาน ไม่ถือตัว ไม่โลเล ไม่ปากกล้า ไม่พุดพ้อเพ้อ คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอย่างต่อเนื่อง นำพาในความเป็นสมณะ มีความเคารพอย่างจริงใจในสิกขา ไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อน ทอดธุระในโอภกมณธรรม เป็นผู้นำในปวิเวก ปราบความเพียร อุทิศกายและใจ มีสติมั่นคง มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น มีจิตแน่วแน่ มีปัญญา ไม่เป็นดังคนหนวกและคนใบ้ ท่านพระโคตมผู้เจริญย่อมอยู่ร่วมกับกุลบุตรเหล่านั้นได้

บรรดารากไม้หอม บัณฑิตยกย่องกฤษณาว่าเป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มี  
แก่นหอม บัณฑิตยกย่องแก่นจันทน์แดงว่าเป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มีดอก  
หอม บัณฑิตยกย่องดอกมะลิว่าเป็นเลิศ แม้ฉันใด คำสั่งสอนของท่าน  
พระโคตม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จัตุรายอดเยี่ยมกว่าอัฐชชรรณ๒ทั้งหลาย

ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่าน  
พระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรง  
ประกาศธรรมแจ่มแจ้ง โดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของ  
ที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด  
ด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจะเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม  
พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรง  
จำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอด  
ชีวิต” ดังนี้แล

คณกโมคคัลลานสูตรที่ ๗ จบ

๘. โคปกโมคคัลลานสูตร

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโคปกโมคคัลลานะ

[๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้วไม่นาน ท่านพระ  
อานนท์พักอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์  
สมัยนั้นแล พระเจ้า

อชาตศัตรู เวเทหิบุตร กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงระแวงพระเจ้าปชโช  
ติ จึงรับสั่งให้ปฏิสังขรณ์กรุงราชคฤห์

ครั้นเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร  
เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ได้คิดอย่างนี้ว่า “ยังเข้าเกินไปที่จะ  
เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทางที่ดี เราพึงเข้าไปหาโคปกโมคคัล  
ลานพราหมณ์ถึงที่ทำงาน” แล้วเข้าไปยังที่นั้น

โคปกโมคคัลลานพราหมณ์ เห็นท่านพระอานนท์เดินมาแต่ไกล จึง  
ได้กล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า “ขอเชิญท่านพระอานนท์เข้ามาเถิด ขอ  
ต้อนรับ นาน ๆ ท่านพระอานนท์จะมีเวลามาที่นี่ ขอเชิญท่านพระอานนท์  
จงนั่งเถิด อาสนะนี้ปูลาดไว้แล้ว”

ท่านพระอานนท์ได้นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ส่วนโคปกโมคคัล  
ลานพราหมณ์เลือกนั่ง ณ ที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งต่ำกว่า ได้กล่าว  
กับท่านพระ

อาณนทว่า “ท่านพระอาณนท มีภิกษุสักรูปหนึ่งใหม่ที่ประกอบด้วย ธรรมครบทุกข้อทุกประการ อย่างที่ท่านพระโคตมผู้เป็นพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบพร้อมแล้ว”

ท่านพระอาณนทกล่าวว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่ ประกอบด้วยธรรมครบทุกข้อทุกประการ อย่างที่พระผู้มีพระภาคผู้เป็น พระอรหันตสัมมา

สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระ ภาคพระองค์นั้น ทรงยังมรรคที่ยังไม่อุบัติให้อุบัติ ทรงยังมรรคที่ยังไม่ เกิดให้เกิด ตรัสบอกมรรคที่ไม่มีใครบอกได้ ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้ แจ่มมรรค ทรงฉลาดในมรรค ส่วนสาวกทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้ดำเนิน ตามมรรคในภายหลังจึงประกอบพร้อมอยู่”

เรื่องนี้ที่ท่านพระอาณนทได้สนทนากับโคปกโมคคัลลานพราหมณ์ ค้างไว้

ขณะนั้น วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ เทียวตรวจ ราชการในกรุงราชคฤห์ ได้เข้าไปหาท่านพระอาณนทถึงที่ทำงานของโค ปกโมคคัลลานพราหมณ์ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอ เป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระอาณนทว่า “ท่านพระอาณนท บัดนี้ พระคุณเจ้านั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และท่านทั้งสองได้สนทนาเรื่องอะไรค้างไว้”

ท่านพระอาณนทกล่าวว่า “พราหมณ์ ในเรื่องนี้ โคปกโมคคัลลาน พราหมณ์ได้กล่าวกับอาตมภาพอย่างนี้ว่า “ท่านพระอาณนท มีภิกษุสักรูปหนึ่งใหม่ ที่ประกอบด้วยธรรมครบทุกข้อทุกประการ อย่างที่ท่าน พระโคตมผู้เป็นพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบ พร้อมแล้ว”

เมื่อโคปกโมคคัลลานพราหมณ์กล่าวอย่างนี้แล้ว อาตมภาพได้ ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่ประกอบด้วยธรรมครบทุก ข้อทุกประการ อย่างที่พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ทรงยังมรรคที่ยังไม่อุบัติให้อุบัติ ทรงยังมรรคที่ยังไม่เกิดให้ เกิด ตรัสบอกมรรคที่ไม่มีใครบอกได้ ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้แจ่มมรรค ทรงฉลาดในมรรค ส่วนสาวกทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้ดำเนินตามมรรคใน ภายหลังจึงประกอบพร้อมอยู่”

เรื่องนี้เล่าที่อาตมภาพได้สนทนากับโคปกโมคคัลลานพราหมณ์  
ค้างไว้ ก็พอดีท่านมาถึง”

[๘๐] วัสสการพราหมณ์ถามว่า “ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักกรุปหนึ่ง  
ใหม่ที่ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่วงกลับไป  
ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเธอทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้าพึงเข้าไปหาได้  
ในบัดนี้”

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักกรุปหนึ่งเลยที่พระ  
ผู้มี

พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์  
นั้น ทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่วงกลับไป ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเธอ  
ทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพ

ทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้”

“ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่สงฆ์สมมติ คือภิกษุที่  
ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จ  
ล่วงกลับไป ภิกษุรูปนี้

จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายพึงเข้าไปหา  
ได้ในบัดนี้”

“พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักกรุปหนึ่งเลยที่สงฆ์สมมติ คือภิกษุที่ภิกษุผู้  
เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงกลับไป  
ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายพึงเข้าไป  
หาได้ในบัดนี้”

“ท่านพระอานนท์ ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอย่างนี้ อะไรเล่าเป็นเหตุแห่ง  
ความสามัคคีกันโดยธรรม”

“พราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลายมิใช่คนไม่มีที่พึ่ง อาตมภาพ  
ทั้งหลายเป็น

คนมีที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นที่พึ่ง”

วัสสการพราหมณ์กล่าวว่า “ท่านพระอานนท์ เมื่อกระผมถามท่าน  
พระ

อานนท์ดังนี้ว่า “มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่ท่านพระโคตมพระองค์นั้น  
ทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่วงกลับไป ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเธอ  
ทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้” ท่านก็ตอบ  
ว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักกรุปหนึ่งเลยที่



พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเธอทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้”

เมื่อกระผมถามท่านว่า “มีภิกษุสักรูปหนึ่งไหมที่สงฆ์สมมติ คือ ภิกษุที่ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไป ภิกษุรูปนี้จัก

เป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้” ท่าน

ก็ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักรูปหนึ่งเลยที่สงฆ์สมมติ คือภิกษุที่ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไป ภิกษุรูปนี้

จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้”

และเมื่อกระผมถามท่านว่า “ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอย่างนี้ อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งความสามัคคีโดยธรรม” ท่านก็ตอบว่า “พราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลาย

มิใช่เป็นคนไม่มีที่พึ่ง อาตมภาพทั้งหลายเป็นคนมีที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นที่พึ่ง”

ท่านพระอานนท์ ก็คำที่พระคุณเจ้ากล่าวมาแล้วนี้ กระผมจะพึงเข้าใจเนื้อความได้อย่างไร”

[๘๑] “มีอยู่ พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุ

ทั้งหลาย ทุกวันอุโบสถ อาตมภาพเท่าที่มีอยู่นั้น จะเข้าไปอาศัยคามเขตแห่งหนึ่ง

อยู่ ทุกรูปจะประชุมร่วมกัน แล้วเชิญภิกษุรูปที่สวดปาติโมกข์ได้ให้สวด ถ้ายกสวดปาติโมกข์ มีภิกษุต้องอาบัติ มีโทษที่ล่วงละเมิดอยู่ อาตมภาพทั้งหลายจะให้เธอทำตามธรรม ตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคทรงพร่ำสอนไว้

ได้ยินว่า ภิกษุผู้เจริญทั้งหลายมิได้ใช้ให้อาตมภาพทั้งหลายทำธรรมใช้ให้

อาตมภาพทั้งหลายทำ”

“ท่านพระอานนท์ มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่พระคุณเจ้าทั้งหลาย  
สักการะ

เคารพ นับถือ บูชา แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ได้ในบัดนี้”

“มีอยู่ ภิกษุรูปหนึ่งที่อาตมภาพทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ  
บูชา แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ได้ในบัดนี้”

“ท่านพระอานนท์ เมื่อกระผมถามท่านว่า “มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่  
ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่องลับไป ภิกษุรูปนี้  
จักเป็นที่พึ่งของท่านทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้าพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้”  
ท่านก็ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักกรุปหนึ่งเลยที่พระผู้มีพระภาค  
ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา

สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อเราล่องลับไป ภิกษุรูป  
นี้จักเป็นที่พึ่งของเธอทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้  
ในบัดนี้”

เมื่อกระผมถามท่านว่า “มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่สงฆ์สมมติ คือ  
ภิกษุที่ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาค  
เสด็จล่องลับไป ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งพระคุณเจ้า  
ทั้งหลายพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้” ท่านก็ตอบว่า “พราหมณ์ ไม่มีภิกษุแม้  
สักกรุปหนึ่งเลยที่สงฆ์สมมติ คือภิกษุที่ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้ง  
ไว้ว่า “เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่องลับไป ภิกษุรูปนี้

จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย” ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายพึงเข้าไปหา  
ได้ในบัดนี้”

เมื่อกระผมถามท่านว่า “มีภิกษุสักกรุปหนึ่งใหม่ที่พระคุณเจ้า  
ทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ได้ในบัดนี้”  
พระคุณเจ้าตอบว่า “พราหมณ์ มีภิกษุอยู่รูปหนึ่งที่อาตมภาพทั้งหลาย  
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ได้ในบัดนี้”

ท่านพระอานนท์ คำที่พระคุณเจ้ากล่าวมาแล้วนี้ กระผมจะพึง  
เข้าใจเนื้อความได้อย่างไร”

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส

[๘๒] “มีอยู่ พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระ  
อรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสบอกธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความ  
เลื่อมใสไว้ ๑๐

ประการ ในคณะของอาตมภาพ ภิกษุรูปใดมีธรรมเหล่านั้น อาตมภาพทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุรูปนั้น แล้ว เข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้

ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มั่งคิล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทาน

ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ๑ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรม

ทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดดี ด้วยทิวลิ

๓. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชบริหาร๒

๔. เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิต เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก๓

๕. แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคน ก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไป ก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้น หรือต่ำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยก เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบิน ไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้๑

๖. ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์

ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๗. กำหนดรู้จิตของสัตว์อื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า “จิตมีราคะ” หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากราคะ” จิตมีโทสะก็รู้ชัดว่า “จิตมีโทสะ” หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากโทสะ” จิตมีโมหะก็รู้ชัดว่า “จิตมีโมหะ” หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากโมหะ” จิตหดหู่ก็รู้ชัดว่า “จิตหดหู่” หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้ชัดว่า “จิตฟุ้งซ่าน” จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ชัดว่า “จิตเป็นมหัคคตะ” หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ชัดว่า “จิตไม่เป็นมหัคคตะ” จิตมี

จิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่า “จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า” หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ชัดว่า “จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า” จิตเป็นสมาธิก็รู้ชัดว่า “จิตเป็นสมาธิ” หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้ชัดว่า “จิตไม่เป็นสมาธิ” จิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ชัดว่า “จิตหลุดพ้นแล้ว” หรือจิตไม่หลุดพ้นแล้วก็รู้ชัดว่า “จิตไม่หลุดพ้นแล้ว”

๘. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓

ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้

๙. เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม๑

๑๐. ทำให้แจ้งเพราะรู้ยิ่งเองซึ่งเจโตวิมุตติ๒ปัญญาวิมุตติ๓ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป จึงเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

พราหมณ์ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการนี้ อันพระผู้มี

พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสบอกไว้ บรรดาอาตมภาพทั้งหลาย รูปใดมีธรรมเหล่านี้ ในบัดนี้ อาตมภาพทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แล้วเข้าไปอาศัยรูปนั้นอยู่”

[๘๓] เมื่อท่านพระอานนทกล่าวอย่างนี้แล้ว วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ ได้เรียกอุปนันทเสนาบดีมาพูดว่า “เสนาบดีท่าน

เข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ พระคุณเจ้าเหล่านี้สักการะธรรมที่ควรสักการะ เคารพธรรมที่ควรเคารพ นับถือธรรมที่ควรนับถือ บูชาธรรมที่ควรบูชาอยู่อย่างนี้ เอาเถิด พระคุณเจ้าเหล่านี้ ย่อมสักการะธรรมที่ควรสักการะ เคารพธรรมที่

ควรเคารพ นับถือธรรมที่ควรนับถือ บูชาธรรมที่ควรบูชา เพราะถ้าพระคุณเจ้าเหล่านั้นไม่พึงสักการะ ไม่พึงเคารพ ไม่พื่อนับถือ ไม่พึงบูชา

ธรรมนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ในบัดนี้ พระคุณเจ้าเหล่านั้นจะพึงสักการะ พึงเคารพ พึงนับถือ พึงบูชา แล้วเข้าไปอาศัยธรรมอะไรอยู่ได้”

ครั้งนั้น วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ ถวายถามท่านพระ

อานนท์ว่า “ก็เวลานี้ ท่านพระอานนท์พักอยู่ที่ไหน”

ท่านพระอานนท์ตอบว่า “เวลานี้ อาตมภาพพักอยู่ที่พระเวฬุวัน”

“ท่านพระอานนท์ ก็พระเวฬุวันเป็นที่รื่นรมย์ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้นหรือ”

“ถูกแล้ว พราหมณ์ พระเวฬุวันเป็นที่รื่นรมย์ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย

ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น ก็เพราะมีผู้รักษาคัมภีร์เช่นท่าน”

“ท่านพระอานนท์ แท้จริง พระเวฬุวันเป็นที่รื่นรมย์ มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น ก็เพราะมีพระคุณเจ้าทั้งหลายเป็นผู้มีฌาน และเป็นผู้เข้าฌานอยู่ประจำต่างหาก

ท่านพระอานนท์ กระผมจะขอเล่าถวาย สมัยหนึ่ง พระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นแล กระผมเข้าไปเฝ้าพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นถึงที่ประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ณ ที่นั้น พระองค์ได้ตรัสถามภาวโดยอเนกปริยาย พระองค์เป็นผู้มีฌานและเป็นผู้เข้าฌานอยู่ประจำ และตรัสสรรเสริญฌานทั้งปวงหรือ”

[๘๔] “พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญฌานทั้งปวงก็มีใช่ ไม่ทรงสรรเสริญฌานทั้งปวงก็มีใช่

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไม่ทรงสรรเสริญฌานเช่นไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. มีใจถูกกามราคะกลุ้มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งธรรมที่สลัดกามราคะที่เกิดขึ้นแล้ว บุคคลนั้นจึงเพ่ง หมกมุ่น จดจ่อ จินตนาการ ทำกามราคะเท่านั้นไว้อย่างใน

๒. มีใจถูกพยาบาทกลุ้มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งธรรมที่สลัดพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้ว บุคคลนั้นจึงเพ่ง หมกมุ่น จดจ่อ จินตนาการ ทำพยาบาทเท่านั้นไว้อย่างใน

๓. มีใจถูกถีนมิทธะกลุ้มรุม ถูกถีนมิทธะครอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งธรรมที่สลัดถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้ว บุคคลนั้นจึงเพ่งหมกมุ่น จดจ่อ จินตนาการ ทำถีนมิทธะเท่านั้นไว้ภายใน

๔. มีใจถูกอุทธัจจกุกกุกจะกลุ้มรุม ถูกอุทธัจจกุกกุกจะครอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งธรรมที่สลัดอุทธัจจกุกกุกจะที่เกิดขึ้นแล้ว๒ บุคคลนั้นจึงเพ่ง หมกมุ่น จดจ่อ จินตนาการ ทำอุทธัจจกุกกุกจะเท่านั้นไว้ภายใน

๕. มีใจถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุม ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งธรรมที่สลัดวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว๒ บุคคลนั้นจึงเพ่ง หมกมุ่น จดจ่อ จินตนาการ ทำวิจิกิจฉาเท่านั้นไว้ภายใน

พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไม่ทรงสรรเสริญมานเช่นนี้  
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญมานเช่นไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจารณ์

สงบระงับไป บรรลุตติยฌานมีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น

ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน ... บรรลุตตตถฌาน ... อยู่

พราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญมานเช่นนี้”

“ท่านพระอานนท์ ได้ยินว่า พระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นทรงติเตียนฌานที่ควรติเตียน ทรงสรรเสริญฌานที่ควรสรรเสริญ ถ้าเช่นนั้นบัดนี้ กระผมขอลากลับ เพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก”

“พราหมณ์ ท่านจงรู้กาลอันควรไป ณ บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ ขึ้นชมยินดีภาพิชาติของท่านพระอานนท์ ลุกจากที่นั่งแล้วจากไป

ครั้งนั้นแล เมื่อวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ จากไปแล้วไม่นาน โคปกโมคคัลลานพราหมณ์ได้กล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า “ท่านพระ

อานนท์ยังมีได้ตอบปัญหาที่กระผมทั้งหลายถามเลย”

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า “พราหมณ์ เราได้กล่าวแล้วมิใช่หรือว่  
“ไม่มีภิกษุแม่สักรูปหนึ่งที่ประกอบด้วยธรรมครบถ้วนทุกข้อทุกประการที่พระผู้มีพระภาค

ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงประกอบพร้อมแล้ว เพราะ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงยังมรรคที่ไม่อุบัติให้อุบัติ ทรงยังมรรคที่ยัง

ไม่เกิดให้เกิด ตรัสบอกมรรคที่ไม่มีใครบอกได้ ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้แจ้ง

มรรค ทรงฉลาดในมรรค ส่วนสาวกทั้งหลายในบัดนี้เป็นผู้ดำเนินตามมรรคใน

ภายหลังจึงประกอบพร้อมอยู่”

โคปกโมคคัลลานสูตรที่ ๘ จบ

๙. มหาปุณณมสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาในคิन्दวงจันทรเต็มดวง สูตรใหญ่

[๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมิกคารมาตาใน

บุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ คิन्दวงจันทร

เต็มดวง พระผู้มีพระภาคทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับนั่ง ณ ที่แจ้ง ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอทูลถามเหตุอย่างหนึ่งกับพระองค์ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงประทานวโรกาส ที่จะตอบปัญหาแก่ข้าพระองค์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ ถ้าเช่นนั้น เธอจงนั่งบนอาสนะของตนแล้วถามปัญหาที่เธอต้องการจะถามเถิด”

อุปาทานขันธ ๕ ประการ

[๘๖] ลำดับนั้น ภิกษุนั้นนั่งบนอาสนะของตนแล้วได้ทูลถามปัญหากับ

พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ใช้ใหม่ คือ

๑. รูปปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือรูป)

๒. เวทูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือเวทนา)

๓. สัญญูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสัญญา)

๔. สังขารุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสังขาร)

๕. วิญญาณุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือวิญญาณ)”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ คือ

๑. รูปุปาทานชั้น ๒. เวทณุปาทานชั้น

๓. สัญญุปาทานชั้น ๔. สังขารุปาทานชั้น

๕. วิญญาณุปาทานชั้น”

มูลเหตุแห่งอุปาทานชั้น ๕ ประการ

ภิกษุนั้นชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า “สาธุ พระพุทธเจ้าข้า” แล้วได้ทูลถามปัญหายิ่งขึ้นไปว่า “อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ มีอะไรเป็นมูลเหตุ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ มีฉันทะเป็นมูลเหตุ”๑

“อุปาทานกับอุปาทานชั้น ๕ ประการนั้นเป็นอย่างเดียวกัน หรืออุปาทานเป็นอย่างอื่นจากอุปาทานชั้น ๕ ประการ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุ อุปาทานกับอุปาทานชั้น ๕ ประการนั้นเป็นอย่างเดียวกันก็มิใช่ ทั้งอุปาทานชั้นเป็นอย่างอื่นจากอุปาทานชั้น ๕ ประการก็มิใช่ แต่ฉันทราคะในอุปาทานชั้น ๕ ประการนั้น เป็นตัวอุปาทาน”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ฉันทราคะต่าง ๆ ในอุปาทานชั้น ๕ ประการ จะพึงมีได้หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “มีได้ ภิกษุ” แล้วได้ตรัสต่อไปว่า “ภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “ในอนาคต ขอเราพึงมีรูปอย่างนี้ มีเวทนาอย่างนี้ มีสัญญาอย่างนี้ มีสังขารอย่างนี้ มีวิญญาณอย่างนี้”

ภิกษุ ฉันทราคะต่าง ๆ ในอุปาทานชั้น ๕ ประการ พึงมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้”

เหตุที่ชื่อว่าชั้น

ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ชั้นจึงชื่อว่าชั้น”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่ารูปชั้น

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...



สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม นี่เรียกว่าวิญญานชั้น

ภิกษุ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ชั้นจึงชื่อว่าชั้น”

เหตุที่ทำให้ชั้นปรากฏ

ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยทำให้รูปชั้นปรากฏ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เวทนาชั้นปรากฏ อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยทำให้สัญญาชั้นปรากฏ อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยทำให้สังขารชั้นปรากฏ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้วิญญานชั้นปรากฏ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ มหาภูต ๔ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ทำให้รูปชั้นปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เวทนาชั้นปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สัญญาชั้นปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สังขารชั้นปรากฏ นามรูปเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้วิญญานชั้นปรากฏ”

เหตุเกิดสักกายทิฐิ

[๘๗] ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สักกายทิฐิมีได้

อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำ ในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของ

สัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตา พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีรูป พิจารณาเห็นรูปในอัตตา หรือพิจารณาเห็นอัตตาในรูป

พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตา พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีเวทนา พิจารณาเห็นเวทนาในอัตตา หรือพิจารณาเห็นอัตตาในเวทนา

พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นอัตตา พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีสัญญา พิจารณาเห็นสัญญาในอัตตา หรือพิจารณาเห็นอัตตาในสัญญา

พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตา พิจารณาเห็นอัตตาว่ามีสังขาร พิจารณาเห็นสังขารในอัตตา หรือพิจารณาเห็นอัตตาในสังขาร

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตา พิจารณาเห็นอัตตาวามี  
วิญญาณ พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตา หรือพิจารณาเห็นอัตตาใน  
วิญญาณ

ภิกษุ สักกายทิฐิผู้มีได้ดังนี้”

เหตุที่ทำให้สักกายทิฐิไม่มี

ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สักกายทิฐิไม่ได้  
อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ผู้ได้  
สดับ ได้เห็นพระอริยะ จลลิตในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำใน  
ธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ จลลิตในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการ  
แนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตา ไม่  
พิจารณาเห็นอัตตาวามีรูป ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตา หรือไม่พิจารณา  
เห็นอัตตาในรูป

ไม่พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตา ไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ว่ามีเวทนา ไม่พิจารณาเห็นเวทนาในอัตตา หรือไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ในเวทนา

ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นอัตตา ไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ว่ามีสัญญา ไม่พิจารณาเห็นสัญญาในอัตตา หรือไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ในสัญญา

ไม่พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตา ไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ว่ามีสังขาร ไม่พิจารณาเห็นสังขารในอัตตา หรือไม่พิจารณาเห็นอัตตา  
ในสังขาร

ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตา ไม่พิจารณาเห็น  
อัตตาวามีวิญญาณ ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตา หรือไม่พิจารณา  
เห็นอัตตาในวิญญาณ

ภิกษุ สักกายทิฐิไม่มีได้ดังนี้”

คุณ โทษ และการสลัดออกจากอุปาทานขันธ

[๘๘] ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรเป็นคุณ  
อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นเครื่องสลัดออกจากรูป อะไรเป็นคุณ อะไรเป็น  
โทษ อะไรเป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนา อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ  
อะไรเป็นเครื่องสลัดออกจากสัญญา อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไร  
เป็นเครื่องสลัดออกจากสังขาร อะไร

เป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นเครื่องสลัดออกจากวิญญาณ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ สภาพที่สุขโสมนัสอาศัยรูปเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในรูป๑ สภาพที่รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในรูป๒ ธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในรูป นี่เป็นเครื่อง สลัดออกจากรูป๓

สภาพที่สุขโสมนัสอาศัยเวทนาเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในเวทนา สภาพที่เวทนา

ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในเวทนา ธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในเวทนา นี่เป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนา

สภาพที่สุขโสมนัสอาศัยสัญญาเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในสัญญา สภาพที่สัญญาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในสัญญา ธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในสัญญา นี่เป็นเครื่องสลัดออกจากสัญญา

สภาพที่สุขโสมนัสอาศัยสังขารเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในสังขาร สภาพที่สังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในสังขาร ธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในสังขาร นี่เป็นเครื่องสลัดออกจากสังขาร

สภาพที่สุขโสมนัสอาศัยวิญญานเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในวิญญาน สภาพที่วิญญานไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในวิญญาน ธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในวิญญาน นี่เป็นเครื่องสลัดออกจากวิญญาน”

ความไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย

[๘๙] ภิกษุนั้นได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลรู้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร จึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย๑ ในกายที่มีวิญญานนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุ รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ภิกษุนั้นพิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอัน

ชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ภิกษุเหล่านั้นพิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ อัตตาของเรา”

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จึงจะไม่มัวหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตใน ภายนอก”

[๙๐] ลำดับนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “ท่าน ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็น อนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา เพราะเหตุนั้น กรรมที่ ถูกอนัตตากระทำ จักถูกต้องอัตตาได้อย่างไร”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดคำนึงของภิกษุรูปนั้น ด้วยพระทัยแล้ว ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่โมฆบุรุษบางคนในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่รู้แจ้ง ตกอยู่ใน อำนาจอวิชชา มีใจถูกัดถนา

ครอบงำ จึงเข้าใจคำสั่งสอนของศาสดาอย่างสะเพร่าด้วยความคิด คำนึงว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็น อนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา เพราะเหตุนั้น กรรมที่ถูกอนัตตากระทำ จักถูกต้องอัตตาได้อย่างไร” ภิกษุทั้งหลาย เราจะย้อนถาม เราได้แนะนำเธอ

ทั้งหลายในธรรมเหล่านั้น ๆ ไว้แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูป เทียงหรือไม่เทียง”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ไม่เทียง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่ จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ เวทนา ...

สัญญา ...

สังขาร ...

วิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ภิกษุพึงพิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

วิญญานอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ภิกษุพึงพิจารณาเห็นวิญญานทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณว่า “หลุดพ้นแล้ว” อริยสาวกย่อมรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”๑

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว      ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค      และเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัส  
เวैयाกรณภาษิตนี้อยู่ ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ  
เพราะไม่ถือมั่น ดังนี้แล

มหาปุณณมสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. จุฬปุณณมสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาในคินดววจันทรเต็มดวง สูตรเล็ก

[๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมิกคารมาตา  
ใน

บุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ คิน  
ดววจันทร

เต็มดวง พระผู้มีพระภาคทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับนั่ง ณ ที่  
แจ้ง

ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเหลียวดูภิกษุสงฆ์ซึ่งนั่งเฝ้าอยู่โดย  
ลำดับ จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย อ  
สัตบุรุษพึงรู้จักอัสตบุรุษหรือว่า “ผู้นี้เป็นอัสตบุรุษ”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “ไม่รู้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่อัสตบุรุษพึงรู้จักอัสตบุรุษว่า  
“ผู้นี้เป็น

อัสตบุรุษ” อนึ่ง อัสตบุรุษพึงรู้จักอัสตบุรุษหรือว่า “ผู้นี้เป็นอัสตบุรุษ”

“ไม่รู้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่อัสตบุรุษพึงรู้จักอัสตบุรุษว่า “ผู้  
นี้เป็น

อัสตบุรุษ”

เพราะว่า อัสตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยอสังขธรรม๑ มีความรักดีต่ออ  
สัตบุรุษ มีความคิดอย่างอัสตบุรุษ มีความรู้อย่างอัสตบุรุษ มีถ้อยคำอย่าง  
อัสตบุรุษ มีการกระทำอย่างอัสตบุรุษ มีความเห็นอย่างอัสตบุรุษ ให้ทาน  
อย่างอัสตบุรุษ

อัสตบุรุษผู้ประกอบด้วยอสังขธรรม เป็นอย่างไร

คือ อัสตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา(ความเชื่อ) ไม่มีhiri(ความ  
ละอายต่อบาป) ไม่มีโอตตปปะ(ความเกรงกลัวบาป) มีสุตะน้อย(การ  
ได้ยินได้ฟังน้อย) เกียจคร้าน หลงลืมสติ มีปัญญาทึบ

อัสตบุรุษผู้ประกอบด้วยอสังขธรรม เป็นอย่างไร (๑)

อัสตบุรุษผู้รักดีต่ออัสตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ มีสมณพราหมณผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มี โอตตัปปะ มีสตะน้อย เกียจคร้าน หลงลืมสติ มีปัญญาทึบ เป็นมิตร เป็นสหาย

อสัตบุรุษผู้รักดีต่ออสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๒)

อสัตบุรุษผู้มีความคิดอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่าย บ้าง

อสัตบุรุษผู้มีความคิดอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๓)

อสัตบุรุษผู้มีความรู้อย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ ย่อมรู้เพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมรู้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมรู้เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่าย บ้าง

อสัตบุรุษผู้มีความรู้อย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๔)

อสัตบุรุษผู้มีถ้อยคำอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ มีปกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูด เพ้อเจ้อ

อสัตบุรุษผู้มีถ้อยคำอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๕)

อสัตบุรุษผู้มีการกระทำอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ มีปกติฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

อสัตบุรุษผู้มีการกระทำอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๖)

อสัตบุรุษผู้มีทริฏฐิอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้มืทริฏฐิอย่างนี้ว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มี ผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงที่เช่นสรวงแล้วก็ไม่มีผล ผล วิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี คุณ บิดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เป็น

โอปปาติกะดก็ไม่มี สมณพราหมณผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้ แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนให้ผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ ไม่มีในโลก

อสัตบุรุษผู้มีทริฏฐิอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๗)

อสัตบุรุษให้ทานอย่างอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ให้ทานโดยไม่เคารพ๒ ไม่ให้ทานด้วยมือ ของตน ไม่ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม ให้ทานอย่างเสียไม่ได้ เป็นผู้ไม่ เห็นผลให้ทาน

อสังขารให้ทานอย่างอสังขาร เป็นอย่างนี้ (๘)

ภิกษุทั้งหลาย อสังขารนั้นเป็นผู้ประกอบด้วยอสังขารอย่างนี้ มีความ

ภักดีต่ออสังขารอย่างนี้ มีความคิดอย่างอสังขารอย่างนี้ มีความรู้

อย่าง อสังขารอย่างนี้ มีถ้อยคำอย่างอสังขารอย่างนี้ มีการกระทำอย่าง

อสังขารอย่างนี้ มีความเห็นอย่างอสังขารอย่างนี้ ให้ทานอย่างอสังขาร

อย่างนี้แล้ว หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในคติของอสังขาร

คติของอสังขาร คืออะไร

คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน

[๙๒] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษพึงรู้จัก

สัตบุรุษหรือว่า “ผู้นี้เป็นสัตบุรุษ”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “รู้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่สัตบุรุษพึงรู้จักสัตบุรุษว่า “ผู้นี้

เป็นสัตบุรุษ” ส่วนสัตบุรุษพึงรู้จักอสังขารหรือว่า “ผู้นี้เป็นอสังขาร”

“รู้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่สัตบุรุษพึงรู้จักอสังขารว่า “ผู้นี้

เป็นอสังขาร”

เพราะว่า สัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยสังขาร มีความภักดีต่อ

สังขาร มีความคิดอย่างสังขาร มีความรู้อย่างสังขาร มีถ้อยคำอย่าง

สังขาร มีการกระทำอย่างสังขาร มีทิวาอย่างสังขาร ให้ทานอย่าง

สังขาร

สัตบุรุษผู้ประกอบด้วยสังขาร เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้ที่มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ มีสุตะมาก

ปรารภความเพียร มีสติตั้งมั่น มีปัญญา

สัตบุรุษผู้ประกอบด้วยสังขาร เป็นอย่างนี้ (๑)

สัตบุรุษผู้ภักดีต่อสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ มีสมณพราหมณ์ผู้มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ

มีสุตะมาก ปรารภความเพียร มีสติตั้งมั่น มีปัญญา เป็นมิตร เป็นสหาย

สัตบุรุษผู้ภักดีต่อสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๒)

สัตบุรุษผู้มีความคิดอย่างสังขาร เป็นอย่างไร



คือ สัตบุรุษในโลกนี้ ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง

สัตบุรุษผู้มีความคิดอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๓)

สัตบุรุษผู้มีความรู้อย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ ย่อมรู้เพื่อไม่เบียดเบียนตนบ้าง ย่อมรู้เพื่อไม่เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมรู้เพื่อไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง

สัตบุรุษผู้มีความรู้อย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๔)

สัตบุรุษผู้มีถ้อยคำอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ

สัตบุรุษผู้มีถ้อยคำอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๕)

สัตบุรุษผู้มีการกระทำอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลัก

ทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดนินทา

สัตบุรุษผู้มีการกระทำอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๖)

สัตบุรุษผู้มีทิวฏฐิอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้มียุติธรรมอย่างนี้ว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเชนสรวงที่เชนสรวงแล้วมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีทำชั่วมี

โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมีอยู่

สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้โลกหน้าด้วย ปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็มีอยู่ในโลก

สัตบุรุษผู้มีทิวฏฐิอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๗)

สัตบุรุษให้ทานอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ สัตบุรุษในโลกนี้ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม ให้ทานอย่างบริสุทธิ์ เป็นผู้มีทิวฏฐิว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล” ดังนี้แล้วจึงให้ทาน

สัตบุรุษให้ทานอย่างสัตบุรุษ เป็นอย่างนี้ (๘)

สัตบุรุษนั้นเป็นผู้ประกอบด้วยสัทธรรมอย่างนี้ มีความรักดีต่อ  
สัตบุรุษอย่างนี้ มีความคิดอย่างสัตบุรุษอย่างนี้ มีความรู้อย่างสัตบุรุษ  
อย่างนี้ มีถ้อยคำอย่าง

สัตบุรุษอย่างนี้ มีการกระทำอย่างสัตบุรุษอย่างนี้ มีทิวณฺณอย่าง  
สัตบุรุษอย่างนี้ ให้ทานอย่างสัตบุรุษอย่างนี้แล้ว หลังจากตายแล้ว ย่อม  
บังเกิดในคติของสัตบุรุษ

คติของสัตบุรุษ คืออะไร

คือ ความเป็นใหญ่ในเทวดา หรือความเป็นใหญ่ในมนุษย์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬปฺปณณมสูตรที่ ๑๐ จบ

เทวทหวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เทวทหสูตร ๒. ปญฺจัตตยสูตร

๓. กินติสูตร ๔. สามคามสูตร

๕. สุนักขัตตสูตร ๖. อาเนญชสัปปายสูตร

๗. คณกโมคคัลลานสูตร ๘. โคปกโมคคัลลานสูตร

๙. มหาปฺปณณมสูตร ๑๐. จุฬปฺปณณมสูตร ๒. อนุปทวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมตามลำดับบท

๑. อนุปทสูตร

ว่าด้วยธรรมตามลำดับบท

[๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเป็นบัณฑิต๑ มีปัญญามาก๒ มีปัญญา  
กว้างขวาง๓ มีปัญญาร่าเริง๔ มีปัญญารวดเร็ว๕ มีปัญญาเฉียบแหลม๖  
มีปัญญาเพิกถอนกิเลส๗ ภิกษุทั้งหลาย เพียงกึ่งเดือน สารีบุตรก็เห็น  
แจ้งธรรมตามลำดับบทได้ ในการเห็นแจ้งธรรมตามลำดับบทของสารี  
บุตรนั้นมีเรื่องดังต่อไปนี้

รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔

[๙๔] ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สาริบุตรสงัดจากกามและอกุศลธรรม

ทั้งหลายแล้ว บรรลุปลมณานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

ก็ธรรมในปลมณาน คือ วิตก(ความตรึก) วิจารณ์(ความตรอง) ปีติ(ความอิ่มใจ) สุข(ความสุข) จิตเตกัคคตา(ความที่จิตมีอารมณ์เดียว) ผัสสะ(ความถูกต้อง) เวทนา (ความเสวยอารมณ์) สัญญา(ความหมายรู้) เจตนา(ความจงใจ) วิญญาณ(ความ

รู้แจ้ง) จันทะ(ความพอใจ) อธิโมกข์(ความน้อมใจเชื่อ) วิริยะ(ความเพียร) สติ(ความระลึกได้) อุเบกขา(ความวางเฉย) มนสิการ(ความใส่ใจ) เหล่านั้น สาริบุตร กำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว เหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้ว ย่อมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไป ยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่าการสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๑)

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป สาริบุตรบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่

ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ก็ธรรมในทุติยฌาน คือ ความผ่องใสในภายใน ปีติ สุข จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการเหล่านั้น สาริบุตร กำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว เหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วย่อมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรม

เหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่าการสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๒)

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป สาริบุตรมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะ

ทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข” ก็ธรรมในตติยฌาน คือ สุข สติ สัมปชัญญะ(ความรู้ตัว)

จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ

สติ อุเบกขา มนสิการเหล่านั้น สาริบุตรกำหนดตามลำดับบทได้ แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้วเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วย่อม ดับไป” เธอจึงไม่ยินดี

ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้ แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่า การสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๓)

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัส ดับไปก่อน สาริบุตรบรรลุจุดตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่ ก็ธรรมในจุดตถฌาน คือ อุเบกขา อทุกขมสุขเวทนา เพราะใจบริสุทธิ์แล้วจึงไม่มีความคิดคำนึง สติบริสุทธิ์ จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ

จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการเหล่านั้น สาริบุตร กำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้วเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วย่อม

ดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลส พัวพันไม่ได้

หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจาก เขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้น ไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่า การสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรม นั้นให้มากขึ้น (๔)

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฐวีสัญญา ไม่ กำหนดนันทต-สัญญาโดยประการทั้งปวง สาริบุตรบรรลุอากาศา นัญจายตนะ โดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่ ก็ธรรมในอากาศา นัญจายตนะ คือ อากาสนัญจายตนะ-สัญญา จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เหล่านั้น สาริบุตรกำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว

เหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วย่อมดับไป” เธอจึงไม่

ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พราศได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือ กิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตร นั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่า การสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๕)

อีกประการหนึ่ง เพราะล่องอากาศาณญายตนะได้โดยประการ ทั้งปวง

สาริบุตรบรรลุวิญญาณญายตนะ โดยกำหนดว่า “วิญญาณหา ที่สุดมิได้” อยู่

ก็ธรรมในวิญญาณญายตนะ คือ วิญญาณญายตนะสัญญา จิตเต กัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันตะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา

มนสิการเหล่านั้น สาริบุตรกำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริ บุตรรู้แจ้งแล้วเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ ว่า “ได้ยินว่า

ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วย่อมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พราศได้ แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัด

ทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่า การสลัดทุกข์มีได้ เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๖)

อีกประการหนึ่ง เพราะล่องวิญญาณญายตนะได้โดยประการ ทั้งปวง สาริบุตร บรรลุอากาศัญญายตนะ โดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ ก็ธรรมในอากาศัญญายตนะ คือ อากาศัญญายตนะสัญญา จิตเต กัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา

เจตนา วิญญาณ จันตะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการเหล่านี้นั้น

สาริบุตรกำหนดตามลำดับบทได้แล้ว ธรรมที่สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว เหล่านั้น ย่อม

เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สาริบุตรนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ได้ยินว่า ธรรม เหล่านี้ที่

ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วยอมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่าการสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๗)

[๙๕] อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงอาภิญญายตนะได้โดยประการทั้งปวง สาริบุตรบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่ เธอมีสติออกจากสมาบัตินั้นแล้ว พิจารณาเห็นธรรมที่ล่วงลับ ดับ แปรผันไปแล้วว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้

ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วยอมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่าการสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๘)

[๙๖] อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะได้โดยประการทั้งปวง สาริบุตรบรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะ๑

ทั้งหลายของเธอจึงสิ้นไป สาริบุตรนั้นมีสติออกจากสมาบัติแล้ว พิจารณาเห็นธรรม ที่ล่วงลับ ดับ แปรผันไปแล้วว่า “ได้ยินว่า ธรรมเหล่านี้ที่ยังไม่มีก็มีขึ้น ที่มีแล้วยอมดับไป” เธอจึงไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในธรรมเหล่านั้น มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ สาริบุตรนั้นรู้ชัดว่า “การสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่” เธอมีความเห็นว่าการสลัดทุกข์มีได้เพราะการกระทำธรรมนั้นให้มากขึ้น (๙)

[๙๗] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า “เป็นผู้ถึงวสี(ความชำนาญ) ถึงบารมี(ความสำเร็จ)ในอริยศีล เป็นผู้ถึงวสีถึงบารมีใน

อริยสมาธิ เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยปัญญา เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยวิมุตติ” ภิกษุรูปนั้นคือสาริบุตรนั่นเอง ที่ผู้กล่าวชอบฟังกล่าวชมว่า “เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยศีล เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยสมาธิ เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยปัญญา เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยวิมุตติ”

บุคคลผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า “เป็นบุตร เป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรม

อันธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่เป็นอามิสทายาท” ภิกษุรูปนั้นคือสารีบุตรนั่นเอง ที่ผู้กล่าว ชอบฟังกล่าวชมว่า “เป็นบุตร เป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรมอันธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่เป็นอามิสทายาท”

ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรประกาศธรรมจักรอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่ตถาคตประกาศไว้แล้วโดยลำดับ โดยชอบทีเดียว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อนุปทสูตรที่ ๑ จบ

## ๒. จวิโสธนสูตร

ว่าด้วยหลักการตรวจสอบ ๖ ประการ

[๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมพยากรณ์หรือหัดดผลว่า “ข้าพเจ้ารู้ชัด ว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่น

เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”๑ เธอทั้งหลายไม่ควรยินดี ไม่ควรคัดค้านคำกล่าวของภิกษุรูปนั้น ไม่ยินดี ไม่คัดค้านแล้ว ฟังถามปัญหาว่า “ท่านผู้มีอายุ โวหาร ๔ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว”

โวหาร ๔ ประการ๒ อะไรบ้าง คือ

๑. การกล่าวสิ่งที่ได้เห็นว่าได้เห็น

๒. การกล่าวสิ่งที่ได้ฟังว่าได้ฟัง

๓. การกล่าวสิ่งที่ได้ทราบว่าได้ทราบ

๔. การกล่าวสิ่งที่ได้รู้ว่าได้รู้

ท่านผู้มีอายุ โวหาร ๔ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของ

ท่านผู้มีอายุ ผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างไร จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในโวหาร ๔ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว๓ บรรลุประโยชน์ตน๔โดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชนแล้ว๕ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมสมควรพยากรณ์ได้ดังนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้ หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในสิ่งที่ตนเห็นแล้ว มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่

ข้าพเจ้าไม่ยินดี ... ในสิ่งที่ตนได้ฟังแล้ว ...

ข้าพเจ้าไม่ยินดี ... ในสิ่งที่ตนได้ทราบแล้ว ...

ข้าพเจ้าไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ อันกิเลสพัวพันไม่ได้

หลุดพ้นแล้ว พรากได้แล้วในสิ่งที่ตนได้รู้ มีจิตที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้วอยู่ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในโวหาร ๔ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย คำที่ภิกษุรูปนั้นกล่าว เธอทั้งหลายควรชื่นชมยินดีว่า “สาธุ” แล้วพึงถามปัญหายิ่งขึ้นไปว่า

หลักการตรวจสอบอุปาทานชั้น ๕ ประการ

[๙๙] “ท่านผู้มีอายุ อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว

อุปาทานชั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปอุปาทานชั้น
๒. เวทณูปาทานชั้น
๓. สัญญูปาทานชั้น
๔. สังขารูปาทานชั้น
๕. วิญญาณูปาทานชั้น

ท่านผู้มีอายุ อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของท่านผู้มีอายุ ผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างไร จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้น



ภวสังโยชนแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควร  
จะพยากรณ์ได้ดังนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้ารู้แจ้งรูปว่า “ไม่มีกำลัง  
ปราศจากความน่ารัก ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความชื่นใจ” จึงรู้ชัดว่า “จิตของ  
เราหลุดพ้นแล้ว” เพราะความสิ้นไป เพราะความคลายไป เพราะความดับ  
ไป เพราะความสละไป และเพราะความสละคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่น  
ในรูป และอนุสัยคือความตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นได้

ข้าพเจ้ารู้แจ้งเวทนา ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้แจ้งสัญญา ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้แจ้งสังขาร ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้แจ้งวิญญานว่า “ไม่มีกำลัง ปราศจากความน่ารัก ไม่เป็น  
ที่ตั้งแห่งความชื่นใจ” จึงรู้ชัดว่า “จิตของเราหลุดพ้นแล้ว” เพราะความ  
สิ้นไป เพราะ

ความคลายไป เพราะความดับไป เพราะความสละไป และเพราะ  
ความสละคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นในวิญญาน และอนุสัยคือความ  
ตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นได้ ท่านผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้อยู่ เห็น  
อยู่อย่างนี้ จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในอุปาทานชั้นที่ ๕  
ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย คำที่ภิกษุรูปนั้นกล่าว เธอทั้งหลายควรชื่นชมยินดี  
ว่า “สาธุ” แล้วพึงถามปัญหายิ่งขึ้นไปว่า

หลักการตรวจสอบธาตุ ๖ ประการ

[๑๐๐] “ท่านผู้มีอายุ ธาตุ ๖ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้  
ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว

ธาตุ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ปลวี่ธาตุ(ธาตุดิน) ๒. อาโปธาตุ(ธาตุน้ำ)

๓. เตโชธาตุ(ธาตุไฟ) ๔. วาโยธาตุ(ธาตุลม)

๕. อากาสธาตุ(ธาตุคืออากาศ) ๖. วิญญานธาตุ(ธาตุคือ  
วิญญาน)

ท่านผู้มีอายุ ธาตุ ๖ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น  
เป็น

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของ  
ท่านผู้มีอายุ ผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างไร จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึด  
มั่นในธาตุ ๖ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะพยากรณ์ได้ว่า “ท่าน

ผู้มีอายุ ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นปฐวีธาตุโดยความเป็นอัตตา และมิได้ยึดมั่นอัตตาที่อาศัยปฐวีธาตุ” จึงรู้ชัดว่า “จิตของเราหลุดพ้นแล้ว” เพราะความสิ้นไป เพราะความคลายไป เพราะความดับไป เพราะความสละไป และเพราะความสละคืนซึ่งอุปาทานขันธ์ที่ยึดมั่นอาศัยปฐวีธาตุ และอนุสัยคือความตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นได้

ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นอาโปธาตุ ฯลฯ

ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นเตโชธาตุ ฯลฯ

ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นวาโยธาตุ ฯลฯ

ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นอากาศธาตุ ฯลฯ

ข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นวิญญานธาตุโดยความเป็นอัตตา และมิได้ยึดมั่นอัตตาอันอาศัยวิญญานธาตุ จึงรู้ชัดว่า “จิตของเราหลุดพ้นแล้ว” เพราะความสิ้นไป

เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับไป เพราะความสละไป และเพราะความสละคืนซึ่งอุปาทานขันธ์ที่ยึดมั่นอาศัยวิญญานธาตุ และอนุสัยคือความตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นได้ ท่านผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้ จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในธาตุ ๖ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย คำที่ภิกษุรูปนั้นกล่าว เธอทั้งหลายควรชื่นชมยินดีว่า “สาธุ” แล้วพึงถามปัญหายิ่งขึ้นไปว่า

หลักการตรวจสอบอายตนะ ๑๒ ประการ

[๑๐๑] “ท่านผู้มีอายุ ก็อายตนะภายในและอายตนะภายนอกอย่างละ ๖ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์นั้นตรัสไว้ชอบแล้ว

อายตนะภายในและอายตนะภายนอกอย่างละ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. จักขุ(ตา)คู่กับรูป ๒. โสตะ(หู)คู่กับสัททะ(เสียง)
๓. ขานะ(จมูก)คู่กับคันธะ(กลิ่น) ๔. ชิวหา(ลิ้น)คู่กับรส
๕. กายคู่กับโผฏฐัพพะ ๖. มโน(ใจ)คู่กับธรรมารมณ์

ท่านผู้มีอายุ อายตนะภายในและอายตนะภายนอกอย่างละ ๖ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของท่านผู้มีอายุ ผู้รู้ได้เห็นอยู่อย่างใด จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในอายตนะภายในและอายตนะภายนอกอย่างละ ๖ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะพยากรณ์ได้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า “จิตของข้าพเจ้าหลุดพ้นแล้ว” เพราะความสิ้นไป เพราะความคลายไป เพราะความดับไป เพราะความสละไป และเพราะความสละคืนซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี ความอยาก ความยึดมั่น อุปาทาน และอนุสัยคือความตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นในจักขุ ในรูป ในจักขุวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณ

ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ฯลฯ ในโสตะ ในเสียง ในโสตวิญญาณ ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ฯลฯ ในชานะ ในกลิ่น ในชานวิญญาณ ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ฯลฯ ในชีวหา ในรส ในชีวหาวิญญาณ ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ฯลฯ ในกาย ในโผฏฐัพพะ ในกายวิญญาณ ฯลฯ

ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า “จิตของข้าพเจ้าหลุดพ้นแล้ว” เพราะความสิ้นไป เพราะความคลายไป เพราะความดับไป เพราะความสละไป และเพราะความสละคืนซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี ความอยาก ความยึดมั่น อุปาทาน และอนุสัยคือความตั้งใจมั่นและความปักใจมั่นในมนะ ในธรรมารมณ์ ในมนะวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมนะวิญญาณ ท่านผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้เห็นอยู่ เห็นอยู่อย่างนี้จึงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นในอายตนะภายในและอายตนะ ภายนอกอย่างละ ๖ ประการนี้ได้”

ภิกษุทั้งหลาย คำที่ภิกษุรูปนั้นกล่าว เธอทั้งหลายควรชื่นชมยินดีว่า “สาธุ” แล้วพึงถามปัญหาขึ้นไปถึงว่า

หลักการตรวจสอบเรื่องการถอนอนุสัย

[๑๐๒] “ท่านผู้มีอายุรู้เห็นอยู่อย่างใด จึงถอนอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายอันมีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตภายนอกได้ด้วยดี”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะพยากรณ์ได้ว่า “ท่านผู้มีอายุ เมื่อก่อนที่ข้าพเจ้ายังครองเรือนอยู่ ยังเป็นผู้ไม่รู้ พระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต ได้แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้สดับธรรมนั้นแล้ว จึงเกิดศรัทธาในพระตถาคต เมื่อมีศรัทธา ย่อมตระหนักรู้ว่า “การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดูละสังขยัต ไม่ใช่ว่าทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด”

สิกขาและสาขีพของภิกษุ

ต่อมา ข้าพเจ้าละทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องอาภรณ์น้อยใหญ่ โกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ข้าพเจ้าบวชแล้วอย่างนี้ ถึงความเป็นผู้มีสิกขาและสาขีพของภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณทาธุระและศีลตราธุระ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ คือ รับเอาแต่สิ่งของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

๓. ละ พฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ คือ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

๔. ละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕. ละ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชม ยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. ละ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ

๗. เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดถึงประโยชน์ พูดถึงธรรม พูดถึงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่กาลเวลา

๘. เว้นขาดจากการพรากรพิชคาม๑และภุตคาม๒

๙. จันมือเดียว ไม่จันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการจันในเวลาวิกาล๓

๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอมและเครื่องประทีนผิว อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว

๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ๔

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน

๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร

๒๓. เว้นขาดจากการซื้อขาย

๒๔. เว้นขาดจากการโก่งด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่อง

ดวงวัด

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีขัง รังราว การปล้น และการขู่กรรโชก

ข้าพเจ้านั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอคัมร่างกาย และบิณฑบาตพอมือท้อง

จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที เหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีก เป็นภาระ ขำพเจ้านั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอัน ปราศจากโทษในภายใน

[๑๐๓] ขำพเจ้านั้นเห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อม ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูก บาปอกุศลธรรมคืออกิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อ สำรวมมโนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออกิขมาและ

โทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ ขำพเจ้านั้นประกอบด้วยอริยอินทริยสังวรชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันไม่ ระคนด้วยกิเลสในภายใน

ขำพเจ้านั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังขาฏี บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การ ยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

ขำพเจ้านั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้น อริยอินทริยสังวร และ อริยสติสัมปชัญญะ แล้วพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า

ป่าช้า ที่แจ้ง ลอมฟาง ขำพเจ้ากลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉัน ภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า

ขำพเจ้านั้นละอภิชมาในโลก มีใจปราศจากอภิชมา ขำระจิตให้ บริสุทธิ์จากอภิชมา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุง ประโยชน์แก่อกุศลต่อสรรพสัตว์อยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือ พยาบาท ละถีนมิทระ มีจิตปราศจากถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มี สติสัมปชัญญะ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จาก

ถีนมิทระ ละอุทธัจจกุกกุกจะ เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุกจะ ละวิจิกิจฉา ขำมพนวิจิกิจฉาได้

แล้ว ไม่มีความสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จาก  
วิจิกิจฉา

[๑๐๔] ขำพเจ้านั้นละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ ที่ทำให้จิตเศร้าหมอง  
บั่นทอนกำลังปัญญา สกัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุ  
ปฐมฌาน ที่มีวิตก

วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป  
บรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มี  
วิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่

ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ ฯลฯ บรรลุตติยฌาน ฯลฯ บรรลุจตุตถ  
ฌาน

ฯลฯ อยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก  
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้  
ขำพเจ้านั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้  
ทุกข์ นี้ทุกข์ สมุทัย

นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อัสวะ นี้อัสวสมุทัย นี้อ  
สวนิโรธ

นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา”

เมื่อขำพเจ้ารู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ  
และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า “หลุดพ้นแล้ว” รู้ชัดว่า “ชาติ  
สิ้นแล้ว

อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อ  
ความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” ท่านผู้มีอายุ ขำพเจ้ารู้เห็นอยู่อย่างนี้ จึง  
ถอนอหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีวิญญาณนี้และในสรรพ  
นิमितภายนอกได้

ภิกษุทั้งหลาย คำที่ภิกษุรูปนั้นกล่าว เธอทั้งหลายควรชื่นชมยินดี  
ว่า “สาธุ” แล้วพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของเรา  
ทั้งหลาย เราทั้งหลายได้ดีแล้ว ที่พิจารณาเห็นท่านผู้มีอายุเช่นท่านเป็น  
เพื่อนพรหมจรรย์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ฉวิโสธนสูตรที่ ๒ จบ

๓. สัมปปริสสูตร

ว่าด้วยธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษ

[๑๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษนั้น จงใส่ใจ

ให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ธรรมของอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร

คือ อสัตบุรุษในโลกนี้ เป็นผู้ออกจากตระกูลสูงบวชแล้ว เธอย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ออกจากตระกูลสูงบวช ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ มิได้เป็นผู้ออกจากตระกูลสูงบวช” เพราะความเป็นผู้มีตระกูลสูงนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้มีตระกูลสูง ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้ออกจากตระกูลสูงบวชแล้ว แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้มีตระกูลสูงนั้น

สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้ออกจากตระกูลใหญ่๒๖๖ ๔๗๕ เป็นผู้ออกจากตระกูลมีโภคะมากบวช ... เป็นผู้ออกจากตระกูลมีโภคะโอฬารบวช อสัตบุรุษนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ออกจากตระกูลมีโภคะโอฬารบวช ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ออกจาก



ตระกูลมีโภาคะโอฟารบวช” เพราะความเป็นผู้มีโภาคะโอฟารนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้มีโภาคะโอฟาร ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้ออกจากตระกูลมีโภาคะโอฟารบวชแล้ว แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้มีโภาคะโอฟารนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน

ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๒-๔)

[๑๐๖] อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้มีชื่อเสียง มียศด ย่อมพิจารณาเห็น

ดังนี้ว่า “เรามีชื่อเสียง มียศ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ เป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง มีศักดิ์น้อย”<sup>๒</sup> เพราะความเป็นผู้มีชื่อเสียงนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้มีชื่อเสียง ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นผู้มีชื่อเสียง ไม่ใช่เป็นผู้มียศ แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้มีชื่อเสียงนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๕)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร๓ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ เป็นผู้ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร” เพราะการได้นั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะการได้นั้น ธรรมคือ โลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือ ธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะการได้นั้น สัตบุรุษนั้น จึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๖)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นพหูสูต ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เรา

เป็น พหูสูต ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่เป็นพหูสูต” เพราะความเป็นพหูสูต นั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นพหูสูต ธรรมคือโลภะ ย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควร

แก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นพหูสูตนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๗)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้ทรงจำวินัย ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ทรงจำวินัย ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่เป็นผู้ทรงจำวินัย” เพราะความเป็นผู้ทรงจำวินัยนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ทรงจำวินัยนั้น ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ทรงจำวินัย แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา

ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ทรงจำวินัยนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๘)

อีกประการหนึ่ง อัสตบรุษเป็นพระธรรมกถึก ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นพระธรรมกถึก ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นพระธรรมกถึก” เพราะความเป็น

พระธรรมกถึกนั้น อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบรุษ

ส่วนอัสตบรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นพระธรรมกถึก ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นพระธรรมกถึก แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นพระธรรมกถึกนั้น อัสตบรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบรุษ (๙)

[๑๐๗] อีกประการหนึ่ง อัสตบรุษเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร” เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนั้น อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบรุษ

ส่วนอัสตบรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรนั้น อัสตบรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบรุษ (๑๐)

อีกประการหนึ่ง อัสตบรุษเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร” เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบรุษ

ส่วนอัสตบรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุล เป็นวัตร ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือ

โทสะยอมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะยอมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑๑)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร” เพราะความเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ชมผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ธรรมคือโลภะยอมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะยอมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะยอมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑๒)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร” เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตรนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ชมผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ธรรมคือโลภะยอมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะยอมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะยอมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตรนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑๓)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษเป็นผู้ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร ฯลฯ เป็นผู้ถือการอยู่กลางแจ้งเป็นวัตร ฯลฯ เป็นผู้ถือการนั่งเป็นวัตร ฯลฯ เป็นผู้ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้เป็นวัตร ฯลฯ เป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร อสัตบุรุษนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร” เพราะความเป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตรนั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เพราะความเป็นผู้ถือการฉัน ณ

อาสนะเดียวเป็นวัตร ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป หรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น” เพราะความเป็นผู้ถือการฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตรนั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑๔-๑๕)

สมาบัติ ๘ ประการ

[๑๐๘] อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ อสัตบุรุษนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้ปฐมฌานสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็น

ผู้ได้ปฐมฌานสมาบัติ” เพราะปฐมฌานสมาบัตินั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะปฐมฌานสมาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอตรัมมยตาได้ เพราะชนทั้งหลายเข้าใจกันด้วยเหตุใด ๆ เหตุนั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะปฐมฌานสมาบัตินั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำอตรัมมยตาเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๑๖)

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบบรรจบไป อสัตบุรุษบรรลุ  
หุตติยฌาน

มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มี  
วิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ฯลฯ บรรลุหุตติยฌาน ฯลฯ  
บรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ

อยู่ อสัตบุรุษนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้จตุตถฌาน  
สมาบัติ

ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ได้จตุตถฌานสมาบัติ” เพราะจตุตถ  
ฌานสมาบัตินั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะจตุตถฌานสมาบัติ  
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอติมมยตาไว้ เพราะชนทั้งหลายเข้าใจกันด้วย  
เหตุใด ๆ เหตุนั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะจตุตถ  
ฌานสมาบัตินั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำอติมมยตาเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่  
ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของสัตบุรุษ (๒๐-๒๒)

อีกประการหนึ่ง เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิกขสัญญา ไม่  
กำหนดนานัตต-สัญญาโดยประการทั้งปวง อสัตบุรุษบรรลุอากาศา  
นัญจายตนะ โดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่ เขื่อย่อมพิจารณา  
เห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้อากาศานัญ- จายตนสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่า  
นี้ไม่เป็นผู้ได้อากาศานัญจายตนสมาบัติ” เพราะอากาศานัญจา  
ยตนสมาบัตินั้น อสัตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะอากาศานัญจา  
ยตนสมาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอติมมยตาไว้ เพราะชนทั้งหลาย  
เข้าใจกันด้วยเหตุใด ๆ

เหตุนั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะอากาศา  
นัญจายตนสมาบัติ

นั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำอติมมยตาเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน  
ไม่ช่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของสัตบุรุษ (๒๓)

อีกประการหนึ่ง อสัตบุรุษล่วงอากาศานัญจายตนะได้โดยประการ  
ทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตนะ โดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้”

อยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้วิญญาณ์ญายตนสมบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ได้วิญญาณ์ญายตนสมบัติ” เพราะวิญญาณ์ญายตนสมบัตินั้น

อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของอัสตบรุษ

ส่วนสัตบรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะวิญญาณ์ญายตนสมบัติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอัสตัมมยตาไว้ เพราะชนทั้งหลายเข้าใจกันด้วยเหตุใด ๆ

เหตุ นั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะวิญญาณ์ญายตนสมบัตินั้น

นั้น สัตบรุษนั้นจึงทำอัสตัมมยตาเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของสัตบรุษ (๒๔)

อีกประการหนึ่ง อัสตบรุษก้าวล่วงวิญญาณ์ญายตนะได้โดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิญญายตนะ โดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็น

ดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้อาภิญญายตนสมบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ได้

อาภิญญายตนสมบัติ” เพราะอาภิญญายตนสมบัตินั้น อัสตบรุษนั้น

จึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของอัสตบรุษ

ส่วนสัตบรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะอาภิญญายตนสมบัติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอัสตัมมยตาไว้ เพราะชนทั้งหลายเข้าใจกันด้วยเหตุใด ๆ

เหตุ นั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะอาภิญญายตนสมบัตินั้น สัตบรุษนั้นจึงทำอัสตัมมยตาเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่ากรรมของสัตบรุษ (๒๕)

อีกประการหนึ่ง อัสตบรุษล่วงอาภิญญายตนะได้โดยประการทั้งปวง บรรลุเนวส์ญญานาสนัญญายตนะอยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เราเป็นผู้ได้

เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ไม่เป็นผู้ได้  
เนวสัญญานา-สัญญายตนสมาบัติ” เพราะเนวสัญญานาสัญญา  
ยตนสมาบัตินั้น อสัตบุรุษนั้น

จึงยกตน ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของอสัตบุรุษ

ส่วนสัตบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “แม้เพราะเนวสัญญานา  
สัญญายตน-

สมาบัติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอดัตมมยตาไว้ เพราะชนทั้งหลาย  
เข้าใจกันด้วย

เหตุใด ๆ เหตุนั้น ๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่เข้าใจกันนั้น” เพราะ  
เนวสัญญา-

นาสัญญายตนสมาบัตินั้น สัตบุรุษนั้นจึงทำอดัตมมยตาเท่านั้นไว้ใน  
ภายใน แล้วไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย นี่ชื่อว่าธรรมของสัตบุรุษ (๒๖)

อีกประการหนึ่ง สัตบุรุษล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะได้โดย  
ประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทียัตนิโรธอยู่ เพราะเห็นด้วยปัญญา อา  
สวะทั้งหลายของสัตบุรุษนั้นจึงสิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้แลย่อมไม่ถือตัวกับใคร ๆ ไม่ถือตัวในที่ไหน  
ๆ และไม่ถือตัวด้วยเหตุไร ๆ (๒๗)”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สัปปริสสูตรที่ ๓ จบ

๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพและธรรมที่ไม่ควรเสพ

[๑๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจัก  
แสดงธรรมบรรยายที่ควรเสพ และไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอ  
ทั้งหลายจงฟังธรรมบรรยายนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส  
เรื่องนี้ว่า



“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกายสมาจาร(ความประพฤติทางกาย) ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. กายสมาจารที่ควรเสพ

๒. กายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

กายสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นกายสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน  
เรากล่าววจีสมาจาร(ความประพฤติทางวาจา) ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. วจีสมาจารที่ควรเสพ

๒. วจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ

วจีสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นวจีสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน  
เรากล่าวมโนสมาจาร(ความประพฤติทางใจ) ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. มโนสมาจารที่ควรเสพ

๒. มโนสมาจารที่ไม่ควรเสพ

มโนสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นมโนสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน  
เรากล่าวจิตตูปบาท(ความเกิดขึ้นแห่งจิต) ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. จิตตูปบาทที่ควรเสพ

๒. จิตตูปบาทที่ไม่ควรเสพ

จิตตูปบาททั้ง ๒ ประการนั้นเป็นจิตตูปบาทที่ตรงข้ามกันและกัน  
เรากล่าวการได้สัญญาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้สัญญาที่ควรเสพ

๒. การได้สัญญาที่ไม่ควรเสพ

การได้สัญญาทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้สัญญาที่ตรงข้ามกัน  
และกัน

เรากล่าวการได้ทัญญูไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้ทัญญูที่ควรเสพ

๒. การได้ทัญญูที่ไม่ควรเสพ

การได้ทัญญูทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้ทัญญูที่ตรงข้ามกันและกัน  
เรากล่าวการได้อัตภาพไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้อัตภาพที่ควรเสพ

๒. การได้อัตภาพที่ไม่ควรเสพ

การได้อัตภาพทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้อัตภาพที่ตรงข้าม  
กันและกัน”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูล  
พระผู้มี

พระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่ง  
ธรรมบรรยายที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้  
พิสดารนี้ โดยพิสดารอย่างนี้ คือ

[๑๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “ภิกษุ  
ทั้งหลาย เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ ประการ คือ

๑. กายสมาจารที่ควรเสพ

๒. กายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

กายสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นกายสมาจารที่ตรงข้าม  
กันและกัน”

เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม  
เสื่อมลง กายสมาจารเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพกายสมาจาร  
เช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น กายสมาจารเช่นนี้ควร  
เสพ พระพุทธเจ้าข้า

กายสมาจาร ๒ ประการ

[๑๑๑] เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น  
กุศลธรรม เสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนหยาบขำ มีฝ่า  
มือเปื้อนเลือด ขอบฆ่าสัตว์ ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ถือ  
เอาสิ่งของที่

เจ้าของไม่ได้ให้ คือถือเอาทรัพย์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่น ที่อยู่ใน  
บ้านหรือในป่า

ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยความเป็นขโมย และเป็นผู้ประพฤติดิ  
ในกาม คือเป็นผู้ละเมิดจาริตในหญิงที่อยู่ในปกครองของมารดา หญิงที่  
อยู่ในปกครองของบิดา หญิงที่อยู่ในปกครองของมารดาและบิดา หญิง  
ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้อง  
สาว หญิงที่อยู่ในปกครองของญาติ หญิงที่อยู่ในปกครองของตระกูล  
หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง หญิงที่มีสามี หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่ โดยที่สุด  
แม้หญิงที่ขายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม  
เสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรม  
เจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วาง  
ทณฺหาวุธและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์  
เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่  
เจ้าของไม่ได้ให้ คือไม่ถือเอาทรัพย์

เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือในป่า ที่เจ้าของเขาไม่ได้  
ให้ ด้วยความเป็นขโมย เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการประพฤติดัดในกาม คือ  
เป็นผู้ไม่ละเมียดจาริตในหญิงที่อยู่ในปกครองของมารดา หญิงที่อยู่ใน  
ปกครองของบิดา หญิงที่อยู่ใน

ปกครองของมารดาและบิดา หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้อง  
ชาย หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว หญิงที่อยู่ในปกครองของ  
ญาติ หญิงที่อยู่ในปกครองของตระกูล หญิงที่มีธรรมคัมภีร์ หญิงที่มี  
สามี หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่ โดยที่สุตแม่หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้  
หมั้นไว้

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรม  
เจริญขึ้น พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกาย  
สมาจาร

ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. กายสมาจารที่ควรเสพ

๒. กายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

กายสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นกายสมาจารที่ตรงข้าม  
กันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าววิ  
สมาจารไว้

๒ ประการ คือ

๑. วิสมาจารที่ควรเสพ

๒. วิสมาจารที่ไม่ควรเสพ

วิสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นวิสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน”  
เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลเสพวิสมาจารเช่นใด อกุศลธรรม  
เจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง วิสมาจารเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคล  
เสพวิสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น วิ  
สมาจารเช่นนี้ควรเสพ พระพุทธเจ้าข้า

## วจีสมาจาร ๒ ประการ

[๑๑๒] เมื่อบุคคลเสพวจีสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยาน ชักถามว่า “พ่อคุณ เขียวเถิด ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ ก็พูดว่า “รู้” หรือรู้ก็พูดว่า “ไม่รู้” ไม่เห็นก็พูดว่า “เห็น” หรือเห็นก็พูดว่า “ไม่เห็น” เขาพูดเท็จทั้งที่รู้ เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง๑ เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังจากข้างนี้แล้ว ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้ว มาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน เป็นผู้พูด

คำหยาบ คือกล่าวแต่คำที่หยาบคาย เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น

กระทบกระทั้งผู้อื่น ใกล้เคียงความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตามกาลอันไม่สมควร

เมื่อบุคคลเสพวจีสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพวจีสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ได้แล้วคือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยาน ชักถามว่า “พ่อคุณ เขียวเถิด ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น” บุคคลนั้นไม่รู้ก็พูดว่า “ไม่รู้” หรือรู้ ก็พูดว่า “รู้” ไม่เห็นก็พูดว่า “ไม่เห็น” หรือเห็นก็พูดว่า “เห็น” เขาไม่พูดเท็จทั้งที่รู้ เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง ละการพูด

ส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดได้แล้ว ฟังจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ฟังจากข้างโน้นแล้ว ไม่มาบอกข้าง

นี้ เพื่อทำลายคนหมู่นั่น เป็นผู้สมานคนที่แตกแยกกัน หรือส่งเสริมคนที่มีประโยชน์ร่วมกัน มีความสามัคคีเป็นที่ชื่นชม ยินดีในความสามัคคี รื่นเริงในสามัคคีธรรม เป็นผู้กล่าววาทะก่อให้เกิดความสามัคคี ละการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบได้แล้ว วาจาใด ไร้โทษ เสนาะ โสด น่ารัก จับใจ เป็นถ้อยคำของชาวเมือง คนส่วนใหญ่ชอบใจ คนส่วนใหญ่พอใจ ก็กล่าววาทะเช่นนั้น ละการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อได้แล้ว พูดถูกเวลา พูดจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย กล่าววาทะเป็นหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีต้นมีปลาย ประกอบด้วยประโยชน์ ตามกาลอันสมควร

เมื่อบุคคลเสพวจีสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าววจีสมาจารไว้

๒ ประการ คือ

๑. วจีสมาจารที่ควรเสพ

๒. วจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ

วจีสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นวจีสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมโนสมาจารไว้ ๒ ประการ คือ

๑. มโนสมาจารที่ควรเสพ

๒. มโนสมาจารที่ไม่ควรเสพ

มโนสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นมโนสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน” เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลเสพมโนสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง มโนสมาจารเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพมโนสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น มโนสมาจารเช่นนี้ควรเสพ พระพุทธเจ้าข้า

มโนสมาจาร ๒ ประการ

[๑๑๓] เมื่อบุคคลเสพมโนสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม เสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา คือเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์

เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา” เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี”๑

เมื่อบุคคลเสพมโนสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพมโนสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา คือ

ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นว่า “ทำอย่างไร ทรัพย์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา” เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า “ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความทุกข์ มีความสุข รักษาตนเถิด”๑

เมื่อบุคคลเสพมโนสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมโนสมาจารไว้ ๒ ประการ คือ

๑. มโนสมาจารที่ควรเสพ

๒. มโนสมาจารที่ไม่ควรเสพ

มโนสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นมโนสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

จิตตูปบาท ๒ ประการ

[๑๑๔] พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว

จิตตูปบาทไว้ ๒ ประการ คือ

๑. จิตตูปบาทที่ควรเสพ

๒. จิตตูปบาทที่ไม่ควรเสพ

จิตตูปบาททั้ง ๒ ประการนั้นเป็นจิตตูปบาทที่ตรงข้ามกันและกัน” เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง จิตตูปบาทเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นใด อกุศลธรรม

เสื่อมลง                      กุศลธรรมเจริญขึ้น                      จิตตูปบาทเช่นนี้ควรเสพ  
พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นใด    อกุศลธรรมเจริญขึ้น    กุศลธรรม  
เสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา มี  
จิตสหระคตด้วยอภิขฌาอยู่ เป็นผู้ปองร้ายเขา มีจิตสหระคตด้วยพยาบาท  
อยู่ เป็นผู้มีคามเบียดเบียน มีจิตสหระคตด้วยความเบียดเบียนอยู่

เมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นนี้    อกุศลธรรมเจริญขึ้น    กุศลธรรม  
เสื่อมลง    พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นใด    อกุศลธรรมเสื่อมลง    กุศลธรรม  
เจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของ  
เขา มีจิตไม่สหระคตด้วยอภิขฌาอยู่ เป็นผู้ไม่พยาบาท มีจิตสหระคตด้วย  
ความไม่พยาบาทอยู่ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนอยู่ มีจิตสหระคตด้วยความไม่  
เบียดเบียนอยู่

เมื่อบุคคลเสพจิตตูปบาทเช่นนี้    อกุศลธรรมเสื่อมลง    กุศลธรรม  
เจริญขึ้น    พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวจิตต  
ูปบาทไว้

๒ ประการ คือ

๑. จิตตูปบาทที่ควรเสพ

๒. จิตตูปบาทที่ไม่ควรเสพ

จิตตูปบาททั้ง ๒ ประการนั้นเป็นจิตตูปบาทที่ตรงข้ามกันและกัน”  
นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

การได้สัญญา ๒ ประการ

[๑๑๕] พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรา  
กล่าวการได้สัญญาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้สัญญาที่ควรเสพ

๒. การได้สัญญาที่ไม่ควรเสพ

การได้สัญญาทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้สัญญาที่ตรงข้าม  
กันและกัน” เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพการได้สัญญาเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม

เสื่อมลง การได้สัญญาเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพการได้สัญญา

เช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น การได้สัญญาเช่นนี้ควรเสพ

พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้สัญญาเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา มีสัญญาสหคตด้วยอภิชฌาอยู่ เป็นผู้พยาบาท มีสัญญาสหคตด้วยพยาบาทอยู่ เป็นผู้มีความเบียดเบียน มีสัญญาสหคตด้วยความเบียดเบียนอยู่

เมื่อบุคคลเสพการได้สัญญาเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้สัญญาเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา มีสัญญาสหคตด้วยอนภิชฌาอยู่ เป็นผู้ไม่พยาบาท มีสัญญาสหคตด้วยความไม่พยาบาทอยู่ เป็นผู้ไม่มีความเบียดเบียน มีสัญญาสหคตด้วยความไม่เบียดเบียนอยู่

เมื่อบุคคลเสพการได้สัญญาเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการได้สัญญาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้สัญญาที่ควรเสพ

๒. การได้สัญญาที่ไม่ควรเสพ

การได้สัญญาทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้สัญญาที่ตรงข้ามกันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

การได้ทักขิ ๒ ประการ

[๑๑๖] พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการได้ทักขิไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้ทักขิที่ควรเสพ

๒. การได้ทักขิที่ไม่ควรเสพ

การได้ทักขิทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้ทักขิที่ตรงข้ามกันและกัน” เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น



เมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง การได้สัญญาเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น การได้ทิฐิเช่นนี้ควรเสพ พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงที่เช่นสรวงแล้วก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ๑ ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก”๒

เมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงที่เช่นสรวงแล้วมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมีอยู่ สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็มีอยู่ในโลก”

เมื่อบุคคลเสพการได้ทิฐิเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น พระพุทธเจ้าข้า

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการได้ทิฐิ

ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้ทิฐิที่ควรเสพ

๒. การได้ทิฐิที่ไม่ควรเสพ

การได้ทิฐิทั้ง ๒ ประการนั้น เป็นการได้ทิฐิที่ตรงข้ามกันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

การได้อัตภาพ ๒ ประการ

[๑๑๗] พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรา  
กล่าวการได้อัตภาพไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้อัตภาพที่ควรเสพ
๒. การได้อัตภาพที่ไม่ควรเสพ

การได้อัตภาพทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้อัตภาพที่ตรงข้าม  
กันและกัน” เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศล  
ธรรมเสื่อมลง การได้อัตภาพเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพการได้  
อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรม เสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น การได้อัตภาพ  
เช่นนี้ควรเสพ พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศล  
ธรรม

เสื่อมลง

คือ เมื่อบุคคลยังการได้อัตภาพ อันมีความเบียดเบียนให้เกิดขึ้น  
เพราะการได้อัตภาพอันมีความเบียดเบียนยังไม่สิ้นสุดลง อกุศลธรรม  
เจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง พระพุทธเจ้าข้า

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรม  
เจริญขึ้น

คือ เมื่อบุคคลยังการได้อัตภาพ อันไม่มีความเบียดเบียนให้เกิดขึ้น  
เพราะการได้อัตภาพอันไม่มีความเบียดเบียนสิ้นสุดลงแล้ว อกุศลธรรม  
เสื่อมลง กุศลธรรม เจริญขึ้น

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการ  
ได้อัตภาพ

ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. การได้อัตภาพที่ควรเสพ
๒. การได้อัตภาพที่ไม่ควรเสพ

การได้อัตภาพทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้อัตภาพที่ตรงข้าม  
กันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่งธรรมบรรยาย  
ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดารนี้ โดย  
พิสดารอย่างนี้”

[๑๑๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร เธอรู้เนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวไว้โดยย่อ ไม่ชี้แจงเนื้อความให้พิสดารนี้โดยพิสดารได้

อย่างนี้ ถูกต้องแล้ว

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ ประการ คือ

๑. กายสมาจารที่ควรเสพ

๒. กายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

กายสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นกายสมาจารที่ตรงข้ามกันและกัน” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง กายสมาจารเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น กายสมาจารเช่นนี้ควรเสพ

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนหยาบขำ มีฝ่ามือ

เปื้อนเลือด ชอบฆ่าสัตว์ ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ คือถือเอาทรัพย์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ด้วยความเป็นขโมย และเป็นผู้ประพฤติดีในกาม คือเป็น

ผู้ละเมิดจาริตในหญิงที่อยู่ในปกครองของมารดา หญิงที่อยู่ในปกครองของบิดา หญิงที่อยู่ในปกครองของมารดาและบิดา หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว หญิงที่อยู่ในปกครองของญาติ หญิงที่อยู่ในปกครองของตระกูล หญิงที่มีธรรมคัมครอง หญิงที่มีสามี หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่ โดยที่สุดแม้หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วาง  
ทณฺหาธุและศีสฺตราวุธแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวัง  
ประโยชน์เกื้อกูลต่อ

สรรพสัตว์อยู่ เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขา  
ไม่ได้ให้ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือใน  
ป่า ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

ด้วยความเป็นขโมย เป็นผู้ละ เว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม  
คือเป็นผู้ไม่ละเมิดจาริตในหญิงที่อยู่ในปกครองของมารดา หญิงที่อยู่ใน  
ปกครองของบิดา หญิงที่อยู่ในปกครองของมารดาและบิดา หญิงที่อยู่ใน  
ปกครองของพี่ชายน้องชาย หญิงที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว  
หญิงที่อยู่ในปกครองของญาติ หญิงที่อยู่ในปกครองของตระกูล หญิงที่  
มีธรรมคัมครอง หญิงที่มีสามี หญิงที่มีสินไหม

ติดตัวอยู่ โดยที่สุดแม่หญิงที่ขายคล่องพวงดอกไม้หมั้นไว้

สาธุบุตร เมื่อบุคคลเสพกายสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง  
กุศลธรรมเจริญขึ้น

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒  
ประการ คือ

๑. กายสมาจารที่ควรเสพ

๒. กายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

กายสมาจารทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นกายสมาจารที่ตรงข้าม  
กันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าววจีสมาจารไว้ ๒  
ประการ ฯลฯ

เรากล่าวมโนสมาจารไว้ ๒ ประการ ฯลฯ

เรากล่าวจิตตูปบาทไว้ ๒ ประการ ฯลฯ

เรากล่าวการได้สัญญาไว้ ๒ ประการ ฯลฯ

เรากล่าวการได้ทัญญูไว้ ๒ ประการ ฯลฯ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการได้อัตภาพไว้ ๒  
ประการ คือ

๑. การได้อัตภาพที่ควรเสพ

๒. การได้อัตภาพที่ไม่ควรเสพ

การได้อัตภาพทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้อัตภาพที่ตรงข้าม  
กันและกัน” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศล  
ธรรมเสื่อมลง การได้อัตภาพเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรม เสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น การได้อัตภาพเช่นนี้ควรเสพ

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศล  
ธรรม

เสื่อมลง

คือ เมื่อบุคคลยังการได้อัตภาพที่มีความเบียดเบียนให้เกิดขึ้น  
เพราะการ

ได้อัตภาพที่มีความเบียดเบียนยังไม่สิ้นสุดลง อกุศลธรรมเจริญขึ้น  
กุศลธรรม

เสื่อมลง

เมื่อบุคคลเสพการได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรม  
เจริญขึ้น

คือ เมื่อบุคคลยังการได้อัตภาพที่ไม่มีความเบียดเบียนให้เกิดขึ้น  
เพราะการได้อัตภาพที่ไม่มีความเบียดเบียนสิ้นสุดลงแล้ว อกุศลธรรม  
เสื่อมลง กุศลธรรม

เจริญขึ้น

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวการได้อัตภาพไว้ ๒  
ประการ คือ

๑. การได้อัตภาพที่ควรเสพ

๒. การได้อัตภาพที่ไม่ควรเสพ

การได้อัตภาพทั้ง ๒ ประการนั้นเป็นการได้อัตภาพที่ตรงข้าม  
กันและกัน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

สารีบุตร เธอพึงเห็นเนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวไว้โดย  
ย่อ ไม่ชี้แจงเนื้อความให้พิสดารนี้ โดยพิสดารอย่างนี้

อายตนะ ๑๒ ประการ

[๑๑๙] สารีบุตร เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. รูปที่ควรเสพ

๒. รูปที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูไว้ ๒ ประการ คือ

๑. เสียงที่ควรเสพ

๒. เสียงที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวกลืนที่พึงรู้แจ้งทางจุมกไว้ ๒ ประการ คือ

๑. กลืนที่ควรเสพ
๒. กลืนที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นไว้ ๒ ประการ คือ

๑. รสที่ควรเสพ
๒. รสที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวโณฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายไว้ ๒ ประการ คือ

๑. โณฐัพพะที่ควรเสพ
๒. โณฐัพพะที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ธรรมารมณที่ควรเสพ
๒. ธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูล  
พระผู้มี

พระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่งธรรม  
บรรยายนี้ที่

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความไว้โดย  
พิสดาร โดยพิสดาร

อย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรา  
กล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. รูปที่ควรเสพ
๒. รูปที่ไม่ควรเสพ”

เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นใด  
อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้ไม่ควร  
เสพ และเมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง  
กุศลธรรมเจริญขึ้น รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้ควรเสพ

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวรูปที่พึงรู้  
แจ้งทางตาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. รูปที่ควรเสพ
๒. รูปที่ไม่ควรเสพ”

นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงกล่าวไว้

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวเสียงที่ฟัง  
รู้แจ้ง

ทางหู ฯลฯ

เสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหูเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ เสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหู  
เช่นนี้

ควรเสพ ฯลฯ

กลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทางจมูกเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ กลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทาง  
จมูกเช่นนี้ ควรเสพ ฯลฯ

รสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้นเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ รสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้น  
เช่นนี้

ควรเสพ ฯลฯ

โผฏฐัพพะที่ฟังรู้แจ้งทางกายเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ โผฏฐัพพะที่  
ฟังรู้แจ้ง

ทางกายเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าว  
ธรรมารมณที่ฟังรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ธรรมารมณที่ควรเสพ

๒. ธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไวเช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลเสพธรรมารมณที่ฟังรู้แจ้งทางใจ  
เช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง ธรรมารมณที่ฟังรู้แจ้ง  
ทางใจเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพธรรมารมณที่ฟังรู้แจ้งทางใจ  
เช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น ธรรมารมณที่ฟังรู้แจ้ง  
ทางใจเช่นนี้ควรเสพ

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวธรรมารมณ  
ที่ฟังรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ ประการคือ

๑. ธรรมารมณที่ควรเสพ

๒. ธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่งธรรมบรรยาย  
นี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร โดย  
พิสดารอย่างนี้

[๑๒๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร เธอรู้เนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวไว้โดยย่อ ไม่ชี้แจงเนื้อความให้พิสดารนี้โดยพิสดาร

อย่างนี้ว่า “เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้

๒ ประการ คือ

๑. รูปที่ควรเสพ

๒. รูปที่ไม่ควรเสพ”

เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

สารีบุตร เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น รูปที่พึงรู้แจ้ง

ทางตาเช่นนี้ควรเสพ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. รูปที่ควรเสพ

๒. รูปที่ไม่ควรเสพ”

นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

ฯลฯ เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูเช่นนี้ ควรเสพ ฯลฯ

... กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นเช่นนี้ควร เสพ ฯลฯ

... โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ธรรมารมณที่ควรเสพ

๒. ธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น



สาริบุตร เมื่อบุคคลเสพธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด อกุศล  
ธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง

ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพ  
ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญ  
ขึ้น ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ควรเสพ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สาริบุตร เรากล่าวธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจ  
ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ธรรมารมณที่ควรเสพ
๒. ธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ”

นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

สาริบุตร เธอพึงเห็นเนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวไว้โดย  
ย่อนี้ โดยพิสดารอย่างนี้

[๑๒๑] สาริบุตร เรากล่าวจิวรไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. จิวรที่ควรเสพ
๒. จิวรที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวบิณฑบาตไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. บิณฑบาตที่ควรเสพ
๒. บิณฑบาตที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวเสนาสนะไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. เสนาสนะที่ควรเสพ
๒. เสนาสนะที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวหมู่บ้านไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. หมู่บ้านที่ควรเสพ
๒. หมู่บ้านที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวนิคมไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. นิคมที่ควรเสพ
๒. นิคมที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวนครไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. นครที่ควรเสพ
๒. นครที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวชนบทไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. ชนบทที่ควรเสพ
๒. ชนบทที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวบุคคลไว้ ๒ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ควรเสพ
๒. บุคคลที่ไม่ควรเสพ ฯลฯ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูล  
พระผู้มี

พระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่ง  
ธรรมบรรยายนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้  
พิสดาร โดยพิสดารอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวจิวรไว้ ๒  
ชนิด คือ

๑. จิวรที่ควรเสพ
๒. จิวรที่ไม่ควรเสพ”

เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุเสพจิวรเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น  
กุศลธรรมเสื่อมลง จิวรเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อภิกษุเสพจิวรเช่น  
ใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น จิวรเช่นนี้ควรเสพ

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวจิวรไว้ ๒  
ชนิด คือ

๑. จิวรที่ควรเสพ
๒. จิวรที่ไม่ควรเสพ”

นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

ฯลฯ บิณฑบาตเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ บิณฑบาตเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... เสนาสนะเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ เสนาสนะเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... หมู่บ้านเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ หมู่บ้านเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... นิคมเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ นิคมเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... นครเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ นครเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... ชนบทเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ ชนบทเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวบุคคลไว้  
๒ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ควรเสพ
๒. บุคคลที่ไม่ควรเสพ”

นั้น เพราะทรงอาศัยเหตุอะไร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้เช่นนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นใด อกุศลธรรม  
เจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง บุคคลเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพบุคคล  
เช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น บุคคลเช่นนี้ควรเสพ

พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวบุคคลไว้  
๒ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ควรเสพ

๒. บุคคลที่ไม่ควรเสพ”

นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ พระองค์จึงตรัสไว้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่งธรรมบรรยาย  
นี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร โดย  
พิสดารอย่างนี้

[๑๒๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร เธอทราบ  
เนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อ ไม่ชี้แจงเนื้อความให้  
พิสดารนี้ โดยพิสดาร

อย่างนี้ ถูกต้องแล้ว

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวจิวรไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. จิวรที่ควรเสพ

๒. จิวรที่ไม่ควรเสพ”

เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

สารีบุตร เมื่อภิกษุเสพจิวรเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม  
เสื่อมลง จิวรเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อภิกษุเสพจิวรเช่นใด อกุศลธรรม  
เสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น จิวรเช่นนี้ควรเสพ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวจิวรไว้ ๒ ชนิด คือ

๑. จิวรที่ควรเสพ

๒. จิวรที่ไม่ควรเสพ”

นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

... บิณฑบาตเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ บิณฑบาตเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... เสนาสนะเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ เสนาสนะเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... หมู่บ้านเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ หมู่บ้านเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... นิคมเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ นิคมเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

... ชนบทเช่นนี้ไม่ควรเสพ ฯลฯ ชนบทเช่นนี้ควรเสพ ฯลฯ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สารีบุตร เรากล่าวบุคคลไว้ ๒ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ควรเสพ

๒. บุคคลที่ไม่ควรเสพ”

เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไวเช่นนั้น

สาริบุตร เมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง บุคคลเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อบุคคลเสพบุคคลเช่นใด อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น บุคคลเช่นนี้ควรเสพ

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “สาริบุตร เรากล่าวบุคคลไว้ ๒ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ควรเสพ

๒. บุคคลที่ไม่ควรเสพ”

นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

สาริบุตร เธอพึงเห็นเนื้อความแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวแล้วโดยย่อนี้ โดยพิสดารอย่างนี้

[๑๒๓] สาริบุตร แม้ถ้ากษัตริย์ทั้งปวงพึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยาย ที่เรากล่าวโดยย่อนี้ ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ความรู้นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่กษัตริย์แม้ทั้งปวงตลอดกาลนาน

แม้ถ้าพราหมณ์ทั้งปวง ...

แม้ถ้าแพศย์ทั้งปวง ...

แม้ถ้าศูทรทั้งปวงพึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ความรู้นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ศูทร

ทั้งปวงตลอดกาลนาน

สาริบุตร แม้ถ้าโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ตลอดทั้งเทวดาและมนุษย์ พึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ความรู้นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล

เพื่อความสุขแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้ง

สมณพราหมณ์ตลอดทั้งเทวดาและมนุษย์ตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสาริบุตรมีใจยินดีขึ้นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตรที่ ๔ จบ

๕. พหุชาติกุสูตร

ว่าด้วยชาติมากอย่าง

[๑๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภัยดทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่  
เกิดจาก

บัณฑิต อุปัททวะ๒ทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิด  
จากบัณฑิต

อุปสรรค๑ทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจาก  
บัณฑิต

ภัยทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต  
อุปัททวะ

ทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต  
อุปสรรคทั้งปวงที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากคนพาล มิใช่เกิดจากบัณฑิต  
เปรียบเหมือนไฟที่ลุกกลามจากเรือนไม้แอ่ หรือเรือนหญ้า ไหม้แม้  
เรือนยอดที่เขวโปกทั้งภายในและภายนอก ลมพัดเข้าไม่ได้ มีบานประตู  
ปิดมิดชิด หน้าต่างปิดสนิท ฉะนั้น

คนพาลมีภัย บัณฑิตไม่มีภัย คนพาลมีอุปัททวะ บัณฑิตไม่มี  
อุปัททวะ

คนพาลมีอุปสรรค บัณฑิตไม่มีอุปสรรค ภัยไม่มีจากบัณฑิต  
อุปัททวะไม่มีจาก

บัณฑิต อุปสรรคไม่มีจากบัณฑิต๔

เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราทั้งหลาย  
จักเป็น

บัณฑิต”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กราบทูล  
พระผู้มี

พระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอ  
จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญาเครื่องไตร่ตรอง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท เพราะภิกษุเป็นผู้ฉลาดในธาตุ  
ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจลสมุปปาท และฉลาดในฐานะและอฐานะ  
อานนท ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต  
มีปัญญาเครื่องไตร่ตรอง”

## ผู้ฉลาดในธาตุ

[๑๒๕] ท่านพระอานนทฺ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนทฺ์ ธาตุ ๑๘ ประการนี้ คือ

๑. จักขุธาตุ (ธาตุคือจักขุประสาท)
๒. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปารมณ)
๓. จักขุวิญญาณธาตุ (ธาตุคือจักขุวิญญาณ)
๔. โสตรธาตุ (ธาตุคือโสตรประสาท)
๕. สัทธาธาตุ (ธาตุคือสัททารมณ)
๖. โสตวิญญาณธาตุ (ธาตุคือโสตวิญญาณ)
๗. ฆานธาตุ (ธาตุคือฆานประสาท)
๘. คันธธาตุ (ธาตุคือคันธารมณ)
๙. ฆานวิญญาณธาตุ (ธาตุคือฆานวิญญาณ)
๑๐. ชิวหาธาตุ (ธาตุคือชิวหาประสาท)
๑๑. รสธาตุ (ธาตุคือรสารมณ)
๑๒. ชิวหาวิญญาณธาตุ (ธาตุคือชิวหาวิญญาณ)
๑๓. กายธาตุ (ธาตุคือกายประสาท)
๑๔. โผฏฐัพพธาตุ (ธาตุคือโผฏฐัพพารมณ)
๑๕. กายวิญญาณธาตุ (ธาตุคือกายวิญญาณ)
๑๖. มโนธาตุ (ธาตุคือมโน)
๑๗. ธรรมธาตุ (ธาตุคือธรรมารมณ)
๑๘. มโนวิญญาณธาตุ (ธาตุคือมโนวิญญาณ)

อานนทฺ์ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๑๘ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๑)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบรรยายอื่นอีกใหม่ ที่ควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ”

“อานนทฺ์ มีธาตุ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ปลวธาตุ ๒. อาโปธาตุ
๓. เตโชธาตุ ๔. วาโยธาตุ
๕. อากาสธาตุ ๖. วิญญาณธาตุ

อานนทฺ์ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๖ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๒)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบรรยายอื่นอีกไหม ที่ควรเรียกว่า “ภิกษุผู้  
ฉลาด  
ในธาตุ”

“อานนท์ มีธาตุ ๖ ประการนี้ คือ

๑. สุขธาตุ (ธาตุคือสุข)
๒. ทุกขธาตุ (ธาตุคือทุกข์)
๓. โสมนัสสธาตุ (ธาตุคือโสมนัส)
๔. โทมนัสสธาตุ (ธาตุคือโทมนัส)
๕. อุpekขาธาตุ (ธาตุคืออุเบกขา)
๖. อวิชชาธาตุ (ธาตุคืออวิชชา)

อานนท์ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๖ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า  
“ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๓)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบรรยายอื่นอีกไหม ที่ควรเรียกว่า “ภิกษุ  
ผู้ฉลาดในธาตุ”

“อานนท์ มีธาตุ ๖ ประการ คือ

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกาม)
๒. เนกขัมมธาตุ (ธาตุคือเนกขัมมะ)
๓. พยาบาทธาตุ (ธาตุคือพยาบาท)
๔. อพยาบาทธาตุ (ธาตุคืออพยาบาท)
๕. วิหิงสาธาตุ (ธาตุคือวิหิงสา)
๖. อวิหิงสาธาตุ (ธาตุคืออวิหิงสา)

อานนท์ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๖ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า  
“ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๔)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบรรยายอื่นอีกไหม ที่ควรเรียกว่า “ภิกษุ  
ผู้ฉลาดในธาตุ”

“อานนท์ มีธาตุ ๓ ประการนี้ คือ

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกามารมณ์)
๒. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปารมณ์)
๓. อรูปธาตุ (ธาตุคืออรุปรารมณ์)

อานนท์ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๓ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า  
“ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๕)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบรรยายอื่นอีกไหม ที่ควรเรียกว่า “ภิกษุผู้  
ฉลาด

ในธาตุ”

“อานนทฺ มีธาตุ ๒ ประการนี้ คือ

๑. สังขตธาตุ (ธาตุคือสังขตธรรม)

๒. อสังขตธาตุ (ธาตุคืออสังขตธรรม)

อานนทฺ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นธาตุ ๒ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า  
“ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ” (๖)

ผู้ฉลาดในอายตนะ

[๑๒๖] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร จึงควร  
เรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในอายตนะ”

“อานนทฺ อายตนะภายในและภายนอก อย่างละ ๖ ประการนี้ คือ

๑. จักขุ(ตา)คู่กับรูป ๒. โสตะ(หู)คู่กับสัททะ(เสียง)

๓. ชานะ(จมูก)คู่กับคันธะ(กลิ่น) ๔. ชิวหา(ลิ้น)คู่กับรส

๕. กายคู่กับโผฏฐัพพะ ๖. มโน(ใจ)คู่กับธรรมารมณ์

อานนทฺ เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เห็นอายตนะภายในและภายนอก อย่าง  
ละ

๖ ประการนี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในอายตนะ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร จึงควรเรียกว่า  
“ภิกษุผู้ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท”

“อานนทฺ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี  
เพราะ

สิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ  
สิ่งนี้จึงดับ คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี

เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ



อุปายาสจึงมี

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

แต่เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ

เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ

เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ

เพราะภพดับ ชาติจึงดับ

เพราะชาติจึงดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้”๑

อานนท์ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในปฏิจลสมุปบาท”

ผู้ฉลาดในฐานะและอฐานะ

[๑๒๗] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาดในฐานะและอฐานะ”

“อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิฏฐิพึงยึดถือสังขารใด ๆ โดยความเป็นสภาวะเที่ยง แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงยึดถือสังขารใด ๆ โดยความเป็นสภาวะเที่ยง”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิฏฐิพึงยึดถือสังขารใด ๆ โดยความเป็นสุข แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงยึดถือสังขารใด ๆ โดยความเป็นสุข”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิฏฐิพึงยึดถือธรรมใด ๆ โดยความเป็นอัตตา แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงยึดถือธรรมใด ๆ โดยความเป็นอัตตา”

[๑๒๘] รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิฏฐิพึงฆ่ามารดา แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงฆ่ามารดา”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิฏฐิพึงฆ่าบิดา แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงฆ่าบิดา”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูพึงฆ่าพระอรหันต์ แต่เป็น

ไปได้ที่ปุถุชนพึงฆ่าพระอรหันต์”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูพึงมีจิตคิด ประทุษร้าย ทำร้ายตถาคตให้ห้อเลือด แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงมีจิต ประทุษร้าย ทำร้ายตถาคตให้ห้อเลือด”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูพึงทำลายสงฆ์ แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงทำลายสงฆ์”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูพึงนับถือศาสดา อื่น แต่เป็นไปได้ที่ปุถุชนพึงนับถือศาสดาอื่น”

[๑๒๙] รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์พึง เสด็จอุบัติพร้อมกันในโลกธาตุเดียวกัน๑ แต่เป็นไปได้ที่พระ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์เดียว พึงเสด็จอุบัติในโลกธาตุเดียว”

รู้ชัดว่า เป็นไปไม่ได้ที่พระเจ้าจักรพรรดิ ๒ พระองค์พึงเสด็จอุบัติ พร้อมกันในโลกธาตุเดียวกัน แต่เป็นไปได้ที่พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ เดียวพึงเสด็จอุบัติในโลกธาตุเดียว”๒

[๑๓๐] รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่สตรีพึงเป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า แต่เป็นไปได้ที่บุรุษพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่สตรีพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่เป็นไป ได้ที่บุรุษพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่สตรีพึงครองความเป็นท้าวสักกะ ฯลฯ เป็น มาร ฯลฯ เป็นพรหม แต่เป็นไปได้ที่บุรุษพึงครองความเป็นท้าวสักกะ ฯลฯ เป็นมาร ฯลฯ เป็นพรหม

[๑๓๑] รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่กายทุจริตจะพึงเกิดผลที่น่า ปรรณนา น่าใคร่ น่าพอใจ แต่เป็นไปได้ที่กายทุจริตจะพึงเกิดผลที่ไม่น่า ปรรณนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่วจีทุจริต ฯลฯ เป็นไปไม่ได้ที่มโนทุจริตจะ พึงเกิดผล

ที่น่าปรรณนา น่าใคร่ น่าพอใจ แต่เป็นไปได้ที่วจีทุจริต ฯลฯ แต่ เป็นไปได้ที่

มโนทุจริตจะพึงเกิดผล ที่ไม่น่าปรรณนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ”

รู้ชัดว่า “เป็นไปไม่ได้ที่กายสุจริตจะพึงเกิดผลที่ไม่น่าปรรณนา ไม่น่าใคร่

ไม่น่าพอใจ แต่เป็นไปได้ที่กายสุจริตจะพึงเกิดผลที่น่าปรารถนา  
น่าใคร่ น่าพอใจ”

รู้ชัดว่า “เป็นไปได้ที่วิสสุจริต ฯลฯ เป็นไปไม่ได้ที่มโนสุจริตจะ  
พึงเกิดผลที่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ แต่เป็นไปได้ที่วิส  
สุจริต ฯลฯ แต่เป็น

ไปได้ที่มโนสุจริต จะพึงเกิดผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ”

รู้ชัดว่า “เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยกายทุจริต  
หลังจาก

ตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความเพียบพร้อมด้วย  
กายทุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยกาย  
ทุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะ  
ความเพียบพร้อมด้วยกายทุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย”

รู้ชัดว่า “เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวิสสุจริต หลังจาก  
ตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความเพียบพร้อมด้วยวิส  
สุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวิสสุจริต  
 ฯลฯ แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยมโนสุจริต หลังจากตายแล้ว  
จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความเพียบพร้อมด้วยมโน  
สุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย”

รู้ชัดว่า “เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยกายสุจริต หลังจาก  
ตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความเพียบพร้อม  
ด้วยกายสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วย  
กายสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความ  
เพียบพร้อมด้วยกายสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย”

รู้ชัดว่า เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวิสสุจริต ฯลฯ เป็น  
ไปไม่ได้

ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยมโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิด  
ในอบาย

ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความเพียบพร้อมด้วยมโนสุจิตตินั้นเป็น  
เหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยวิสสุจริต ฯลฯ แต่  
เป็นไปได้ที่บุคคลผู้

เพียบพร้อมด้วยมโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลก  
สวรรค์ เพราะความเพียบพร้อมด้วยมโนสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย”๑

อานนท์ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล จึงควรเรียกว่า “ภิกษุผู้ฉลาด  
ในฐานะและอฐานะ”

[๑๓๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้  
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ธรรมบรรยาย  
นี้ชื่ออะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เพราะเหตุนี้แล เธอจงจำธรรมบรรยายนี้  
ไว้ว่าชื่อพหุธาตุกะ๒บ้าง ชื่อจตุปรีวัฏฏะ๓บ้าง ชื่อธัมมาทาสะ๔บ้าง ชื่อ  
อมตทนต์๕บ้าง ชื่อ

อนุตตรสังคามวิชยะ๖บ้าง”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พหุธาตุกสูตรที่ ๕ จบ

๖. อีสสิคิลิสูตร

ว่าด้วยภูเขาสีสสิคิลิ

[๑๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ที่ภูเขาสีสสิคิลิ เขตกรุง  
ราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัส  
ว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็น  
ภูเขาวะการะนั้นไหม”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภูเขาวะการะนั้น มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง มีบัญญัติเป็นอย่างหนึ่ง  
เธอทั้งหลายเห็นภูเขापัทธวะนั้นไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ภูเขापัทธวะนั้น มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง มีบัญญัติเป็นอย่างหนึ่ง  
เธอทั้งหลายเห็นภูเขาวะปลละนั้นไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ภูเขาวะปลละนั้น มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง มีบัญญัติเป็นอย่างหนึ่ง  
เธอทั้งหลายเห็นภูเขาคิชฌกภูนั้นไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“แม้ภูเขาคิชฌกภูนั้น มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง มีบัญญัติเป็นอย่างหนึ่ง  
เธอทั้งหลายเห็นภูเขาสีสสิคิลินี้ไหม”

“เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย แต่ภูเขาสีคิลินั้น มีชื่อเช่นนี้ มีบัญญัติเช่นนี้  
เรื่องเคยมีมาแล้ว พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขาสีคิลินี้มานาน พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นกำลังเข้าไปสู่ภูเขานี้  
ประชาชนเห็น แต่

พอท่านเข้าไปแล้ว ประชาชนไม่เห็น ประชาชนทั้งหลายเห็นเหตุ  
ดังกล่าวนี้ จึงพูดกันอย่างนี้ว่า “ภูเขานี้กลืนกินถาพีเหล่านี้” ภูเขานี้จึง  
ปรากฏชื่อว่า สีคิลิ สีคิลิ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราจักบอก ระบุ แสดงชื่อของพระปัจเจกพุทธเจ้า  
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังชื่อของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย  
นั้น จงใส่ใจให้ดี เรา

จักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส  
เรื่องนี้ว่า

[๑๓๔] “ภิกษุทั้งหลาย พระอรินฺทุปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขา

สีคิลินี้มานานแล้ว พระอุปริณฺฑปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระนครสิขีปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระยัสสสีปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระสุทฺธสนปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่  
ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระปิยทฺธสีปัจเจก

สัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระคันธาร  
ปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระปิณโท  
ลปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว พระอุปาสภ  
ปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขา

สีคิลินี้มานานแล้ว พระนิธปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขา  
สีคิลินี้มานานแล้ว พระตถปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสี  
คิลินี้มานานแล้ว พระสุตวาปัจเจกสัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสีคิลินี้  
มานานแล้ว พระภาวิตตตปัจเจก

สัมพุทธเจ้า ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาสีคิลินี้มานานแล้ว

[๑๓๕] เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังเราผู้ประกาศชื่อ

ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่มีธรรมเป็นสาระกว่าสรรพสัตว์

ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความอยากได้

บรรลुพระสัมโพธิญาณเฉพาะตน

ผู้ปราศจากลูกศรคือตัณหา สูงกว่านรชน ดังต่อไปนี้

พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้สิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ  
คือ อริยคุณพุทธะ ๑ อปปริยคุณพุทธะ ๑ ตครสิขีพุทธะ ๑  
ยัสสสีพุทธะ ๑ สุทิสสนพุทธะ ๑ ปิยทิสสีพุทธะ ๑  
คันธารพุทธะ ๑ ปิณโฑลพุทธะ ๑ อุปาสมพุทธะ ๑  
นิถพุทธะ ๑ ตถพุทธะ ๑

สุตวาพุทธะ ๑ ภาวัตตตพุทธะ ๑

สมภพุทธะ ๑ สุภพุทธะ ๑ เมถุลพุทธะ ๑  
อัญญมพุทธะ ๑ อัสสเมฆพุทธะ ๑ อนิฆพุทธะ ๑  
สุทาสพุทธะ ๑ พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีอำนาจมาก  
คือ หิงคุพุทธะ ๑ หิงคพุทธะ ๑

พระมุนีชื่อขาสีมี ๒ องค์ และพระอัญญกพุทธะ ๑  
โกศลลพุทธะ ๑ อถพุทธะ ๑ สุพาหุพุทธะ ๑  
อุปเนมิสพุทธะ ๑ เนมิสพุทธะ ๑ สันตจิตตพุทธะ ๑  
สัจจพุทธะ ๑ ตถพุทธะ ๑ วิรชพุทธะ ๑  
ปัทมิตพุทธะ ๑ กาศิพุทธะ ๑ อุปกาศิพุทธะ ๑  
วิชิตพุทธะ ๑ ชิตพุทธะ ๑ อังคพุทธะ ๑  
ปิงคพุทธะ ๑ คุติจจิตตพุทธะ ๑

ปัสสีพุทธะผู้ละอุปธิอันเป็นมูลแห่งทุกข์ได้ ๑

อปราชิตพุทธะผู้ชนะมารและพละมาร ๑  
สัตถาพุทธะ ๑ ปวัตตาทพุทธะ ๑ สรังกคพุทธะ ๑  
โลมหังสพุทธะ ๑ อจจังคมาพุทธะ ๑ อลิตพุทธะ ๑  
อนาสวพุทธะ ๑ มโนมยพุทธะ ๑  
พันธุมาพุทธะผู้ตัดขาดมานะได้ ๑

ตทาธิมุตตพุทธะ ๑ วิมลพุทธะ ๑ เกตุมมาพุทธะ ๑  
เกตุมพราศพุทธะ ๑ มาตังคพุทธะ ๑ อริยพุทธะ ๑  
อัจจุตพุทธะ ๑ อัจจุตคามพุทธะ ๑ พยามกพุทธะ ๑  
สมังคลพุทธะ ๑ ทัพพิลพุทธะ ๑ สุปติญฐิตพุทธะ ๑  
อสิยหพุทธะ ๑ เขมาภีรตพุทธะ ๑ โสรัตพุทธะ ๑

ทุรันนยพุทธะ ๑ สังฆพุทธะ ๑ อุชชยพุทธะ ๑  
พระมุนีองค์หนึ่งชื่อว่า สัยหะ ผู้มีความเพียร ไม่ต่ำทราวม ๑  
พระปัจเจกพุทธะพระนามว่า อานันทะ (๔ องค์)  
พระนามว่า นันทะ (๔ องค์) พระนามว่า

อุปนันทะ (๔ องค์) รวม ๑๒ องค์

และภารทวาชพุทธะผู้ทรงพระวรกายในภพสุดท้าย ๑

โพธิพุทธะ ๑ มหานามพุทธะ ๑ อุตตรพุทธะ ๑

เกสีพุทธะ ๑ สีขีพุทธะ ๑ สุนทรพุทธะ ๑

ภารทวาชพุทธะ ๑ ดิสสพุทธะ ๑

อุปติสสพุทธะ ผู้ตัดกิเลสเครื่องผูกในภพได้ ๑

อุปสีทรีพุทธะ ๑ และสีทรีพุทธะ ผู้ตัดตัณหาได้ ๑

มังคลพุทธะ ผู้ปราศจากราคะ ๑

อุสภพุทธะ ผู้ตัดข่ายอันเป็นมูลแห่งทุกข์ ๑ อุปณีตพุทธะ

ได้บรรลุปถอันสงบ ๑ อุโปสถพุทธะ ๑ สุนทรพุทธะ ๑

สัจจนามพุทธะ ๑

เชตพุทธะ ๑ ชยันทพุทธะ ๑ ปทุมพุทธะ ๑

อุปปลพุทธะ ๑ ปทุมุตตรพุทธะ ๑ รักขิตพุทธะ ๑

ปัพพตพุทธะ ๑ มานัตถัทธพุทธะ ๑ โสภิตพุทธะ ๑

วีตราคพุทธะ ๑ กัณ्हพุทธะ ผู้มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว ๑

พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีอานุภาพมากเหล่านี้

และอื่น ๆ ผู้สิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ

เธอทั้งหลายจงไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น

ผู้ล่วงกิเลสเป็นเครื่องข้องทั้งปวงได้แล้ว

ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้มีคุณอันหาประมาณมิได้

ผู้ปรินิพพานแล้วเกิด”

อิสสิคิลิสูตรที่ ๖ จบ

๗. มหาจิตตาริสกสูตร

ว่าด้วยธรรมบรรยายชื่อมหาจิตตาริสกะ

[๑๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัมมาสมาธิอันเป็นอริยะ๒ ที่มีอุปนิ  
สะตบ้าง

มีปรีชาธำรง แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังสัมมาสมาธิ  
อันเป็นอริยานั้น

จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) อันเป็นอริยะ ที่มีอุปนิสะ มีปริหาร เป็นอย่างไร

คือ สัมมาทิฏฐิ(เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ(ดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ(กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ(เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ(พยายามชอบ) สัมมาสติ(ระลึกชอบ) สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียว แวดล้อมด้วยองค์ ๗ นี้ เราเรียกว่า “สัมมาสมาธิอันเป็นอริยะ ที่มีอุปนิสะ” บ้าง เรียกว่า “สัมมาสมาธิอันเป็นอริยะ มีปริหาร” บ้าง

บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า๑

สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุรู้ชัดมีจฉาทิฏฐิ๒ว่า “เป็นมีจฉาทิฏฐิ” รู้ชัดสัมมาทิฏฐิว่า “เป็น

สัมมาทิฏฐิ” ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฏฐิ

มีจฉาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ ความเห็นว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวง ที่เช่นสรวงแล้วไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี

โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะก็ไม่มี

สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก”๓ นี่เป็นมีจฉาทิฏฐิ

สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ เรากล่าวสัมมาทิฏฐิว่ามี ๒ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ

๒. สัมมาทิฏฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค

สัมมาทิฏฐิที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ เป็นอย่างไร



คือ ความเห็นว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่น  
สรวงที่เช่นสรวงแล้วมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี โลกนี้มี  
โลกหน้ามี

มารดามีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้  
ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง  
แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็มีอยู่ในโลก” นี่เป็นสัมมาทิฐิที่ยังมีอาสวะ เป็น  
ส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ

สัมมาทิฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่ง  
มรรค เป็นอย่างไร

คือ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์  
สัมมาทิฐิ องค์แห่งมรรคของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะ  
มิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมา  
ทิฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุ  
นั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาทิฐิ ยัง

สัมมาทิฐิให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้น เป็น  
สัมมาวายามะ ภิกษุนั้น

มีสติ ละมิจฉาทิฐิ มีสติเข้าถึงสัมมาทิฐิอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็น  
สัมมาสติ

ธรรม ๓ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อม  
ห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาทิฐิของภิกษุนั้นไป ด้วยประการฉะนี้

[๑๓๗] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า

สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉาสังกัปปะว่า “เป็นมิจฉาสังกัปปะ” รู้ชัด  
สัมมาสังกัปปะว่า “เป็นสัมมาสังกัปปะ” ความรู้ของภิกษุนั้นเป็น  
สัมมาทิฐิ

มิจฉาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในกาม ความดำริในความพยาบาท ความดำริในการ  
เบียดเบียน นี่เป็นมิจฉาสังกัปปะ

สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ เรากล่าวสัมมาสังกัปปะว่ามี ๒ ได้แก่

๑. สัมมาสังกัปปะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ

๒. สัมมาสังกัปปะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็น  
องค์แห่งมรรค

สัมมาสังกัปปะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยายาม ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี่เป็นสัมมาสังกัปปะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

สัมมาสังกัปปะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่ง

มรรค เป็นอย่างไร

คือ ความตรึก ความวิตก ความดำริ ความแน่วแน่มั่น ความแนบแน่น

ความปักใจ ความปรองดองค่า ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาสังกัปปะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อ

ละมิจฉาสังกัปปะ ยังสัมมาสังกัปปะให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาสังกัปปะ มีสติเข้าถึงสัมมาสังกัปปะอยู่

สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม ๓ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฏฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาสังกัปปะของภิกษุนั้นไป ด้วยประการ

ดังนี้

[๑๓๘] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า

สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉาวาจาว่า “เป็นมิจฉาวาจา” รู้ชัดสัมมาวาจาว่า “เป็น

สัมมาวาจา” ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฏฐิ

มิจฉาวาจา เป็นอย่างไร

คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ นี่เป็นมิจฉาวาจา

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร

คือ เรากล่าวสัมมาวาจามี ๒ ได้แก่

๑. สัมมาวาจาที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

๒. สัมมาวาจาอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค

สัมมาวาจาที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี่เป็นสัมมาวาจาที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

สัมมาวาจาอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค เป็นอย่างไร

คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากวจีทุจริต ๔ ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาวาจาอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาวาจา ยังสัมมาวาจาให้ถึงพร้อม

อยู่ ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติ ละมิจฉาวาจา มีสติเข้าถึงสัมมาวาจาอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติ ธรรม ๓ นี้ คือ

(๑) สัมมาทิฏฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม คล้อยตาม

สัมมาวาจาของภิกษุนั้นไป ด้วยประการฉะนี้

[๑๓๙] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า

สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉากัมมันตะว่า “เป็นมิจฉากัมมันตะ” รู้ชัด สัมมากัมมันตะว่า “เป็นสัมมากัมมันตะ” ความรู้ของภิกษุนั้นเป็น สัมมาทิฏฐิ

มิจฉากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดีกในกาม นี่เป็น มิจฉากัมมันตะ

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ เรากล่าวสัมมากัมมันตะว่ามี ๒ ได้แก่

๑. สัมมากัมมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

๒. สัมมากัมมันตะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็น องค์แห่งมรรค

สัมมากรรมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการ

ลักทรัพย์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม นี่เป็นสัมมากรรมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

สัมมากรรมันตะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค เป็นอย่างไร

คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมากรรมันตะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจจกรรมันตะ ยังสัมมากรรมันตะให้ถึงพร้อม ความพยายามของเธอนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติละ

มิจจกรรมันตะ มีสติเข้าถึงสัมมากรรมันตะอยู่ สติของเธอนั้นเป็นสัมมาสติ

ธรรม ๓ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมากรรมันตะของภิกษุนั้นไป ด้วยประการฉะนี้

[๑๔๐] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า

สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุรู้ชัดมิจจาทชีวะว่า “เป็นมิจจาทชีวะ” รู้ชัดสัมมาาทชีวะว่า “เป็นสัมมาาทชีวะ” ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฐิ

มิจจาทชีวะ เป็นอย่างไร

คือ การพูดหลอกลวง การเลียบเคียง การหวานล่อม การพูดและเล็ม การใช้ลาภต่อลาภ นี่เป็นมิจจาทชีวะ

สัมมาาทชีวะ เป็นอย่างไร

คือ เรากล่าวสัมมาาทชีวะว่ามี ๒ ได้แก่

๑. สัมมาาทชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ

๒. สัมมาาทชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค

สัมมาาทชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วย  
สัมมาอาชีวะ นี่เป็นสัมมาอาชีวะ ที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคือ  
อุปติ

สัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์  
แห่งมรรค เป็นอย่างไร

คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจาก  
มิจฉาอาชีวะ ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้  
เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็น  
อริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อม  
พยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะ ยังสัมมาอาชีวะให้

ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมี  
สติละ

มิจฉาอาชีวะ มีสติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็น  
สัมมาสติ ธรรม

๓ นี้ คือ (๑) สัมมาทิฏฐิ (๒) สัมมาวายามะ (๓) สัมมาสติ  
ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาอาชีวะของภิกษุนั้นไป ด้วยประการ  
ฉะนี้

[๑๔๑] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า  
สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ ผู้มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ  
สัมมาวาจาก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะก็มีพอเหมาะ ผู้มี  
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ  
ก็มีพอเหมาะ ผู้มี

สัมมาวายามะ สัมมาสติก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสติ สัมมาสมาธิก็มี  
พอเหมาะ

ผู้มีสัมมาสมาธิ สัมมาญาณะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาญาณะ สัมมา  
วิมุตติก็มี

พอเหมาะ

ภิกษุทั้งหลาย พระเสขะผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ จึงเป็นพระอรหันต์ผู้  
ประกอบด้วยองค์ ๑๐ (แม้ในบรรดาองค์เหล่านั้น บาปอกุศลธรรมเป็น  
อนันต์ไปปราศแล้ว ย่อมถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวนาโดยสัมมาญาณะ)  
ด้วยประการฉะนี้

[๑๔๒] ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ ๗ นั้น สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า

สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร

คือ สัมมาทิฐิ ย่อมทำลายมิจฉาทิฐิได้ และบาปอกุศลธรรมเป็น  
อเนก

อันมีมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัย ก็เป็นอันถูกสัมมาทิฐินั้นทำลายแล้ว  
กุศลธรรมเป็นอเนกอันมีสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่  
สัมมาสังกัปปะ ย่อมทำลายมิจฉาสังกัปปะได้ ...

สัมมาวาจา ย่อมทำลายมิจฉาวาจาได้ ...

สัมมากัมมันตะ ย่อมทำลายมิจฉากัมมันตะได้ ...

สัมมาอาชีวะ ย่อมทำลายมิจฉาอาชีวะได้ ...

สัมมาวายามะ ย่อมทำลายมิจฉาวายามะได้ ...

สัมมาสติ ย่อมทำลายมิจฉาสติได้ ...

สัมมาสมาธิ ย่อมทำลายมิจฉาสมาธิได้ ...

สัมมาญาณะ ย่อมทำลายมิจฉาญาณะได้ ...

สัมมาวิมุตติ ย่อมทำลายมิจฉาวิมุตติได้ และบาปอกุศลธรรมเป็น  
อเนก อันมีมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัย ก็เป็นอันถูกสัมมาวิมุตตินั้นทำลายแล้ว  
กุศลธรรมเป็นอเนกอันมีสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย ย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ภิกษุทั้งหลาย เราจึงประกาศธรรมบรรยายชื่อว่ามหาจัตตาริสกะ  
ฝ่ายกุศล

๒๐ ประการ ฝ่ายอกุศล ๒๐ ประการ ที่สมณพราหมณ์ เทวดา มาร  
พรหม หรือใคร ๆ ในโลกยังประกาศไม่ได้ไว้ ด้วยประการฉะนี้

[๑๔๓] ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเข้าใจ  
ธรรมบรรยายชื่อว่ามหาจัตตาริสกะนี้ ว่าตนควรดีเดียน หรือคัดค้าน คำ  
กล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการนี้ของสมณะหรือ  
พราหมณ์นั้น จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ในปัจจุบันทีเดียว คือ

๑. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาทิฐิ ท่านผู้เจริญก็ต้องบูชา  
สรรเสริญสมณพราหมณ์ผู้เป็นมิจฉาทิฐิ

๒. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาสังกัปปะ ท่านผู้เจริญก็ต้องบูชา  
สรรเสริญสมณพราหมณ์ผู้เป็นมิจฉาสังกัปปะ

๓. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาวาจา ฯลฯ

๔. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมากัมมันตะ ...

๕. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาอาชีวะ ...

๖. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาวายามะ ...

๗. ถ้าท่านผู้เจริญดีเดียนสัมมาสติ ...

๘. ถ้าท่านผู้เจริญสติเตียนสมาธิ ...

๙. ถ้าท่านผู้เจริญสติเตียนสมาธิภาวนา ...

๑๐. ถ้าท่านผู้เจริญสติเตียนสมาธิวิมุตติ ท่านผู้เจริญก็ต้องบูชา  
สรรเสริญสมณพราหมณ์ผู้เป็นมิจฉาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง พึงเข้าใจ  
ธรรมบรรยายชื่อว่ามหาจักรวรรตีสกัณเฑาะฐะ ว่าตนควรตีเตียนหรือควรคัดค้าน  
คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการนี้ของสมณะหรือ  
พราหมณ์นั้น จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ในปัจจุบันทีเดียว

ภิกษุทั้งหลาย แม้พวกวิสสะและพวกภิกษุญชะชาวโอกกกลชนบท ผู้  
เป็น

อเหตุกวัตตะ๑ อกริยวัตตะ๒ นัตถิกวัตตะ๓ เหล่านั้น ก็ยังเข้าใจ  
ธรรมบรรยายชื่อว่ามหาจักรวรรตีสกัณเฑาะฐะ ว่าไม่ควรตีเตียน ไม่ควรคัดค้าน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะกลัวการนินทา การว่าร้าย และการแข่งดี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาจักรวรรตีสกัณเฑาะฐะที่ ๗ จบ

๘. อานาปานัสสติสูตร

ว่าด้วยวิธีเจริญอานาปานสติ

[๑๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมคคารมาตา  
ใน

บุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี พร้อมด้วยพระสาวกผู้เป็นเถระ มีชื่อ  
เสียงหลายรูปด้วยกัน คือ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ  
ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจายนะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่าน  
พระมหากัปปิณะ ท่านพระมหาจุณทะ ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระเรวตะ  
ท่านพระอานนท์ และพระสาวกผู้เป็นเถระที่มีชื่อเสียงรูปอื่น ๆ

ก็สมัยนั้น พระเถระทั้งหลายสั่งสอน พร่ำสอน๔ภิกษุใหม่ทั้งหลาย  
คือ

ภิกษุผู้เป็นเถระบางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๑๐ รูปบ้าง บาง  
พวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๒๐ รูปบ้าง บางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ  
๓๐ รูปบ้าง

บางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๔๐ รูปบ้าง ฝ่ายภิกษุใหม่เหล่านั้น ผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระสั่งสอน พร่ำสอนอยู่ ย่อมรู้ชัดธรรมวิเศษอย่างกว้างขวางกว่าที่ตนรู้มาก่อน

[๑๔๕] ก็สมัยนั้น ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ คิณดวงจันทร์เต็มดวง ในวันปวารณา พระผู้มีพระภาคทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับนั่ง ณ ที่กลางแจ้ง ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูภิกษุสงฆ์ ซึ่งนั่งเจียบอยู่ จึงได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เรายินดีปฏิบัติทานี้ เรามีใจยินดีปฏิบัติทานี้ เพราะเหตุ นั้น เธอทั้งหลายในธรรมวินัยนี้จงปรารภความเพียรดเพื่่อถึงธรรมที่ตนยังไม่ถึง๒ เพื่อบรรลุธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ เพื่่อทำให้แจ้งธรรมที่ตนยังไม่ทำให้แจ้งให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด เราจักรออยู่ในกรุงสาวัตถีนี้แหละ จนถึงวัน ครบ ๔ เดือนแห่งฤดูฝน อันเป็นเดือนที่มีดอกโกมุท”

ภิกษุชาวชนบทได้ฟังข่าวว่า “ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงรอ อยู่ในกรุงสาวัตถีนั้น จนถึงวันครบ ๔ เดือนแห่งฤดูฝน อันเป็นเดือนที่มีดอกโกมุท” จึงพากันหลังไหลมายังกรุงสาวัตถี เพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค

ฝ่ายภิกษุผู้เป็นเถระเหล่านั้นก็พากันสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุใหม่เพิ่ม ประมาณมากขึ้น คือ ภิกษุผู้เป็นเถระบางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๑๐ รูปบ้าง

บางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๒๐ รูปบ้าง บางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๓๐ รูปบ้าง บางพวกสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุ ๔๐ รูปบ้าง และ ภิกษุใหม่เหล่านั้น ผู้อันภิกษุผู้เป็นเถระสั่งสอน พร่ำสอนอยู่ ย่อมรู้ชัด ธรรมวิเศษอย่างกว้างขวางกว่าที่ตนรู้มาก่อน

[๑๔๖] ก็สมัยนั้น ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ คิณดวงจันทร์เต็มดวง อันเป็นวันครบ ๔ เดือนแห่งฤดูฝน เป็นเดือนที่มีดอกโกมุท พระผู้มีพระภาคทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ประทับนั่ง ณ ที่กลางแจ้ง ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูภิกษุสงฆ์ ซึ่งนั่งเจียบอยู่ จึงได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บริษัทนี้ไม่สนทนากัน บริษัทนี้เจียบเสียงสนทนากัน ดำรงอยู่ในसारธรรมอันบริสุทธิ์ ภิกษุสงฆ์บริษัทนี้เป็นเช่นเดียวกันกับ บริษัทที่ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ ทักขิณาทาน ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนื่อนานบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ภิกษุสงฆ์นี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัทที่เขาถวายของน้อยแต่มีผลมาก



และถวายเป็นของมากก็ยังมีผลมากขึ้น      ภิกษุสงฆ์นี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัทที่ชาวโลกยากจะได้พบเห็น ภิกษุสงฆ์นี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัทที่แม้คนผู้เอาเสบียงคล่องบาควรเดินทางไปเป็นโยชน ๆ เพื่อพบเห็น

[๑๔๗] ภิกษุทั้งหลาย ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชนแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้เป็นอนาคามี เพราะสิ้นโอรัมภาคีตสังโยชน ๓ ๕ จะเกิดเป็นโอปปาติกะ ๔ จะปรินิพพานในโลกนั้น ๆ ไม่กลับมาจากโลกนั้นอีกเป็นธรรมดา ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้เป็นสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน ๑ ๓ และเพราะทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง จะกลับมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้เป็นโสดาบัน ๒ เพราะสิ้นสังโยชน ๓ ไม่มีทางตกต่ำ ๓ มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิ ๔ ในวันข้างหน้า ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ อยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญสัมมัปปธาน ๔ อยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอิทธิบาท ๔ อยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอินทริย ๕ อยู่ ... เจริญพละ ๕ อยู่ ... เจริญโพชฌงค์ ๗ อยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียร

ในการเจริญมรรคมีองค์ ๘ อยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ในภิกษุสงฆ์นี้มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญเมตตาอยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญกรุณาอยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญมุทิตาอยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอุเบกขาอยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอสุภสังขยาอยู่ ... มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอนิจจสังขยาอยู่ ในภิกษุสงฆ์นี้ก็มีภิกษุแม่เช่นนั้นอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ในภิกษุสงฆ์นี้ มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการ  
เจริญ

อานาปานสติอยู่ อานาปานสติที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมมี  
ผลมาก

มีอานิสงส์มาก อานาปานสติที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมทำ  
สติปัญญาน

๔ ให้บริบูรณ์ สติปัญญาน ๔ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมทำ  
โพชฌงค์

๗ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมทำ  
วิชาและ

วิมุตติให้บริบูรณ์

[๑๔๘] อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้ว  
อย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่าง  
ก็ดี นั่งขัดสมาธิ๒ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า๓ มีสติหายใจเข้า มี  
สติหายใจออก๔

อานาปานสติ ๑๖ ชั้น๕

๑. เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว”  
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”
๒. เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้าสั้น”  
เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกสั้น”
๓. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก”
๔. สำเนียงว่า “เราระงับกายสังขาร หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เราระงับกายสังขาร หายใจออก”
๕. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้ปิติ หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้ปิติ หายใจออก”
๖. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้สุข หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้สุข หายใจออก”
๗. สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขาร หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขาร หายใจออก”
๘. สำเนียงว่า “เราระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า”  
สำเนียงว่า “เราระงับจิตตสังขาร หายใจออก”

๙. สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิต หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิต หายใจออก”
๑๐. สำเหนียกว่า “เราทำจิตให้มันเที่ยง หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราทำจิตให้มันเที่ยง หายใจออก”
๑๑. สำเหนียกว่า “เราตั้งจิตมั่น หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราตั้งจิตมั่น หายใจออก”
๑๒. สำเหนียกว่า “เราปล่อยจิต หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราปล่อยจิต หายใจออก”
๑๓. สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก”
๑๔. สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจ  
เข้า”  
สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจ  
ออก”

๑๕. สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก”
๑๖. สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก”

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก  
แล้วอย่างนี้ จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

[๑๔๙] อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้ว  
อย่างไร จึงทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์ได้ คือ

๑. สมัยใด ภิกษุเมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว”  
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”  
เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้าสั้น”  
เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกสั้น”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เราระงับกายสังขาร หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราระงับกายสังขาร หายใจออก”

สมัยนั้น ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ  
มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เรากล่าวลมหายใจเข้า ลม  
หายใจออกนี้ว่า เป็นกายชนิดหนึ่งในบรรดากายทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น

สมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มี  
สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ  
โทมนัสในโลกอยู่

๒. สมัยใดภิกษุสำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้ปิติ หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้ปิติ หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้สุข หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้สุข หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขาร หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิตตสังขาร หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เราะงับจิตตสังขาร หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราะงับจิตตสังขาร หายใจออก”

สมัยนั้น ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร  
มี

สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เรากล่าว  
การใส่ใจลมหายใจเข้า ลมหายใจออกเป็นอย่างดีนี้ว่า เป็นเวทนาชนิด  
หนึ่งในบรรดาเวทนาทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น สมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า  
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ  
กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอยู่

๓. สมัยใด ภิกษุสำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิต หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เรากำหนดรู้จิต หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เราทำจิตให้บันเทิง หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราทำจิตให้บันเทิง หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เราตั้งจิตมั่น หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราตั้งจิตมั่น หายใจออก”  
สำเหนียกว่า “เราเปเลื่องจิต หายใจเข้า”  
สำเหนียกว่า “เราเปเลื่องจิต หายใจออก”

สมัยนั้น ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มี  
สติ

กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เราไม่บอกอานาปานสติแก่  
ภิกษุผู้หลงลืม ไม่มี สัมปชัญญะ เพราะเหตุนั้น สมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า  
พิจารณาเห็นจิตในจิต มี

ความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก  
อยู่

๔. สมัยใด ภิกษุสำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจเข้า”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจออก”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า”

สำเหนียกว่า “เราพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก”

สมัยนั้น ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เธอเห็นการละอภิชฌาและโทมนัสด้วยปัญญาแล้ว ย่อมเป็นผู้วางเฉยได้ดี เพราะเหตุนั้น สมัยนั้น ภิกษุ

จึงชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอยู่

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์ได้

สติปัฏฐาน ๔

[๑๕๐] สติปัฏฐาน ๔ ที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ คือ

๑. สมัยใด ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ สมัยนั้น ภิกษุนั้นมีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม สมัยใด ภิกษุมีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญสติสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๒. ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสติอย่างนั้น ย่อมคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยใด ภิกษุเป็นผู้มีสติอย่างนั้น ย่อมคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา

สมัยนั้น ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้

คือความเลือกเฟ้นธรรม) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ธัมมวิจย-

สัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๓. ภิกษุนั้นคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วย ปัญญา ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน สมัยใด ภิกษุคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๔. สมัยใด ปิฎิที่ปราศจากอามิสเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร

แล้ว สมัยนั้น ปิฎิสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิมใจ) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญปิฎิสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ปิฎิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๕. เมื่อภิกษุมิจิตเกิดปิฎิ กายและจิตย่อมสงบ สมัยใด ภิกษุมิจิตเกิดปิฎิ กายและจิตย่อมสงบ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์

(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบจิต) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๖. เมื่อภิกษุมิกายสงบแล้ว มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น สมัยใด เมื่อภิกษุมิกายสงบ มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งใจมั่น) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๗. ภิกษุนั้นเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้นได้เป็นอย่างดี สมัยใด ภิกษุเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้นได้เป็นอย่างดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์(ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความมีใจเป็นกลาง) ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

[๑๕๑] ภิกษุทั้งหลาย

๑. สมัยใด ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...  
พิจารณาเห็นจิตในจิต ... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความ  
เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ สมัยนั้น  
ภิกษุนั้นมีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม สมัยใด ภิกษุมีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม สมัย  
นั้น สติสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่า  
เจริญสติสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความ  
เจริญเต็มที่

๒. ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสติอย่างนั้น ย่อมคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการ  
พิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยใด ภิกษุเป็นผู้มีสติอย่างนั้นอยู่ ย่อม  
คั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยนั้น  
ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่า  
เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อม  
ถึงความเจริญเต็มที่

๓. ภิกษุนั้นคั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วย  
ปัญญา เป็นอันปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อนแล้ว สมัยใด ภิกษุย่อม  
คั่นคว่ำ ไตร่ตรอง ถึงการพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญาปรารภความเพียร  
ไม่ย่อหย่อน สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัย  
นั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์

สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๔. ปิติดันปราศจากอามิส เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร  
แล้ว สมัยใด ปิติดันปราศจากอามิสเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร  
แล้ว สมัยนั้น ปิตีสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุ  
ชื่อว่าเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ปิตีสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึง  
ความเจริญเต็มที่

๕. เมื่อภิกษุมีจิตเกิดปีติ กายและจิตย่อมสงบ สมัยใด เมื่อภิกษุ  
มีจิตเกิดปีติ กายและจิตย่อมสงบ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อม  
เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญปัสสัทธิ- สัมโพชฌงค์  
สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

๖. เมื่อภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น สมัยใด  
เมื่อภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิ  
สัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญสมาธิ  
สัมโพชฌงค์ สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญ  
เต็มที่

๗. ภิกษุนั้นเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้นได้อย่างดี สมัยใด ภิกษุเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้นได้อย่างดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารถนาแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗

[๑๕๒] โพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก(ความสงัด) อาศัยวิราคะ(ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ(ความดับ) อันน้อมไปเพื่อความปล่อยวาง

๒. เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...

๓. เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...

๔. เจริญปีติสัมโพชฌงค์ ...

๕. เจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...

๖. เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...

๗. เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปล่อยวาง

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อานาปานัสสติสูตรที่ ๘ จบ

๙. กายคตาสติสูตร

ว่าด้วยวิธีเจริญกายคตาสติ

[๑๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุหลายรูปกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกันในหอนั้น ได้เกิดการสนทนากันขึ้นในระหว่างการประชุมว่า



“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาค

ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสกายคตาสติที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วว่า มีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

เรื่องนี้มีเพียงเท่านี้ที่ภิกษุเหล่านั้นสนทนากันค้างไว้ ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่ทรงหลีกเร้น เสด็จเข้าไปยังหอนฉัน ประทับนั่งบน

พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

เวลานี้ เธอทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร พุดเรื่องอะไรค้างไว้”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส

ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกันในหอนฉัน ได้เกิดการสนทนากันขึ้นในระหว่างการประชุมว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสกายคตาสติที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วว่า มีผลมาก มีอานิสงส์มาก”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้ที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พูดค้างไว้ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๕๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“กายคตาสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสุปากัถิ ไปสุโคนไม้กัถิ ไปสุเรือนว่างกัถิ นั่ง

ขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว”

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้าสั้น”

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกสั้น

สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า”

สำเนียงว่า “เรากำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก”

สำเหนียกว่า “เราะรับกายสังขาร๑ หายใจเข้า”

สำเหนียกว่า “เราะรับกายสังขาร หายใจออก”๒

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือน๓ได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตอันเป็นไปภายในกายนั้นเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการอย่างนี้ (๑)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า “เราเดิน”

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่า “เรายืน”

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า “เรานั่ง”

เมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า “เรานอน”

เธอดำรงกายอยู่โดยอิริยาบถใด ๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอิริยาบถนั้น ๆ

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการอย่างนี้ (๒)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ

ทำความรู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู

ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก

ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร

ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว

ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ

ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการอย่างนี้ (๓)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไป เบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ๓๑ หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร”

ภิกษุทั้งหลาย ถูมมีปาก ๒ ข้าง เต็มไปด้วยธัญพืชชนิดต่าง ๆ คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง เมล็ดงา ข้าวสาร คนตาดีเปิดถูลง นั้นออกพิจารณาเห็นว่า “นี่เป็นข้าวสาลี นี่เป็นข้าวเปลือก นี่เป็นถั่วเขียว นี่เป็นถั่วเหลือง นี่เป็นงา นี่เป็นข้าวสาร” แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมา เบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรตมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร”

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติได้ด้วยอาการอย่างนี้ (๔)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า “ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่”

คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ฆ่าโคแล้วแบ่งอวัยวะ ออกเป็นส่วน ๆ นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้ ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า “ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอยู่”

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติได้ด้วยอาการอย่างนี้ (๕)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งตายแล้ว ๑ วัน ตาย แล้ว ๒ วัน หรือตายแล้ว ๓ วัน เป็นศพขึ้นอืด ศพเขียวคล้ำ ศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณาเห็นกายนี้เข้าไป เปรียบเทียบว่า “แม้กายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้”

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติได้ด้วยอาการอย่างนี้ (๖)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งถูกกาจิกกิน แร้งทิ้งกิน นกตระกูลจิกกิน สุนัขกัดกิน สุนัขจิ้งจอกกัดกิน หรือสัตว์เล็ก ๆ หลายชนิดกัดกินอยู่ แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับว่า “แม้กายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้”

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแมด้วยอาการอย่างนี้ (๗)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นโครงกระดูก มีเนื้อและเลือด มีเอ็นรึงรัดอยู่ แม้ฉันใด ฯลฯ เป็นโครงกระดูก ไม่มีเนื้อ แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปราะ มีเอ็นรึงรัดอยู่ แม้ฉันใด ฯลฯ เป็นโครงกระดูก ไม่มีเนื้อและเลือด แต่ยังมีเอ็นรึงรัดอยู่ แม้ฉันใด ฯลฯ เป็นโครงกระดูก ไม่มีเอ็นรึงรัดแล้ว กระจายกระจายไปในทิศใหญ่ทิศเฉียง คือกระดูกมืออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกเท้าอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกขาอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสะเอวอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกสันหลังอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกก้นกบอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคออยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางทิศหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางทิศหนึ่ง กระโหลกศีรษะอยู่ทางทิศหนึ่ง แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับว่า “แม้กายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้”

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแมด้วยอาการอย่างนี้ (๘-๑๑)

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ซึ่งเป็นท่อนกระดูกสีขาวเหมือนสีสังข์ ฯลฯ เป็นกระดูกกองอยู่ด้วยกันเกินกว่า ๑ ปี ฯลฯ เป็น

กระดูกฟุ่เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน พิจารณากายนี้เข้าไปเปรียบเทียบกับว่า “แม้กายนี้ก็มีสภาพอย่างนั้น มีลักษณะอย่างนั้น ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้” ๑

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแมด้วยอาการอย่างนี้ (๑๒-๑๔)

[๑๕] อีกประการหนึ่ง ภิกษุสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิ่ม ด้วยปิติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่

ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง  
พนักงานสรณสนาน หรือลูกมือพนักงานสรณสนานผู้ชำนาญ เทพวงอุตว์ลง  
ในภาชนะสัมฤทธิ์แล้ว เอน้ำประพรมให้ติดเป็นก้อน ก้อนอุตว์นั้นที่มียาง  
ซึมไปจับ ก็ติดกันหมด ไม่กระจายออก แม้ฉนใด ภิกษุก็ฉนนั้นเหมือนกัน  
ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิม ด้วยปีติและสุขอันเกิดจาก

วิเวก รู้สึกราบชานอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอัน  
เกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการ  
อย่างนี้ (๑๕)

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน  
 ฯลฯ อยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิม ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ  
 รู้สึกราบชานอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ  
 จะไม่ถูกต้อง ห่วงน้ำเป็นวังวน ไม่มีทางที่กระแสน้ำจะไหลเข้าได้ทั้งด้าน  
 ตะวันออก ด้านตะวันตก ด้านเหนือ และด้านใต้ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล  
 แต่กระแสน้ำเย็นพุ่งขึ้นจากห้วงน้ำนั้น แล้วทำห้วงน้ำนั้นให้ชุ่มชื้น  
 เอิบอาบ เนืองนองไปด้วยน้ำเย็น ไม่มีส่วนไหนของห้วงน้ำนั้น ที่น้ำเย็น  
 จะไม่ถูกต้อง แม้ฉนใด ภิกษุก็ฉนนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิม  
 ด้วยปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกราบชานอยู่ ไม่มีส่วนไหนของ  
 ร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการ  
อย่างนี้ (๑๖)

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมือเบกขา มี  
 สติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌาน ฯลฯ อยู่ เธอทำ  
 กายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิม ด้วยสุขอันไม่มีปีติ รู้สึกราบชานอยู่ ไม่มีส่วนไหน  
 ของร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนในกออุบล กอ  
 ปทุม หรือกอบุญทริก ดอกอุบล ดอกปทุม หรือดอกบุญทริกบางเหล่าที่  
 เกิดเจริญเติบโตในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัว  
 เหล่านั้นชุ่มชื้นเอิบอาบซาบซึมด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ยอดถึงเหง้า ไม่มีส่วน  
 ไหนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง แม้ฉนใด ภิกษุก็ฉนนั้นเหมือนกัน ทำกายนี้ให้  
 ชุ่มชื้นเอิบอิมด้วยสุขอันไม่มีปีติ รู้สึกราบชานอยู่ ไม่มีส่วนไหนของ  
 ร่างกายที่สุขอันไม่มีปีติจะไม่ถูกต้อง

ภิกษุผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ภิกษุชื่อว่าเจริญกายคตาสติแม้ด้วยอาการ  
อย่างนี้ (๑๗)

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุจึงบรรลุจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่ เธอมีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนบุรุษนั่งใช้ผ้าขาวคลุมตัวตลอดศีรษะ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ผ้าขาวจะไม่ปกคลุม แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องนั่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง๑

ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายใน

ในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญ

กายคตาสติแม้ด้วยอาการอย่างนี้ (๑๘)

[๑๕๖] ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญทำให้มากแล้ว กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นส่วนแห่งวิชชา ย่อมเป็นภาวะที่ยังลงในจิตของภิกษุนั้น มหาสมุทรอันผู้ใดผู้หนึ่งสัมผัสด้วยใจแล้ว แม่น้ำน้อยสายใดสายหนึ่งที่ไหลไปสู่สมุทรมิปรากฏภายในจิตของผู้ใดฉันใด กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญทำให้มากแล้ว กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นส่วนแห่งวิชชา ย่อมเป็นภาวะที่ยังลงในจิตของภิกษุนั้น๒ ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว มารย่อมได้ช่อง ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น เปรียบเหมือนบุรุษเหวี่ยงก้อนศิลาหนักไปที่กองดินเปียก เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ก้อนศิลาหนักนั้น จะพึงจมลงในกองดินเปียกนั้นได้ไหม”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว มารย่อมได้ช่อง ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

เปรียบเหมือนไม้แห้งสนิท ต่อมา บุรุษนำไปทำเป็นไม้สีไฟ ด้วยหวังว่า “เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น” เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นใช้ไม้ที่แห้งสนิทนั้นมาทำเป็นไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟให้เกิดความร้อนขึ้นได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว มารย่อมได้ช่อง ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

เปรียบเหมือนหมอน้ำว่างเปล่า ที่เขาตั้งไว้บนเครื่องรอง ต่อมา บุรุษถือเอาหมอน้ำนั้นมาทำเป็นเครื่องตักน้ำ เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นจะพึงตักน้ำได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว มารย่อมได้ช่อง ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

[๑๕๗] ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

เปรียบเหมือนบุรุษโยนกลุ่มด้ายเบา ๆ ลงบนแผ่นกระดานเรียบ ที่ทำด้วยไม้แก่นล้วน เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นพึงโยนกลุ่มด้ายเบา ๆ นั้นลงบนแผ่นกระดานเรียบที่ทำด้วยไม้แก่นล้วนได้ไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

เปรียบเหมือนไม้สดมียาง ต่อมา บุรุษนำไปทำเป็นไม้สีไฟ ด้วยหวังว่า “เราจักก่อไฟให้เกิดความร้อนขึ้น” เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นเอาไม้สดที่มียางนั้นมาทำไม้สีไฟแล้วสีให้เป็นไฟเกิดความร้อนขึ้นได้ไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

เปรียบเหมือนหมอน้ำที่มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอบปาก พอที่กาจะดื่มได้ ที่เขาตั้งไว้บนเครื่องรอง ต่อมา บุรุษถือเอาหมอน้ำนั้นมาทำเป็นเครื่องตักน้ำ เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ บุรุษนั้นจะพึงตักน้ำได้ไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ของภิกษุนั้น

[๑๕๘] ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่ง

ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีสติเป็นเหตุ ย่อมถึงความเป็นผู้ประจักษ์ชัดในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งนั้น ๆ ได้

เปรียบเหมือนหมอน้ำ มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบปาก พอที่กาจะดื่มได้ ที่เขาดั่งไว้บนเครื่องรอง บุรุษผู้มีกำลังพึงเขย่าหมอน้ำนั้นโดยวิธีใด ๆ น้ำนั้นจะพึงไหลมาโดยวิธีนั้น ๆ ได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีสติเป็นเหตุ ย่อมถึงความเป็นผู้ประจักษ์ชัดในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งนั้น ๆ ได้

เปรียบเหมือนสระโบกขรณีสี่เหลี่ยม ในพื้นที่ราบที่เขapunคันไว้ มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบปาก พอที่กาจะดื่มได้ บุรุษผู้มีกำลังจะคันสระโบกขรณินั้นโดยวิธีใด ๆ น้ำนั้นจะพึงไหลมาโดยวิธีนั้น ๆ ได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นเหมือนกัน กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีสติเป็นเหตุ ย่อมถึงความเป็นผู้ประจักษ์ชัดในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งนั้น ๆ ได้

เปรียบเหมือนรถที่เขาเทียมม้าอาชาไนย มีแสร่เสียบไว้ในระหว่างม้าทั้งสองจอดอยู่บนพื้นที่เรียบตรงทางใหญ่ ๔ แยก นายสารถิผู้ฝึกม้าเป็นอาจารย์ขับขี่

ผู้ชำนาญ ขี่รถนั้นแล้ว มือซ้ายจับเชือก มือขวาจับแสร่ พึงขับรถไปยังที่ปรารถนาได้ แม้ฉับใด กายคตาสติก็ฉับนั้นเหมือนกัน อันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว เรอน้อมจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญา

อันยิ่งใด ๆ เมื่อมีสติเป็นเหตุ ย่อมถึงความเป็นผู้ประจักษ์ชัดในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งนั้น ๆ ได้

[๑๕๙] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกายคตาสติอันภิกษุปฏิบัติ เจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนือง ๆ สังสมแล้ว ปรารถนาเสมอดีแล้ว เธอพึงหวังอาณิสงส์ ๑๐ ประการนี้ คือ



๑. เป็นผู้อดกลั้นต่อความไม่ยินดีและความยินดีได้ ไม่ถูกความไม่ยินดีครอบงำ ย่อมครอบงำความไม่ยินดีที่เกิดขึ้นแล้วได้

๒. เป็นผู้อดกลั้นต่อภัยและความหวาดกลัวได้ ไม่ถูกภัยและความหวาดกลัวครอบงำ ย่อมครอบงำภัยและความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นแล้วได้

๓. เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ต่อการถูกเหวี่ยง ยุบ ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย

รบกวน ต่อถ้อยคำหยาบคายร้ายแรงต่าง ๆ เป็นผู้อดกลั้นเวทนาอันมีในร่างกายที่เกิดขึ้นแล้วเป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พราภชวีติได้

๔. เป็นผู้ได้มาน ๔ ซึ่งเป็นอาภิเจตสิก๑ เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นผู้ได้ตามความปรารถนาโดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก

๕. บรรลุวิธีแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๖. ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ

๗. กำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นและบุคคลอื่น คือ จิตมีราคะก็รู้ชัดว่า “จิตมีราคะ” หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ชัดว่า “จิตปราศจากราคะ”

จิตมีโทสะ ... หรือจิตปราศจากโทสะ ...

จิตมีโมหะ ... หรือจิตปราศจากโมหะ...

จิตหดหู่ ... หรือจิตฟุ้งซ่าน ...

จิตเป็นมหัคคตะ๑ ... หรือจิตไม่เป็นมหัคคตะ ...

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ... หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ...

จิตเป็นสมาธิ ... หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ...

จิตหลุดพ้นก็รู้ชัดว่า “จิตหลุดพ้น” หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่า “จิตไม่หลุดพ้น”

๘. ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้

๙. เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม

๑๐. เพราะอัสวะสิ้นไป ย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ๒ ปัญญาวิมุตติ ๓ อันไม่มีอัสวะ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน๔

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกายคตาสติอันภิกษุปฏิบัติ เจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ตั้งไว้เนือง ๆ สิ่งสมแล้ว ปราปรกเสมอ ดีแล้ว เธอพึงหวังอาณิสงส์ ๑๐ ประการนี้ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

กายคตาสติสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สังขารูปัตตติสูตร

ว่าด้วยการเกิดขึ้นแห่งสังขาร

ปฏิบัติทานให้สำเร็จความปรารถนา

[๑๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ สสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจัก แสดงความเกิดขึ้นแห่งสังขารแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จง ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส เรื่องนี้ว่า

[๑๖๑] “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับขัตติยมหาศาล” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรรม๑เหล่านั้ันอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นใน ขัตติยมหาศาลนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนั้ัน ปฏิปัตตานั้ัน เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นใน ขัตติยมหาศาลนั้น

[๑๖๒] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพราหมณมหาศาล

ฯลฯ หรือพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับคหบดี มหาศาล” เธอตั้งจิตนั้น  
อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรรม

เหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิด  
ขึ้นในคหบดีมหาศาลนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในคหบดี  
มหาศาลนั้น

[๑๖๓] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา  
ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย  
ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพชั้นจาตุมหาราชมีอายุยืน มีผิวพรรณ  
ผ่องใส มีความสุขมาก” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ  
หลังจากตายแล้ว

เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้น  
จาตุมหาราช” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและ  
วิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความ  
เกิดขึ้นในเทพชั้นจาตุมหาราชนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพ  
ชั้น

จาตุมหาราชนั้น

[๑๖๔] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา  
ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย  
ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ เทพชั้นยามา ฯลฯ เทพ  
ชั้นดุสิต ฯลฯ เทพชั้นนิมมานรดี ฯลฯ หรือเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีมีอายุ  
ยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขมาก” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้  
ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นปร  
นิมมิตวสวัตดี” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและ  
วิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อ

เกิดขึ้นในเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพ  
ชั้นปรนิมมิต วสวัตดีนั้น

[๑๖๕] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา  
ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย  
ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “สหัสสพรหมมีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีค  
วามสุขมาก” สหัสสพรหมน้อมจิตแผ่ไปตลอด ๑,๐๐๐ โลกธาตุอยู่ แม้  
สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในชั้นสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ เปรียบ

เหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางผลละหุ่งผลหนึ่งไว้ในมือแล้วพิจารณา ดู แม่  
ฉันใด สหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกัน น้อมจิตแผ่ไปตลอด ๑,๐๐๐  
โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในชั้นสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิต  
แผ่ไปอยู่ ภิกษุเหล่านั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว  
เราพึงถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสหัสสพรหม” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิต  
นั้น เจริญจิตนั้น สังขารและ

วิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อ  
ความเกิดขึ้น

ในชั้นสหัสสพรหมนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในชั้น  
สหัสสพรหมนั้น

[๑๖๖] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา  
ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย  
ปัญญา ภิกษุเหล่านั้นได้ฟังว่า “ทวิสหัสสพรหม ฯลฯ ดิสหัสสพรหม ฯลฯ จตุส  
หัสสพรหม ฯลฯ หรือปัญจสหัสสพรหมมีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีค  
วามสุขมาก” ปัญจสหัสสพรหม ย่อม น้อมจิตแผ่ไปตลอด ๕,๐๐๐  
โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในชั้นปัญจสหัสสพรหมนั้น ก็  
น้อมจิตแผ่ไปอยู่ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยน์ตาดี วางผล

ละหุ่ง ๕ ผลไว้ในมือแล้วพิจารณา ดู แม่ฉันใด ปัญจสหัสสพรหมก็  
ฉันนั้นเหมือนกัน น้อมจิตแผ่ไปตลอด ๕,๐๐๐ โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์  
ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วใน

ชั้นปัญจสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ ภิกษุเหล่านั้นมีความ  
ปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้  
อยู่ร่วมกับปัญจสหัสสพรหม” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น  
สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไป  
เพื่อความเกิดขึ้นในชั้นปัญจสหัสสพรหมนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในชั้น  
ปัญจสหัสส-พรหมนั้น

[๑๖๗] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา  
ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย  
ปัญญา ภิกษุเหล่านั้นได้ฟังว่า “ทสสหัสสพรหมมีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส  
มีความสุขมาก” ทสสหัสสพรหม น้อมจิตแผ่ไปตลอด ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ  
แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในชั้น

ทสสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์ แปรเปลี่ยน งามโชติช่วง อันเขาเจียรไนดีแล้ว วางไว้แล้วบนผ้ากัมพล เหลือง ย่อมส่องแสงเรืองไฟโรจน์ แม้ฉันใด ทสสหัสสพรหมก็ฉันนั้น เหมือนกัน ย่อมน้อมจิตแผ่ไป

ตลอด ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในชั้นทสสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับทสสหัสสพรหม” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังฆารและวิหารธรรม เหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในชั้นทสสหัสสพรหมนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในชั้นทสสหัสสพรหมนั้น

[๑๖๘] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “สตสหัสสพรหมมีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขเป็นกำลัง” สตสหัสสพรหมน้อมจิตแผ่ไปตลอด ๑๐๐,๐๐๐ โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วในชั้นสตสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ เปรียบเหมือนแท่งทองชมพูทที่เขาล้อมด้วยความ ขำนาญดีในเป้าของช่างทองผู้ฉลาดแล้ววางไว้บนผ้ากัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงเรืองไฟโรจน์ แม้ฉันใด สตสหัสสพรหมก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อม น้อมจิตแผ่ไป๑ ตลอด ๑๐๐,๐๐๐ โลกธาตุอยู่ แม่สัตว์ทั้งหลายที่เกิด แล้วในชั้นสตสหัสสพรหมนั้น ก็น้อมจิตแผ่ไปอยู่ ภิกษุนั้นมีความ ปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้ อยู่ร่วมกับสตสหัสสพรหม” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังฆารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไป เพื่อความเกิดขึ้นในชั้นสตสหัสสพรหมนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในชั้นสตสหัสส-

พรหมนั้น

[๑๖๙] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพชั้นอากาศ ฯลฯ เทพชั้นปริตตภา ฯลฯ เทพชั้นอัปมาณภา ฯลฯ หรือเทพชั้นอาภัสสรามีอายุยืน มีผิวพรรณ

ผ่องใส มีความสุขเป็นกำลัง” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้น อากัสสรา” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและ วิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความ เกิดขึ้นในพรหมชั้นอากัสسرائันได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในพรหม  
ชั้น

อากัสسرائัน

[๑๗๐] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพชั้นสุภา ฯลฯ เทพชั้นปริตตสุภา ฯลฯ เทพ  
ชั้นอัปมาณสุภา ฯลฯ หรือเทพชั้นสุกทินหาไม้อายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส  
ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพ  
ชั้น

สุกทินหานัน

[๑๗๑] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพชั้นเวหัพผลา ฯลฯ เทพชั้นอวิหา ฯลฯ เทพ  
ชั้นนอตปปา ฯลฯ เทพชั้นสุทสสา ฯลฯ เทพชั้นสุทสสี ฯลฯ หรือเทพ  
ชั้นอกนิฏฐามีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส

มีความสุขเป็นกำลัง” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ  
หลังจาก

ตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นอกนิฏฐา” เธอ  
ตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอัน  
เธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพชั้นอกนิ  
ฏฐานั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพ  
ชั้น

อกนิฏฐานั้น

[๑๗๒] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วย ปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพผู้เข้าถึงอากาศอันญายตนภูมิมีอายุยืน

ดำรงอยู่นาน มีความสุขมาก” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพผู้เข้าถึงอากาสนัญญายตนภูมิ” ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพผู้เข้าถึง

อากาสนัญญายตนภูมินั้น

[๑๗๓] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพผู้เข้าถึงวิญญูญายตนภูมิมีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มีความสุขมาก” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพผู้เข้าถึงวิญญูญายตนภูมิ” ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพผู้เข้าถึงวิญญูญายตนภูมินั้น

[๑๗๔] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า “เทพผู้เข้าถึงอากิณัจญญายตนภูมิ ฯลฯ เทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิมีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มีความสุขมาก” ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า

“โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพผู้เข้าถึง

เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ” เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น

สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมินั้น ได้

ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภูมินั้น

[๑๗๕] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เพราะอาสวะสิ้นไป เราพึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน” เพราะอาสวะสิ้นไป ภิกษุนั้น

จึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ ด้วยปัญญาอันยิ่ง  
เองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ย่อมไม่เกิดในภพไหน ๆ อีก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สังฆารูปปัตติสูตรที่ ๑๐ จบ

อนุปทวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนุปทสูตร ๒. จวิโสธนสูตร

๓. สัมปปริสสูตร ๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร

๕. พหุชัตถสูตร ๖. อีสิคิลิสูตร

๗. มหัจฉตารีสกสูตร ๘. อานาปานัสสติสูตร

๙. กายคตาสติสูตร ๑๐. สังฆารูปปัตติสูตร

เกิดขึ้นในวันเพ็ญ ๒ วันเพ็ญ

คราวที่ดวงจันทร์บริสุทธิปราศจากมลทิน

พระผู้มีพระภาคทรงปรารภเป็นธรรมอันมิใช่กิจของพระองค์

รวมกันขึ้นเป็นวรรคอันสำคัญชื่อว่าอนุปทวรรคที่ ๒

มีพระธรรมเทศนาอันประเสริฐที่ชนเป็นอันมากเสพแล้ว

๓. สญญตวรรค

หมวดว่าด้วยสญญตา

๑. จุฬสญญตสูตร

ว่าด้วยสญญตา สูตรเล็ก

[๑๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของมิกคารมาตา  
ใน

บุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเวลาเย็น ท่านพระอานนทออกจาก  
ที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง  
ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคม  
ของเจ้าศากยะชื่อนครกะ แคว้นสักกะ ณ ที่นั้น ข้าพระองค์ได้สดับรับมา  
เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท ปัจจุบันนี้ เราอยู่ด้วยสญญ



ดาวิหารธรรม๒ โดยมาก ขอนี้ข้าพระองค์ได้สดับมาดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจไว้ดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้วหรือ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถูกต้อง อานนท์ ขอนั้นเธอสดับมาดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจไว้ดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้ว ทั้งเมื่อก่อนและบัดนี้ เราอยู่ด้วยสัญญาดาวิหารธรรมโดยมาก เปรียบเหมือนปราสาทของมิกคารมาตา หลังนี้ วางจากข้าง โค ม้า และลา วางจากทองและเงิน วางจากการขมุนมของสตรีและบุรุษ ไม่วางอยู่อย่างเดียวคือภิกษุสงฆ์เท่านั้น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าบ้าน ไม่ใส่ใจความสำคัญว่ามนุษย์ ใส่ใจแต่สิ่งเดียวเฉพาะความสำคัญว่าป่า จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าป่า

ภิกษุนั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าป่านี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าบ้าน ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่ามนุษย์ มีอยู่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าป่าอย่างเดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้วางจากความสำคัญว่าบ้าน”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้วางจากความสำคัญว่ามนุษย์”

รู้ชัดว่า “ไม่วางอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าป่าเท่านั้น” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความวางนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มียู่ในความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นว่า “สิ่งที่ยังมียู่นี้มียู่”

อานนท์ การก้าวเข้าสู่สัญญาตา(ความวาง)ตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น เป็นอย่างนี้

[๑๗๗] อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ใส่ใจความสำคัญว่ามนุษย์ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าป่า ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าแผ่นดินเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าแผ่นดิน เปรียบเหมือนหนังโคที่เขาขึงดีแล้วด้วยหลักตั้งร้อย เป็นของปราศจากรอยย่น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่ใส่ใจถึงความลุ่ม ๆ ดอน ๆ แห่งแผ่นดินนี้ซึ่งมีแม่น้ำลำธาร เต็มไปด้วยตอหนาม มีภูเขา และพื้นที่ไม่สม่ำเสมอทั้งหมด ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าแผ่นดินเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าแผ่นดิน

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าแผ่นดินนี้ ไม่มีความกระวนกระวาย เพราะอาศัยความสำคัญว่ามนุษย์ ไม่มีความ

กระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าป่า มีอยู่เพียงความ  
กระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าแผ่นดินอย่างเดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่ามนุษย์”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าป่า”

รู้ดีกว่า “ไม่วางอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าแผ่นดินเท่านั้น”  
ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่ได้อยู่ใน  
ความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่

อานนท์ การก้าวเข้าสู่สัจธรรมตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน  
บริสุทธิ์ ของภิกษุ นั้น เป็นอย่างนี้

[๑๗๘] อีกประการหนึ่ง ภิภษุไม่ใส่ใจความสำคัญว่าป่า ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าแผ่นดิน ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าอากาศาณัญญายตนะเท่านั้น จิต ของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าอากาศาณัญญายตนะ

ภิกษุเหล่านั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าอากาศอันญายตนะนี้  
 ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าป่า ไม่มีความ  
 กระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าแผ่นดิน มีอยู่เพียงความ  
 กระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอากาศอันญายตนะอย่าง  
 เดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าป่า”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้วางจากความสำคัญว่าแผ่นดินเท่านั้น”

รู้ตัวว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าอากาศ้านญชา  
ยตนะเท่านั้น” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วย  
สิ่งที่ไม่มีอยู่ในความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่

อานนท์ การก้าวเข้าสู่สัจญตาตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน  
บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น เป็นอย่างนี้

[๑๗๙] อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ใส่ใจความสำคัญว่าแผ่นดิน ไม่  
ใส่ใจ

ความสำคัญว่าอากาศสำคัญจนจะ ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าวิญญาณัญญาจนเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าวิญญาณัญญาจน

ภิกษุ นั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะนี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าแผ่นดิน ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอากาศาณัญจายตนะ มีอยู่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะอย่างเดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าแผ่นดิน”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าอากาศาณัญจายตนะ”

รู้ชัดว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะเท่านั้น” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่

อานนท การก้าวเข้าสู่สัพพัญญุตตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อนบริสุทธิ์ ของภิกษุ นั้น เป็นอย่างนี้

[๑๘๐] อีกประการหนึ่ง ภิกษุ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าอากาศาณัญจายตนะ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะ ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะ

ภิกษุ นั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะนี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอากาศาณัญจายตนะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะ มีอยู่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะอย่างเดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าอากาศาณัญจายตนะ”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะ”

รู้ชัดว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะเท่านั้น” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นที่ยังมีอยู่ว่ามีอยู่

อานนท การก้าวเข้าสู่สัพพัญญุตตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อนบริสุทธิ์ ของภิกษุ นั้น เป็นอย่างนี้

[๑๘๑] อีกประการหนึ่ง ภิกษุ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าวิญญาณัญจายตนะ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าอากิญจัญญายตนะ ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่น

ไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะนี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าวิญญาณัญญายตนะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอาภิญญัญญายตนะ มีอยู่เพียงความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะอย่างเดียว”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าวิญญาณัญญายตนะ”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าอาภิญญัญญายตนะ”

รู้ชัดว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะเท่านั้น” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในความสำคัญนั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในความสำคัญนั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่”

อานนท การก้าวเข้าสู่สัจจตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อนบริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น เป็นอย่างนี้

[๑๘๒] อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ใส่ใจความสำคัญว่าอาภิญญัญญายตนะ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ใส่ใจอยู่อย่างเดียว คือ เจโตสมาธิ อันไม่มีนิमितเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปใน

เจโตสมาธิอันไม่มีนิमित

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในเจโตสมาธินี้ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยความสำคัญว่าอาภิญญัญญายตนะ ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัย

ความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ มีอยู่เพียงความกระวนกระวาย คือ ความเกิดแห่งอายตนะ ๖ ที่อาศัยกายนี้เท่านั้น เพราะมีชีวิตเป็นปัจจัย”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าอาภิญญัญญายตนะ”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ”

รู้ชัดว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความเกิดแห่งอายตนะ ๖ ที่อาศัยกายนี้เท่านั้น” เหตุมีชีวิตเป็นปัจจัย ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในเจโตสมาธินั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในเจโตสมาธินั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่”

อานนท์ การก้าวเข้าสู่สัจธรรมตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน  
บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น เป็นอย่างนี้

[๑๘๓] อานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุไม่ใส่ใจความสำคัญว่า  
อาภิญญา-

ยตนะ ไม่ใส่ใจความสำคัญว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ใส่ใจอยู่  
อย่างเดียว คือ เจโตสมาธิอันไม่มีนิमितเท่านั้น จิตของเธอจึงแล่นไป  
เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปใน

เจโตสมาธิอันไม่มีนิमित

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “เจโตสมาธิอันไม่มีนิमितนี้ ยังถูกปัจจัยปรุง  
แต่งจงใจได้ แต่สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งจงใจได้นั้นไม่เที่ยง มีความดับไป  
เป็นธรรมดา” เมื่อภิกษุนั้นรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตจึงหลุดพ้นจาก  
กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า “หลุดพ้น  
แล้ว” รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จ  
แล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ในญาณนี้ไม่มีความกระวนกระวายเพราะ  
อาศัย

กามาสวะ ในญาณนี้ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยภวาสวะ  
ในญาณนี้ไม่มีความกระวนกระวายเพราะอาศัยอวิชชาสวะ มีอยู่เพียง  
ความกระวนกระวาย คือ ความเกิดแห่งอายตนะ ๖ ที่อาศัยกายนี้เท่านั้น  
เพราะมีชีวิตเป็นปัจจัย”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากกามาสวะ”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากภวาสวะ”

รู้ชัดว่า “ความสำคัญนี้ว่างจากอวิชชาสวะ”

รู้ชัดว่า “ไม่ว่างอยู่อย่างเดียว คือ ความเกิดแห่งอายตนะ ๖ ที่อาศัย  
กายนี้เท่านั้น เพราะมีชีวิตเป็นปัจจัย” ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจึงพิจารณา  
เห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในเจโตสมาธินั้น

รู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในเจโตสมาธินั้นว่า “สิ่งที่ยังมีอยู่นี้มีอยู่”

อานนท์ การก้าวเข้าสู่สัจธรรมตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน  
บริสุทธิ์ยอดเยี่ยมอย่างยิ่งของภิกษุนั้น เป็นอย่างนี้

[๑๘๔] อานนท์ ในอดีต สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง  
เข้าถึงสัจธรรมอันบริสุทธิ์ยอดเยี่ยมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้นั้น  
ทั้งหมดก็ได้เข้าถึง สัจธรรมอันบริสุทธิ์ยอดเยี่ยมนี้เท่านั้นอยู่

ในอนาคต สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งจักเข้าถึงสฤญญ  
ตาอันบริสุทธิยอดเยี่ยมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดก็จัก  
เข้าถึงสฤญญตาอันบริสุทธิยอดเยี่ยมนี้เท่านั้นอยู่

ในปัจจุบัน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งยอมเข้าถึงสฤญญ  
ตาอันบริสุทธิยอดเยี่ยมอยู่ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดยอม  
เข้าถึงสฤญญตาอันบริสุทธิยอดเยี่ยมนี้เท่านั้นอยู่

อานนท เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า “เราจัก  
เข้าถึงสฤญญตา อันบริสุทธิยอดเยี่ยมอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทมีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬสฤญญตสูตรที่ ๑ จบ

๒. มหาสฤญญตสูตร

ว่าด้วยสฤญญตา สูตรใหญ่

[๑๘๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุง  
กบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครอง  
อันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงกบิลพัสดุ์  
ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว

เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว จึง  
เสด็จเข้าไปยัง

วิหารของเจ้ากาฬเขมกศากยะ เพื่อทรงพักผ่อนในเวลากลางวัน  
สมัยนั้น ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศากยะ มีเสนาสนะที่เขาจัดไว้  
เป็นอันมาก พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นเสนาสนะที่เขาจัดไว้  
เป็นอันมากแล้ว มีพระดำริอย่างนี้ว่า “ในวิหารของเจ้ากาฬเขมกศากยะ  
เขาจัดเสนาสนะไว้เป็นอันมาก ในที่นี้มีภิกษุอยู่จำนวนมากหรือน้อย”

[๑๘๖] สมัยนั้น ท่านพระอานนทกับภิกษุจำนวนมากกำลังดัดเย็บ  
จีวรอยู่ในวิหารของเจ้าขฎฐกศากยะ ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จ  
ออกจากที่หลีกเร้น แล้วเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้าขฎฐกศากยะ  
ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ แล้วได้รับสั่งเรียกท่านพระอานนทมา  
ตรัสว่า “อานนท ในวิหารของเจ้ากาฬเขมก

ศากยะ เขาจัดเสนาสนะไว้เป็นอันมาก ที่นั้นมีภิกษุอยู่จำนวนมาก  
หรือ”

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวิหารของ  
เจ้ากาฬ

เขมกศากยะนั้น มีภิกษุอยู่จำนวนมาก สมัยที่เป็นจีวรกาลของ  
ข้าพระองค์ทั้งหลายก็กำลังดำเนินไปอยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

“อานนท ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการคลุกคลี  
ด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบคณะ  
ยินดีคณะ บันเทิงอยู่ในคณะ ไม่งามเลย

เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการ  
คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบ  
คณะ ยินดีคณะ บันเทิงอยู่ในคณะ จักเป็นผู้ได้เนกขัมมสุข๒ ปวิเวกสุข๓  
อุปสมสุข๔ สัมโพธิสุข๕ ตามปรารถนาได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก

เป็นไปได้อันที่ภิกษุผู้หลีกออกจากคณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว พึง  
หวังเนกขัมมสุข ปวิเวกสุข อุปสมสุข สัมโพธิสุข จักเป็นผู้ได้สุขนั้น ตาม  
ปรารถนาได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก

เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้พอใจการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ยินดีการ  
คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชอบ  
คณะ ยินดีคณะ บันเทิงอยู่ในคณะ จักบรรลุเจโตวิมุตติซึ่งเกิดขึ้นตาม  
สมัย๘ อันนำยินดี หรือโลกุตตรมรรค ซึ่งมีได้เกิดขึ้นตามสมัย๙ อันไม่  
กำเริบได้

เป็นไปได้ที่ภิกษุผู้หลีกออกจากคณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว พึงหวัง  
บรรลุ

เจโตวิมุตติ ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย อันนำยินดี หรือโลกุตตรมรรค ซึ่ง  
มีได้เกิดขึ้นตามสมัย อันไม่กำเริบ๑๐

อานนท เราไม่พิจารณาเห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ไม่  
เกิดโสกะ (ความเศร้าโศก) ปรีเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความไม่  
สบายกาย) โทมนัส (ความไม่สบายใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ)  
เพราะรูปตามที่บุคคลกำหนดยินดีกันแล้วแปรผันและเป็นอย่างอื่นเลย

[๑๘๗] อานนท กิวิหารธรรมนี้แลที่ตถาคตตรัสรู้แล้วในที่นั่นคือ  
ตถาคต เข้าสัพพัญญูตาในภายใน เพราะไม่ใส่ใจนิमितทั้งปวงอยู่ ถ้าภิกษุ  
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา เดียรถีย  
สาวกเดียรถีย เข้ามาหาตถาคตผู้มีโชค อยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ในที่นั่น  
ตถาคตย่อมมีจิตน้อมไปในวิเวก๒ โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก หลีก  
ออกแล้ว ยินดียิ่งแล้วในเนกขัมมะ เป็นผู้สิ้นสุด จากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอา

สวะโดยประการทั้งปวง เป็นผู้ทำการเจรจาที่เกี่ยวข้องด้วยการชักชวน  
เท่านั้น ในบริษัทนั้นโดยแท้

อานนท์ เพราะเหตุนั้น ถ้าภิกษุ แม่หวังว่า “เราพึงเข้าสู่สัจจตาใน  
ภายในอยู่” ภิกษุนั้นพึงตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มี  
ธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น

[๑๘๘] ภิกษุตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอก  
ผุดขึ้น ตั้งจิตให้มั่น เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว  
บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ... บรรล  
ทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลจตุตถฌาน ...

ภิกษุตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุดขึ้น  
ตั้งจิตให้มั่น เป็นอย่างนี้

ภิกษุนั้นใส่ใจสัจจตาในภายใน เมื่อเธอใส่ใจสัจจตาในภายใน  
จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่โน้มไปในสัจจตาใน  
ภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดสัจจตานี้ที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อ  
เราใส่ใจสัจจตาในภายใน จิตจึง

ไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่โน้มไปในสัจจตาใน  
ภายใน”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในสัจจตาในภายในนั้น ด้วย  
อาการอย่างนี้

ภิกษุนั้นใส่ใจสัจจตาในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุนั้นใส่ใจสัจจตาในภายในและในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุนั้นใส่ใจอาเนญขสมาบัติ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญขสมาบัติ จิต  
จึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่โน้มไปในอาเนญขสมาบัติ  
เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอาเนญขสมาบัตินี้ที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อ  
เราใส่ใจอาเนญขสมาบัติ จิตจึงไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น และไม่  
โน้มไปในอาเนญขสมาบัติ”

ภิกษุนั้นเป็นผู้มีสัมปชัญญะ๒ในอาเนญขสมาบัตินั้นได้ ด้วยอาการ  
อย่างนี้

ภิกษุนั้นตั้งจิตไว้ในภายใน ทำจิตให้สงบ ทำจิตให้มีธรรมเอกผุด  
ขึ้น ตั้งจิตให้มั่นในสมาธิในเบื้องต้นนั้นแล ภิกษุนั้นใส่ใจสัจจตาใน  
ภายใน เมื่อเธอใส่ใจสัจจตาในภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น  
และโน้มไปในสัจจตาในภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดสัจจตา



นั่นที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจสัญญาตาในภายใน จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในสัญญาตาในภายใน”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในสัญญาตาในภายในนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุนั้นใส่ใจสัญญาตาในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุนั้นใส่ใจสัญญาตาในภายในและในภายนอก ฯลฯ

ภิกษุนั้นใส่ใจอาเนญขสมาบัติ เมื่อเธอใส่ใจอาเนญขสมาบัติ จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในอาเนญขสมาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอาเนญข

สมาบัตินั้นที่มีอยู่อย่างนี้ว่า “เมื่อเราใส่ใจอาเนญขสมาบัติ จิตจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น และน้อมไปในอาเนญขสมาบัติ”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในอาเนญขสมาบัติ ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๘๙] อานนทฺ หากเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมတอย่างนี้ จิตย่อมນ้อมไป เพื่อการเดินจงกรม ภิกษุนั้นจึงเดินจงกรมด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้เดินจงกรมอยู่อย่างนี้ไม่ได้”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ๑ในการเดินจงกรมนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมນ้อมไปเพื่อการยืน ภิกษุนั้นจึงยืนด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้ยืนอยู่แล้วอย่างนี้ไม่ได้”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการยืนนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมນ้อมไปเพื่อการนั่ง ภิกษุนั้นจึงนั่งด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้นั่งอยู่แล้วอย่างนี้ไม่ได้”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการนั่งนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมນ้อมไปเพื่อการนอน ภิกษุนั้นจึงนอนด้วยหวังว่า “บาปอกุศลธรรมคืออภิชฌาและโทมนัส จักครอบงำเราผู้นอนอยู่อย่างนี้ไม่ได้”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการนอนนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

หากเมื่อภิกษุนั้นอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อมນ้อมไปเพื่อการพูด เธอใส่ใจว่า “เราจักไม่พูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร

เรื่องมหาอมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม๒ ซึ่งเป็นเรื่องเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ มีสัมปชัญญะ ในการ พุด นั้น ด้วยอาการ อย่างนี้

ภิกษุ นั้น ใส่ใจ ว่า “เราจัก พุด เรื่อง เห็น ปาน นี้ คือ เรื่อง ความ มักน้อย เรื่อง ความ สันโดษ เรื่อง ความ สงัด เรื่อง ความ ไม่ คลุกคลี กัน เรื่อง การ ปราศ รก ความ เพียร เรื่อง ศิล เรื่อง สมาธิ เรื่อง ปัญญา เรื่อง วิมุตติ เรื่อง วิมุตติ ญาณ ทัสสนะ”๑ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต๒ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ มีสัมปชัญญะ ในการ พุด นั้น ด้วยอาการ อย่างนี้

หากเมื่อภิกษุ นั้นอยู่ด้วย วิหาร ธรรม นี้ จิต ย่อม น้อม ไป เพื่อ การ ตรึก ภิกษุ นั้น ใส่ใจ ว่า “เราจัก ไม่ ตรึก ใน วิตก เห็น ปาน นี้ คือ กาม วิตก (ความ ตรึก ใน กาม)

พยาบาท วิตก (ความ ตรึก ใน พยาบาท) วิหิงสา วิตก (ความ ตรึก ใน การ เบียดเบียน)” ซึ่งเป็น วิตก เลว ทราม เป็น ของ ชาว บ้าน เป็น ของ ปฤชน ไม่ใช่ ของ พระ อริยะ ไม่ ประกอบด้วย ประโยชน์ ไม่ เป็น ไป เพื่อ ความ เบื่อหน่าย เพื่อ คลาย กำหนด เพื่อดับ เพื่อ สงบ ระงับ เพื่อ รู้ ยิ่ง เพื่อ ตรัสรู้ และ เพื่อ นิพพาน

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ มีสัมปชัญญะ ในการ ตรึก นั้น ด้วยอาการ อย่างนี้

ภิกษุ นั้น ใส่ใจ ว่า “เราจัก ตรึก ใน วิตก เห็น ปาน นี้ คือ เนกขัมม วิตก (ความ ตรึก ที่จะ ออกจาก กาม) อพยาบาท วิตก (ความ ตรึก ใน การ ไม่ พยาบาท) อวิหิงสา วิตก (ความ ตรึก ใน การ ไม่ เบียดเบียน)” ซึ่งเป็น วิตก ของ พระ อริยะ เป็น เครื่อง นำ ออก ที่ นำ ออก เพื่อ ความ สิ้น ทุกข์ โดย ชอบ แก่ บุคคล ผู้ ทำ ตาม

ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ มีสัมปชัญญะ ในการ ตรึก นั้น ด้วยอาการ อย่างนี้

[๑๙๐] อานนท กามคุณ ๕ ประการนี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โภกฐิพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

อานนท กามคุณ ๕ ประการนี้

ภิกษุพึงพิจารณาจิตของตนเนื่อง ๆ ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในเพราะกามคุณ

๕ นี้ ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่แก่เราหรือ” หากภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในกามคุณ

๕ นี้ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่แก่เรา” เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดข้อที่จิตฟุ้งขึ้นนั้น อย่างนี้ว่า “ฉันทราคะ๑ ในกามคุณ ๕ นี้ เรายังละไม่ได้”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะ๒ ในฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ ที่ยังละ

ไม่ได้ นั้น ด้วยอาการอย่างนี้

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ข้อที่จิตฟุ้งขึ้นในเพราะกามคุณ

๕ นี้ซึ่งเกิดขึ้นในกามคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีแก่เราเลย” เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดข้อที่จิตฟุ้งขึ้นนั้น อย่างนี้ว่า “ฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ เรายังละได้แล้ว”

ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในฉันทราคะในกามคุณ ๕ นี้ ที่ละได้แล้วนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

[๑๙๑] อานนท อุปาทานขันธ ๕ นี้ เป็นธรรมที่ภิกษุผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับว่า “อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป

อย่างนี้เวทนา ฯลฯ

อย่างนี้สัญญา ฯลฯ

อย่างนี้สังขาร ฯลฯ

อย่างนี้วิญญูณ อย่างนี้ความเกิดแห่งวิญญูณ อย่างนี้ความดับ  
แห่ง

วิญญูณ”๑

ภิกษุ นั้นผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับในอุปาทานชั้น  
๕ นี้อยู่ ย่อมละอัสมิมานะ๒ในอุปาทานชั้น ๕ ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุ  
ย่อมรู้ชัด

อัสมิมานะที่ละได้แล้วนั้น อย่างนี้ว่า “อัสมิมานะในอุปาทานชั้น ๕  
นี้ เราละได้

แล้ว”

ภิกษุ นั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในอัสมิมานะในอุปาทานชั้น ๕ นี้  
ที่ละได้แล้วนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ธรรมเหล่านี้๓ เนื่องมาจากกุศลโดยส่วนเดียว ไกลจากข้าศึก เป็น  
โลกุตตระ อันมารผู้มีบาปหยั่งลงไม่ได้

อานนท์ เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ สวากพิจารณาเห็น  
อานาจประโยชน์อะไร จึงควรติดตามศาสดาอย่างใกล้ชิด”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระ  
ภาค

เป็นหลัก มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ข้า  
แต่พระองค์

ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้นที่จะทรง  
อธิบาย

เนื้อความแห่งพระภาษิตนั้นให้แจ่มแจ้งได้ ภิกษุทั้งหลายฟังจาก  
พระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้”

[๑๙๒] “อานนท์ สวากไม่ควรติดตามศาสดาเพียงเพื่อฟังสูตระ เคย  
ยะ และเวยยาकरणะ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะธรรมทั้งหลายอันเธอทั้งหลายสดับ ทรงจำ คล่องปาก เพ่ง  
พินิจ

ด้วยจิต รู้แจ้งแทงตลอดดีแล้ว สิ้นกาลช้านาน แต่สวากก็ควร  
ติดตามศาสดา

อย่างใกล้ชิด เพื่อฟังเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่อง  
ความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภ  
ความเพียร เรื่องศีล

เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อดรฺสรู้ และเพือนิพพาน

อานนทฺ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุปัทวะของอาจารย์จึงมิได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุปัทวะของศิษย์จึงมิได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์จึงมิได้

[๑๙๓] อุปัทวะของอาจารย์ เป็นอย่างไร

คือ ศาสตราจารย์บางคนในโลกนี้ พักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสัจด์ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ่ง และลอมฟาง เมื่อศาสนานั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว ศาสดานั้นย่อมยินดีความหมกมุ่น ถึงความอยากได้ จะเวียนกลับมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก ศาสดานี้เราเรียกว่าอาจารย์มีอุปัทวะ ด้วยอุปัทวะของอาจารย์ บาปอกุศลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าศาสนานั้น

อานนทฺ อุปัทวะของอาจารย์ เป็นอย่างไร

[๑๙๔] อุปัทวะของศิษย์ เป็นอย่างไร

คือ สาวกของศาสนานั้น เมื่อเพิ่มพูนความสัจตามศาสนานั้น จึงพักอยู่

ณ เสนาสนะอันเจียบสัจด์ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ่ง และลอมฟาง เมื่อสาวกนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว สาวกนั้นย่อมยินดีความหมกมุ่น ถึงความอยากได้ จะเวียนกลับมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก สาวกนี้เราเรียกว่าศิษย์มีอุปัทวะ ด้วยอุปัทวะของศิษย์ บาปอกุศลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าสาวกนั้น

อานนทฺ อุปัทวะของศิษย์ เป็นอย่างไร

[๑๙๕] อุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นอย่างไร

คือ ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเอง โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้

ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตนั้นย่อมพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อตถาคตนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว ตถาคตนั้นย่อมไม่ยินดีความหมกมุ่น ไม่ถึงความอยากได้ ไม่เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก

ส่วนสาวกของตถาคตผู้ศาสตานัน เมื่อเพิ่มพูนความสงัดตามตถาคตผู้ศาสดาพระองค์นั้น ย่อมพักอยู่ ณ เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อสาวกนั้นหลีกออกอยู่อย่างนั้น พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท ย่อมพากันเข้าไปหา เมื่อพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว สาวกนั้นย่อมยินดี

ความหมกมุ่น ถึงความอยากได้ จะกลับเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก สาวกนี้เราเรียกว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์มีอุปัทวะ ด้วยอุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ บาปอกศลธรรมอันเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย

มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติชราและมรณะต่อไป ก็ได้ฆ่าสาวกนั้น

อานนท อุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นอย่างนี้

อานนท บรรดาอุปัทวะทั้ง ๓ ประการนั้น อุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์นี้ มีวิบากเป็นทุกข์ มีวิบากเผ็ดร้อนกว่าอุปัทวะของอาจารย์ และอุปัทวะของศิษย์ เป็นไปเพื่อความตกต่ำ

[๑๙๖] อานนท เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงประพฤติดูเราด้วยวัตรของมิตรเถิด อย่าประพฤติดูเราด้วยวัตรของศัตรูเลย ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เธอทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

สาวกทั้งหลายย่อมประพฤติดูศาสดาด้วยวัตรของศัตรู ไม่ประพฤติดูด้วยวัตรของมิตร เป็นอย่างไร

คือ ศาสดาในธรรมวินัยนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์ อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมสอนสาวกทั้งหลายว่า “เรื่องนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เธอทั้งหลาย” สาวกของศาสดานั้น

กลับไม่ตั้งใจฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ และยังไม่หลีกเลี่ยงที่จะประพฤติตาม คำสั่งสอน

สาวกทั้งหลายย่อมประพฤติต่อศาสดาด้วยวัตรของศัตรุ ไม่ประพฤติด้วยวัตรของมิตร เป็นอย่างนี้

สาวกทั้งหลายย่อมประพฤติต่อศาสดาด้วยวัตรของมิตร ไม่ประพฤติด้วยวัตรของศัตรุ เป็นอย่างไร

คือ ศาสดาในธรรมวินัยนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์ อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมสอนสาวกว่า “เรื่องนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เธอทั้งหลาย” สาวกของศาสดานั้นก็ตั้งใจฟัง ตั้งใจเพื่อจะรู้ และไม่หลีกเลี่ยงที่จะประพฤติตามคำสั่งสอน

สาวกทั้งหลายย่อมประพฤติต่อศาสดาด้วยวัตรของมิตร ไม่ประพฤติด้วยวัตรของศัตรุ เป็นอย่างนี้

อานนท์ เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงเรียกร้องเราเพื่อเป็นมิตรเถิด อย่าเรียกร้องเราเพื่อเป็นศัตรุเลย ขอนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อความสุขแก่เธอทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

อานนท์ เราจักไม่ประคับประคองเธอทั้งหลาย เหมือนช้างหม้อ ประคับประคองภาชนะดินดิบที่ยังดิบอยู่ เราจักกล่าวชมแล้วชมอีก จักกล่าวยกย่องแล้ว

ยกย่องอีก บุคคลใดมีแก่นสาร๑ บุคคลนั้นจักดำรงอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดี ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหาสุญญตสูตรที่ ๒ จบ

๓. อัศจรรย์พุทธธัมมสูตร

ว่าด้วยอัศจรรย์พุทธธรรมของพระพุทธองค์

[๑๙๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งประชุมกันในหोजัน ได้เกิดการสนทนากันขึ้นในระหว่างการประชุมว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าในอดีต ผู้ปรินิพพานแล้ว ผู้ตัด

ปปัญจธรรมได้แล้ว ทรงติดต่อแห่งวิญญะ๒ ครอบงำวิญญะ ล่วง  
ทุกข์ทั้งปวง

ได้แล้ว ทรงทราบว่ “พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น มีพระชาติอย่างนี้  
เพราะ

เหตุนี้บ้าง มีพระนามอย่างนี้เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมีโคตรตระกูล  
อย่างนี้เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมีศีลอย่างนี้๓เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมีธรรม  
อย่างนี้๔เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมีปัญญาอย่างนี้๕เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมี  
วิหารธรรมอย่างนี้๖เพราะเหตุนี้บ้าง ทรงมีวิมุตติอย่างนี้๗เพราะเหตุนี้  
บ้าง”

เมื่อภิกษุเหล่านั้นสนทนากันอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กล่าว  
กับภิกษุเหล่านั้นว่ “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตทั้งหลาย นำ  
อัสสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ และประกอบด้วยธรรมอันนำอัสสจรรย์จริง ไม่  
เคยปรากฏ”

เรื่องนี้แลที่ภิกษุเหล่านั้นสนทนากันค้างไว้

[๑๙๘] ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น  
เสด็จไปที่หอนั้น ประทับนั่งบนพระพุทธรอาสน์ที่ปูลาดไว้ แล้วได้รับสั่ง  
เรียกภิกษุเหล่านั้นมาตรัสถามว่ “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้เธอทั้งหลายนั่ง  
สนทนากันด้วยเรื่องอะไร

พูดเรื่องอะไรค้างไว้”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทาน  
วโรกาส

ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหาร  
เสร็จแล้ว นั่งประชุมกันที่หอนั้น สนทนากันในระหว่างการประชุมว่  
“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นำอัสสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมี  
ฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ทรงระลึกถึงพระพุทธรเจ้าในอดีต ผู้ปรินิพพาน  
แล้ว ผู้ตัดปปัญจธรรมได้แล้ว ทรงติดต่อแห่งวิญญะ ครอบงำวิญญะ ล่วง  
ทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว จักทรงทราบว่ “พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น มีพระชาติ  
อย่างนี้เพราะเหตุนี้บ้าง มีพระนามอย่างนี้ ... มีโคตรตระกูลอย่างนี้ ...  
ทรงมีศีลอย่างนี้ ... ทรงมีธรรมอย่างนี้ ... ทรงมีปัญญาอย่างนี้ ... ทรงมี  
วิหารธรรมอย่างนี้ ... ทรงมีวิมุตติอย่างนี้เพราะเหตุนี้บ้าง”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนากันอย่างนี้  
แล้ว ท่านพระอานนทได้กล่าวกับข้าพระองค์ทั้งหลายว่ “ท่านผู้มีอายุ  
ทั้งหลาย พระตถาคตทั้งหลาย นำอัสสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ และ



ประกอบด้วยธรรมอันน่าอัศจรรย์จริง “ไม่เคยปรากฏ” เรื่องนี้แลที่ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนากันค้างไว้ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงพระพุทธเจ้าข้า”

ธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๒๐ ประการ

[๑๙๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนั้น เธอจงอธิบายธรรมอันน่าอัศจรรย์ ‘ไม่เคยปรากฏ’ ของตถาคตให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไปเถิด”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

๑. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะ ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต” แม้ข้อที่พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะ ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ‘ไม่เคยปรากฏ’ ของพระผู้มีพระภาค

๒. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะ จึงสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต” แม้ข้อที่พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ‘ไม่เคยปรากฏ’ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๐] ๓. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ พระโพธิสัตว์สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตจนตลอดอายุ” แม้ข้อที่พระโพธิสัตว์สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตตลอดอายุนี้นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ‘ไม่เคยปรากฏ’ ของพระผู้มีพระภาค

๔. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะตลอดตั้งแต่จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา” แม้ข้อที่พระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะ ตลอดตั้งแต่จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงลงสู่พระครรภ์ของพระมารดานี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ‘ไม่เคยปรากฏ’ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๑] ๕. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตดแล้วลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้ง

สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เกินกว่าเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย แม้ในช่องว่างระหว่างโลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมืดหรือที่ที่ดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ส่องแสงไปไม่ถึง ก็มีแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้น เกินกว่าเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย เพราะแสงสว่างนั้น สัตว์

ทั้งหลายที่เกิดในที่นั้น ๆ จึงรู้จักกันและกันว่า “ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน” และ ๑๐ สหัสสโลภธาตุนั้น สิ้นสะเทือน

เลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ก็ปรากฏขึ้นในโลก เกินกว่าเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มี

พระภาค

[๒๐๒] ๖. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เทพบุตร ๔ องค์๒ เข้าไปอารักขาพระโพธิสัตว์นั้นประจำทั้ง ๔ ทิศ ด้วยตั้งใจว่า “มนุษย์ หรืออมนุษย์ใด ๆ อย่าได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๓] ๗. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดา

มีปกติทรงศีล คือ เว้นจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) เว้นจากอทินนาทาน(การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร(การประพฤติดิฉันในกาม) เว้นจากมุสาวาท(การพูดเท็จ) เว้นจากสุราเมรัยมันขบปมาทัญฐาน(การเสพของมึนเมา

คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท)” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๘. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความรู้สึกทางกามารมณ์ เป็นผู้ที่บุรุษผู้มีจิตกำหนดใด ๆ ไม่สามารถล่วงเกินได้” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มี

พระภาค

๙. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ทรงได้กามคุณ ๕ เอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรอ อยู่ด้วยกามคุณ ๕” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๔] ๑๐. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใด ๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะสมบูรณ์ มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน คนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาว่า “นี่คือ แก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว หรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน” แม้ฉันใด เวลาที่พระโพธิสัตว์ลงสู่

พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระองค์ไม่ทรงมีความเจ็บป่วยใด ๆ ทรงมีความสุข ไม่ลำบากพระวรกาย มองเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ภายในพระครรภ์มีอวัยวะสมบูรณ์ มีอินทรีย์

ไม่บกพร่อง ฉันนั้นเหมือนกัน” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๕] ๑๑. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระองค์สวรรคต ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๒. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า “อานนท์ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปซึ่งจะคลอดลูกหลังจากตั้งครรภ์ได้ ๙ เดือน หรือ ๑๐ เดือน ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประสูติพระโอรสเมื่อทรงพระครรภ์

ครบ ๑๐ เดือนเท่านั้น” แม้ข้อที่ ๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๓. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า “อานนท์ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไปซึ่งจะนั่งคลอดหรือนอนคลอดก็ได้ ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติเท่านั้น” แม้ข้อที่ ๗๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๔. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ในตอนแรกเทพทั้งหลายจะทำพิธีต้อนรับ หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์” แม้ข้อที่ ๗๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

[๒๐๖] ๑๕. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ยังไม่ทันสัมผัสแผ่นดิน เทพบุตร ๔ องค์ช่วยกันประคองพระโพธิสัตว์

ไปไว้เบื้องพระพักตร์ของพระมารดาแล้วกราบทูลว่า “โปรดพอพระทัยเถิดพระเทวี พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่” แม้ข้อที่ ๗๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๖. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จ

ออกอย่างบริสุทธิ์แท้ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำเมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ จึงเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด

เปรียบเหมือนแก้วมณีที่บุคคลวางไว้ในผ้ากาสิกพัสดุรีย่อมไม่ทำให้ผ้ากาสิกพัสดุรียแปดเปื้อน ถึงผ้ากาสิกพัสดุรียก็ไม่ทำให้แก้วมณีแปดเปื้อน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของบริสุทธิ์หมดจด แม้ฉันใด เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ย่อมประสูติอย่างบริสุทธิ์แท้ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำเมือก เลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด ฉะนั้นเหมือนกัน” แม้ข้อที่

๗๗ นี้ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๗. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีภาค  
ว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา มี  
ธารน้ำปรากฏในอากาศ ๒ สาย คือ ธารน้ำเย็น และธารน้ำอุ่น

เพื่อชำระล้างพระโพธิสัตว์และพระมารดา” แม้ข้อที่ ๗๗ นี้ ข้าพระ  
องค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้  
มีพระภาค

[๒๐๗] ๑๘. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์  
พระผู้มีภาคว่า “อานนท์ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ครู่หนึ่ง ประทับยืน  
อย่างมั่นคงด้วยพระบาททั้งสองที่เสมอกันบนพื้นปฐพี ทรงผินพระพักตร์  
ไปทางทิศเหนือ เสด็จดำเนินไป ๗ ก้าว ขณะที่หมู่เทวดากันเศวตฉัตร  
ตามเสด็จ ทอดพระเนตรไปยังทิศทั้งปวง แล้วทรงเปล่งอัสภิวาจา (พูด  
อย่างองอาจ)ว่า “เราคือผู้เลิศของโลก เราคือผู้เจริญที่สุดของโลก เรา  
คือผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก  
ต่อไป” แม้ข้อนี้ ๗๗ ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่  
เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค

๑๙. ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีภาค  
ว่า “อานนท์ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา  
แสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก  
มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ  
มนุษย์ เกินกว่าเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย แม้ในช่องว่างระหว่าง  
โลกซึ่งไม่มีอะไรคั่น มีสภาพมืดมิด หรือที่ที่ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ซึ่ง  
มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ส่องแสงไปไม่ถึง ก็มีแสงสว่างเจิดจ้า

หาประมาณมิได้ ปรากฏขึ้นเกินกว่าเทวานุภาพของเทวดา  
ทั้งหลาย เพราะแสงสว่างนั้น สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในที่นั้น ๆ จึงรู้จัก  
กันและกันว่า “ยังมีสัตว์อื่นเกิดในที่นี้เหมือนกัน” และ ๑๐ สหัสสี่โลกธาตุ  
นี้ สั่นสะเทือน เลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างเจิดจ้าหาประมาณมิได้ ก็ปรากฏขึ้น  
ในโลก เกินกว่าเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย”๑ แม้ข้อที่ ๗๗ นี้  
ข้าพระองค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคย

ปรากฏ ของพระผู้มีพระภาค”

[๒๐๘] ๒๐. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุ  
นั้นแล เถอจงจำธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของตถาคตนี้ไว้เถิด  
ในเรื่องนี้ เวทนาของตถาคตย่อมปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึง

ความดับไป สัญญาของตถาคดย่อมปรากฏเกิดขึ้น ... วิตกของตถาคด  
ย่อมปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป

อานนท์ เธอจงจำธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของตถาคตนี้  
ไว้เถิด”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อที่เวทนา  
ของพระผู้มีพระภาคย่อมปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับ  
ไป สัญญาของพระผู้มีพระภาคย่อมปรากฏเกิดขึ้น ... วิตกของพระผู้มี  
พระภาคย่อมปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไปนี้ ข้าพระ  
องค์ก็จำได้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของพระผู้มีพระ  
ภาค พระพุทธเจ้าข้า”

ท่านพระอานนท์ได้กล่าวคำนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย ภิกษุ  
เหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่านพระอานนท์ ดังนี้แล

อัจฉริยพหุตถัมมสูตรที่ ๓ จบ

๔. พักกุลัตถ์อัจฉริยพหุตถัมมสูตร

ว่าด้วยอัจฉริยธรรมของพระพักกุลเถระ

[๒๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระพักกุลพักอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อ  
กระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ปริพาชกชื่ออเจลกัสสปะ ผู้เป็น  
สหายเก่าของท่านพระพักกุลเมื่อครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ เข้าไปหาท่านพระ  
พักกุลถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึก  
ถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระพักกุลว่า “ท่านพักกุล  
ท่านบวชมานานเท่าไรแล้ว”

ท่านพระพักกุลตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ เราบวชมา ๘๐ พรรษาแล้ว”

“ตลอดเวลา ๘๐ พรรษานั้น ท่านเสพเมถุนธรรมมากี่ครั้ง ขอรับ”

“กัสสปะผู้มีอายุ ท่านไม่ควรถามเราอย่างนี้ว่า “ตลอดเวลา ๘๐  
พรรษานั้น ท่านเสพเมถุนธรรมมากี่ครั้ง ขอรับ” แต่ท่านควรถามเราอย่าง  
นี้ว่า “ก็ตลอดเวลา

๘๐ พรรษานี้ กามสัญญาเคยเกิดขึ้นกับท่านกี่ครั้ง”

[๒๑๐] ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่  
รู้สึกเลยว่ากามสัญญาเคยเกิดขึ้น”

“ข้อที่ท่านพักกุลไม่รู้สึกละเลยว่ามีกามสัญญาเคยเกิดขึ้นตลอด  
เวลา ๘๐ พรรษานี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคย  
ปรากฏ ของท่านพักกุล” (๑)

“ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกละ  
ว่าพยาบาทสัญญา ... วิหิงสาสัญญาเคยเกิดขึ้น”

“ข้อที่ท่านพักกฺุละไม่รู้สึกละว่าพยาบาทสัญญา ... วิหิงสาสัญญา  
เคยเกิดขึ้นตลอดเวลา ๘๐ พรรษานี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่า  
อัศจรรย์ ไม่เคย

ปรากฏ ของท่านพักกฺุละ” (๒-๓)

“ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกละ  
ว่ากามวิตกเคยเกิดขึ้น”

“ข้อที่ท่านพักกฺุละไม่รู้สึกละว่ากามวิตกเคยเกิดขึ้น ตลอดเวลา  
๘๐ พรรษานี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ  
ของท่านพักกฺุละ” (๔)

“ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกละ  
ว่ามีพยาบาทวิตก ... วิหิงสาวิตกเคยเกิดขึ้น”

“ข้อที่ท่านพักกฺุละไม่รู้สึกละว่าวิหิงสาวิตกเคยเกิดขึ้น ตลอดเวลา  
๘๐ พรรษานี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ  
ของท่านพักกฺุละ” (๕-๖)

[๒๑๑] “ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่  
รู้สึกยินดีคบดีจีวรเลย”

“ข้อที่ท่านพักกฺุละไม่รู้สึกละว่าคบดีจีวรเลย ตลอดเวลา ๘๐  
พรรษานี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของ  
ท่านพักกฺุละ” (๗)

“ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่รู้จักร  
ใช้มัดตัดผ้าเป็นจีวรเลย ...” (๘)

“... เราไม่รู้จักรการใช้เข็มเย็บจีวรเลย

... ไม่รู้จักรการใช้เครื่องย้อมย้อมจีวรเลย

... ไม่รู้จักรการเย็บจีวรที่ไม่สตั้งเลย

... ไม่รู้จักรการจัดทำจีวรของเพื่อนพรหมจารีเลย

... ไม่รู้สึกยินดีกับกนิมนต์เลย

... ไม่รู้สึกละว่าเคยเกิดความคิดอย่างนี้ว่า “ขอใคร ๆ ฟังนิมนต์เรา  
เถิด”

... ไม่รู้จักรการนั่งในละแวกบ้านเลย

... ไม่รู้จักรการฉันในละแวกบ้านเลย

... ไม่รู้จักรการถือนิมิตแห่งมาตุคามโดยอนุพยัญชนะเลย

... ไม่รู้จักการแสดงธรรมแก่มาตุคามโดยที่สุดแม้คาถาสีบาทเลย  
... ไม่รู้จักการเข้าไปสู่สำนักของภิกษุณีเลย  
... ไม่รู้จักการแสดงธรรมแก่ภิกษุณีเลย  
... ไม่รู้จักการแสดงธรรมแก่สิกขมานาเลย  
... ไม่รู้จักการแสดงธรรมแก่สามเณรีเลย  
... ไม่รู้จักการให้บรรพชาเลย  
... ไม่รู้จักการให้อุปสมบทเลย  
... ไม่รู้จักการให้นิสังเลย  
... ไม่รู้จักการใช้สามเณรเป็นอุปัชฌายากเลย  
... ไม่รู้จักการสร่งน้ำในเรือนไฟเลย  
... ไม่รู้จักการใช้จฺรณสร่งน้ำเลย  
... ไม่รู้จักยินดีการนวดเพนตัวของเพื่อนพรหมจารีเลย  
... ไม่รู้จักอาพาธอันเคยเกิดขึ้นแล้วโดยที่สุดแม้ชั่วขณะรัตนโมโค  
เสร็จเลย

... ไม่รู้จักฉันยาโดยที่สุดแม้เท่าขึ้นสมอเลย  
... ไม่รู้จักการนั่งพิงพนักพิงเลย  
... ไม่รู้จักการนอนเลย”

“ข้อที่ท่านพักกุละไม่รู้จักการนอนตลอดเวลา ๘๐ พรรษา  
ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่า เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของท่านพักกุละ” (๙-๓๓)

“ท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอดเวลา ๘๐ พรรษา เราไม่รู้จักการ  
จำพรรษาในเสนาสนะใกล้บ้านเลย”

“ข้อที่ท่านพักกุละไม่รู้จักการจำพรรษาในเสนาสนะใกล้บ้านตลอดเวลา ๘๐ พรรษา  
ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่า เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของท่านพักกุละ” (๓๔)

“ท่านผู้มีอายุ เราเป็นผู้มีกิเลส จันฉิณฑบาตของชาวแวนแคว้น ๗  
วันเท่านั้น ในวันที่ ๘ ก็ได้บรรลุอรหัตตผล”

“ข้อที่ท่านพักกุละเป็นผู้มีกิเลส จันฉิณฑบาตของชาวแวนแคว้น ๗  
วันเท่านั้น ในวันที่ ๘ ก็ได้บรรลุอรหัตตผลนี้ ข้าพเจ้าจะจำไว้ว่าเป็นธรรม  
อันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของท่านพักกุละ” (๓๕)

[๒๑๒] “ท่านพักกุละ ขอให้ข้าพเจ้าได้บรรพชาอุปสมบทในพระ  
ธรรมวินัย

นี้เถิด”



อเจลกัสสปะได้บรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้แล้ว เมื่อบวชแล้วไม่นาน หลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

จึงเป็นอันว่า ท่านพระกัสสปะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

สมัยต่อมา ท่านพระพักกุละถือลูกดาลเข้าไปยังวิหารทุก ๆ หลัง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด วันนี้

จักเป็นวันปรินิพพานของเรา”

ท่านพระกัสสปะกล่าวว่า “ข้อที่ท่านพักกุละถือลูกดาลเข้าไปยังวิหารทุก ๆ หลัง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด วันนี้จักเป็นวันปรินิพพานของเรา” เราทั้งหลายจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของท่านพักกุละ”

ครั้งนั้น ท่านพระพักกุละนั่งปรินิพพานในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ท่านพระกัสสปะ กล่าวว่า “ข้อที่ท่านพักกุละนั่งปรินิพพานในท่ามกลางภิกษุสงฆ์นี้ เราทั้งหลายจะจำไว้ว่าเป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ของท่านพักกุละ” ดังนี้แล

พักกุลัตเถรจรรย์พฤตสูตรที่ ๔ จบ

๕. ทันทภูมิสูตร

ว่าด้วยภูมิของผู้ได้รับการฝึกแล้ว

[๒๑๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น สมณฑเทสชื่ออจิรวตะ อยู่ในกระท่อมไกล่ป่า ครั้งนั้น พระราชกุมารนามว่าชยเสนดทรงดำเนินเล่นไปโดยลำดับ เข้าไปหาอจิรวตะ

สมณฑเทสถึงที่ที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอบเป็นที่บันเทิงใจ พอบเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร

ขยเสนราชกุมารได้รับสั่งกับอจิรวตะ สมณทูตเทศว่า “ท่าน  
อัคคิเวสสนะ ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้  
ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พึงบรรลุจิตเตกัคคตา  
(สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียว)ได้” จริงหรือ”

อจิรวตะ สมณทูตเทศถวายพระพรว่า “พระราชกุมาร ข้อนี้เป็นอย่าง  
นั้น ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและ  
ใจอยู่ พึงบรรลุจิตเตกัคคตาได้”

“ดีละ ขอท่านอัคคิเวสสนะโปรดแสดงธรรมตามที่ได้สดับมา ตามที่  
ได้ศึกษามาแก่ข้าพเจ้าเถิด”

“พระราชกุมาร อาตมภาพไม่สามารถแสดงธรรมแก่พระองค์ตามที่  
ได้สดับมา ตามที่ได้ศึกษามา เพราะถ้าอาตมภาพจะแสดงธรรมแก่  
พระองค์ตามที่ได้สดับมา ตามที่ได้ศึกษามา แต่พระองค์ไม่ทรงทราบ  
อรรถแห่งภาษิตของอาตมภาพ ข้อนั้นจะเป็นความยาก จะเป็นความ  
ลำบากแก่อาตมภาพ”

“ขอท่านอัคคิเวสสนะโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าตามที่ได้สดับมา  
ตามที่ได้ศึกษามา บางที่ข้าพเจ้าอาจทราบอรรถแห่งภาษิตของท่าน  
อัคคิเวสสนะก็ได้”

“พระราชกุมาร อาตมภาพจะแสดงธรรมแก่พระองค์ตามที่ได้สดับ  
มา ตามที่ได้ศึกษามา ถ้าพระองค์ทรงทราบอรรถแห่งภาษิตของ  
อาตมภาพได้ นั้นแหละเป็นความดี ถ้าไม่ทรงทราบ ขอพระองค์พึงดำรง  
อยู่ในภาวะของพระองค์เถิด อย่าได้ซักถามอาตมภาพในธรรมนั้นให้ยิ่ง  
ขึ้นไปเลย”

“ขอท่านอัคคิเวสสนะโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าตามที่ได้สดับมา  
ตามที่ได้ศึกษามา ถ้าข้าพเจ้าทราบอรรถแห่งภาษิตของท่านอัคคิ  
เวสสนะได้ นั้นเป็นความดี ถ้าไม่ทราบ ข้าพเจ้าจะดำรงตนอยู่ในภาวะ  
ของตน ข้าพเจ้าจักไม่ซักถามท่านอัคคิเวสสนะในธรรมนั้นให้ยิ่งขึ้นไป”

[๒๑๔] ลำดับนั้น อจิรวตะ สมณทูตเทศได้แสดงธรรมแก่ขยเสนราช  
กุมารตามที่ได้สดับมา ตามที่ได้ศึกษามา เมื่ออจิรวตะ สมณทูตเทศกล่าว  
อย่างนั้นแล้ว

ขยเสนราชกุมารได้ตรัสว่า “ท่านอัคคิเวสสนะผู้เจริญ เป็นไปไม่ได้ที่  
ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พึงบรรลุจิตเตกัคค  
ตาได้”

ต่อจากนั้น ขยเสนราชกุมารทรงประกาศความเป็นไปไม่ได้แก่อจิรวตะ

สมณทูตเส ทรงแสดงลุกขึ้นจากที่ประทับแล้วเสด็จจากไป

ครั้งนั้น เมื่อขยเสนราชกุมารเสด็จจากไปแล้วไม่นาน อจิรวตะสมณทูตเสได้ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลเรื่องที่ได้สนทนาปราศรัยกับขยเสนราชกุมารทั้งหมดนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

เมื่ออจิรวตะ สมณทูตเสกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอย่างนี้ว่า “อัคริเวสสนะ ขยเสนราชกุมารพึงได้ประโยชน์จากข้อความนั้นในภพิตของเธอนี้แต่ที่ไหน เป็นไปไม่ได้ที่ขยเสนราชกุมารผู้ยังอยู่ท่ามกลางกาม ยังบริโภคนกาม ถูกกามวิตกรุมเร้า ถูกความเร้าร้อนเพราะกามแผดเผา ยังขวนขวายในการแสวงหากามอยู่ จักทรงรู้ ทรงเห็น หรือทรงทำให้แจ้งจิตเตกคคตาที่บุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงบรรลุ พึงทำให้แจ้ง ด้วยเนกขัมมะได้

[๒๑๕] อัคริเวสสนะ ข้างที่ควรฝึกคู่หนึ่ง ม้าที่ควรฝึกคู่หนึ่ง หรือโคที่ควรฝึกคู่หนึ่ง ที่ผู้ฝึกฝึกดีแล้ว หัดดีแล้ว (กับ) ข้างที่ควรฝึกอีกคู่หนึ่ง ม้าที่ควรฝึกอีกคู่หนึ่ง หรือโคที่ควรฝึกอีกคู่หนึ่ง ที่เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัดเลย เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ข้างที่ควรฝึก ม้าที่ควรฝึก หรือโคที่ควรฝึก คู่ที่ผู้ฝึกฝึกดีแล้ว หัดดีแล้ว นั้นแหละ จะเรียนรู้เหตุการณ์ที่ผู้ฝึกฝึกแล้ว พึงสำเร็จภูมิที่ผู้ฝึกฝึกแล้วได้ไหม”

“ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ส่วนข้างที่ควรฝึก ม้าที่ควรฝึก หรือโคที่ควรฝึก คู่ที่เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัดแล้วเหล่านั้นนั้นแหละ จะเรียนรู้เหตุการณ์ที่ผู้ฝึกฝึกแล้ว จะสำเร็จภูมิที่ผู้ฝึกฝึกแล้ว เหมือนข้างที่ควรฝึก ม้าที่ควรฝึก หรือโคที่ควรฝึก คู่ที่ผู้ฝึกฝึกดีแล้ว หัดดีแล้วเหล่านั้นได้ไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“อัคริเวสสนะ จันนันเหมือนกัน เป็นไปไม่ได้ที่ขยเสนราชกุมารผู้ยังอยู่ท่ามกลางกาม ยังบริโภคนกาม ถูกกามวิตกรุมเร้า ถูกความเร้าร้อนเพราะกามแผดเผา ยังขวนขวายในการแสวงหากามอยู่ จักทรงรู้ ทรงเห็น หรือทรงทำให้แจ้งจิตเตกคคตาที่บุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงบรรลุ พึงทำให้แจ้ง ด้วยเนกขัมมะได้

[๒๑๖] อัคริเวสสนะ มีภูเขาใหญ่อยู่ไม่ไกลบ้านหรือนิคม สหาย ๒ คนออกจากบ้านหรือนิคมนั้นแล้วจูงมือกันเข้าไปยังที่ที่ภูเขาดังอยู่

สหายคนหนึ่งยืนอยู่ที่เชิงภูเขาเบื้องล่าง สหายคนหนึ่งขึ้นไปบนภูเขา สหายคนที่ยืนอยู่ที่เชิงภูเขาเบื้องล่างจึงกล่าวกับสหายผู้ยืนอยู่บนภูเขานั้นอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย ท่านยืนอยู่บนภูเขานั้น มองเห็นอะไรบ้าง” สหายผู้ยืนอยู่บนภูเขานั้นตอบอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย เราอยู่บนภูเขาแล้ว ย่อมมองเห็นสวนอันนารีธรรม์ ป่าไม้อันนารีธรรม์ ภูมิประเทศอันนารีธรรม์ และสระโบกขรณีอันนารีธรรม์”

สหายผู้ยืนอยู่ที่เชิงภูเขาเบื้องล่างนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย เป็นไปไม่ได้ที่ท่านยืนอยู่บนภูเขาแล้วจะพึงมองเห็นสวนอันนารีธรรม์ ป่าไม้อันนารีธรรม์ ภูมิประเทศอันนารีธรรม์ และสระโบกขรณีอันนารีธรรม์ได้” สหายผู้ยืนอยู่บนภูเขา จึง ลงมายังเชิงภูเขาเบื้องล่างแล้วจึงชวนสหายคนนั้นให้ขึ้นไปบนภูเขาด้วยกัน ให้พักเหนื่อยครู่หนึ่งแล้ว พึ่งกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย ท่านยืนอยู่บนภูเขานั้น มองเห็นอะไรบ้าง” สหายคนนั้นตอบว่า “เพื่อนเอ๋ย เราอยู่บนภูเขาแล้ว ย่อมมองเห็นสวนอันนารีธรรม์ ป่าไม้อันนารีธรรม์ ภูมิประเทศอันนารีธรรม์ และสระโบกขรณีอันนารีธรรม์”

สหายผู้ที่ขึ้นไปก่อนแล้วนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย เรารู้ค่าที่ท่านกล่าวแล้วอย่างนี้บัดนี้เองว่า “เพื่อนเอ๋ย เป็นไปไม่ได้ที่ท่านยืนอยู่บนภูเขาแล้ว

จะพึงมองเห็นสวนอันนารีธรรม์ ป่าไม้อันนารีธรรม์ ภูมิประเทศอันนารีธรรม์ และสระโบกขรณีอันนารีธรรม์ได้” และสหายผู้ที่ขึ้นไปทีหลังนั้นกล่าวว่า “เรารู้ค่าที่ท่านกล่าวอย่างนี้บัดนี้เหมือนกันว่า “เพื่อนเอ๋ย เราอยู่บนภูเขาแล้ว ย่อมมองเห็นสวนอันนารีธรรม์ ป่าไม้อันนารีธรรม์ ภูมิประเทศอันนารีธรรม์ และสระ

โบกขรณีอันนารีธรรม์ได้”

สหายผู้ที่ขึ้นไปก่อนแล้วนั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย ความเป็นจริง เราถูกภูเขาใหญ่ลูกนี้กั้นไว้ จึงมองไม่เห็นสิ่งที่ควรเห็น”

อัคคิเวสสนะ จันนั้นเหมือนกัน เป็นไปไม่ได้ที่ชยเสนราชกุมาร ผู้ถูก

กองอริขชาใหญ่ยิ่งกว่าภูเขาลูกนั้นกั้นไว้ ปิดบังไว้ รังรัดไว้ ห่อหุ้มไว้ ยังอยู่

ท่ามกลางกาม ยังบริโภคมกาม ถูกกามวิตกรุมเร้า ถูกความเร่าร้อน เพราะกามแผดเผา ยังชวนชวายเป็นการแสวงหากาม จักทรงรู้ ทรงเห็น

หรือทรงทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่บุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงบรรลุ พึงทำให้แจ้ง ด้วยเนกขัมมะได้

อัคคิเวสสนะ ถ้าเธอพึงอธิบายอุปมา ๒ ข้อนี้ให้แจ่มแจ้งแก่ชยเสน ราชกุมารได้ ชยเสนราชกุมารจะพึงเลื่อมใสเธออย่างน่าอัศจรรย์ และชยเสน

ราชกุมารผู้เลื่อมใสแล้ว จะพึงแสดงอาการของบุคคลผู้เลื่อมใสแก่ เธอ”

อจิรวตะ สมณทูตเทศกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ จักอธิบายอุปมา ๒ ข้อนี้ที่น่าอัศจรรย์ ที่ข้าพระองค์ยังไม่เคยได้ สดับมาก่อน

ให้แจ่มแจ้งแก่ชยเสนราชกุมาร เหมือนพระผู้มีพระภาคได้อย่างไร เล่า”

[๒๑๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อัคคิเวสสนะ กษัตราธิราชผู้ได้รับ มุรธาภิเศกแล้ว รับสั่งเรียกพรานผู้ชำนาญป่าที่ข้างอาศัยอยู่มาแล้ว ตรัสว่า “มาเถิดพ่อพรานข้างเพื่อนยาก ท่านจงชี้ข้างหลวงเข้าไปยังดง ข้าง เห็นข้างป่าแล้ว

จงคล้องมันผูกไว้ที่คอข้างหลวงเถิด” พรานป่าผู้เป็นความชำนาญ รับ พระราชโองการแล้ว จึ่งชี้ข้างหลวงเข้าไปยังดงข้าง เห็นข้างป่าแล้ว จึ่ง คล้องมันผูกไว้ที่คอข้างหลวง ข้างหลวงจึงนำข้างป่านั้นออกมาสู่ที่ กลางแจ้งได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ข้างป่าจึงมาอยู่กลางแจ้ง ความจริง ข้างป่าทั้งหลายยังหวังถิ่นคือดงข้างอยู่ พรานป่าผู้เป็นความชำนาญจึง กราบทูลเรื่องนี้แด่กษัตราธิราชว่า “ขอเดชะ ข้างป่าของพระองค์มาอยู่ที่ กลางแจ้งแล้ว พระเจ้าข้า”

ลำดับนั้น กษัตราธิราชจึงรับสั่งเรียกความชำนาญมาตรัสว่า “มาเถิด พ่อ

ความชำนาญ ท่านจงฝึกข้างป่า จงไปเพื่อแก้ไขปกติของสัตว์ป่า แก้ไขความสับสนของสัตว์ป่า และแก้ไขความกระวนกระวาย ความ ลำบากใจและความเร่าร้อนใจของสัตว์ป่า เพื่อให้ข้างป่านั้นยินดีในแดน บ้าน ให้เพลิดเพลินในปกติที่มนุษย์

ต้องการเถิด”

ความชำนาญรับพระราชโองการแล้ว จึ่งพึงเสาะตะลุงใหญ่ลงใน แผ่นดิน ล่ามคอข้างป่าไว้อย่างมั่นคง เพื่อแก้ไขปกติของสัตว์ป่า แก้ไข ความสับสนของสัตว์ป่า และแก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจ

และความร่าเริงใจของสัตว์ป่า เพื่อให้ช้างป่านั้นยินดีในแดนบ้าน ให้  
เปล็ดเปล็นในปกติที่มนุษย์ต้องการ ความขำ ขำ ร้องเรียกขำป่านั้นด้วย  
คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นภาษาของชาวเมือง คนส่วนมากรัก  
ใคร่พอใจ เพราะขำป่าถูกความขำร้องเรียกอยู่ด้วยคำไม่มีโทษ

ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นภาษาของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่  
พอใจเห็นปานนั้น ขำจึงตั้งใจฟัง ตั้งใจเพื่อจะเรียนรู้ ความขำจึงเพิ่ม  
อาหาร คือหญ้าและน้ำให้

ขำนั้นยิ่งขึ้น

อัคคิเวสสนะ เพราะขำป่ารับอาหาร คือหญ้าและน้ำของความขำ  
ความขำจึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “บัดนี้ ขำป่าจักดำรงชีพอยู่ได้ละ” จึง  
ให้ขำป่านั้น

ฝึกยิ่งขึ้นด้วยสั่งว่า “รับไป พ่อ วางลง พ่อ” เพราะขำหลงทำตาม  
คำสั่ง

รับทำตามโอวาทของความขำในการรับและการวาง ความขำ  
จึงให้ขำนั้นฝึกยิ่งขึ้นด้วยสั่งว่า “เดินไป พ่อ ถอยกลับ พ่อ” เพราะขำ  
หลงทำตามคำสั่ง รับทำตามโอวาทของความขำในการเดินไปและ  
การถอยกลับ ความขำจึงให้ขำนั้นฝึกยิ่งขึ้นด้วยสั่งว่า “ยืนขึ้น พ่อ  
หมอบลง พ่อ” เพราะขำหลงทำตามคำสั่ง รับทำตามโอวาทของ  
ความขำในการยืนและการหมอบ ความขำจึงให้ขำนั้นฝึกยิ่งขึ้น  
จนถึงขั้นที่ชื่อว่าอาเนญชะ(ไม่หวั่นไหว)คือสุกโลใหญ่ไว้ที่วงขำนั้น  
จัดบุรุษถือหอกขัด นั่งบนคอขำ จัดบุรุษถือหอกขัดหลายคนยืนล้อม  
รอบ ส่วนความขำถือของยาว ยืนอยู่ข้างหน้า ขำนั้นได้รับการฝึกถึง  
ขั้นอาเนญชะอยู่ จึงไม่ขยับเท้าหน้า ไม่ขยับเท้าหลัง ไม่เขยื้อนกายไป  
ข้างหน้า ไม่เขยื้อนกายไปข้างหลัง ไม่โคลงหัว ไม่กระดิกหู ไม่เหวี่ยงงา  
ไม่แกว่งหาง ไม่ขยับงวง เป็นขำหลงผู้อดทนต่อการถูกหอกทิ่มแทง  
ถูกดาบฟัน ถูกลูกศรเสียบแทง และถูกเครื่องประหารของศัตรูอื่น อดทน  
ต่อเสียงอีกกระทึกแห่งกลองศึก มโหระทึก สังข์ และกลองเล็ก กำจัด  
นิสัยดีร้ายทุกอย่างและหมดพยศ จึงนับว่า “เป็นขำสมควรแก่พระราช  
อันพระราชควรใช้สอย เป็นองค์สมบัติของพระราช” แม้ฉันใด

[๒๑๘] อัคคิเวสสนะ ตถาคตก็ฉันนั้นเหมือนกันแล อภัตินมาใน  
โลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชา  
และจรณะ๒๒ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม  
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มี

พระภาค๓ ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และ  
หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยตนเองแล้ว  
ประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามใน  
ท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด๔ ประกาศพรหมจรรย์๕ พร้อมทั้ง

อรรถและพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน คหบดี บุตรคหบดี  
หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้น  
แล้ว เกิดศรัทธาใน

ตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักว่า “การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่อง  
อึดอัด เป็นทางมาแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่  
ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ขัด  
ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี

เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวช  
เป็นบรรพชิต”

ต่อมา เขาจะทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ และเครื่องอาภรณ์น้อยใหญ่  
โกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต  
๑ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล เขาเชื่อว่าเป็นอริยสาวก อยู่ในที่แจ้ง ความจริง  
เทวดาและมนุษย์

ทั้งหลายยังหวั่นถิ่นคือกามคุณ ๕ อยู่ ตถาคตจึงแนะนำเธอให้ยิ่ง  
ขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์  
เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษแม้  
เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย”

อัคคิเวสสนะ เพราะอริยสาวกเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรใน  
ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เป็นผู้ที่มีปกติเห็นภัยในโทษ  
แม้เล็กน้อย สมาทาน ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายได้ ตถาคตจึงแนะนำ  
เธอให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิด ภิกษุ เธอจงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์  
ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ฯลฯ

[๒๑๙] ภิกษุนั้นละนิ वर्ณ ๕ นี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต เป็น  
เครื่องทอนปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีค  
วามเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

อัคคิเวสสนะ ความขำขันผึ่งเสาดะลงใหญ่ลงในแผ่นดิน ลามคอข้าง ปาไว้อย่างมั่นคง เพื่อแก้ไขปกติของสัตว์ป่า แก้ไขความสับสนของสัตว์ ป่า และแก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจและความเร่าร้อนใจ ของสัตว์ป่า เพื่อให้ขำขันป่านั้นยินดีในแดนบ้าน ให้เพลิดเพลินในปกติที่ มนุษย์ต้องการ แม้ฉันใด อริยสาวกก็

ฉันนั้นเหมือนกัน ชื่อว่าผูกใจไว้แล้วกับสติปัฏฐาน ๔ นี้ เพื่อแก้ไข ปกติที่ยังผูกพัน อยู่กับเรือน๑ แก้ไขความสับสนที่ยังผูกพันอยู่กับเรือน แก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจและความเร่าร้อนใจที่ผูกพัน อยู่กับเรือน เพื่อบรรลุนิพพาน

[๒๒๐] ตถาคตจึงแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิดภิกษุ เธอจง พิจารณาเห็นกายในกายอยู่เกิด แต่อย่าตรึกถึงวิตกที่เกี่ยวข้องกับกาย เลย

จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เกิด ฯลฯ

จงพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เกิด ...

จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เกิด แต่อย่าตรึกถึงวิตกที่ เกี่ยวข้องกับธรรมเลย

เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุ นั้นย่อมบรรลุหัตถิยามมีความ ผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ และสุขอันเกิดจากสมาธิ ฯลฯ บรรลุหัตถิยาม ฯลฯ บรรลุจตุตถิยาม ฯลฯ อยู่

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดังนั้น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุ นั้นย่อมจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลาย ชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

[๒๒๑] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดังนั้น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ภิกษุ นั้นย่อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและ

ชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์ เหนือมนุษย์



ฯลฯ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้  
เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก  
ความ

เศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้  
ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์  
นี้ทุกข์สมุทัย

นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อา  
สวนิโรธ

นี้อาสวทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อม  
หลุดพ้นจาก

กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า  
“หลุดพ้นแล้ว”

รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จ  
แล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

ภิกษุนั้นเป็นผู้อดทน คือ มีชาติของผู้อดทนต่อความหนาว ความ  
ร้อน ความหิว ความกระหาย ต่อสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุ้ง ลม แดด  
และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย ต่อถ้อยคำที่กล่าวร้าย ถ้อยคำที่ใส่ร้าย ต่อ  
ทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน อันมีในสรีระที่เกิดขึ้นแล้ว ต่อความ  
ไม่สำราญ ต่อความ

ไม่ชอบใจ พอจะคร่ำขีวได้ ภิกษุนี้ก่าจัดราคะ โทสะ โมหะ  
ทั้งปวงและก่าจัดกิเลสเพียงดั่งน้ำฝนได้แล้ว เป็นผู้ควรแก่ของที่เขา  
มาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็น  
นาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

[๒๒๒] อัคคิเวสสนะ ถ้าข้างหลวงแก่ที่ความขำยังไม่ได้ฝึก ไม่  
ได้หัด ล้มลง(ตาย) ย่อมถึงการนับว่า “ข้างหลวงแก่ล้มอย่างไม่ได้ฝึก”

ถ้าข้างหลวงรุ่นกลาง ฯลฯ

ถ้าข้างหลวงรุ่นหนุ่มที่ความขำยังไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัด ล้มลง ย่อม  
ถึงการนับว่า “ข้างหลวงหนุ่มล้มอย่างไม่ได้ฝึก” แม้ฉันใด

ถ้าภิกษุปุณณะยังไม่นิสัยอัสวะมรณภาพลง ย่อมถึงการนับว่า  
“ภิกษุปุณณะ มรณภาพลงอย่างไม่ได้ฝึก”

ถ้าภิกษุปุณณัมมิมะ ฯลฯ

ถ้าภิกษุปุณณวกะยังไม่นิสัยอัสวะมรณภาพลง ย่อมถึงการนับว่า  
“ภิกษุ

ปูนนวกะมรณภาพลงอย่างไม่ได้ฝึก” ฉะนั้นเหมือนกัน  
อัคคิเวสสนะ ถ้าข้างหลวงแก่ที่ความข้างฝึกดีแล้ว หัดดีแล้ว ล้มลง ย่อมถึงการนับว่า “ข้างหลวงแก่ล้มอย่างฝึกแล้ว”

ถ้าข้างหลวงรุ่นกลาง ฯลฯ

ถ้าข้างหลวงหนุ่มที่ความข้างฝึกดีแล้ว หัดดีแล้ว ล้มลง ย่อมถึงการนับว่า “ข้างหลวงหนุ่มล้มอย่างฝึกแล้ว แม้ฉันท

ถ้าภิกษุปูนเถระผู้สิ้นอาสวะแล้วมรณภาพลง ย่อมถึงการนับว่า “ภิกษุปูนเถระ มรณภาพลงอย่างฝึกแล้ว”

ถ้าภิกษุปูนมัชฌิมะ ฯลฯ

ถ้าภิกษุปูนนวกะผู้เป็นชีณาสพมรณภาพลง ย่อมถึงการนับว่า “ภิกษุ

ปูนนวกะมรณภาพลงอย่างฝึกแล้ว” ฉะนั้นเหมือนกัน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว อจิรวตะ สมณทูตเทศมโหียินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ทนต์กมุติสูตรที่ ๕ จบ

## ๖. กุมิขสูตร

ว่าด้วยพระกมุขะ

[๒๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้  
เหยื่อ

กระแดะ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นเวลาเช้า ท่านพระกมุขะ๑ ครอง  
อันตรวาสก

ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังวังของชยเสนราชกุมาร แล้วนั่งบน  
อาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ลำดับนั้น ชยเสนราชกุมารเสด็จเข้าไปหาท่าน  
พระกมุขะถึงที่อยู่แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่  
ระลึกรู้ถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร

ชยเสนราชกุมารได้รับสั่งกับท่านพระกมุขะว่า “ข้าแต่ท่านพระกมุ  
ขะ มีสมณ-พราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “ถ้าแม่  
ชนทั้งหลายตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติพรมจรรย์ พวกเขาก็ไม่  
สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรมจรรย์ พวกเขาก็ไม่  
สามารถบรรลุ

ผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
พวกเขา

ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้”

ในเรื่องนี้ พระศาสดาของท่านพระภูมีชะมีวาตะอย่างไร มี  
ทิฏฐิอย่างไร ตรัสสอนไว้อย่างไร”

ท่านพระภูมีชะถวายพระพรว่า “พระราชากุมาร เรื่องนี้อาตมภาพ  
มิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่เป็นไปได้ที่พระผู้  
มีพระภาคพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า “ถ้าแม่ชนทั้งหลายตั้งความหวัง  
แล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผล  
ได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย  
พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์

โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ชนทั้งหลายตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดย  
แยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยแยบคาย พวก  
เขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
โดยแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์

โดยแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้”

พระราชกุมาร เรื่องนี้อาตมภาพมิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระ  
ผู้มี

พระภาคเลย แต่เป็นไปได้ที่พระผู้มีพระภาคพึงทรงพยากรณ์อย่าง  
นี้”

ชยเสนราชกุมารตรัสว่า “ถ้าพระศาสดาของท่านพระภูมิชะมีวาเทอย่างนี้ มีทิวลิปอย่างนี้ ตรัสสอนไว้อย่างนี้ พระศาสดาของท่านพระภูมิชะชะรอยจะมีความรู้เหนือสมณพราหมณ์ทั้งปวงแน่แท้”

ลำดับนั้น ชยเสนราชกุมาร ทรงอังคาสท่านพระภูมิชะด้วยภัตตาหารในภาชนะอันเป็นส่วนหนึ่งของพระองค์เองเลยทีเดียว

[๒๒๔] ครั้นนั้นแล ท่านพระภูมิชะกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง

ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อเข้านี้ ข้าพระองค์ครอง

อันตราสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังวังของชยเสนราชกุมาร แล้วนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ลำดับนั้น ชยเสนราชกุมารเสด็จเข้ามาหาข้าพระองค์ แล้วได้ตรัสสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่

สมควร ได้รับสั่งกับข้าพระองค์ว่า “ข้าแต่ท่านพระภูมิชะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาเทอย่างนี้ มีทิวลิปอย่างนี้ว่า “ถ้าแม่ชนทั้งหลายตั้งความหวังแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุ

ผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ในเรื่องนี้ พระศาสดาของท่านพระภูมิชะมีวาเทอย่างไร มีทิวลิปอย่างไร ตรัสสอนไว้อย่างไร”

เมื่อชยเสนราชกุมารรับสั่งอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ได้ถวายพระพรว่า “พระราชากุมาร เรื่องนี้ อาตมภาพมิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่เป็นไปได้ที่พระผู้มีพระภาคพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า “ถ้าแม่ชนทั้งหลายตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย  
พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์

โดยไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติพรหมจรรย์โดยแยบคาย พวก  
เขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์

โดยแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้”

เรื่องนี้ อาตมภาพมิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค  
เลย แต่เป็นไปได้ที่พระผู้มีพระภาคพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้”

ขยเสนราชกุมารรับสั่งว่า “ถ้าพระศาสดาของท่านพระภูมิชะผู้มีวา  
ทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ ตรัสสอนไว้อย่างนี้ พระศาสดาของท่านพระภูมิ  
ชะ ชะรอยจะมีความรู้เหนือสมณพราหมณ์ทั้งปวงแน่แท้” ข้าพระองค์ถูก  
ถามอย่างนี้แล้ว เมื่อพยากรณ์อย่างนี้ ชื่อว่าพูดตรงตามที่พระผู้มีพระภาค  
ตรัสไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำเท็จ ชื่อว่าเป็นผู้พูดอย่าง  
สมเหตุสมผลหรือ ไม่มีบ้างหรือที่กล่าวเช่นนั้น และคำที่กล่าวต่อ ๆ  
กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภูมิชะ ช่างเถิด เธอถูกถามอย่างนั้นแล้ว  
เมื่อพยากรณ์อย่างนั้น ชื่อว่าพูดตรงตามที่เรากล่าวไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวต่อ  
เราด้วยคำเท็จ ชื่อว่าเป็นผู้พูดอย่างสมเหตุสมผล ไม่มีเลยที่กล่าวเช่นนั้น  
และคำที่กล่าวต่อ ๆ

กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ แต่สมณะหรือพราหมณ์พวกใด  
พวกหนึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิ(มีความเห็นผิด) เป็นมิจฉาสังกัปปะ(มีความดำริ  
ผิด) เป็นมิจฉาวาจา(มีการเจรจาผิด) เป็นมิจฉากัมมันตะ(มีการงานผิด)  
เป็นมิจฉาอาชีวะ(มีการเลี้ยงชีพผิด) เป็นมิจฉาวายามะ(มีความเพียรผิด)  
เป็นมิจฉาสติ(มีความระลึกผิด) เป็นมิจฉาสมาธิ(มีความตั้งใจผิด)

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่  
สามารถบรรลุ  
ผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข้ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข้ แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย พวกเขาจึงไม่สามารถบรรลุผลได้”

[๒๒๕] ภูมิชะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการน้ำมัน แสวงหาน้ำมัน  
เที่ยวเสาะหาน้ำมัน เกลียทรายลงในรางแล้ว เอาน้ำพรมไป คั้นไป

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังแล้วเกลียทรายลงในราง เอาน้ำพรมไป  
คั้นไป เขาก็ไม่สามารถได้น้ำมัน

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วเกลียทรายลงไปในราง เอาน้ำพรมไป  
คั้นไป เขาก็ไม่สามารถได้น้ำมัน

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วเกลียทรายลงในราง  
เอาน้ำ

พรมไป คั้นไป เขาก็ไม่สามารถได้น้ำมัน

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข้ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข้ แล้วเกลียทรายลงใน  
ราง เอาน้ำพรมไป คั้นไป เขาก็ไม่สามารถได้น้ำมัน

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย เขาจึงไม่สามารถได้น้ำมัน แม่ฉันใด

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
มิจฉาทิฏฐิ เป็นมิจฉาสังกัปปะ เป็นมิจฉาวาจา เป็นมิจฉากัมมันตะ เป็น  
มิจฉาอาชีวะ เป็นมิจฉาวายามะ เป็นมิจฉาสติ เป็นมิจฉาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่  
สามารถบรรลุ  
ผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
พวกเขา ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข้ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข้ แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขา ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย พวกเขา จึงไม่สามารถบรรลุผลได้

เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการนมสด แสงหวานนมสด เทียวเสาะหา  
นมสด

แต่รีด(นมสด) จากเขาโคแม่ลูกอ่อน

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังแล้วรีดเอาจากเขาโคแม่ลูกอ่อน เขาก็  
ไม่สามารถได้ นมสด

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วรีดเอาจากเขาโคแม่ลูกอ่อน เขาก็ไม่  
สามารถได้

นมสด

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวัง ฯลฯ

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข้ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข้ แล้วรีดเอาจากเขา  
ของโคแม่ลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถได้นมสด

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย เขาจึงไม่สามารถได้นมสด แม่ฉันใด

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
มิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ เป็นมิจฉาสมาคิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขา ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขา ก็ไม่  
สามารถบรรลุ

ผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์  
พวกเขา

ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข้ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข้ แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขา ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย พวกเขา จึงไม่สามารถบรรลุผลได้

[๒๒๖] ภูมิชะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการเนยชั้น แสงหาเนยชั้น  
เที่ยวเสาะหาเนยชั้น เหน้าลงในอ่างแล้ว กวนด้วยเครื่องกวน

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังเหน้าลงไป ในอ่างแล้วกวนด้วยเครื่อง  
กวน เขาก็ไม่สามารถได้เนยชั้น

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วเหน้าลงในอ่าง  
แล้วกวนด้วยเครื่องกวน เขาก็ไม่สามารถได้เนยชั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย เขาจึงไม่สามารถได้เนยชั้น แม่ฉันใด  
สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เป็นมิจฉาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้  
เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการไฟ แสงหาไฟ เที่ยวเสาะหาไฟ จึง  
เอาไม้สดที่มียางมาทำไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟ

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังแล้วจึงเอาไม้สดที่มียางมาทำไม้สีไฟ  
แล้วสีให้

เป็นไฟ เขาก็ไม่สามารถได้ไฟ

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วเอาไม้สดที่มี  
ยางมาทำไม้สีไฟ แล้วสีให้เป็นไฟ เขาก็ไม่สามารถได้ไฟ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย เขาจึงไม่สามารถได้ไฟ แม่ฉันใด  
สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เป็นมิจฉาสมาธิ



ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วประพบัติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพบัติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันไม่แยบคาย พวกเขายังไม่สามารถบรรลุผลได้

ภุมิยะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งเป็นสัมมาทิฐิ  
เป็น

สัมมาสังกัปปะ เป็นสัมมาวาจา เป็นสัมมากัมมันตะ เป็น  
สัมมาอาชีวะ เป็น

สัมมาวายามะ เป็นสัมมาสติ เป็นสัมมาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพบัติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้วประพบัติพรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถ  
บรรลุผลได้

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้วประพบัติพรหมจรรย์  
พวกเขา

ก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพบัติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย พวกเขายังสามารถบรรลุผลได้

[๒๒๗] ภุมิยะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการน้ำมัน แสวงหาน้ำมัน  
เที่ยวเสาะหาน้ำมัน เกลี้ยแป้งงาลลงในรางแล้ว เอาน้ำพรมไป คั้นไป

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังแล้วเกลี้ยแป้งงาลลงในราง เอาน้ำพรมไป  
คั้นไป เขาก็สามารถได้น้ำมันงา

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วเกลี้ยแป้งงาล  
ในราง เอาน้ำพรมไป คั้นไป เขาก็สามารถได้น้ำมันงา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย เขาจึงสามารถได้น้ำมันงา แม่ฉันใด  
สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
สัมมาทิฐิ ฯลฯ เป็นสัมมาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการนมสด แสวงหานมสด เทียวเสาะหา  
นมสด จึงรีด(นมสด) จากเต้านมของโคแม่ลูกอ่อน

ถ้าแม่บุรุษนั้นตั้งความหวังแล้วรีดเอามาจากเต้านมโคแม่ลูกอ่อน เขา  
ก็สามารถได้ นมสด

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วพึงรีดจากเต้านมโคแม่ลูกอ่อน เขาก็สามารถได้นมสด

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย เขาจึงสามารถได้นมสด แม่ฉันใด

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
สัมมาทิฐิ ฯลฯ เป็นสัมมาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วพึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข ไม่ตั้งความหวังก็มีไข แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

[๒๒๘] ภูมิชะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการเนยข้น แสวงหาเนยข้น  
เทียวเสาะหาเนยข้น เทนมผสมลงในอ่างแล้วกวนด้วยเครื่องกวน

ถ้าแม่บุษนั้นตั้งความหวังแล้วเทนมสั้มลงในอ่างฟังกวนด้วย  
เครื่องกวน เขาก็สามารถได้นมข้น

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข่ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข่ แล้วเทนมสั้มลงใน  
อ่างแล้วกวนด้วยเครื่องกวน เขาก็สามารถได้นมข้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย เขาจึงสามารถได้นมข้น แม่ฉันใด

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
สัมมาทิฐิ

ฯลฯ เป็นสัมมาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ตั้งความหวังแล้วจึงประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข่ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข่ แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการไฟ แสวงหาไฟ เทียวเสาะหาไฟ จึง  
เอาไม้แห้งมาทำไม้สี้ไฟ แล้วสี้ให้เป็นไฟ

ถ้าแม่บุษนั้นตั้งความหวังแล้ว เอาไม้แห้งมาทำไม้สี้ไฟ แล้วสี้ให้  
เป็นไฟ เขาก็สามารถได้ไฟ

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข่ ไม่ตั้งความหวังก็มีไข่ แล้วเอาไม้แห้งมา  
ทำไม้สี้ไฟ แล้วสี้ให้เป็นไฟ เขาก็สามารถได้ไฟ

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย เขาจึงสามารถได้ไฟ แม่ฉันใด

สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็น  
สัมมาทิฐิ

ฯลฯ เป็นสัมมาสมาธิ

ถ้าแม่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น      ตั้งความหวังแล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ถ้าแม่ไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ทั้งตั้งความหวังและไม่ตั้งความหวังแล้ว ...

ถ้าแม่ตั้งความหวังก็มีไข      ไม่ตั้งความหวังก็มีไข      แล้วประพฤติ  
พรหมจรรย์ พวกเขาก็สามารถบรรลุผลได้

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะอุบายอันแยบคาย พวกเขาย่อมสามารถบรรลุผลได้

ภุมิยะ ถ้าเธอพึงอธิบายอุปมา ๔ ข้อนี้ ให้แจ่มแจ้งแก่ชยเสนราช  
กุมารได้ ชยเสนราชกุมารจะพึงเลื่อมใสเธออย่างน่าอัศจรรย์ และชยเสน  
ราชกุมารผู้เลื่อมใส

แล้ว จะพึงทำอาการของบุคคลผู้เลื่อมใสแก่เธอ”

ท่านพระภุมิยะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจพาะข้าพระ  
องค์จักอธิบายอุปมา ๔ ข้อนี้อันน่าอัศจรรย์ ที่ข้าพระองค์ยังไม่เคยได้  
สดับมาก่อน ให้แจ่มแจ้งแก่ชยเสนราชกุมาร เหมือนพระผู้มีพระภาคได้  
อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระภุมิยะมีใจยินดีชื่นชม  
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ภุมิขสูตรที่ ๖ จบ

๗. อนรุทธสูตร

ว่าด้วยพระอนรุทธะ

[๒๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ช่างไม้ชื่อปัญจกัง  
คะ เรียกชายคนหนึ่งมาสั่งว่า

“มาเถิด พ่อมหาจำเริญ เธอจงเข้าไปหาท่านพระอนรุทธะถึงที่อยู  
กราบเท้า ท่านด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราแล้วกราบเรียนอย่างนี้ว่า  
“พระคุณเจ้าผู้เจริญ ช่างไม้ปัญจกังคะกราบเท้าท่านพระอนรุทธะด้วย  
เศียรเกล้า” และจงกราบเรียนอย่างนี้ว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอท่านพระ  
อนรุทธะโปรดนับตนเองเป็นรูปที่ ๔ นิมนต์รับภัตตาหารของช่างไม้  
ปัญจกังคะในวันพรุ่งนี้ และขอพระคุณเจ้าโปรดมาแต่เช้า ๆ เพราะช่างไม้  
ปัญจกังคะมีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำทางราชการมาก”

ชายคนนั้นรับคำแล้วจึงเข้าไปหาท่านพระอนรุทธะถึงที่อยู่ กราบ  
แล้ว นั่ง

ณ ที่สมควร ได้กราบเรียนท่านพระอนรุทธะว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ  
ช่างไม่ปัญญาทั้งคะกราบเท้าพระคุณท่านด้วยเศียรเกล้า และฝากมากราบ  
เรียนอย่างนี้ว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอตานพระอนรุทธะโปรดนับตนเอง  
เป็นรูปที่ ๔ นิมนต์รับ

ภัตตาหารของช่างไม่ปัญญาทั้งคะในวันพรุ่งนี้ และขอพระคุณเจ้า  
โปรดไปแต่เช้า ๆ เพราะช่างไม่ปัญญาทั้งคะมีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำ  
ทางราชการมาก”

ท่านพระอนรุทธะรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

[๒๓๐] ครั้นเวลาเช้า เมื่อล่วงราตรีนั้นไป ท่านพระอนรุทธะ ครอง  
ผ้า

อันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังที่อยู่ของช่างไม่ปัญญาทั้งคะ  
แล้วนั่งบน

อาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ลำดับนั้น ช่างไม่ปัญญาทั้งคะถวายของเคี้ยว  
ของฉันอันประณีต แก่ท่านพระอนรุทธะจนอิมหันต์สำราญด้วยตนเอง พอ  
เห็นท่านพระอนรุทธะฉันเสร็จ ละมือออกจากบาตรแล้ว จึงเลือกนั่ง ณ ที่  
สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า ได้กล่าว กับท่านพระอนรุทธะว่า

“พระคุณเจ้าผู้เจริญ ภิกษุผู้เถระทั้งหลายเข้ามาหากระผมในที่นี้  
แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “คหบดี ท่านจงเจริญเจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้  
เถิด” พระเถระบางรูปกล่าวอย่างนี้ว่า “คหบดี ท่านจงเจริญเจโตวิมุตติที่  
เป็นมหัคคตะเถิด”

พระคุณเจ้าผู้เจริญ ธรรม ๒ ประการนี้ คือ

๑. เจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้

๒. เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ๒

มีอรรถต่างกันและมีพยัญชนะต่างกัน(อย่างไร) หรือว่ามีอรรถ  
เป็นอันเดียวกัน๓ ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น”

“คหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละ จงทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้  
แจ่มแจ้ง ท่านจะได้ปฏิบัติไม่ผิดจากเรื่องนี้”

“พระคุณเจ้าผู้เจริญ กระผมมีความเข้าใจอย่างนี้ว่า “ธรรมเหล่านี้  
คือ

๑. เจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้

๒. เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

มีอรรถเป็นอันเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น”

“คหบดี ธรรม ๒ ประการนี้ คือ

๑. เจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้

๒. เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

มีอรรถต่างกันและมีพยัญชนะต่างกัน ท่านพึงทราบความต่างกันนั้น โดย

วิธีที่ธรรมเหล่านี้ มีอรรถต่างกันและมีพยัญชนะต่างกันโดยเหตุผลต่อไปนี้

เจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีกรุณาจิต ... มีมุทิตาจิต ... มี

อุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ อยู่ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิต อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

คหบดี นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติอันหาประมาณมิได้

[๒๓๑] เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดโคนต้นไม้ ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดโคนต้นไม้ ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๑ แห่งว่า “เป็นแดน

มหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดอาณาจักร ๑ แห่งว่า  
“เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดอาณาจักร ๒ หรือ ๓  
แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ น้อมจิตแผ่ไปตลอดปฐพีซึ่งมีมหาสมุทร  
เป็นขอบเขต

๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่

นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ

คหบดี โดยเหตุผลนี้ ท่านก็จะทราบความต่างกันนั้น โดยวิธีที่ธรรม  
เหล่านี้ มีอรรถต่างกันและมีพยัญชนะต่างกัน

[๒๓๒] คหบดี การเข้าถึงภพนี้มี ๔ ประการ

การเข้าถึงภพ ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. น้อมจิตแผ่กสิณมีแสงสว่างเล็กน้อยเป็นอารมณ์อยู่ หลังจาก  
ตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นปริตตาภา

๒. น้อมจิตแผ่กสิณมีแสงสว่างหาประมาณมิได้เป็นอารมณ์อยู่  
หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นอัปปรมาณาภา

๓. น้อมจิตแผ่กสิณมีแสงสว่างเศร้าหมองเป็นอารมณ์อยู่  
หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นสังกิลิฐฐาภา

๔. น้อมจิตแผ่กสิณมีแสงสว่างบริสุทธิ์เป็นอารมณ์อยู่ หลังจาก  
ตาย

แล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นปริสสุทธาภา

การเข้าถึงภพ ๔ ประการนี้แล

มีสมัยที่พวกเทพประชุมร่วมกัน เทพเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกาย  
ต่างกัน แต่มีรัศมีไม่ต่างกัน เปรียบเหมือนบุรุษตามประทีปน้ำมันหลาย  
ดวง เข้าไปยังเรือน

หลังหนึ่ง ประทีปน้ำมันเหล่านั้นปรากฏมีเปลวต่างกัน แต่มี  
แสงสว่างไม่ต่างกัน

แม้ฉันใด สมัยที่พวกเทพประชุมร่วมกัน ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เทพ  
เหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกายต่างกัน แต่มีรัศมีไม่ต่างกัน

มีสมัยที่พวกเทพแยกกันประชุม เทพเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกายต่างกันและมีรัศมีต่างกัน เปรียบเหมือนบุรุษนำประทีปน้ำมันหลายดวงออกจากเรือนหลังนั้น ประทีปน้ำมันเหล่านั้นปรากฏมีเปลวต่างกันและมีแสงสว่างต่างกัน แม้ฉันใด สมัยที่พวกเทพแยกกันประชุม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เทพเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกาย

ต่างกัน และมีรัศมีต่างกัน

คหบดี เทพเหล่านั้นไม่มีความดำริอย่างนี้เลยว่ “สิ่งนี้ของเราทั้งหลายเที่ยง ยั่งยืน หรือแน่นอน” แต่เทพเหล่านั้นย่อมอภิมยในที่ที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น เปรียบเหมือนแมลงวันทีติดไปกับهابหรือตะกร้า ย่อมไม่มีความคิดอย่างนี้ว่ “هابหรือตะกร้านี้ของเราเที่ยง ยั่งยืน หรือแน่นอน” แต่ว่าแมลงวันเหล่านั้นย่อมอภิมยในที่ที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น แม้ฉันใด เทพเหล่านั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่มีความคิดอย่างนี้เลยว่ “สิ่งนี้ของเราทั้งหลายเที่ยง ยั่งยืน หรือแน่นอน” แต่เทพเหล่านั้นย่อมอภิมยในที่ที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น”

[๒๓๓] เมื่อท่านพระอนรุทธะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสภิกักจจนะ ได้กล่าวกับท่านพระอนรุทธะว่ “ดีละ ท่านอนรุทธะผู้เจริญ แต่กระผมมีเรื่องจะขอถามให้ยิ่งขึ้นไปในเรื่องนีว่ “เทพผู้มีรัศมีทั้งหมดนั้น มีรัศมีเล็กน้อย หรือว่บรรดาเทพเหล่านั้นมีเทพบางพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้”

ท่านพระอนรุทธะกล่าวว่ “ท่านกักจจนะ โดยองค์แห่งการเกิด บรรดาเทพเหล่านี้ เทพบางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่เทพบางพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้”

“ท่านอนรุทธะผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรดาเทพผู้เกิดในหมู่เทพเดียวกันเหล่านั้น เทพบางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่เทพบางพวกมีรัศมี

หาประมาณมิได้”

“ท่านกักจจนะ ถ้าเช่นนั้น กระผมจะย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านพึงตอบปัญหานั้นตามที่ท่านพอใจ

ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่อย่างไร

คือ ภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดโคนต้นไม้ ๑ แห่งว่ “เป็นแดนมหัคคตะ”



อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดโคนต้นไม้ ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมจิต

แผ่ไปสู่โคนต้นไม้ ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่นี้ เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านกัจจანะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ ภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดโคนต้นไม้ ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมจิต

แผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่นี้ เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านกัจจานะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ ภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมจิต

แผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่นี้ เป็นมหัคค

จิตตภาวนายิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านกัจจานะ ท่านเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ ภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดเขตบ้าน ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัคคตะ” อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัคคตจิตตภาวนายิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมจิต

แผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ที่นี่เป็นมหัศจรรย์จิตต ภาวนา ยิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านก็จางนะ ท่านเข้าใจความซื่อนั้นว่าอย่างไร

คือ ภาณุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๑ แห่งว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ กับภาณุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภาณุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัศจรรย์จิตตภาวนา ยิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภาณุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภาณุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ที่นี่ เป็นมหัศจรรย์จิตตภาวนา ยิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านก็จางนะ ท่านเข้าใจความซื่อนั้นว่าอย่างไร

คือ ภาณุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาอาณาจักร ๒ หรือ ๓ แห่งว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ กับภาณุรูปที่น้อมจิตแผ่ไปตลอดมหาปฐพีมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตอยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภาณุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมหัศจรรย์จิตตภาวนา ยิ่งกว่ากัน”

“บรรดาจิตตภาวนาของภาณุ ๒ รูปนี้ จิตตภาวนาของภาณุรูปที่น้อมจิต

แผ่ไปตลอดมหาปฐพีมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตว่า “เป็นแดนมหัศจรรย์” อยู่ที่นี่ เป็นมหัศจรรย์จิตตภาวนา ยิ่งกว่า ขอรับ”

“ท่านก็จางนะ นี่แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรดาเทพผู้เกิดในหมู่เทพเดียวกันเหล่านั้น บางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่บางพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้”

[๒๓๔] “ดีละ ท่านอนุรุธะผู้เจริญ แต่กระผมมีเรื่องจะขอสอบถามให้ยิ่งขึ้นไปในเรื่องที่ว่า “เทพผู้มีรัศมีทั้งหมดนั้นมีรัศมีเศร้าหมอง หรือว่าบรรดาเทพเหล่านั้นมีเทพบางพวกมีรัศมีบริสุทธิ์”

“ท่านก็จางนะ โดยองค์แห่งการเกิดนั้น บรรดาเทพเหล่านี้ เทพบางพวกมีรัศมีเศร้าหมอง แต่เทพบางพวกมีรัศมีบริสุทธิ์”

“ท่านอนุรุธะผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรดาเทพผู้เกิดในหมู่เทพเดียวกันเหล่านั้น เทพบางพวกมีรัศมีเศร้าหมอง แต่เทพบางพวกมีรัศมีบริสุทธิ์”

“ท่านก็จางนะ ถ้าเช่นนั้น กระผมจักทำการเปรียบเทียบแก่ท่าน แม้เพราะการเปรียบเทียบ วิญญูชนบางพวกในโลกนี้ จึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งภาษิตได้

เปรียบเหมือน เมื่อประทีปน้ำมันอันบุคคลจุดไฟอยู่ แม้น้ำมันก็ไม่  
บริสุทธิ์

แม้ไส้ก็ไม่บริสุทธิ์ เพราะน้ำมันและไส้ไม่บริสุทธิ์ ประทีปน้ำมันนั้น  
จึงติดไฟอย่าง

ริบหรี่ แม้นั้นใด ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน  
น้อมจิต

แผ่กลีณมีแสงสว่างเศร้าหมองเป็นอารมณ์อยู่ ไม่ระงับความชั่ว  
หยาบทางกายให้ดี ไม่ถอนถิ่นมิตะให้ดี ไม่กำจัดอุทธัจจกุกกักจะให้ดี  
เพราะไม่ระงับความชั่วหยาบทางกายให้ดี ไม่ถอนถิ่นมิตะให้ดี ไม่  
กำจัดอุทธัจจกุกกักจะให้ดี ภิกษุนั้นจึงรุ่งเรืองอย่างริบหรี่ หลังจาก  
มรณภาพแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับหมู่เทพผู้มีรัศมีเศร้าหมอง

เปรียบเหมือน เมื่อประทีปน้ำมันอันบุคคลจุดไฟอยู่ แม้น้ำมันก็  
บริสุทธิ์

แม้ไส้ก็บริสุทธิ์ เพราะน้ำมันและไส้บริสุทธิ์ ประทีปน้ำมันนั้นจึง  
ติดไฟอย่างไม่ริบหรี่ แม้นั้นใด ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้น  
เหมือนกัน น้อมจิตแผ่

กลีณมีแสงสว่างบริสุทธิ์เป็นอารมณ์อยู่ ระงับความชั่วหยาบทาง  
กายให้ดี ถอน

ถิ่นมิตะให้ดี กำจัดอุทธัจจกุกกักจะให้ดี เพราะระงับความชั่ว  
หยาบทางกาย

ให้ดี ถอนถิ่นมิตะให้ดี และกำจัดอุทธัจจกุกกักจะให้ดี ภิกษุนั้นจึง  
รุ่งเรืองอย่างไม่ริบหรี่ หลังจากมรณภาพแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วม  
กับเทพผู้มีรัศมีบริสุทธิ์

ท่านกัจจายนะ นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรดาเทพผู้เกิดในหมู่เทพ  
เดียวกันเหล่านั้น เทพบางพวกมีรัศมีเศร้าหมอง แต่เทพบางพวกมีรัศมี  
บริสุทธิ์”

[๒๓๕] เมื่อท่านพระอนรุทธะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสภิกขังจจา  
นะได้กล่าวกับท่านพระอนรุทธะว่า “ดีละ ท่านอนรุทธะผู้เจริญ ท่านอน  
รุทธะมิได้กล่าวอย่างนี้ว่า “เราได้สดับมาแล้วอย่างนี้” หรือว่า “ควรจะ  
เป็นอย่างนี้” แต่ท่าน

อนรุทธะกล่าวว่า “เทพเหล่านั้นเป็นอย่างนั้นบ้าง เทพเหล่านั้นเป็น  
อย่างนี้บ้าง ท่านผู้เจริญ กระผมนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านอน  
รุทธะต้องเคยอยู่ร่วม

เคยเจรจา และเคยร่วมสนทนากับเทพเหล่านั้นมาเป็นแน่”

“ท่านก็จางนะ ท่านกล่าววาทานนี้เป็นที่น่าเชื่อถือจริง ๆ แต่กระผม  
จักตอบท่านบ้าง ท่านก็จางนะ กระผมเคยอยู่ร่วม เคยเจรจา และเคยร่วม  
สนทนากับเทพเหล่านั้นมานานแล้ว”

เมื่อท่านพระอนรุทธะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสภิกขังก็จางนะได้  
กล่าวกับ

ช่างไม่ปัญญาจกัจะว่า “คบดี เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่  
ท่านละเหตุแห่งความสงสัยนั้นเสียได้ เราทั้งสองจึงได้ฟังธรรมบรรยาย  
นี้” ดังนี้แล

อนรุทธสูตรที่ ๗ จบ

๘. อุปัฏฐิกิเลสสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลส

[๒๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุง  
โกสัมพี สมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายในกรุงโกสัมพี เกิดความบาดหมาง  
เกิดการทะเลาะวิวาท ถึงกับใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย  
อภิวาทแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่  
พระองค์ผู้เจริญ

ขอประทานวโรกาส ภิกษุทั้งหลายในกรุงโกสัมพี เกิดความ  
บาดหมาง เกิดการทะเลาะเกิดการวิวาท ถึงกับใช้หอกคือปากทิ่มแทง  
กันอยู่ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอนุเคราะห์เสด็จไป  
หาภิกษุเหล่านั้นเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาโดยดุษณีภาพ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่  
แล้วได้ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย  
อย่าบาดหมาง อย่าทะเลาะ อย่าขัดแย้ง อย่าวิวาทกันเลย”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้  
มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็น  
ธรรมสามี (เจ้าของธรรม) โปรดตรรก่อน ขอพระผู้มีพระภาคทรงชวนชวายน้อย  
ประกอบตามสุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด ข้าพระองค์ทั้งหลาย  
จะปรากฏเพราะความบาดหมาง การทะเลาะ การขัดแย้ง และการวิวาท  
นั่นเอง พระพุทธเจ้าข้า”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย อย่าบาดหมาง อย่าทะเลาะ อย่าขัดแย้ง อย่าวิวาทกันเลย”

ภิกษุรูปนั้นได้กราบทูลอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นธรรมสามี โปรดรอก่อน ขอพระผู้มีพระภาคทรง

ชวนชวนน้อย ประกอบตามสุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด ข้าพระองค์ทั้งหลายจะปรากฏเพราะความบาดหมาง การทะเลาะ การขัดแย้ง และการวิวาท

นั่นเอง พระพุทธเจ้าข้า”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย อย่าบาดหมาง อย่าทะเลาะ อย่าขัดแย้ง อย่าวิวาทกันเลย”

ภิกษุรูปนั้นก็ได้กราบทูลอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นธรรมสามี โปรดรอก่อน ขอพระผู้มีพระภาคทรงชวนชวน

น้อย ประกอบตามสุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด ข้าพระองค์ทั้งหลายจะ

ปรากฏเพราะความบาดหมาง การทะเลาะ การขัดแย้ง และการวิวาทนั่นเอง

พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงโกสัมพี ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงโกสัมพีแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงเก็บงำเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรประทับยืนอยู่นั้นแล ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

[๒๓๗] “ภิกษุทั้งหลายต่างส่งเสียงดังพร้อมกัน

ที่จะรู้สึกวาทนเป็นพาลนั้น ไม่มีเลยสักรูปเดียว

ยิ่งเมื่อสงฆ์แตกกัน ก็ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องอื่น

เธอทั้งหลายขาดสติ แสดงตนว่าเป็นบัณฑิต

เท่ากรรมพูดได้ตามที่ตนปรารถนา

จะยืนปากพูดก็ไม่รู้สึกถึงการทะเลาะ

ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรว่า  
“คนนี้ได้ด่าเรา ได้ฆ่าเรา  
ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป”  
เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่สงบระงับ

ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรว่า  
“คนนี้ได้ด่าเรา ได้ฆ่าเรา  
ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป”  
เวรของชนเหล่านั้นย่อมสงบระงับ

เพราะว่าในกาลไหน ๆ เวนท์ทั้งหลายในโลกนี้  
ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร๑  
แต่เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร๒  
นี้เป็นธรรมเก่า๓

ชนเหล่าอื่น๑ไม่รู้ชัดว่า  
“พวกเรากำลังย่อยยับอยู่ ณ ที่นี้”  
ส่วนชนเหล่าใด๒ในหมู่นั้น  
รู้ชัดความมุ่งร้ายกันย่อมระงับ  
เพราะการปฏิบัติของชนเหล่านั้น  
ชนทั้งหลายนั้นกระดุกขากัน ลักทรัพย์คือโคและม้า  
ข่วงชิงแว่นแคว้นกัน ก็ยังกลับมาคบหากันได้อีก  
ใจนเธอทั้งหลายจึงคบหากันไม่ได้เล่า

ถ้าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาตนเที่ยวไปด้วยกันได้  
เป็นสาธุวิหารี๓ เป็นนักปราชญ์  
ครอบงำอันตรายทั้งปวงได้แล้ว  
พึงมีใจแช่มชื่น มีสติ เที่ยวไปกับสหายนั้นเถิด

ถ้าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาตน  
เที่ยวไปด้วยกันได้ เป็นสาธุวิหารี เป็นนักปราชญ์  
ก็พึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเถิด  
เหมือนพระราชาทรงละทิ้งแคว้นที่ทรงชนะแล้ว  
ทรงประพฤติดูอยู่ผู้เดียว  
และเหมือนช้างมาดั่งคะละทิ้งโขลงอยู่ตัวเดียวในป่า ฉะนั้น

การเที่ยวไปของบุคคลผู้เดียวเป็นความประเสริฐ  
เพราะคุณเครื่องความเป็นสหาย๔ไม่มีในคนพาล  
อนึ่ง บุคคลควรมีความชวนชวายน้อย

เที่ยวไปผู้เดียวไม่พึ่งทำความชั่ว  
เหมือนช้างมาตังคะเที่ยวไปตัวเดียวในป่า”๑

[๒๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับยืนตรัสพระคาถาเหล่านี้แล้ว ได้เสด็จเข้าไปยังบ้านพาลกโณการคาม

สมัยนั้น ท่านพระภคพักอยู่ที่บ้านพาลกโณการคาม ได้เห็นพระผู้มี

พระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกล จึงได้จัดที่ประทับ ตั้งน้ำล้างพระบาทไว้

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ทรงล้างพระบาท ฝ่ายท่านพระภคถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระภคว่า “ภิกษุ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ”

ท่านพระภคกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ยังสบายดี ยังพอเป็นอยู่ได้ ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ท่านพระภคเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่วักล้ำ ปลอดบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วย

ธรรมีกถาแล้วทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จไปยังป่าปาจิณวังสทายวัน๒

สมัยนั้น ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมพิละ พักอยู่ที่ป่าปาจิณวังสทายวัน

นายทายบาล(ผู้รักษาป่า) ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระสมณะ ท่านอย่าเข้าไปในป่านี้เลย ในป่านี้มีกุลบุตร ๓ ท่าน ซึ่งเป็นผู้มุ่งประโยชน์ตนอยู่ ท่านอย่าได้รบกวนกุลบุตรทั้ง ๓ นั้นเลย”

ท่านพระอนรุทธะได้ยินแล้ว จึงได้บอกนายทายบาลว่า “นายทายบาล ท่านอย่าได้ห้ามพระผู้มีพระภาคเลย พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย เสด็จมาถึงแล้ว”

[๒๓๙] ครั้งนั้น ท่านพระอนรุทธะได้เข้าไปหาท่านพระนันทิยะและท่าน

พระกิมพิละถึงที่อยู่ แล้วได้ออกว่า “รีบไปกันเถิดท่าน รีบไปกันเถิดท่าน พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลายเสด็จมาถึงแล้ว”

ท่านพระอนรุทธะ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมพิละได้ต้อนรับพระผู้มีพระภาค คือ รูปหนึ่งรับบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาค รูปหนึ่งปูพทธอาสน์ รูปหนึ่งตั้งน้ำล้างพระบาท

พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ทรงล้างพระบาทแล้ว พระเถระทั้ง ๓ รูปนั้น ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอนรุทธะว่า “อนรุทธะ นันทิยะ และกิมพิละ เธอทั้งหลายยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตหรือ”

“ข้าพระองค์ทั้งหลายยังสบายดี ยังพอเป็นอยู่ได้ ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายยังสามัคคีกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่หรือ”

“ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายยังสามัคคีกัน ชื่นชมกันไม่

วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายเป็นผู้สามัคคีกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่อย่างไร

“ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้อยู่กับเพื่อนพรหมจารีเช่นนี้” ข้าพระองค์ตั้งมั่นกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ตั้งมั่นวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา และตั้งมั่นมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในท่านเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดีเราควรเก็บความนึกคิดของตนแล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้” ข้าพระองค์ก็เก็บความนึกคิดของตนแล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้ กายของข้าพระองค์ทั้งหลายต่างกันก็จริง แต่ความนึกคิดดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน พระพุทธเจ้าข้า”

แม้ท่านพระนันทิยะ ฯลฯ



แม่ท่านกิมพิละก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่ได้

อยู่กับเพื่อนพรหมจารีเช่นนี้” ข้าพระองค์ตั้งมั่นกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ตั้งมั่นวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา และตั้งมั่นมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา ในท่านเหล่านี้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ข้าพระองค์มีความคิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรเก็บความนึกคิดของตนแล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้” ข้าพระองค์ก็เก็บความนึกคิดของตนแล้วประพฤติตามอำนาจความนึกคิดของท่านเหล่านี้ กายของข้าพระองค์ทั้งหลายต่างก็จริง แต่ความนึกคิดดูเหมือนเป็นอันเดียวกัน

ข้าพระองค์ทั้งหลายยังสามัคคีกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำมันกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรักอยู่อย่างนี้แล พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๔๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อนรุตตะ นันทิยะ และกิมพิละ อนึ่ง เธอทั้งหลายไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่หรือ”

“ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

“เธอทั้งหลายไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างไร”

“ขอประทานวโรกาส บรรดาข้าพระองค์ทั้งหลาย รูปใดกลับจากบิณฑบาตจากบ้านก่อน รูปนั้นย่อมปูลาดอาสนะ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ตั้งถาดสำหรับไว้ รูปใดกลับจากบิณฑบาตจากบ้านในภายหลัง ถ้ามีบิณฑบาตที่เหลือจากฉัน หากประสงค์ก็ฉัน หากไม่ประสงค์ก็เททิ้งบนพื้นที่ที่ปราศจากของเขียว หรือเทลงในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ รูปนั้นเก็บงาอาสนะ เก็บน้ำฉันน้ำใช้ ล้างถาดสำหรับเก็บไว้ กวาด

โรงอาหาร รูปใดเห็นหมอน้ำฉัน หมอน้ำใช้ หรือหมอน้ำชำระวางเปล่า รูปนั้น

ก็นำไปตั้งไว้ ถ้าเหลือวิสัยของท่าน ข้าพระองค์ทั้งหลายจะกวักมือเรียกรูปที่ ๒ มาช่วยกันยกหมอน้ำฉัน หรือหมอน้ำใช้ไปตั้งไว้ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ปริปากบ่นเพราะเรื่องนั้นเป็นปัจจัย และข้าพระองค์ทั้งหลายนั่งสนทนาธรรมีกถาตลอดคืน

ยืนรุ่ง ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้แล พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๔๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อนรุตตะ นันทียะ และกิมพิละ เมื่อเธอทั้งหลายไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ญาณทัสสนะ ที่ประเสริฐ อันสามารถวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่อย่างผาสุก ที่เธอทั้งหลายได้บรรลุแล้วมีอยู่หรือ”๑

ท่านพระอนรุตตะ ท่านพระนันทียะ และท่านพระกิมพิละ กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ประมาท

มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ จึงจำแสงสว่างและการเห็นรูปได้แต่ไม่นานเลย แสงสว่างและการเห็นรูปนั้นก็หายไปจากข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงแทงตลอดนิมิตนั้นไม่ได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อนรุตตะ นันทียะ และกิมพิละ เธอทั้งหลายต้องแทงตลอดนิมิตนั้นได้แน่ จะเล่าให้ฟังว่า ก่อนแต่การตรัสรู้

๑. แม้เรายังไม่รู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ขณะที่ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมจำแสงสว่างและการเห็นรูปได้เหมือนกัน แต่ไม่นาน แสงสว่างและการเห็นรูปนั้นก็หายไปจากเรา เราจึงคิดอย่างนี้ว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้แสงสว่างและการเห็นรูปหายไปจากเรา” เรานั้นได้คิดว่า “วิจิกิจฉาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะวิจิกิจฉาเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจักทำโดยวิธีที่วิจิกิจฉาจะไม่เกิดแก่เราอีก”

๒. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ จึงจำแสงสว่างและการเห็นรูปได้ แต่ไม่นาน แสงสว่างและการเห็นรูปนั้นก็หายไปจากเรา เราจึงคิดว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้แสงสว่างและการเห็นรูปหายไปจากเรา” เรานั้นได้คิดว่า “อมนสิการ (การไม่ใส่ใจ) เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะอมนสิการเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจักทำโดยวิธีที่วิจิกิจฉาและอมนสิการจะไม่เกิดแก่เราอีก”

๓. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ถีนมิทตะเกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะถีนมิทตะเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิ

เคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่  
วิจิตร งาม สนิท และถนอมมิให้เกิดแก่เราอีก”

๔. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ความสะดุ้ง  
กลัวเกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะความสะดุ้งกลัวเป็นเหตุ สมาธิของเราจึง  
เคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป

เปรียบเหมือนบุรุษผู้เดินทางไกล ที่สองข้างทางเกิด  
มีคนปองร้ายเขา เพราะถูกคนปองร้ายนั้นเป็นเหตุ เขาจึงเกิดความสะดุ้ง  
กลัว แม้ฉันใด ความสะดุ้งกลัวเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะ  
ความสะดุ้งกลัวเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว  
แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตร งาม สนิท  
การ ถนอม และความสะดุ้งกลัวจะไม่เกิดแก่เราอีก”

๕. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ความ  
ปลานปลื้มเกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะความปลานปลื้มเป็นเหตุ สมาธิของ  
เราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึง  
หายไป”

เปรียบเหมือนบุรุษผู้แสวงหาขุมทรัพย์แห่งหนึ่ง พบ  
แหล่ง

ขุมทรัพย์ ๕ แห่งในคราวเดียวกัน เพราะพบแหล่งขุมทรัพย์ ๕ แห่ง  
นั้นเป็นเหตุ เขาจึงเกิดความปลานปลื้ม แม้ฉันใด ความปลานปลื้มเกิด  
ขึ้นแล้วแก่เรา ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะความปลานปลื้มเป็นเหตุ สมาธิ  
ของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป  
เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตร งาม สนิท

อมนสิการ ถนอม ความสะดุ้งกลัว และความปลานปลื้มจะไม่เกิด  
ขึ้นแก่เราอีก”

๖. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ความชั่วหยาบ  
เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะความชั่วหยาบเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน  
เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดย  
วิธีที่วิจิตร งาม สนิท ถนอม ความสะดุ้งกลัว ความปลานปลื้ม และ  
ความชั่วหยาบจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

๗. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ความเพียรที่  
บำเพ็ญเกินไปเกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปเป็น  
เหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็น  
รูปจึงหายไป

เปรียบเหมือนบุรุษเอามือทั้งสอง จับนกคุ้มไว้แน่น นกคุ้มนั้นต้องถึงความตายในมือของบุรุษนั้นนั่นเอง แม้ฉันใด ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไป ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตรฉลาด อมณสิการ ถีนมิทธะ ความสะดุ้งกลัว ความปลาบปล้ำ ความชั่วหยาบ และความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

๘. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ความเพียรที่หย่อนเกินไป ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะความเพียรที่หย่อนเกินไปเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป

เปรียบเหมือนบุรุษเอามือทั้งสอง จับนกคุ้มหลวม ๆ นกคุ้มนั้น ย่อมบินไปจากมือเขาได้ แม้ฉันใด ความเพียรที่หย่อนเกินไป ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะความเพียรที่หย่อนเกินไปเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตรฉลาด

อมณสิการ ถีนมิทธะ ความสะดุ้งกลัว ความปลาบปล้ำ ความชั่วหยาบ ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไป และความเพียรที่หย่อนเกินไปจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

๙. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “ตัณหาที่คอยกระชิบได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะตัณหาที่คอยกระชิบเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตรฉลาด อมณสิการ ถีนมิทธะ ความสะดุ้งกลัว ความปลาบปล้ำ ความชั่วหยาบ ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไป ความเพียรที่หย่อนเกินไป และตัณหาที่คอยกระชิบจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

๑๐. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ เรานั้นได้คิดว่า “นันทตสัญญาได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะนันทตสัญญาเป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตรฉลาด อมณสิการ ถีนมิทธะ ความสะดุ้งกลัว ความปลาบปล้ำ ความชั่วหยาบ ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไป ความเพียรที่หย่อนเกินไป ตัณหาที่คอยกระชิบ และนันทต-สัญญาจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

๑๑. เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ จึง  
จำแสงสว่างและการเห็นรูปได้ แต่ไม่นานเลย แสงสว่างและการเห็นรูป  
นั้น ก็หายไปจากเรา เราจึงคิดว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้  
แสงสว่างและการเห็นรูปหายไปจากเรา” เรานั้นได้คิดว่า “ลักษณะที่เพ่ง  
รูปมากเกินไปได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา เพราะลักษณะที่เพ่งรูปมากเกินไป  
เป็นเหตุ สมาธิของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาธิเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการ  
เห็นรูปจึงหายไป เราจึงทำโดยวิธีที่วิจิตรฉลาด อมนสิการ ถินมิทระ ความ  
สะดุ้งกลัว ความปลาบปลื้ม ความชั่วหยาบ ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไป  
ความเพียรที่หย่อนเกินไป ตัณหาที่คอยกระชิบ นานัตตสัญญา และ  
ลักษณะที่เพ่งรูป มากเกินไปจะไม่เกิดขึ้นแก่เราอีก”

ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต

[๒๔๒] เรานั้นรู้ชัดดังนี้ว่า “วิจิตรฉลาดเป็นอุปกิเลส(ธรรมเครื่อง  
เศร้าหมอง)แห่งจิต” แล้ว จึงละวิจิตรฉลาดอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “อมนสิการเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละอมนสิการ  
อันเป็น

อุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ถินมิทระเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละถินมิทระ  
อันเป็น

อุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ความสะดุ้งกลัวเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความ  
สะดุ้งกลัวอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ความปลาบปลื้มใจเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละ  
ความปลาบปลื้มใจอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ความชั่วหยาบเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความ  
ชั่วหยาบอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว  
จึงละความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ความเพียรที่หย่อนเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว  
จึงละความเพียรที่หย่อนเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดดังนี้ว่า “ตัณหาที่คอยกระชิบเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละ  
ตัณหา

ที่คอยกระชิบอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “นันทตสัญญาเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละ  
นันทตสัญญาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ลักษณะที่เพ่งรูปมากเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต”  
แล้ว จึงละลักษณะที่เพ่งรูปมากเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

[๒๔๓] อนรุทธะ นันทิยะ และกิมพิละ เพราะเรานั้นเป็นผู้ไม่  
ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ จึงจำแสงสว่างได้ แต่ไม่เห็น  
รูป เพราะเราเห็นรูป แต่จำแสงสว่างไม่ได้ ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอด  
กลางวันบ้าง ตลอดกลางคืนและกลางวันบ้าง เรานั้นจึงคิดว่า “อะไรหนอ  
เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เราจำแสงสว่างได้ แต่ไม่เห็นรูป เห็นรูปได้ แต่จำ  
แสงสว่างไม่ได้ ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวัน

บ้าง ตลอดกลางคืนและกลางวันบ้าง” เรานั้นคิดว่า “สมัยใด เราไม่  
ใส่ใจนิมิตคือรูป ใส่ใจแต่นิมิตคือแสงสว่าง สมัยนั้น เราย่อมจำแสงสว่าง  
ได้ แต่ไม่เห็นรูป แต่สมัยใด เราไม่ใส่ใจนิมิตคือแสงสว่าง ใส่ใจแต่นิมิต  
คือรูป สมัยนั้น เราย่อมเห็นรูป แต่จำแสงสว่างไม่ได้ ตลอดกลางคืนบ้าง  
ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดกลางคืนและ

กลางวันบ้าง”

เรานั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ จึงจำ  
แสงสว่างได้เพียงนิดหน่อยเท่านั้น และเห็นรูปได้เพียงนิดหน่อย จำ  
แสงสว่างอันหาประมาณมิได้ และเห็นรูปอันหาประมาณมิได้ ตลอด  
กลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดกลางคืนและกลางวันบ้าง เราจึง  
คิดว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เราจำแสงสว่างได้เพียงนิดหน่อย  
เท่านั้น และเห็นรูปได้เพียงนิดหน่อย จำแสงสว่างอันหาประมาณมิได้  
และเห็นรูปอันหาประมาณมิได้ ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวัน

บ้าง ตลอดกลางคืนและกลางวันบ้าง”

เรานั้นได้รู้ว่า “ในสมัยใด เรามีสมาธินิดหน่อย สมัยนั้นเรามีจักขุ  
นิดหน่อย เรานั้นจำแสงสว่างได้เพียงนิดหน่อยเท่านั้น และเห็นรูปได้  
เพียงนิดหน่อย ด้วยจักขุเพียงนิดหน่อย แต่สมัยใด เรามีสมาธิอันหา  
ประมาณมิได้ สมัยนั้น เราก็

มีจักขุอันหาประมาณมิได้ เรานั้นจำแสงสว่างอันหาประมาณมิได้  
และเห็นรูปอันหา ประมาณมิได้ด้วยจักขุอันหาประมาณมิได้ ตลอด  
กลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดกลางคืนและกลางวันบ้าง”

[๒๔๔] อนรุทธะ นันทิยะ และกิมพิละ ในกาลใด เรา รู้ชัดตั้งนี้ว่า “วิจิกิจฉา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละวิจิกิจฉาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “อมนสิการเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละอมนสิการอันเป็น

อุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ถีนมิทธะเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละถีนมิทธะอันเป็น

อุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ความสะดุ้งกลัวเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความสะดุ้งกลัวอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ความปลาบปลื้มใจเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความปลาบปลื้มใจอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ความชั่วหยาบเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความชั่วหยาบอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความเพียรที่บำเพ็ญเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ความเพียรที่หย่อนเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละความเพียรที่หย่อนเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ตัณหาที่คอยกระชิบเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละตัณหาที่คอยกระชิบอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “นันทตตสัญญาเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละนันทตตสัญญาอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

รู้ชัดตั้งนี้ว่า “ลักษณะที่เพ่งรูปมากเกินไปเป็นอุปกิเลสแห่งจิต” แล้ว จึงละลักษณะที่เพ่งรูปมากเกินไปอันเป็นอุปกิเลสแห่งจิตได้

[๒๔๕] อนรุทธะ นันทิยะ และกิมพิละ ในกาลนั้น เรานั้นได้รู้ว่า “เรา ละ

อุปกิเลสแห่งจิตเหล่านั้นได้แล้ว เอาเถิด บัดนี้ เราจะเจริญสมาธิทั้ง ๓ ประการ”

เรานั้นจึงได้เจริญสมาธิที่มีวิตกมีวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิที่ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิที่มีปีติบ้าง ได้เจริญสมาธิที่ไม่มีปีติบ้าง ได้เจริญสมาธิที่สหระคตด้วยความสุขบ้าง ได้เจริญสมาธิที่สหระคตด้วยอุเบกขาบ้าง

อนรุทธะ นันทิยะ และกิมพิละ ในกาลใด เราเจริญสมาธิที่มีวิตกมี  
วิจารณ์ เจริญสมาธิที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์ เจริญสมาธิที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์  
เจริญสมาธิที่มีปีติ เจริญสมาธิที่ไม่มีปีติ เจริญสมาธิที่สหระคตด้วยสุข  
เจริญสมาธิที่สหระคตด้วยอุเบกขา ในกาลนั้น ญาณทัสสนะได้เกิดขึ้นแล้ว  
แก่เราว่า “วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอนรุทธะมีใจยินดีขึ้น  
ชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อุปกกิลเลสูตรที่ ๘ จบ

๙. พาลบัณฑิตสูตร

ว่าด้วยคนพาลและบัณฑิต

[๒๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่ง  
เรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระ  
ดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของคนพาล ๑ เครื่องหมายของคนพาล  
ความประพฤติน่าเกลียดของคนพาล ๓ ประการนี้

ลักษณะของคนพาล ๓ ประการ อะไรบ้าง

คือ คนพาลในโลกนี้

๑. ขอบคิดแต่เรื่องชั่ว ๒

๒. ขอบพูดแต่เรื่องชั่ว ๓

๓. ขอบทำแต่กรรมชั่ว ๔

ถ้าคนพาลไม่ขอบคิดเรื่องชั่ว ไม่ขอบพูดเรื่องชั่ว ไม่ขอบทำกรรม  
ชั่วเช่นนั้น บัณฑิตทั้งหลายจะพึงรู้จักเขาด้วยเหตุไฉนว่า “ผู้นี้เป็นคนพาล  
ไม่ใช่คนดี” แต่เพราะคนพาลขอบคิดแต่เรื่องชั่ว ขอบพูดแต่เรื่องชั่ว และ  
ขอบทำแต่กรรมชั่ว ฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงรู้จักเขาว่า “ผู้นี้เป็นคน  
พาล ไม่ใช่คนดี” ๕

คนพาลนั้นย่อมเสวยทุกข์โทมนัส ๓ ประการในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าคนพาลนั่งในสภาก็ดี ในตรอกก็ดี ริมทางสาม  
แพร่งก็ดี ถ้าชนในที่นั้น พูดถ้อยคำที่สมควรแก่ธรรมนั้นแก่เขา ถ้าคน  
พาลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้ลักทรัพย์ เป็นผู้ประพฤติน่าเกลียดในกาม เป็นผู้พูดเท็จ



เป็นผู้เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ในเรื่องนั้น คนพาลจะมีความรู้สึก

อย่างนี้ว่า “ข้อที่ชนพุดถ้อยคำที่สมควรแก่ธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา

และเราก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้น”

ภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสประการที่ ๑ นี้ในปัจจุบัน

[๒๔๗] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง คนพาลเห็นพระราชารับสั่งให้จับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว ลงอาญาโดยประการต่าง ๆ คือ ให้เขียนด้วยแสบ้าง ให้เขียนด้วยหวายบ้าง ให้ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟมัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรัดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนลัมลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อมือ ทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้ง ๕ ทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อ เอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแวน ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกหนัง เนื้อ เอ็น ออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมุนไตรอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตั้งใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง

ในขณะที่เห็นนั้น คนพาลมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุแห่งกรรมเช่นไร พระราชาทั้งหลายจึงรับสั่งให้จับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว ลงอาญาโดยประการต่าง ๆ คือ ให้เขียนด้วยแสบ้าง ฯลฯ ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง ก็ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้น ถ้าแม้พระราชาทั้งหลายพึงรู้จักเรา ก็จะรับสั่งให้จับเราแล้วลงอาญาโดยประการต่าง ๆ คือ ให้เขียนด้วยแสบ้าง ฯลฯ ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง”

ภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสประการที่ ๒ นี้ในปัจจุบัน

[๒๔๘] อีกประการหนึ่ง ในสมัยนั้น บาปกรรมที่คนพาลทำ คือ การประพฤติกายทุจริต การประพฤติวจีทุจริต การประพฤติมนททุจริตไว้ในกาลก่อน ย่อมหน่วงเหนี่ยวบดบัง ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนดั่ง บนเตียง หรือนอนบนพื้น

เปรียบเหมือนเงาของยอดภูเขาใหญ่ ย่อมกัน บดบัง ครอบคลุม แผ่นดินใหญ่ ในเวลาเย็น แม้ฉันใด ในสมัยนั้น บาปกรรมที่คนพาลทำ คือ การประพฤติกายทุจริต การประพฤติวจีทุจริต การประพฤติมนททุจริตไว้ในกาลก่อน ย่อมหน่วงเหนี่ยวบดบัง ครอบงำคนพาลผู้อยู่บนดั่ง บนเตียง หรือนอนบนพื้น ฉะนั้นเหมือนกัน

ในเรื่องนั้น คนพาลมีความคิดอย่างนี้ว่า “เรายังไม่ได้ทำความดีไว้ หนอ ยังไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่กรรม

หยาบช้า ทำแต่กรรมเศร้าหมอง เราตายแล้ว จะไปสู่คติของผู้ไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่กรรมหยาบช้า ทำแต่กรรมเศร้าหมองนั้น” เขาย่อมเศร้าโศก ลำบากใจ ร่ำไร ทูบอคร่ำครวญ ถึงความหลงโหล

ภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสประการที่ ๓ นี้ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นยังประพฤติกายทุจริต ประพฤติวจีทุจริต ประพฤติมนททุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทคติ วินิบาต นรก บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงนรคนั้นนั่นแหละว่า “เป็นสถานที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ โดยส่วนเดียว” ทุกข์นี้กับทุกข์ในนรกเปรียบเทียบกันไม่ได้”

[๒๔๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์จะทรงอุปมาได้อีกหรือไม่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ได้ ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “เปรียบเหมือนราชบุรุษทั้งหลายจับโจรผู้ประพฤติผิดได้แล้ว จึงแสดงแก่พระราชว่า “ขอเดชะ ผู้นี้เป็นโจรประพฤติผิดต่อพระองค์ ขอพระองค์จงทรงลงพระอาญาตามที่ทรงพระราชประสงค์ แก่โจรผู้นี้เถิด”

พระราชามีพระกระแสรับสั่งว่า “ท่านทั้งหลายจงไปช่วยกันประหาร  
บุรุษนี้ด้วยหอก ๑๐๐ เล่มในเวลาเช้า” ราชบุรุษทั้งหลายก็ช่วยกัน  
ประหารบุรุษคนนั้นด้วย

หอก ๑๐๐ เล่มในเวลาเช้า

ต่อมาในเวลาเที่ยงวัน พระราชาทรงซักถามราชบุรุษทั้งหลายว่า  
“ท่านทั้งหลาย บุรุษนั้นเป็นอย่างไบบ้าง”

ราชบุรุษทั้งหลายกราบทูลว่า “เขายังมีชีวิตอยู่ พระเจ้าข้า”

พระราชามีพระกระแสรับสั่งว่า “ท่านทั้งหลายจงไปช่วยกัน  
ประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอก ๑๐๐ เล่มในเวลาเที่ยงวัน” ราชบุรุษ  
ทั้งหลายก็ช่วยกันประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอก ๑๐๐ เล่มในเวลาเที่ยงวัน

ต่อมาในเวลาเย็น พระราชาทรงซักถามราชบุรุษทั้งหลายอีกว่า  
“ท่านทั้งหลาย บุรุษคนนั้นเป็นอย่างไบบ้าง”

“เขายังมีชีวิตอยู่ พระเจ้าข้า”

“ท่านทั้งหลายจงไปช่วยกันประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอก ๑๐๐ เล่ม  
ในเวลาเย็น” ราชบุรุษทั้งหลายจึงช่วยกันประหารบุรุษคนนั้นด้วยหอก  
๑๐๐ เล่มในเวลาเย็น

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ บุรุษนั้นถูกประหารด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม พึงเสวยทุกขโทมนัส  
เพราะการประหารนั้นเป็นเหตุบังเอิญ”

“บุรุษนั้นแม้ถูกประหารด้วยหอก ๑ เล่ม ยังได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่ง  
มี

การประหารนั้นเป็นเหตุ ไม่จำต้องกล่าวถึงการที่บุรุษนั้นถูกประหาร  
ด้วยหอกตั้ง

๓๐๐ เล่ม พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๕๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหยิบก้อนหินขนาดย่อม ๆ  
เทฝ่ามือขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ก้อน  
หินขนาด

ย่อม ๆ เทฝ่ามือที่เราถืออยู่นี้กับขุนเขาหิมพานต์ อย่างไหนใหญ่  
กว่ากัน”

“ก้อนหินขนาดย่อม ๆ เทฝ่าพระหัตถ์ที่พระองค์ทรงถืออยู่นี้ มี  
ประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบกับขุนเขาหิมพานต์แล้ว ไม่ถึงแม้การนับ  
ไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกัน ทุกขโหมันสเพราะการประหาร นั้นเป็นเหตุที่บุรุษถูกประหารด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม เสวยอยู่นั้น เปรียบเทียบกับทุกขแห่งนรกแล้ว ไม่ถึงแม้การนับ ไม่ถึงแม้ส่วนแห่ง เสี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบกันได้

นายนิรยบาลทั้งหลายทำกรรมกรณซื้อเครื่องพันธนาการ ๕ อย่าง คือ ดอกตะปูเหล็กร้อนแดงที่มีมือ ๒ ข้าง ที่เท้า ๒ ข้าง และที่กลางอก คน พาลนั้นเสวยทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน ในที่นั้น แต่ยังไม่ตาย ตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป

นายนิรยบาลจตุลากลเขาไป เอาขวานதாக คนพาลนั้นเสวย ทุกขเวทนากล้า ฯลฯ ตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลจับ เขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง เอามิดเฉือน คนพาลนั้นเสวยทุกขเวทนา กล้า ฯลฯ ตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลจับเขาเทียมรถ แล่นกลับไปกลับมาบนพื้นอันร้อนลวกเป็นเปลวโชติช่วง คนพาลนั้นเสวย ทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน ในที่นั้น ฯลฯ ตราบเท่าที่บาปกรรม ยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลบังคับเขาให้ขึ้นลงภูเขาก้อนเพลิงลูกใหญ่ที่ไฟ ลุกโชนโชติช่วง คนพาลนั้นเสวยทุกขเวทนากล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อนอยู่ บนภูเขาก้อนเพลิงนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลจับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง ทุ่มลงในโลหกุมภี(หม้อ ทองแดง) อันร้อนแดงลวกเป็นแสงไฟ คนพาลนั้นถูกต้มเดือดจนตัวพอง ในโลหกุมภีนั้น เขาเมื่อถูกต้มเดือดจนตัวพองในโลหกุมภีนั้น บางครั้ง ลอยขึ้น บางครั้งจมลง บางครั้งลอยขวาง เขาเสวยทุกขเวทนา กล้า อย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในโลหกุมภีอันร้อนแดงนั้น แต่ยังไม่ตาย ตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลจึงทุ่มเขาลงในมหานรก

กิมหานรknนั้น

มี ๔ มุม ๔ ประตู แบ่งออกเป็นสวน

มีกำแพงเหล็กล้อมรอบ ครอบด้วยฝาเหล็ก

มหานรknนั้น มีพื้นเป็นเหล็ก ลุกโชนโชติช่วง

แผ่ไปไกลด้านละ ๑๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่ทุกเมื่อ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขนี้กับทุกขในนรกเปรียบเทียบกันด้วยการบอก ไม่ได้

[๒๕๑] ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีหญาเป็นอาหารมีอยู่ สัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้นใช้ฟันเล็มหญาสดบ้าง หญาแห้งบ้าง

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีหญาเป็นอาหาร พวกไหนดบ้าง

คือ ช้าง ม้า โค ลา แพะ มฤค หรือสัตว์ดิรัจฉานจำพวกอื่นบางพวก ที่มีหญ้าเป็นอาหาร

ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ติดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่มีหญ้าเป็นอาหารเหล่านั้น

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีคุณเป็นอาหารมีอยู่ สัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้นได้กลืนคุณแต่ที่ไกลแล้ว ย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า “จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้”

เปรียบเหมือนพราหมณ์เดินไปตามกลืนเครื่องบูชาด้วยหมายใจว่า “จักกิน

ตรงนี้ จักกินตรงนี้” แม้ฉันใด สัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีคุณเป็นอาหารเหล่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน ได้กลืนคุณแต่ที่ไกลแล้ว ย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า “จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้”

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีคุณเป็นอาหาร พวกไหนบ้าง

คือ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า หรือสัตว์ดิรัจฉานจำพวกอื่นบางพวกที่มีคุณ เป็นอาหาร

ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ติดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่มีคุณเป็นอาหารเหล่านั้น

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในที่มืด แกในที่มืด ตายในที่มืด มีอยู่

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในที่มืด แกในที่มืด ตายในที่มืด พวกไหนบ้าง

คือ แมลง มอด ไส้เดือน หรือสัตว์ดิรัจฉานจำพวกอื่นบางพวกที่เกิดในที่มืด แกในที่มืด ตายในที่มืด

ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ติดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่เกิดในที่มืด แกในที่มืด ตายในที่มืดเหล่านั้น

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในน้ำ แกในน้ำ ตายในน้ำ มีอยู่

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในน้ำ แกในน้ำ ตายในน้ำ พวกไหนบ้าง

คือ ปลา เต่า จระเข้ หรือสัตว์ดิรัจฉานจำพวกอื่นบางพวกที่เกิดในน้ำ แกในน้ำ ตายในน้ำ

ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ติดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่เกิดในน้ำ แกในน้ำ ตายในน้ำเหล่านั้น

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในที่โสโครก แกในที่โสโครก ตายในที่โสโครก มีอยู่

สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในที่โสโครก แกในที่โสโครก ตายในที่โสโครก พวกไหนบ้าง

คือ สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในปลาเน่า แกในปลาเน่า หรือตายในปลาเน่า สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในศพเน่า ... สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในขนมกุมมาสที่บูด ... สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในน้ำคร่ำ ... สัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่เกิดในหลุมโสโครก ... สัตว์ดิรัจฉานจำพวกอื่นที่เกิดในที่โสโครก แกในที่โสโครก ตายในที่โสโครก

ในเบื้องต้น คนพาลในโลกนี้นั้น ตัดใจในรส ทำบาปกรรมไว้ในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับสัตว์จำพวกที่เกิดในที่โสโครก แกในที่โสโครก ตายในที่โสโครกเหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ทุกข์นี้กับทุกข์ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเปรียบเทียบกันด้วยการบอกไม่ได้

[๒๕๒] ภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงโยนแอกที่มีรูเดียวลงไปในมหาสมุทร ลมทางทิศตะวันออกพัดแอกนั้นไปทางทิศตะวันตก ลมทางทิศตะวันตกพัดแอกนั้นไปทางทิศตะวันออก ลมทางทิศเหนือพัดแอกนั้นไปทางทิศใต้ ลมทางทิศใต้พัดแอกนั้นไปทางทิศเหนือ ในมหาสมุทรนั้นมีเต้าตาบอดอยู่ตัวหนึ่ง ผ่านไป ๑๐๐ ปี มันจะโผล่ขึ้นมาครั้งหนึ่ง

เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ เต้าตาบอดนั้นพึงสอดคอเข้าไปในแอกที่มีรูเดียวโน้นได้บ้างไหม”

“ไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า แต่ถ้าเวลาล่วงเลยไปนาน ๆ บางครั้งบางครั้งมัน

ก็จะสอดเข้าไปในแอกนั้นได้บ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เต้าตาบอดนั้นพึงสอดคอเข้าไปใน

แอกที่มีรูเดียวโน้นยังเร็วกว่า เรากล่าวว่าการที่คนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวเดียวจะพึงได้เป็นมนุษย์อีกยากกว่านั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะในวินิบาตนั้น ไม่มีการประพบัติธรรม ไม่มีการประพบัติชอบ ไม่มีการทำกุศล ไม่มีการทำบุญ ในวินิบาตนั้น มีแต่สัตว์ผู้เคี้ยวกินกันเอง เคี้ยวกินสัตว์ผู้มีกำลังน้อยกว่า

คนพาลนั้น เพราะเวลาล่วงเลยมานาน ในบางครั้งบางคราวถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลคนจัณฑาล ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างสาน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนชนชยะเช่นนั้น ที่เป็นตระกูลยากจน มีข้าว น้ำ และสิ่งของเครื่องใช้น้อยเป็นไปอย่างฝืดเคือง เป็นแหล่งที่หาของกินและเครื่องนุ่งห่ม ได้ยาก และคนพาลนั้นมีผิวพรรณหม่นหมอง ไม่น่าดู ต่ำเตี้ย มีความเจ็บป่วยมาก ตาบอด เป็นง่อย เป็นคนกระจอก หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เขายังประพฤติกายทุจริต ประพฤติวจีทุจริต ประพฤติมนุทุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก๒

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนักเลงการพนัน เพราะความฟ่ายแพ้ครั้งแรกเท่านั้น จึงเสียลูก เสียเมีย เสียทรัพย์สมบัติทุกอย่าง และถึงการจ้องจำ ที่เป็นการ

สูญเสียอย่างยิ่ง ความฟ่ายแพ้ ของนักเลงการพนันผู้เสียลูก เสียเมีย เสียทรัพย์สมบัติทุกอย่าง และถึงการจ้องจำเพราะความฟ่ายแพ้ครั้งแรกนั้น เป็นเพียงเล็กน้อย แม้ฉันใด ความฟ่ายแพ้ของคนพาลผู้ประพฤติกายทุจริต ประพฤติวจีทุจริต ประพฤติ

มนุทุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกฉันนั้น

เหมือนกัน

นี้เป็นภูมิของคนพาลที่คนพาลบำเพ็ญไว้ทั้งสิ้น

[๒๕๓] ภิกษุทั้งหลาย ลักษณะของบัณฑิต เครื่องหมายของบัณฑิต ความประพฤติไม่ขาดสายของบัณฑิต ๓ ประการนี้

ลักษณะของบัณฑิต ๓ ประการ อะไรบ้าง

คือ บัณฑิตในโลกนี้

๑. ชอบคิดแต่เรื่องดี
๒. ชอบพูดแต่เรื่องดี
๓. ชอบทำแต่กรรมดี

ถ้าบัณฑิตไม่ชอบคิดเรื่องดี ไม่ชอบพูดเรื่องดี และไม่ชอบทำกรรมดีเช่นนั้น บัณฑิตทั้งหลายจะพึงรู้จักเขาด้วยเหตุไรว่า “ผู้นี้เป็นบัณฑิตเป็นคนดี” แต่เพราะบัณฑิตชอบคิดแต่เรื่องดี ชอบพูดแต่เรื่องดี และชอบทำแต่กรรมดี ฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงรู้จักเขาว่า “ผู้นี้เป็นบัณฑิตเป็นคนดี”๑

บัณฑิตนั้นยอมสวดยศโสมนัส ๓ ประการในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบัณฑิตนั้นในสภาก็ดี ในตรอกก็ดี ริมทางสาม  
แพร่งก็ดี ถ้าชนในที่นั้นพูดถ้อยคำที่สมควรแก่ธรรมนั้นแก่เขา ถ้าบัณฑิต  
เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้น  
ขาดจากการประพฤติดูในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้น  
ขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุรา

และเมรยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ในเรื่องนั้น บัณฑิตจะมีความ  
รู้สึกอย่างนี้ว่า “ข้อที่ชนพูดถ้อยคำที่สมควรแก่ธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้น  
มีอยู่ในเรา และเรา

ก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้น”

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตยอมสวดยศโสมนัสประการที่ ๑ นี้ใน  
ปัจจุบัน

[๒๕๔] อีกประการหนึ่ง บัณฑิตเห็นพระราชาทั้งหลายรับสั่งให้จับ  
โจรผู้ประพฤติดูมาลงอาญาด้วยประการต่าง ๆ คือ ให้เขียนด้วยแสบ้าง  
ให้เขียนด้วยหวายบ้าง ให้ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัด  
ทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วาง  
ก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์  
บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรัด  
น้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอ  
ถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนลัมลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึง  
บั้นเอว ทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้าคารองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอก  
และเข่าแล้วเสียบหลาวทั้ง ๕ ทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อ  
เอ็นออกมาบ้าง เจียนเนื้อออกเป็นแวน ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง  
เจียนหนัง เนื้อ เอ็น ออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้  
ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้ว

จับเขาหมุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออก  
เหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือน ตังใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือด  
พล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้ง  
เป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง

ในขณะที่เห็นนั้น บัณฑิตจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุแห่ง  
บาปกรรมเช่นไร พระราชาทั้งหลายจึงรับสั่งให้จับโจรผู้ประพฤติดูมา  
แล้วลงอาญาด้วยประการ



ต่าง ๆ คือ ให้เขียนด้วยแสบ้าง ให้เขียนด้วยหวายบ้าง ให้ตีด้วยไม้  
พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัด  
จมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลก  
หนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหล  
เหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรदनน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือ  
แล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนัง  
จนล้มลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงขั้วเอว ทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้า  
คากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้ง ๕ ทิศ  
เอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อ เอ็นออกมาบ้าง เจือนเนื้อออกเป็น  
แฉ่น ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง เจือนหนัง เนื้อ เอ็น ออกเหลือไว้แต่  
กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับ  
เขามุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่  
กองเนื้อเหมือนดั่งใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้  
สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะ  
ออกด้วยดาบบ้าง ก็กรรมเหล่านั้นไม่มีในเรา และเราก็ไม่ปรากฏในกรรม  
เหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสประการที่ ๒ นี้ใน  
ปัจจุบัน

[๒๕๕] อีกประการหนึ่ง ในสมัยนั้น กรรมดีที่บัณฑิตทำ คือ การ  
ประพฤติกายสุจริต การประพฤติวจีสุจริต การประพฤติมโนสุจริตไว้ใน  
กาลก่อน ย่อม

คุ้มครอง ป้องกันบัณฑิตผู้อยู่บนดั่ง บนเตียง หรือนอนบนพื้น

เปรียบเหมือนเงาของยอดภูเขาใหญ่ ย่อมบดบัง ครอบคลุม  
แผ่นดินใหญ่

ในเวลาเย็น แม้ฉันใด กรรมดีที่บัณฑิตทำ คือ การประพฤติกาย  
สุจริต การประพฤติวจีสุจริต การประพฤติมโนสุจริตไว้ในกาลก่อน ก็  
ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมคุ้มครอง ป้องกันบัณฑิตผู้อยู่บนดั่ง บนเตียง หรือ  
นอนบนพื้นดินในสมัยนั้น

ในเรื่องนั้น บัณฑิตมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราไม่ได้ทำความชั่วไว้  
หนอ ไม่ได้ทำกรรมหยาบช้าไว้ ไม่ได้ทำกรรมเศร้าหมองไว้ เราทำแต่  
ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่ที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้ เราตายแล้วจะไปสุคติ  
ของผู้ไม่ได้ทำความชั่วไว้ ไม่ได้ทำกรรมหยาบช้าไว้ ไม่ได้ทำกรรม  
เศร้าหมองไว้ ทำแต่ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่ที่ป้องกันสิ่งน่ากลัวไว้”

เขาย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่รำไร ไม่ทบทวนคร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงใหล

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสประการที่ ๓ นี้ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตนั้นยังประพศิกายสุจริต ประพศิวจีสุจริต ประพศิ มโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง ฟังกล่าวถึงสวรรค์นั้นแหละว่า “เป็นสถานที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ โดยส่วนเดียว” ภิกษุทั้งหลาย แม้การเปรียบเทียบกับสวรรค์เป็นสุขก็ไม่ใช่ทำ

ได้ง่าย”

[๒๕๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงอุปมาได้อีกหรือไม่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ได้ ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “เปรียบเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และฤทธิ์(ความสำเร็จ) ๔ ประการ

เพราะความสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และฤทธิ์ ๔ ประการนั้นเป็นเหตุ พระเจ้าจักรพรรดินั้นจึงเสวยสุขโสมนัส

พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ เป็นอย่างไร

คือ จักรแก้วอันเป็นทิพย์มีค่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง มีดุม และส่วนประกอบครบทุกอย่าง ย่อมปรากฏแก่กษัตราธิราชในโลกนี้ผู้ทรงได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบน

ปราสาทหลังงาม กษัตราธิราชผู้ทรงได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ครั้นทอดพระเนตรแล้วได้มีพระราชดำริว่า “เราได้ฟังเรื่องนี้มาว่า “จักรแก้วอันเป็นทิพย์มีค่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง

มีดุม และส่วนประกอบครบทุกอย่าง ย่อมปรากฏแก่กษัตราธิราชพระองค์ใดผู้ทรงได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม กษัตราธิราชพระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ” เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิกระมัง”

ลำดับนั้น กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วทรงลุกจากที่ประทับ พระหัตถ์เบื้องซ้ายทรงจับพระกิ่งคาร(พระน้ำเต้า) พระหัตถ์เบื้องขวาทรง

จุจักรแก้ว ขึ้นตรัสว่า “จักรแก้วอันประเสริฐจงหมุนไป จงได้ชัยชนะอันยิ่งใหญ่” ทันใดนั้นจักรแก้วนั้นก็หมุนไปทางทิศตะวันออก พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงค์นี้เสนา ก็เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงค์นี้เสนาในประเทศที่จักรแก้วหยุดอยู่ พระราชา

ทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกพากันเสด็จมาเฝ้า แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ มหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จพระองค์ ราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายไม่ฟังข้าสัตว์ ไม่ฟัง

ลักทรัพย์ ไม่ฟังประพฤติดีกในกาม ไม่ฟังพูดเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา และท่าน

ทั้งหลายจงครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด” พระราชาทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเหล่านั้น ได้กลายเป็นผู้สับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว

[๒๕๗] ภิษุทั้งหลาย จากนั้น จักรแก้วก็หมุนไปจรดมหาสมุทรด้านทิศตะวันออก แล้วหมุนกลับไปด้านทิศใต้ ฯลฯ หมุนไปจรดมหาสมุทรด้านทิศใต้ แล้วหมุนกลับไปด้านทิศตะวันตก ฯลฯ หมุนไปจรดมหาสมุทรด้านทิศตะวันตก แล้วหมุนกลับไปด้านทิศเหนือ เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงค์นี้เสนา ในประเทศ ที่จักรแก้วหยุดอยู่

พระราชาทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือพากันเสด็จมาเฝ้า แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ มหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จ ราชสมบัติ ของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลายไม่ฟังข้าสัตว์ ไม่ฟังลักทรัพย์ ไม่ฟังประพฤติดีกในกาม ไม่ฟังพูดเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา และท่านทั้งหลายจงปกครองบ้านเมืองไปตามเดิมเถิด” พระราชาทั้งหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือเหล่านั้น ได้กลายเป็นผู้สับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว

๑. ครั้งนั้น จักรแก้วนั้นได้ปราบปรามแผ่นดิน มีมหาสมุทรเป็นขอบเขตอย่างราบคาบ เสร็จแล้วหมุนกลับราชธานีนั้น ประดิษฐานอยู่เสมือนลิมสลักที่พระทวารภายในพระราชวังของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำ

พระทวารภายในพระราชวังของพระเจ้าจักรพรรดิให้สว่างไสว ภิภษุ  
ทั้งหลาย จักรแก้วเห็นปานนี้ ปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

[๒๕๘] ๒. อีกประการหนึ่ง ข้างแก้ว ซึ่งเป็นข้างเผือก เป็น  
ที่พึ่งของเหล่าสัตว์ มีฤทธิ์ เหาะไปในอากาศได้ เป็นพญาข้างตระกูล  
อุโบสถ ย่อมปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิครั้น  
ทอดพระเนตร เห็นข้างนั้น จึงมีพระทัยโปรดปรานว่า “ท่านผู้เจริญ  
พาหนะคือข้างนี้ถ้าได้นำไปฝึก ก็จะเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลแน่แท้” จากนั้น  
ข้างแก้วนั้นจึงได้รับการฝึกหัดเหมือนช้างอาชาในยัตว์เจริญซึ่งได้รับการ  
ฝึกหัดดีแล้วตลอดกาลนาน

ภิภษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะ  
ทรงทดสอบข้างแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า แล้วเสด็จเลียบไป  
ตลอดแผ่นดินอันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต แล้วเสด็จกลับมาราชธานีนั้น  
ดังเดิม ท้นเสวยพระกระยาหารเช้า ข้างแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่พระเจ้า  
จักรพรรดิ

๓. อีกประการหนึ่ง ม้าแก้ว ซึ่งเป็นม้าขาว ศีรษะดำ มีขนปกคลุม  
หญาปล้อง มีฤทธิ์ เหาะไปในอากาศได้ ชื่อพญาม้าวาลาห  
ย่อมปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิครั้นทอด  
พระเนตรเห็นม้าแก้วนั้น จึงมีพระทัยโปรดปรานว่า “ท่านผู้เจริญ  
พาหนะคือม้านี้ถ้าได้นำไปฝึกก็จะเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลแน่แท้” จากนั้น  
ม้าแก้วนั้นจึงได้รับการฝึกหัดเหมือนม้าอาชาในยัตว์เจริญซึ่งได้รับการ  
ฝึกหัดดีแล้วตลอดกาลนาน

ภิภษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะ  
ทรงทดสอบม้าแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า แล้วเสด็จเลียบไป  
ตลอดแผ่นดินอันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต แล้วเสด็จกลับมาราชธานีนั้น  
ดังเดิม ท้นเสวยพระกระยาหารเช้า ม้าแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่พระเจ้า  
จักรพรรดิ

๔. อีกประการหนึ่ง มณีแก้วปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ คือมณี  
แก้วนั้นเป็นแก้วไพฑูรย์ งามบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ สุกใสเป็นประกายได้  
สัดส่วน มีแปดเหลี่ยม เจียรในไว้ดีแล้ว รัศมีแห่งมณีแก้วนั้นแผ่ชาน  
ออกไปรอบ ๆ ประมาณ ๑ โยชน์

ภิภษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะ  
ทรงทดสอบมณีแก้วนั้น ทรงให้หมู่จตุรงคินีเสนาผูกสอดเกราะแล้วทรง  
ยกมณีแก้วนั้นเป็นยอดธง เสด็จไปประทับยืนในที่มิดยามราตรี เพราะ

แสงสว่างนั้น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบสำคัญว่าเป็นเวลากลางวัน จึงพากันประกอบภาระงาน มณีแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

๕. อีกประการหนึ่ง นางแก้วปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ คือนางแก้วนั้น เป็นสตรีรูปงาม นาคู น่ารักใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ไม่

สูงเกินไป ไม่เตี้ยเกินไป ไม่ผอมเกินไป ไม่อ้วนเกินไป ไม่ดำเกินไป ไม่ขาวเกินไป งดงามเกินผิวพรรณของหญิงมนุษย์ แต่ไม่ถึง

ผิวพรรณทิพย์ กายของนางแก้วนั้นมีสัมผัสอ่อนนุ่มดุจปูนหรือปุยฝ้าย มีร่างกายอบอุ่นในฤดูหนาว เย็นในฤดูร้อน มีกลิ่น

จันทน์หอมฟุ้งออกจากกาย กลิ่นดอกกุหลาบฟุ้งออกจากปากของนาง นางแก้วนั้นมีปกติตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยฟังว่าจะรับสั่งให้ทำอะไร ประพฤติต้องพระทัย ทูลแต่คำไพเราะต่อพระเจ้าจักรพรรดิ และนางแก้วนั้นจะไม่ประพฤตินอกพระทัยพระเจ้าจักรพรรดิ โฉนเล้าจะประพฤติก่อกวนทางกายได้ นางแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

๖. อีกประการหนึ่ง คหบดีแก้วปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ คือคหบดีแก้วนั้นเป็นผู้มีดาทิพย์ อันเกิดแต่ผลกรรม ซึ่งสามารถเห็นขุมทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ เขาเข้าเฝ้าพระเจ้า

จักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ ขอพระองค์โปรดทรงเป็นผู้ชวนขวายน้อยเถิด ข้าพระองค์จักทำหน้าที่การคลังให้พระองค์”

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดสอบคหบดีแก้วนั้น จึงเสด็จลงเรือลัดกระแสน้ำไปกลางแม่น้ำ

คงคา แล้วได้รับสั่งกับคหบดีแก้วว่า “คหบดี ฉันต้องการเงิน

และทอง” คหบดีแก้วจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराช ถ้าเช่นนั้นโปรดให้เทียบเรือเข้าฝั่งข้างหนึ่งเถิด” พระเจ้าจักรพรรดิ ตรัสว่า

“คหบดี ฉันต้องการเงินและทองตรงนี้แหละ” ทันใดนั้น คหบดีแก้วนั้นจึงเอามือทั้งสองหย่อนลงในน้ำ ยกหม้อที่เต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิว่า “เท่านี้พอหรือยัง มหาราช เท่านี้ใช้ได้หรือยัง มหาราช เท่านี้พอบูชาแล้วหรือยัง มหาราช” พระเจ้าจักรพรรดิ จึงตรัสอย่างนี้ว่า “คหบดี เท่านี้พอแล้ว เท่านี้ใช้ได้แล้ว เท่านี้ชื่อว่าบูชาแล้ว” คหบดีแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ

๗. อีกประการหนึ่ง ปริณายกแก้วปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิ คือ

ปริณายกแก้วนั้นเป็นบัณฑิต มีปรีชาสามารถถวายเป็นข้อแนะนำให้  
พระเจ้าจักรพรรดิทรงบำรุงผู้ที่ควรบำรุง ถอดถอนผู้ที่ควรถอดถอน ทรง  
แต่งตั้งผู้ที่ควรแต่งตั้ง เข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูล

อย่างนี้ว่า “ขอเดชะ ขอพระองค์โปรดทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อยเถิด  
ข้าพระองค์จักถวายคำปรึกษา” ปริณายกแก้วเห็นปานนี้ปรากฏแก่

พระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗  
ประการนี้

[๒๕๙] พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ  
เป็นอย่างไร

คือ พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ มีพระรูปงดงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มี  
พระฉวีผุดผ่องยิ่งนักเกินกว่ามนุษย์เหล่าอื่น พระเจ้าจักรพรรดิทรง  
เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยฤทธิ์ นี้เป็นประการที่ ๑

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิมีพระชนมายุยืน ทรงดำรงอยู่ใน  
ราชสมบัติ นานเกินกว่ามนุษย์เหล่าอื่น พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้  
สมบุรณ์ด้วยฤทธิ์ นี้เป็นประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิมีพระโรคพาธน้อย มีโรค  
เบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นจัด ไม่  
ร้อนจัด เกินกว่ามนุษย์เหล่าอื่น พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบุรณ์ด้วย  
ฤทธิ์ นี้เป็นประการที่ ๓

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ ของ  
พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย เปรียบเหมือนบิดาเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ  
ของบุตร

แม้ฉันใด พระจักรพรรดิก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทรงเป็นที่รัก เป็นที่  
ชอบใจของพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

อนึ่ง พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายเป็นที่โปรดปราน เป็นที่พอ  
พระทัยแม่

ของพระเจ้าจักรพรรดิ เปรียบเหมือนบุตรเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ  
ของบิดา แม้ฉันใด พราหมณ์และคหบดีทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน ก็  
เป็นที่โปรดปราน เป็นที่พอพระทัยแม่ของพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรง  
คินีเสนา

เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ครั้นนั้น พราหมณ์และคหบดีพากัน  
เข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ มหาราชเจ้า  
ขอพระองค์อย่าด่วน

เสด็จไป โปรดเสด็จโดยอาการที่ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ชมพระ  
บารมีนาน ๆ เกิด”

แม้พระเจ้าจักรพรรดิได้รับสั่งเรียกนายสารณีมาตรัสว่า “แนะพ่อ  
สารณี ท่านจง

ค่อย ๆ ขยับไปโดยอาการที่ฉันจะพึงเยี่ยมพราหมณ์และคหบดีได้  
นาน ๆ เกิด” พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยฤทธิ นี่เป็นประการ  
ที่ ๔

ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยฤทธิ ๔  
ประการนี้

เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ พระเจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และ  
ฤทธิ ๔ ประการนี้ พึงเสวยสุขโสมนัสอันมีความสมบรูณ์ด้วยแก้ว ๗  
ประการ และฤทธิ ๔ ประการนั้นเป็นเหตุบังใหม่”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าจักรพรรดิ  
ทรงเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยแก้วแม่ประการเดียว ยังเสวยสุขโสมนัสที่เกิด  
เพราะแก้วแม่ประการเดียวนั้นเป็นเหตุได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงแก้ว ๗  
ประการ และฤทธิ ๔ ประการเลย พระพุทธเจ้าข้า”

[๒๖๐] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหยิบก้อนหินขนาดย่อม ๆ เทา  
ฝ่า

พระหัตถ์ขึ้นมาแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอ  
ทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือก้อนหินขนาดย่อม ๆ เทาฝ่ามือ  
ที่เราถืออยู่นี้กับขนเขาหิมพานต์ อย่างไหนใหญ่กว่ากัน”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก้อนหินขนาดย่อม ๆ เทาฝ่าพระหัตถ์ที่  
พระองค์ทรงถืออยู่นี้ มีประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบกับขนเขาหิมพานต์  
แล้ว ไม่ถึงการนับ ไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบกันได้เลย  
พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน สุขโสมนัสที่พระเจ้าจักรพรรดิ  
ทรงเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และฤทธิ ๔ ประการ ทรงเสวยสุข  
โสมนัสอันมีความสมบรูณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการและฤทธิ ๔ ประการนั้นเป็น

เหตุ เปรียบเทียบ กับสุขที่เป็นทิพย์แล้ว ไม่ถึงการนับ ไม่ถึงแม้ส่วนแห่ง  
เสี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบ

กันได้เลย

บัณฑิตนั้น เพราะเวลาล่วงเลยมานาน ในบางครั้งบางคราวถ้ามา  
เกิดเป็น

มนุษย์ ก็เกิดในตระกูลสูง คือ ตระกูลขัตติยมหาศาล๑ ตระกูล  
พราหมณ์มหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาล เห็นปานนั้น อันเป็น  
ตระกูลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องใช้ที่น่า  
ปลื้มใจมาก มีทรัพย์และธัญชาติมาก และบัณฑิตนั้นเป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู  
น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก มีปกติได้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้  
ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่อง

ประทีป เขาจึงประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต หลังจากตาย  
แล้ว จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนักเลงการพนัน ได้รับโภคะสมบัติ  
มากมาย ความชนะของนักเลงการพนันผู้ได้รับโภคะสมบัติมากเพราะ  
ความชนะครั้งแรกนั้น เป็นเพียงเล็กน้อย โดยที่แท้ ความชนะของบัณฑิต  
ผู้ประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจีสุจริต ประพฤติมโนสุจริต หลังจากตาย  
แล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นความชนะที่ยิ่งใหญ่กว่านั้น นี่เป็น  
ภูมิของบัณฑิตที่บัณฑิตบำเพ็ญไว้ทั้งสิ้น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

พาลบัณฑิตสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. เทวทูตสูตร

ว่าด้วยเทวทูต

[๒๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเรือน ๒ หลัง มีประตูตรงกัน บุรุษผู้มี  
ตาดียืนอยู่ตรงกลางเรือน ๒ หลังนั้น พึงเห็นคนกำลังเดินเข้าเรือนข้าง  
กำลังเดินออก จากเรือนข้าง กำลังเดินมาข้าง กำลังเดินไปข้าง แม้ฉันใด  
เราก็นั้นเหมือนกัน เห็นหมูสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้น



สูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “สัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในหมู่มนุษย์ สัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และ

ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในเปรตวิสัย หรือสัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ก็หรือว่าสัตว์เหล่านี้ประกอบกายทุจริต วชิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก๑

[๒๖๒] ภิกษุทั้งหลาย นายนิรยบาล๒จับแขนเขาไปแสดงต่อพญายมว่า

“ขอเดชะ คนผู้นี้ไม่เกื้อกูลมารดา ไม่เกื้อกูลบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะ ไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ขอพระองค์จงลงโทษคนผู้นี้เถิด”

ภิกษุทั้งหลาย พญายมสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูต๔ที่ ๑ ว่า “เจ้า

ไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๑ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ”

เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

พญายมถามเขาว่า “ในหมู่มนุษย์ เด็กเล็กผู้ยังอ่อนนอนหงาย กลิ้งเกลือกอยู่ในมูตรและกรีสของตน เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ”

เขาตอบว่า “เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เดียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็มีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนี้นั้น บิดา มารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณ พราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ ๆ เจ้านั่นเองต้องรับ ผลของบาปกรรมนั้น” (๑)

[๒๖๓] พญายมครั้งสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๑ แล้ว จึง

สอบสวนซักไซ้ไล่เลียง ถึงเทวทูตที่ ๒ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูต ที่ ๒ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ”

เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษมีอายุ ๘๐ ปี ... ๙๐ ปี ... หรือ ๑๐๐ ปี เป็นคนชรา มีซี่โครงคด หลังโก่ง หลังค่อม ถือไม้เท้า เดินก ๆ เงิน ๆ เก้ ๆ

กึ่ง ๆ หมดความเป็นหนุ่มสาว ฟันหัก ผมหงอก ศีรษะล้าน หนัง เหี่ยว ตัวดกกระ เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ”

“เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัว เราก็มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เอาเถิด เราจะ ทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนี้นั้น บิดา มารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณ พราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ ๆ เจ้านั่นเองต้องรับ ผลของบาปกรรมนั้น” (๒)

[๒๖๔] พญายมครั้งสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๒ แล้ว จึง

สอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ ๓ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่ ๓ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ”

เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ สตรีหรือบุรุษเจ็บป่วย ประสพทุกข์ เป็นไข้หนัก นอน จมอยู่ในมูตรและกิริสของตน ผู้อื่นต้องช่วยพยุงให้ลุกขึ้นช่วยป้อน อาหาร เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ”

“เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้ดียิ่งสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็มีความป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความป่วยไข้ไปได้ เอาเถิด เราจะทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่ เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนี้นั้น บิดามารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณพราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผลของบาปกรรมนั้น” (๓)

[๒๖๕] พญายมครั้นสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงเขาถึงเทวทูตที่ ๓ แล้ว จึงสอบสวนซักไซ้ไล่เลียงถึงเทวทูตที่ ๔ ว่า “เจ้าเคยเห็นเทวทูตที่ ๔ ปรากฏในหมู่มนุษย์บ้างหรือ”

เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหมู่มนุษย์ พระราชารับสั่งให้จับโจรผู้ประพฤติผิดมาแล้ว ลงอาญาด้วยประการต่าง ๆ คือ ให้เชียนด้วยแสบ้าง ให้เชียนด้วยหวายบ้าง ให้ตีด้วยไม้พลอง

บ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัวรัดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึง

ข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนลัมลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงบั้นเอว ทำให้มองดูเหมือนนั่งผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้ง ๕ ทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนัง เนื้อเอ็นออกมาบ้าง เจียนเนื้อออกเป็น

แวน ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง เจียนหนัง เนื้อ เอ็น ออกเหลือไว้แต่

กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมุนได้รอบบ้าง ทบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนดั่งใบไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ”

“เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้านั้นเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ได้ยิน  
ว่า

สัตว์ผู้ทำบาปกรรมไว้มิฉะนั้น จะถูกลงอาญาด้วยประการต่าง ๆ  
เห็นปานนี้ในปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงชาติหน้า เอาเถิด เราจะ  
ทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่  
เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนี้นั้น บิดา  
มารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณ  
พราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้า เจ้าทำเองแท้ ๆ เจ้านั้นเองต้องรับผล  
ของบาปกรรมนั้น” (๔)

[๒๖๖] พญายมครั้งสอบสวนชักไขไต้เสียงเขาถึงเทวทูตที่ ๔ แล้ว  
จึง

สอบสวนชักไขไต้เสียงถึงเทวทูตที่ ๕ ว่า “เจ้าไม่เคยเห็นเทวทูตที่  
๕ ปรากฏในหม่มมนุษย์บ้างหรือ”

เขาตอบว่า “ไม่เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“ในหม่มมนุษย์ สตรีหรือบุรุษที่ตาย ๑ วัน ๒ วัน หรือ ๓ วัน พองขึ้น  
เป็นสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกชาน เจ้าไม่เคยเห็นบ้างหรือ”

“เคยเห็น พระเจ้าข้า”

“เจ้าเป็นผู้รู้เพียงสา เป็นผู้ใหญ่ ไม่ได้คิดอย่างนี้หรือว่า “ถึงตัวเราก็ค  
มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เอาเถิด เราจะ  
ทำความดีทางกาย วาจา และใจ”

“ไม่เคยคิด เพราะมัวประมาทอยู่ พระเจ้าข้า”

“เจ้าไม่ได้ทำความดีทางกาย วาจา และใจ เพราะมัวประมาทอยู่  
เอาเถิด เราจะลงโทษเจ้าตามฐานะที่ประมาท ก็บาปกรรมนี้นั้น บิดา  
มารดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต สมณ  
พราหมณ์ เทวดา ไม่ได้ทำให้เจ้าเลย เจ้าทำเองแท้ ๆ เจ้านั้นเองต้องรับ  
ผลของบาปกรรมนั้น” (๕)

[๒๖๗] พญายมครั้งสอบสวนชักไขไต้เสียงเขาถึงเทวทูตที่ ๕ นั้น  
แล้วก็นิ่งเฉย

นายนิรยบาลจึงลงกรรมกรณ์ชื่อเครื่องพันธนาการ ๕ อย่าง คือ  
ดอกตะปูเหล็กร้อนแดงที่มีมือ ๒ ข้าง ที่เท้า ๒ ข้าง และที่กลางอก เขา

เสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน ณ ที่นั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยัง

ไม่สิ้นไป

นายนิรยบาลจุดลากเขาไป เอาขวานถาก ฯลฯ

นายนิรยบาลจับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง เอามิดเฉือน ฯลฯ จับเขาเทียมรถแล่นกลับไปกลับมาบนพื้นดินอันร้อนลวกเป็นเปลว โชติช่วง ฯลฯ บังคับเขาขึ้นลงภูเขาก้อนเพลิงลวกใหญ่ที่ไฟลุกโชน ฯลฯ จับเขาเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะ

ลง ทุ่มลงในโลหกุมภีอันร้อนแดงลวกเป็นแสงไฟ เขาถูกต้มเดือดจนตัวพองใน

โลหกุมภีนั้น เขาเมื่อถูกต้มเดือดจนตัวพองในโลหกุมภีนั้น บางครั้งลอยขึ้น

บางครั้งจมลง บางครั้งลอยขวาง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในโลหกุมภีอันร้อนแดงนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป นายนิรยบาลจึงทรมานเขาลงในมหานรก

กิมหานรานั้น

มี ๔ มุม ๔ ประตู แบ่งออกเป็นสวน

มีกำแพงเหล็กล้อมรอบ ครอบด้วยฝาเหล็ก

มหานรานั้น มีพื้นเป็นเหล็ก ลุกโชนโชติช่วง

แผ่ไปไกลด้านละ ๑๐๐ โยชน์ ตั้งอยู่ทุกเมื่อ

[๒๖๘] ภิกษุทั้งหลาย เปลวไฟแห่งมหานรานั้น ลุกโพล่งขึ้นจากฝาด้าน

ทิศตะวันออกจรดฝาด้านทิศตะวันตก ลุกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศตะวันตกจรดฟ้า

ด้านทิศตะวันออก ลุกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศเหนือจรดฝาด้านทิศใต้ ลุกโพล่งขึ้นจากฝาด้านทิศใต้จรดฝาด้านทิศเหนือ ลุกโพล่งขึ้นจากเบื้องล่างจรดเบื้องบน ลุกโพล่งขึ้นจากเบื้องบนจรดเบื้องล่าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรานั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันออกของมหานรานั้นจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวหนัง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดุกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูก

แยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันตกของมหานรกนั้นจะถูกเปิด ... ประตูด้านทิศเหนือจะถูกเปิด ... ประตูด้านทิศใต้จะถูก

เปิด ... เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดุกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นคว้น อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด เขาจึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ใน

มหานรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

มีสมัยที่บางครั้งบางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูมหานรกด้านทิศ

ตะวันออกจะถูกเปิด เขาจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเขาวิ่งไปอย่างรวดเร็วจึงถูกไฟไหม้ผิวบ้าง ไหม้หนังบ้าง ไหม้เนื้อบ้าง ไหม้เอ็นบ้าง แม้กระดุกทั้งหลายก็มอดไหม้เป็นคว้น อวัยวะที่ถูกแยกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที (แต่)เขาจะออกทางประตูนั้นได้

[๒๖๙] ภิกษุทั้งหลาย

๑. รอบ ๆ มหานรกนั้น มีคุณนรกขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในคุณนรกนั้น ในคุณนรกนั้นแล สัตว์ปากเขี้ยวทั้งหลายย่อมเจาะผิว เจาะผิวแล้ว จึงเจาะหนัง เจาะหนังแล้ว จึงเจาะเนื้อ เจาะเนื้อแล้ว จึงเจาะเอ็น เจาะเอ็นแล้ว จึงเจาะกระดุก เจาะกระดุกแล้ว จึงกินเยื่อในกระดุก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในมหานรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๒. รอบ ๆ คุณนรกนั้น มีกุกกุลนรก๑ขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในกุกกุลนรกนั้น จึงเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในกุกกุลนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๓. รอบ ๆ กุกกุลนรกนั้น มีป่าจ้วขนาดใหญ่สูง ๑ โยชน์ มีหนามยาว ๑๖ องคุลี ร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟ นายนิรบาลบังคับเขาขึ้นลงที่ป่าจ้วนั้น เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในป่าจ้วนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๔. รอบ ๆ ป่าจิวนั้นมีป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบขนาดใหญ่อยู่ เขาเข้าไปในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น ใบไม้ที่เป็นดาบถูกลมพัดแล้วจะตัดมือเข่าบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดมือและเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดหูและจมูกบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

๕. รอบ ๆ ป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้นมีแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น จึงลอยไปในแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น ตามกระแสบ้าง ทวนกระแสบ้าง ตามกระแสและทวนกระแสบ้าง เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกแม่น้ำอันมีน้ำเป็นต่างนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

[๒๗๐] ภิกษุทั้งหลาย นายนิรบาลใช้เบ็ดเกี่ยวสัตว์นรกนั้นขึ้นมาวางไว้บนบก แล้วถามเขาอย่างนี้ว่า “พอมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร”

เขากล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า”

นายนิรบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วใส่ก้อนโลหะอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นจึงไหมริมฝีปากบ้าง ไหมปากบ้าง ไหมคอบ้าง ไหมท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขา ออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป

นายนิรบาลถามเขาว่า “พอมหาจำเริญ เจ้าต้องการอะไร”

เขากล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้ากระหาย เจ้าข้า”

นายนิรบาลจึงใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้า แล้วรอกน้ำทองแดงอันร้อนแดงลุกเป็นแสงไฟเข้าไปในปาก น้ำทองแดงนั้นจึงลวก

ริมฝีปากบ้าง ลวกปากบ้าง ลวกคอบ้าง ลวกท้องบ้าง พาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้างของเขา ออกมาทางทวารหนัก เขาเสวยทุกขเวทนากล้าอย่างหนัก เผ็ดร้อน

อยู่ในนรกนั้น แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นไป นายนิรบาล

จึงโยนเขาเข้าไปในมหานรกอีก

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พญายมได้คิดว่า “ได้ยินว่า ชนเหล่าใดทำบาปอกุศลกรรมไว้ในโลก ชนเหล่านั้นจึงถูกนายนิรบาลทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างนี้ โอหนอ เราพึงได้ความเป็นมนุษย์ พระ

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพึงเสด็จอุบัติในโลก เราพึงเข้าไปเฝ้า  
พระองค์ พระองค์พึงแสดงธรรมแก่เรา และเราพึงรู้ทั่วถึงธรรมของ  
พระองค์”

เราได้ฟังความนั้นจากสมณะหรือพราหมณ์อื่นแล้ว จึงกล่าวอย่างนี้  
ก็หาไม่ แต่เรากล่าวสิ่งที่เรารู้อย่างเห็นเอง ทราบเองเท่านั้น”

[๒๗๑] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้งตรัสเวทยากรณภาพิณนี้  
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่นอีกต่อไปว่า

“มาณพเหล่าใดอันเทวทูตตักเตือนแล้ว ยังประมาทอยู่  
มาณพเหล่านั้นเข้าถึงหมูที่เลว

ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน

ส่วนสัตบุรุษเหล่าใดเป็นผู้สงบในโลกนี้

อันเทวทูตตักเตือนแล้ว ไม่ประมาทในอริยธรรมในกาลใด ๆ

เห็นภัยในความยึดมั่นถือมั่น

ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความเกิดและความตาย

เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น จึงหลุดพ้น

ในธรรมเป็นที่สิ้นความเกิดและความตาย

สัตบุรุษเหล่านั้นจึงถึงความเกษม

มีความสุข ดับสนิทในปัจจุบัน

ล่วงพ้นเวรและภัยทุกอย่าง

ข้ามพ้นทุกข์ทั้งสิ้นได้แล้ว” ดังนี้แล๑

เทวทูตสูตรที่ ๑๐ จบ

สุญญตวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬสุญญตสูตร ๒. มหาสุญญตสูตร

๓. อัศจรรย์พหุสูตร ๔. พักกวลิตเถรอัศจรรย์พหุสูตร

๕. ทันทภูมิสูตร ๖. ภูมิขสูตร

๗. อนรุทสูตร ๘. อุปลักกิเลสสูตร

๙. พาลปิ่นทิตสูตร ๑๐. เทวทูตสูตร

๔. วิภังควรรค

หมวดว่าด้วยการจำแนกธรรม

๑. ภัทเทกรัตตสูตร

ว่าด้วยผู้มีราตรีเดียวเจริญ

[๒๗๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้



สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอุทเทสและวิภังค์๒ของบุคคลผู้มี  
ราตรีเดียว

เจริญตถกถาทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังอุทเทสและวิภังค์นั้น จง  
ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว  
พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์นี้ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึง๔สิ่งที่ล่วงไปแล้ว๕  
ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง  
สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว  
และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน  
ไม่มัวนอนแ้ง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”๑

[๒๗๓] บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลดำเนินไปตามความเพลิดเพลिन๒ที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ใน  
อดีต

เราได้มีรูปอย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
เวทนาอย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
สัญญาอย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
สังขารอย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
วิญญูณอย่างนี้”๓

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ใน  
อดีต เราได้มีรูปอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีเวทนาอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีสัญญาอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีสังขารอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีวิญญูณอย่างนี้”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล

[๒๗๔] บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ใน  
อนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังขารอย่างนี้

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ในอนาคต เราพึง  
มีวิญญูณอย่างนี้”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ใน  
อนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังขารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ในอนาคต เรา  
พึงมีวิญญูณอย่างนี้”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

[๒๗๕] บุคคลง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตามีรูปบ้าง พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตามีวิญญาณบ้าง พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่ง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตามีรูปบ้าง ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

ไม่พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตามีวิญญาณบ้าง ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่ง่อนแง่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วันนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียบบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้ว่า “เราจักแสดงอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่เธอทั้งหลาย” เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ด้วยประการฉะนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ภัทเทกัรตตสูตรที่ ๑ จบ

๒. อานันทภัทเทกัรตตสูตร

ว่าด้วยพระอานนทแสดงเรื่องผู้มีราตรีเดียวเจริญ

[๒๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระอานนทชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา และกล่าวอุทเทสและวิภังค์แก่บุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญอยู่ในหอฉัน ครั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปยังหอฉัน แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ใครหนอชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา และกล่าวอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญอยู่ในหอฉัน”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระอานนทชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา และได้กล่าวอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญอยู่ในหอฉัน พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนทมาตรัสว่า “อานนท เธอชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้งกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา และได้กล่าวอุทเทส และวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญไว้อย่างไร”

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้งกล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาอย่างนี้ และได้กล่าวอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่มกอนแง่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้วว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

[๒๗๗] บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลดำเนินไปตามความเพลิตเพลิตที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีรูปอย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิตเพลิตที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีเวทนา

อย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิตเพลิตที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีสัญญา

อย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
สังขาร  
อย่างนี้”

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มี  
วิญญาณอย่างนี้”

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้  
แล

บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ใน  
อดีต เราได้มีรูปอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีเวทนาอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีสัญญาอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีสังขารอย่างนี้”

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เรา  
ได้มีวิญญาณอย่างนี้”

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่าง  
นี้แล

บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ใน  
อนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังขารอย่างนี้ ฯลฯ

ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ในอนาคต เราพึง  
มีวิญญาณอย่างนี้”

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลินในเบญจขันธ์ว่า “ใน  
อนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังฆารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลนในเบญจขันธ์ว่า “ในอนาคต เราพึงมีวิญญาณอย่างนี้”

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล  
บุคคลลงอนגעนในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดใน  
ธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็น  
สัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของ  
สัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตามีรูป  
บ้าง พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตา  
มีวิญญาณบ้าง พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตา  
ในวิญญาณบ้าง

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลลงอนגעนในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็น  
อย่างนี้แล

บุคคลไม่ลงอนגעนในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาด  
ในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้เห็น  
สัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ  
ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตามีรูป  
บ้าง ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตา

บ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

ไม่พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็น  
อัตตามีวิญญาณบ้าง ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่พิจารณา  
เห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่ถ่วงอยู่ในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็น  
อย่างนี้แล

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว  
ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง  
สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว  
และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง  
ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน  
ไม่ถ่วง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ  
บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง  
บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว  
ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้  
เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น  
ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร  
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน  
ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”  
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด  
ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก้วกล้า ปลอด  
ขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาอย่างนี้ และได้กล่าวอุทเทสและ  
วิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

[๒๗๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ อานนท เธอชี้แจงให้  
ภิกษุ

ทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก้วกล้า ปลอด  
ขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา และได้  
กล่าวอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั้นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว เป็นอย่างนี้แล



บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท์ บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล  
บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท์ บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล  
บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท์ บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล  
บุคคลง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท์ บุคคลง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล  
บุคคลไม่ง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

ฯลฯ

อานนท์ บุคคลไม่ง่อนแง่นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล”  
พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นตรัสเวียการณภาษิตนี้แล้ว จึง  
ได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่นอีกต่อไปว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั่นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว      ท่านพระอานนท์มีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อานันทภิกขุเทกธัตตสูตรที่ ๒ จบ

๓. มหาภิกขุจกัณฐเทกธัตตสูตร

ว่าด้วยพระมหากัจจันะแสดงเรื่องผู้มีราตรีเดียวเจริญ

[๒๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตโปทาราม เขตกรุง  
ราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระสมิทธิลุกขึ้นในราตรีตอนใกล้รุ่ง เข้าไปยัง  
สระตโปทะเพื่อสรงน้ำ สรงเสร็จแล้วได้กลับมายืนนุ่งผ้าผืนเดียวผึ่งตัวให้  
แห้งอยู่ ขณะนั้น เมื่อราตรีผ่านไป๑ เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณะงดงามยิ่ง

นัก เพล่งรัศมีให้สว่างทั่วสรวตโปทะ เข้าไปหาท่านพระสมิทธิถึงที่อยู่ แล้วยืน ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระสมิทธิอย่างนี้

ว่า “ภิกษุ ท่านจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ท่านพระสมิทธิกล่าวว่า “อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

“แม้ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ อนึ่ง ท่านจำคาถาที่แสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียว

เจริญได้ไหม”

“อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำได้ไหม”

“ภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ ขอท่านจงศึกษา เล่าเรียน และจำอุทเทส

และวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญเถิด เพราะว่าอุทเทสและวิภังค์ของบุคคล

ผู้มีราตรีเดียวเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพฤติ

พรหมจรรย์”

เทวดานั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็หายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

[๒๘๐] ครั้งนั้น เมื่อล่วงราตรีนั้นไป ท่านพระสมิทธิได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี

พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อคืนนี้ตอนใกล้รุ่ง ข้าพระองค์ ลุกขึ้นเข้าไปยังสรวตโปทะเพื่อสรงน้ำ สรงเสร็จแล้ว ได้กลับมาอาบน้ำชำระร่างกาย

เสร็จแล้วให้แห่งอยู่ ขณะนั้น เมื่อราตรีผ่านไป เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณงดงามยิ่งนัก เพล่งรัศมีให้สว่างทั่วสรวตโปทะ เข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ แล้วยืน ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “ภิกษุ ท่านจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทวดานั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์ ได้กล่าวกับเทวดานั้นว่า “ผู้มีอายุ อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำได้ไหม”

เทวดากล่าวว่า “แม่ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ อ๋อหนึ่ง ท่านจำคาถาอันแสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ข้าพระองค์ตอบว่า “อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำได้ไหม”

เทวดากล่าวว่า “ภิกษุ แม่ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ ขอท่านจงศึกษาเล่าเรียน และจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญเถิด เพราะว่าอุทเทสและ

วิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพาสพรหมจรรย์”๑

เทวดานั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็หายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดง

อุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่ข้าพระองค์เถิด” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรา

จักกล่าว”

ท่านพระสมิทธิกุลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถา

ประพันธ์นี้ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว  
ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง  
สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว  
และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่มกวนมกุ่ม ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียบบบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นตรัสคาถาประพันธ์นี้แล้ว ทรงลุกจาก

พุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้เกิดความสงสัยว่า “ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อนี้แก่เรา

ทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็เป็นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่มัวนอนง่วง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วันนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่

ประทับ

ใครเล่าหนอ จะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเกิดความคิดขึ้นว่า “ท่านพระมหากัจจានะนี้เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจานะ”

[๒๘๑] ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะ ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นิ่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจานะว่า “ท่านกัจจานะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

อุทเทสโดยย่อนี้แก่เราทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระ牟尼ผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั้นแล้วว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุดจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน เราทั้งหลายได้เกิดความสงสัยว่า “พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อนี้แก่เราทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระ牟尼ผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั้นแล้วว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุดจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

ใครเล่าหนอ จะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้

ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ท่านกัจจานะ เราทั้งหลายคิดว่า “ท่านมหากัจจานะนี้เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดีเราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กับท่านมหากัจจานะ” ขอท่านมหากัจจานะ

จงชี้แจงเถิด”

ท่านพระมหากัจจานะจึงตอบว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนบุรุษ

ผู้ต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ ละเลยโคนและลำ  
ต้นของต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นไป เขาเข้าใจว่าแก่นไม้ต้องแสวงหาที่กิ่ง  
และใบ แม้ฉันใด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันนั้น เมื่อพระศาสดาทรงปรากฏ  
เฉพาะหน้าท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายก็ละเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์  
นั้นไป และพึงเข้าใจเนื้อความนั้นว่าต้องสอบถามกับ

กระผม แท้จริง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ ทรง  
เห็นสิ่งที่ควรเห็น เป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้  
เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม  
เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอันสมควรที่ท่านทั้งหลายจะทูล  
ถามเนื้อความนี้กับพระองค์ พระผู้มี

พระภาคของเราทั้งหลายทรงตอบอย่างใด ท่านทั้งหลายพึงทรง  
จำไว้อย่างนั้นเถิด”

ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวตอบว่า “ท่านกัจจานะ เป็นความจริงที่พระผู้  
มีพระภาคทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ ทรงเห็นสิ่งที่ควรเห็น เป็นผู้มีพระจักขุ มีพระ  
ญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้  
อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอัน  
สมควรที่เราทั้งหลายจะทูลถามเนื้อความนี้กับพระองค์ พระผู้มีพระภาค  
ของเราทั้งหลายทรงตอบอย่างใด เราทั้งหลายจะพึงทรงจำเนื้อความนั้น  
ไว้อย่างนั้น อนึ่ง ท่านพระมหากัจจานะเป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง  
ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหา  
กัจจานะสามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาค  
ทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอท่านพระมหา  
กัจจานะไม่ต้องหนักใจ ชี้แจงเถิด”

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จง  
ใส่ใจให้ดี กระผมจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว

ท่านพระมหากัจจานะจึงได้กล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มี  
พระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อไว้ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั่นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร      ทรงลุกจากพุทธอาสน์  
เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่  
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร โดยพิสดารอย่าง  
นี้

[๒๘๒] บุคคลค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในจักขุและรูปนั้นว่า “ใน  
อดีต เรามีจักขุอย่างนี้ มีรูปอย่างนี้” เพราะวิญญาณมีความผูกพันกับจันท  
ราคะ บุคคลจึงยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อยินดีจักขุและรูปนั้น จึง  
ชื่อว่าค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในโสตและเสียงนั้นว่า “ใน  
อดีต เรามีโสตอย่างนี้ มีเสียงอย่างนี้” ...

วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในขานะและกลิ่นนั้นว่า “ใน  
อดีต เรามีขานะอย่างนี้ มีกลิ่นอย่างนี้” ...

วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในชีวหาและรสนั้นว่า “ในอดีต  
เรามี

ชีวหาอย่างนี้ มีรสอย่างนี้” ...

วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในกายและโผฏฐัพพะนั้นว่า  
“ในอดีต เรามีกายอย่างนี้ มีโผฏฐัพพะอย่างนี้” ...

วิญญาณมีความผูกพันกับจันทราคะในมโนและธรรมารมณนั้นว่า  
“ในอดีต เรามีมโนอย่างนี้ มีธรรมารมณอย่างนี้” เพราะวิญญาณมีความ  
ผูกพันกับจันทราคะ บุคคลจึงยินดีมโนและธรรมารมณนั้น บุคคลเมื่อ  
ยินดีมโนและธรรมารมณนั้นจึงชื่อว่าค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้  
แล

บุคคลไม่ค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในจักขุและรูปนั้นว่า  
“ในอดีต เรามีจักขุอย่างนี้ มีรูปอย่างนี้” เพราะวิญญาณไม่มีความผูกพัน  
กับจันทราคะ บุคคลจึงไม่ยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีจักขุและ  
รูปนั้น จึงชื่อว่าไม่ค่านึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในโสตและเสียงนั้นว่า “ใน  
อดีต เรามีโสตอย่างนี้ มีเสียงอย่างนี้” ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในชานะและกลืนนั้นว่า “ในอดีต เรามีชานะอย่างนี้ มีกลืนอย่างนี้” ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในชีวหาและรสนั้นว่า “ในอดีต เรามีชีวหาอย่างนี้ มีรสอย่างนี้” ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในกายและโผฏฐัพพะนั้นว่า “ในอดีต เรามีกายอย่างนี้ มีโผฏฐัพพะอย่างนี้” ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในมโนและธรรมารมณนั้นว่า “ในอดีต เรามีมโนอย่างนี้ มีธรรมารมณ๒อย่างนี้” เพราะวิญญาณไม่มีความผูกพันกับ

จันทราคะ บุคคลจึงไม่ยินดีมโนและธรรมารมณนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีมโนและธรรมารมณนั้น จึงชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล

[๒๘๓] บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีจักขุอย่างนี้ มีรูปอย่างนี้” เพราะความตั้งจิตเป็นปัจจัย บุคคลจึงยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อยินดีจักขุและรูปนั้น จึงชื่อว่าหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีโสตะอย่างนี้ มีเสียงอย่างนี้” ...

ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีชานะอย่างนี้ มีกลืนอย่างนี้” ...

ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีชีวหาอย่างนี้ มีรสอย่างนี้” ...

ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีกายอย่างนี้ มี

โผฏฐัพพะอย่างนี้” ...

ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีมโนอย่างนี้ มี

ธรรมารมณอย่างนี้” เพราะความตั้งจิตเป็นปัจจัย บุคคลจึงยินดีมโนและธรรมารมณ นั้น บุคคลเมื่อยินดีมโนและธรรมารมณนั้น จึงชื่อว่าหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร



คือ บุคคลไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีจักขุอย่างนี้ มีรูปอย่างนี้” เพราะความไม่ตั้งใจเป็นปัจจัย บุคคลจึงไม่ยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีจักขุและรูปนั้น จึงชื่อว่าไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

ไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีโสตะอย่างนี้ มีเสียงอย่างนี้” ...

ไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีฆานะอย่างนี้ มีกลิ่นอย่างนี้” ...

ไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีชีวหาอย่างนี้ มี

รสอย่างนี้” ...

ไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีกายอย่างนี้ มี

โผฏฐัพพะอย่างนี้” ...

ไม่ตั้งใจเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า “ในอนาคต เราพึงมีมโนอย่างนี้ มี

ธรรมารมณอย่างนี้” เพราะความไม่ตั้งใจเป็นปัจจัย บุคคลจึงไม่ยินดีมโนและ

ธรรมารมณนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีมโนและธรรมารมณนั้น จึงชื่อว่าไม่หวังสิ่งที่ยัง

ไม่มาถึง

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล [๒๘๔] บุคคลลงอนגעในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในจักขุและรูปทั้ง ๒ อย่างที่เป็นปัจจุบันนั้น เพราะวิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะ บุคคลจึงยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อยินดีจักขุและรูป จึงชื่อว่าองงนในธรรมที่เป็นปัจจุบัน

วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในโสตะและเสียง ...

วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในฆานะและกลิ่น ...

วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในชีวหาและรส ...

วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในกายและโผฏฐัพพะ ...

วิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะในมโนและธรรมารมณทั้ง ๒ อย่างที่เป็นปัจจุบันนั้นเพราะวิญญาณมีความผูกพันกับฉันทราคะ บุคคล

จึงยินดีโมและธรรมารมณนั้น บุคคลเมื่อยินดีโมและธรรมารมณนั้น จึง  
ชื่อว่าอ่อนแอในธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลอ่อนแอในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็น  
อย่างนี้แล

บุคคลไม่อ่อนแอในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในจักขุและรูปทั้ง ๒  
อย่างที่เป็นปัจจุบันนั้น เพราะวิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะ  
บุคคลจึงไม่ยินดีจักขุและรูปนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีจักขุและรูปนั้น จึง  
ชื่อว่าไม่อ่อนแอในธรรมที่เป็น

ปัจจุบัน

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในโสตและเสียง ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในฆานะและกลิ่น ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในชีวหาและรส ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในกายและโผฏฐัพพะ ...

วิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะในมโนและธรรมารมณทั้ง  
๒ อย่างที่เป็นปัจจุบันนั้น เพราะวิญญาณไม่มีความผูกพันกับจันทราคะ  
บุคคลจึงไม่ยินดีมโนและธรรมารมณนั้น บุคคลเมื่อไม่ยินดีมโนและ  
ธรรมารมณนั้น จึงชื่อว่าไม่

งอ่อนแอในธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลไม่อ่อนแอในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็น  
อย่างนี้แล

[๒๘๕] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทส  
โดยย่อไว้แก่เราทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั่นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลอกจากพุทธอาสน์  
เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่  
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร โดยพิสดารอย่าง  
นี้ ท่านทั้งหลายเมื่อหวัง พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อ

ความนั้น พระองค์ทรงตอบอย่างใด ท่านทั้งหลายพึงทรงจำไว้อย่างนั้นเถิด”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดีอนุโมทนาภาสิตของท่าน

พระมหากัจจानะแล้ว ลุกจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั้นแล้วว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่

ประทับ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ข้าพระองค์ทั้งหลายได้เกิดความ

สงสัยว่า “พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มีมาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่อ่อนแอ ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั่นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”  
แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์  
เสด็จเข้าไปยังที่  
ประทับ

ใครเล่าหนอ จะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระ  
ภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงไว้โดยพิสดารให้พิสดารได้ ข้าพระองค์  
ทั้งหลายได้คิดว่า “ท่านพระมหากัจจानะนี้แล เป็นผู้ที่พระศาสดาทรง  
ยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหา  
กัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระ  
ภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงไว้โดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เรา  
ทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วพึงสอบถาม  
เนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจานะ” ครั้นนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายได้พา  
กันเข้าไปหาท่าน

พระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหา  
กัจจานะ ท่านพระมหากัจจานะได้ชี้แจงเนื้อความแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย  
ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยบทเหล่านี้ ด้วยพยัญชนะเหล่านี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มหากัจจานะเป็นบัณฑิต  
ภิกษุ

ทั้งหลาย มหากัจจานะเป็นผู้มีปัญญามาก แม้ว่าเธอทั้งหลายจะพึง  
สอบถาม

เนื้อความนี้กับเรา เราก็จะพึงตอบเนื้อความนั้นเหมือนกับที่มหา  
กัจจานะตอบ เรื่องนี้มีเนื้อความดังนี้แล เธอทั้งหลายจงทรงจำเรื่องนั้นไว้  
อย่างนี้เถิด”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหากัจจานภักทเทกธัตตสูตรที่ ๓ จบ

๔. โลมสกังคิยภักทเทกธัตตสูตร

ว่าด้วยทรงแสดงเรื่องผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่พระโลมสกังคิยะ

[๒๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระโลมส  
กังคิยะ อยู่ที่

นิโครธาราม เขตกรงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ขณะนั้น เมื่อราตรีผ่านไป

จันทนเทพบุตร มีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วนิโครธาราม เข้าไปหาท่านพระโกลนสกังคิยะถึงที่อยู่ แล้วยืน ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระ

โกลนสกังคิยะอย่างนี้ว่า “ภิกษุ ท่านจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ท่านพระโกลนสกังคิยะกล่าวว่า “อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำอุทเทส

และวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

“แม้ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ อนึ่ง ท่านจำคาถาที่แสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

“อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำได้ไหม”

“ข้าพเจ้าจำได้”

“ก็ท่านจำได้อย่างไรเล่า”

“ภิกษุ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปั่นทุกัมพลศิลาอาสน์ที่ควงไม้ปาริฉัตตกะ ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั่นเอง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่เทพชั้นดาวดึงส์ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็เป็นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่องงแงง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแล้ว “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

ภิกษุ ข้าพเจ้าจำคาถาที่แสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้อย่าง  
นี้ ขอท่านจงศึกษา เล่าเรียน และจำอุทเทสและวิงค์ของบุคคลผู้มีราตรี  
เดียวเจริญเถิด เพราะว่าอุทเทสและวิงค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ  
ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพฤติพรหมจรรย์”

จันทเทพบุตรกล่าวดังนี้แล้ว ก็หายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

[๒๘๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระโสมสกังคิยะ เมื่อล่วงราตรีนั้นไป จึง  
เก็บงาเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรหลีกจาริกไปทางกรุงสาวัตถี เมื่อจาริก  
ไปโดยลำดับ ได้เข้าไปยังพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้  
เข้าไปเฝ้าพระผู้มี

พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล  
พระผู้มีพระภาคว่า

“สมัยหนึ่ง ข้าพระองค์อยู่ที่นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้น  
สักกะ ขณะนั้น เมื่อราตรีผ่านไป เทพบุตรองค์หนึ่ง มีวรรณะงดงามยิ่งนัก  
เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วนิโครธาราม เข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ แล้วยืน  
ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับข้าพระองค์ว่า “ภิกษุ ท่านจำอุทเทสและวิงค์  
ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทพบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระ  
องค์ได้กล่าวกับเทพบุตรนั้นว่า “ผู้มีอายุ อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำ  
ได้ไหม”

เทพบุตรกล่าวว่า “แม้ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ อนึ่ง ท่านจำคาถาที่แสดง  
ถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้ไหม”

ข้าพระองค์ตอบว่า “อาตมภาพจำไม่ได้ ส่วนท่านจำได้ไหม”

“ข้าพเจ้าจำได้”

“ผู้มีอายุ ก็ท่านจำได้อย่างไรเล่า”

“ภิกษุ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปิณฑกัมพลศิลา  
อาสน์ที่ควงไม้ปาริฉัตตกะ ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระ  
ภาคได้ตรัสอุทเทส และวิงค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่เทพชั้น  
ดาวดึงส์ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั่นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

ภิกษุ ข้าพเจ้าจำคาถาที่แสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญได้อย่าง  
นี้แล ขอท่านจงศึกษา เล่าเรียน และทรงจำอุทเทสและวิภังค์ของบุคคล  
ผู้มีราตรีเดียว

เจริญเถิด เพราะว่าอุทเทสและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ  
ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพฤติพรหมจรรย์”

เทพบุตรนั้นกล่าวดังนี้แล้ว ก็หายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงอุทเทสและ  
วิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่ข้าพระองค์เถิด”

[๒๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุ ก็เธอรู้จักเทพบุตรนั้นไหม”

ท่านพระโกลนสกังคิยะกราบทูลว่า “ไม่รู้จัก พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุ เทพบุตรนั้นชื่อจันทนะ จันทนเทพบุตรสนใจ ใส่ใจ กำหนด  
ด้วยจิตทั้งปวงแล้ว เจียโสดสดับธรรม ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี  
เราจักกล่าว”

ภิกษุนั้นรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสคาถา  
ประพันธ์นี้ว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว

และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่มาถึง

ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน

ไม่มกอนแง่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ

บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง

บุคคลควรทำความเพียรตั้งแต่วັນนี้ทีเดียว

ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้

เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนามากนั้น

ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคลผู้มีความเพียร

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ซึ่งมีปกติอยู่อย่างนี้นั้นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ใน  
อดีต เราได้มีรูปอย่างนี้”

ในอดีต เราได้มีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอดีต เราได้มีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอดีต เราได้มีสังฆารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีวิญญาณอย่างนี้”

ภิกษุ บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีรูปอย่างนี้”

ในอดีต เราได้มีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอดีต เราได้มีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอดีต เราได้มีสังฆารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอดีต เราได้มีวิญญาณอย่างนี้”

ภิกษุ บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เป็นอย่างนี้แล

บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังฆารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอนาคต เราพึงมีวิญญาณอย่างนี้”

ภิกษุ บุคคลหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอนาคต เราพึงมีรูปอย่างนี้”

ในอนาคต เราพึงมีเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ

ในอนาคต เราพึงมีสังฆารอย่างนี้ ฯลฯ

ไม่ดำเนินไปตามความเพลิดเพลिनที่มีอยู่ก่อนนั้นว่า “ในอนาคต เราพึงมีวิญญาณอย่างนี้”

ภิกษุ บุคคลไม่หวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง เป็นอย่างนี้แล

บุคคลลงอนגעในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร



คือ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดใน  
ธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็น  
สัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของ  
สัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตามีรูป  
บ้าง พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตา  
มีวิญญาณบ้าง พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตา  
ในวิญญาณบ้าง

ภิกษุ บุคคลลงอนגעในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่ลงอนגעในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดใน  
ธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้เห็น  
สัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ  
ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอัตตามีรูป  
บ้าง ไม่พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง

ไม่พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง

ไม่พิจารณาเห็นเวทนา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสัญญา ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นสังขาร ฯลฯ

ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็น  
อัตตามีวิญญาณบ้าง ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่พิจารณา  
เห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง

ภิกษุ บุคคลไม่ลงอนגעในธรรมที่เป็นปัจจุบัน เป็นอย่างนี้แล

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบบเรียกบุคคล

ฯลฯ

นั่นแลว่า “ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระโกลนสกังคิยะมีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

โลมสกังคิยภัทเทกัรตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. จุฬกัมมวิกังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรเล็ก

[๒๘๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล สุกมาณพโตเท  
ยยบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้สนทนาปราศรัย  
พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบ  
ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ท่านพระโคตม อะไรรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็น  
มนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่า  
มีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคนาน มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มี  
อำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโรคะน้อย มีโรคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิด  
ในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย

มีปัญญามาก

ท่านพระโคตม อะไรรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่  
เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มี  
กรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึง  
อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”

“ข้าพระองค์ ไม่รู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระภาษิตนี้ที่ท่านพระโคตม  
ตรัสไว้โดย

ย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอประทานวโรกาส ขอ  
ท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์จะฟัง  
รู้ทั่วถึงเนื้อความแห่ง

พระภาษิตนี้ที่ท่านพระโคตมตรัสไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดย  
พิสดารให้พิสดารเถิด”

[๒๙๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จง  
ใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว”

สุกมาณพโตเทยยบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรี  
ก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบขำ มีมือเปื้อนเลือด  
ฝักใฝ่ในการ

ประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก๑ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็น

มนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบขำ มีมือเปื้อนเลือด ผักเฝื่อนในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นปฏิบัติ(ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น (๑)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และศีสตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธ และ

ศีสตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์

นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน (๑)

[๒๙๑] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรค

มาก (๒)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศีสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจาก

ตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ บ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมามีโรคน้อย (๒)

[๒๙๒] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม

เป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมามีผิวพรรณทราม (๓)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ

ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแม่มากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส (๓)

[๒๙๓] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ที่มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูกความริษยาในलग สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคล

อื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต

นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจน้อย

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้มีใจริษยา ย่อมริษยา ประทุษร้าย ผูก ความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจ น้อย (๔)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็น

ผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาใน ลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของ บุคคลอื่น เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตาย แล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติ

โลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับ มาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีอำนาจมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มี อำนาจมาก (๕)

[๒๙๔] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษ ก็ตาม เป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นดที่เขาให้ บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขา

ก็จะเป็นผู้มีโภคะน้อย

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่ เป็นปฏิบัติ

ที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโภคะน้อย (๕)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็น

ผู้ให้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโชคมาก

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผำ ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ นี้เป็นปฏิบัติ

ที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโชคมาก (๕)

[๒๙๕] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ

วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ (๖)

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทาง

แก่ผู้ให้ทาง สักการะผู้ควรสักการะ เคารพผู้ควรเคารพ นับถือผู้  
ที่ควรนับถือ บูชาผู้ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิด  
ในตระกูลสูง (๖)

[๒๙๖] มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษ  
ก็ตาม

ไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไร  
เป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไร  
ไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล  
เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อ  
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์  
ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต  
นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก กลับมา  
เกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญาทึบ

माणพ การที่บุคคลไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถาม  
ว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มี  
โทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไป  
เพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่  
ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” นี่เป็น  
ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาทึบ (๗)

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม  
เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็น  
กุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่  
ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ  
ทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อ  
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะกรรมนั้น

ที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิด  
ในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์  
กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญามาก

माणพ การที่บุคคลเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า  
“ท่าน

ขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ  
อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำจึงเป็นไปเพื่อมิใช่  
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้า

ทำจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน นี่เป็นปฏิบัติ  
ที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก (๗)

[๒๙๗] มาณพ รวมความว่า ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น  
ย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรค

มาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรค

น้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมี  
ผิวพรรณทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำเข้าไปสู่ความ  
มีผิวพรรณผ่องใส

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมี  
อำนาจน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมี  
อำนาจมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะ  
น้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคะมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคะ  
มาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลต่ำย่อมนำเข้าไปสู่ความ  
เกิดในตระกูลต่ำ

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเกิดในตระกูลสูงย่อมนำเข้าไปสู่ความ  
เกิดในตระกูลสูง

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมี  
ปัญญาทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำเข้าไปสู่ความมี  
ปัญญามาก

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็น  
กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์  
ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุกมาณพโตเทยบุตรได้  
กราบทูล



พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะ ยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะ ยิ่งนัก ท่านพระโคตม ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต” ดังนี้แล

จุฬกัมมวิกังคสูตรที่ ๕ จบ

๖. มหากัมมวิกังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกกรรม สูตรใหญ่

[๒๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อ

กระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระสมิทธิอยู่ในกระท่อมป่า ครั้นนั้น ปริพาชกชื่อโปตลิบุตรเที่ยวเดินเล่นอยู่ เข้าไปหาท่านพระสมิทธิถึงที่อยู่ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระสมิทธิว่า

“ท่านพระสมิทธิ ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระสมณโคตมว่า “กายกรรมไม่จริง วลีกรรมไม่จริง มโนกรรมเท่านั้นจริง” และว่า “สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร ๆ นั้นก็มีอยู่”

ท่านพระสมิทธิกล่าวว่า “ท่านโปตลิบุตร ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสไว้อย่างนี้ว่า “กายกรรมไม่จริง วลีกรรมไม่จริง มโนกรรมเท่านั้นจริง” และว่า “สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร ๆ นั้นก็มีอยู่”

“ท่านพระสมิทธิ ท่านบวชมานานเท่าไรแล้ว”

“ท่านผู้มีอายุ อาตมภาพบวชได้ไม่นาน เพียง ๓ พรรษา”

“บัดนี้ ในเมื่อภิกษุใหม่ยังคิดปกป้องพระศาสดาถึงเพียงนี้ เราทั้งหลายจะพูดอะไรกับภิกษุผู้เป็นพระเถระได้เล่า ท่านพระสมิทธิ บุคคลทำกรรมที่ประกอบด้วยความจงใจทางกาย ทางวาจา และทางใจแล้ว จะเสวยผลอะไร”

“ท่านโปตลิบุตร บุคคลทำกรรมที่ประกอบด้วยความจงใจทางกาย ทางวาจา และทางใจแล้ว จะเสวยทุกข์”

ลำดับนั้น ปริพาชกชื่อโปตลิบุตรไม่ยินดีไม่คัดค้านภาษิตของท่าน พระสมิทธิ ลุกจากที่นั่งแล้วจากไป

[๒๙๙] ครั้งนั้นแล เมื่อปริพาชกชื่อโปตลิบุตรจากไปไม่นาน ท่าน พระสมิทธิเข้าไปหาท่านพระอานนทถึงที่อยู่ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอ เป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร เล่าเรื่องที่ตน ได้สนทนาปราศรัยกับ

ปริพาชกชื่อโปตลิบุตรทั้งหมดแก่ท่านพระอานนทเถระ

เมื่อท่านพระสมิทธิเล่าเรื่องอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทจึงได้ กล่าวกับท่านพระสมิทธิว่า “ท่านสมิทธิ เรื่องนี้มีมูลเหตุพอที่จะเข้าเฝ้า พระผู้มีพระภาคได้ มาเถิด เราทั้ง ๒ พึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ ประทับ พึงกราบทูลเนื้อความนี้แด่พระองค์ พระผู้มีพระภาคของเรา ทั้งหลายทรงตอบอย่างไร เราทั้งหลายควรทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่าง นั้น” ท่านพระสมิทธิรับคำแล้ว

ครั้งนั้น ท่านพระสมิทธิและท่านพระอานนทได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระอานนท ได้กราบทูลเรื่องที่ท่านพระสมิทธิได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชกชื่อโปตลิ บุตรทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาค

เมื่อพระอานนทกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ ท่านพระ

อานนทว่า “อานนท เราไม่รู้แม้ความเห็นของปริพาชกชื่อโปตลิ บุตรเลย จะรู้การ

สนทนาปราศรัยกันเห็นปานนี้ได้อย่างไร โมฆบุรุษผู้มีนามว่าสมิทธินี้ ได้ตอบปัญหาที่ควรจำแนกตอบแก่ปริพาชกชื่อโปตลิบุตรโดยแง่เดียว”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุททายีได้กราบทูล พระผู้มี

พระภาคว่า “ก็ถ้าท่านพระสมิทธิกล่าวหมายเอาทุกข์นี้แล้ว อารมณ์ ใดอย่างหนึ่งที่สัตว์เสวยแล้ว อารมณ์นั้นต้องจัดเข้าในทุกข์หรือ พระพุทธเจ้าข้า”

[๓๐๐] เมื่อท่านพระอุททายีกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคจึง รับสั่งเรียกท่านพระอานนทมาตรัสว่า “อานนท เธอจงเห็นความ นอกल้นอกทางของ

อุทายเป็นโมฆบุรุษนี้เกิด เราได้รับัดนี้เอง โมฆบุรุษอุทายนี้เมื่อจะ  
พูด ก็พูดโพล่ง ออกมาโดยไม่แยบคาย เบื้องต้นที่เดียวปริพาชกชื่อโปต  
ลิบุตรถามถึงเวทนา ๓

ถ้าโมฆบุรุษสมิทธิผู้ถูกถามอย่างนี้จะฟังตอบอย่างนี้ว่า “ท่านโปต  
ลิบุตร บุคคลทำกรรมที่ประกอบด้วยความจงใจทางกาย ทางวาจา และ  
ทางใจอันให้ผลเป็นสุข๑ ย่อมเสวยสุข บุคคลทำกรรมที่ประกอบด้วย  
ความจงใจทางกาย ทางวาจา และทางใจอันให้ผลเป็นทุกข์๒ ย่อมเสวย  
ทุกข์ บุคคลทำกรรมที่ประกอบด้วยความ

จงใจทางกาย ทางวาจา และทางใจอันให้ผลเป็นอทุกขมสุข๓  
ย่อมเสวยผลเป็น

อทุกขมสุข

อานนท์ โมฆบุรุษสมิทธิเมื่อตอบอย่างนี้ ชื่อว่าตอบโดยชอบแก่  
ปริพาชกชื่อโปตลิบุตร แต่ว่าอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น เป็นคนโง่ ไม่  
ฉลาด จะเข้าใจ

มหากัมมวิกังคฺของตถาคตได้อย่างไรเล่า ถ้าตถาคตจำแนกมหา  
กัมมวิกังคฺอยู่ เธอทั้งหลายควรฟัง”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาล  
สมควร ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลสมควร ที่พระผู้มีพระภาคจะทรง  
จำแนกมหากัมมวิกังคฺ ภิกษุทั้งหลายได้สดับจากพระผู้มีพระภาคแล้วจัก  
ทรงจำไว้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก  
กล่าว”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัส  
เรื่องนี้ว่า

“อานนท์ บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๔ จำพวก ไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติ  
ผิด

ในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็น

ผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตพยาบาท เป็น

มิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ  
วินิบาต นรก

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติ ผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็ง อยากรได้สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาด จากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการ พุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุด

คำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากรได้ สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจาก ตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๔. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาด จากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการ พุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุด

คำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพ้อเจ้อ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากรได้ สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจาก ตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

[๓๐๑] อานนท

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่อง เผา

กิเลส ความเพียรยิ่ง ความพยายาม ความไม่ประมาท ความ

ใส่ใจโดยชอบ ย่อมบรรลุเจโตสมาธิโดยประการที่เมื่อจิตตั้งมั่น แล้ว ย่อมเห็นบุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุด เท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากรได้สิ่งของของ เขา มิจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิด ในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ด้วยตาทิพย์

อันบริสุทธินี้เห็นมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมชั่วมี วิบากของทุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็น บุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ฯลฯ เป็นมิจฉา ทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก” แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า

บุคคลใดมักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ บุคคลนั้น

ทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้นอกเหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด”

สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง

เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นดังนี้ว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๒. ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรยิ่ง ความพยายาม ความไม่ประมาท ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมบรรลุเจโตสมาธิโดยประการที่เมื่อจิต

ตั้งมั่นแล้ว ย่อมเห็นบุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ด้วยดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึง

กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลก

สวรรค์” แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใดมักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิ บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้นอกเหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด”

สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นดังนี้ว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผา

กิเลส ความเพียรยิ่ง ความพยายาม ความไม่ประมาท ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมบรรลุเจโตสมาธิโดยประการที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา มีจิตไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้

ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์”  
สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมดี  
มีจริง วิบากของสุจริตมีจริง ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น

ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็น  
สัมมาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ แล้ว  
กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใดเว้นขาด

จากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฐิ

บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ชน  
เหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้นอกเหนือไป ชน  
เหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด”

สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้  
ตัวเอง เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นดังนี้ว่า  
“นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๔. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่อง  
เผา

กิเลส ความเพียรยิ่ง ความพยายาม ความไม่ประมาท ความ

ใส่ใจโดยชอบ ย่อมบรรลुเจโตสมาธิโดยประการที่เมื่อจิตตั้งมั่น  
แล้ว ย่อมเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลัก  
ทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย  
ทุกคติ วินิบาต นรก ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ สมณะหรือ  
พราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมดีไม่มี วิบาก  
ของสุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคล

โน้น ผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็น  
สัมมาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย

ทุกคติ วินิบาต นรก” แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า  
บุคคลใดเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็น  
สัมมาทิฐิ บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิด

ในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้  
ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้นอกเหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด”

สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้  
ตัวเอง

เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นดังนี้ว่า  
“นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

[๓๐๒] อานนท

๑. บรรดาสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เราคล้อยตามวาตะของสมณะหรือพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมชั่วมี วิกากของทุจจริตมี” เราคล้อยตามแม้วาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก” แต่เราไม่คล้อยตามวาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใดเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก” เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้นอกเหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด” เราไม่คล้อยตาม แม้วาตะของเขาที่พูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะตถาคตมีความรู้ในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น

๒. บรรดาสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เราไม่คล้อยตามวาตะของสมณะหรือพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า กรรมชั่วไม่มี วิกากของทุจจริตไม่มี” เราคล้อยตามวาตะของเขา

ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้มักฆ่าสัตว์

ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” แต่เราไม่คล้อยตามวาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใดมักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้นอก

เหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด” เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขาที่พูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะตถาคตมีความรู้ในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น

๓. บรรดาสมณะหรือพราหมณ์ทั้ง ๔ จำพวกนั้น เราคล้อยตามวาตะของสมณะหรือพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า

กรรมดีมี วิชาของสุจริตมี” เราคล้อยตามวาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” และเราก็คล้อยตามวาตะ ของเขา ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใด

เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็น  
สัมมาทิฐิ บุคคลนั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติ  
โลกสวรรค์” แต่เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขาผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ชน  
เหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้นอก

เหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด” เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขา  
ที่พูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง ตามแรงจูงใจ ตาม  
ความปักใจในเรื่องนั้นว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะตถาคตมีความรู้ในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น

๔. บรรดาสมณะหรือพราหมณ์ทั้ง ๔ จำพวกนั้น เราไม่คล้อย  
ตามวาตะของสมณะหรือพราหมณ์ผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยิน  
ว่า กรรมดีไม่มี วิชาของสุจริตไม่มี” เราคล้อยตามวาตะของเขาผู้กล่าว  
อย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาด  
จากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วได้ไป  
เกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก” แต่เราไม่คล้อยตามวาตะของเขาผู้  
กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า บุคคลใดเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์  
เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฐิ บุคคลนั้นทั้งหมด  
หลังจากตายแล้วจะไปเกิด

ในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก” เราไม่คล้อยตามแม้วาตะของเขาผู้  
กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชน

เหล่าใดรู้นอกเหนือไป ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิด” เราไม่คล้อยตามแม้  
วาตะของเขาที่พูดปักใจลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบ

เอง ตามแรงจูงใจ ตามความปักใจในเรื่องนั้นว่า “นี่เท่านั้นจริง  
อย่างอื่นไม่จริง”

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะตถาคตมีความรู้ในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น

[๓๐๓] อานนท



๑. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย

ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อน ให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย เขามีมิจฉาทิฏฐิที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ เขาย่อมเสวยวิบากแห่งกรรมนั้นในชาตินี้บ้าง ในชาติหน้าบ้าง

ในชาติต่อ ๆ ไปบ้าง

๒. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาทิฏฐิที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฏฐิในโลกนี้ เขาย่อมเสวยวิบากแห่งกรรมนั้น

ในชาตินี้บ้าง ในชาติหน้าบ้าง ในชาติต่อ ๆ ไปบ้าง

๓. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นสุข กรรมดีที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นสุข หรือในเวลาจะตาย เขามีสัมมาทิฏฐิที่ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ เขาเสวยวิบากแห่งกรรมนั้นในชาตินี้

บ้าง ในชาติหน้าบ้าง ในชาติต่อ ๆ ไปบ้าง

๔. บรรดาบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลใดเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็นสัมมาทิฏฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก บุคคลนั้นหลังจากตายแล้วไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนให้ผลเป็นทุกข์ บาปกรรมที่เขาทำไว้ในภายหลังให้ผลเป็นทุกข์ หรือในเวลาจะตาย มีมิจฉาทิฏฐิที่เขา ให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้ แต่การที่บุคคลเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ฯลฯ เป็น

สัมมาทิฐิในโลกนี้ เขาย่อมเสวยวิบากแห่งกรรมนั้นในชาตินี้บ้าง ในชาติหน้าบ้าง ในชาติต่อ ๆ ไปบ้าง

อานนท์ กรรมที่ไม่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มีอยู่ กรรมที่ไม่ควร ส่องให้เห็นว่าควรก็มีอยู่ กรรมที่ควร ส่องให้เห็นว่าควรก็มีอยู่ และกรรมที่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มีอยู่ ดังพรรณนามาจะนี่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดี ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

มหากัมมวิกังคสูตรที่ ๖ จบ

๗. สฬายตนวิกังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกอายตนะ ๖ ประการ

[๓๐๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสฬายตนวิกังค์แก่เธอ

ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังสฬายตนวิกังค์นั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“เธอทั้งหลายพึงทราบอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ หมวด

วิญญาณ ๖ หมวดผัสสะ ๖ มโนปวิจาร ๑๘ สัตตบท ๓๖ ในธรรมเหล่านั้น เธอทั้งหลายอาศัยธรรมนี้แล้ว จงละธรรมนี้เสีย และพึงทราบสติปัญญา ๓ ที่พระอริยะเสพอซึ่งเมื่อเสพออยู่ชื่อว่าปสาธาควรเพื่อสั่งสอนคณะ พระอริยศาสนานั่นอันเราเรียกว่าปสาธติผู้สามารถฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึกทั้งหลาย นี่เป็นอุทเทสแห่งสฬายตนวิกังค์

[๓๐๕] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบอายตนะภายใน ๖” เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา)
๒. โสตายตนะ (อายตนะคือหู)
๓. ชานายตนะ (อายตนะคือจมูก)

๔. ขิวหายตนะ (อายตนะคือกลิ่น)

๕. กายายตนะ (อายตนะคือกาย)

๖. มนายตนะ (อายตนะคือใจ)๑

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบอายตนะภายใน ๖” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้ (๑)

เรากล่าวไว้แล้วเช่นนี้แล้วว่า “พึงทราบอายตนะภายนอก ๖” เพราะอาศัย

เหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. รูปายตนะ (อายตนะคือรูป)

๒. สัททหายตนะ (อายตนะคือเสียง)

๓. คันธายตนะ (อายตนะคือกลิ่น)

๔. รสอายตนะ (อายตนะคือรส)

๕. โผฏฐัพพายตนะ (อายตนะคือสัมผัส)

๖. ธรรมายตนะ (อายตนะคือธรรมารมณ์)

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบอายตนะภายนอก ๖” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้ (๒)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบหมวดวิญญูณ ๖” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. จักขวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา)

๒. โสตรวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางหู)

๓. ฆานวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก)

๔. ขิวหาวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น)

๕. กายวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย)

๖. มโนวิญญูณ (ความรู้แจ้งอารมณ์ทางใจ)

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบหมวดวิญญูณ ๖” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้ (๓)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบหมวดผัสสะ ๖” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. จักขสัมผัส (สัมผัสทางตา)

๒. โสตรสัมผัส (สัมผัสทางหู)

๓. ฆานสัมผัส (สัมผัสทางจมูก)

๔. ขิวหาสัมผัส (สัมผัสทางลิ้น)

๕. กายสัมผัส (สัมผัสทางกาย)

๖. มโนสัมผัส (สัมผัสทางใจ)

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบหมวดผัสสะ ๖” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้ (๔)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบมโนปริจาร ๑๘” เพราะอาศัยเหตุอะไร เรา

จึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลเห็นรูปทางตาแล้ว ย่อมนึกหน่วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ย่อมนึกหน่วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ย่อมนึกหน่วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาไว้

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว ย่อมนึกหน่วงธรรมารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ย่อมนึกหน่วงธรรมารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ย่อมนึกหน่วงธรรมารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขาไว้

ความนึกหน่วงฝ่ายโสมนัส ๖ ฝ่ายโทมนัส ๖ ฝ่ายอุเบกขา ๖ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบมโนปริจาร ๑๘” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้ (๕)

[๓๐๖] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบสัตตบพ ๓๖” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ โสมนัสอาศัยเรือน ๖ โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖

โทมนัสอาศัยเรือน ๖ โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ อุเบกขาอาศัยเรือน ๖ อุเบกขา อาศัยเนกขัมมะ ๖

ในสัตตบพ ๓๖ นั้น โสมนัสอาศัยเรือน ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งรูป

ที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รักประกอบด้วยโลกามิส โดยเป็นของอันตนได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงรูปที่ตนเคยได้มาก่อน อันลวงลับ ดับ แปรผันไปแล้ว

โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเรือน

๒. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ...

๖. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้พิจารณาเห็นการได้เฉพาะซึ่งธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ประกอบด้วยโลกามิส โดยเป็นของอันตนได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงธรรมารมณ์ที่ตนเคยได้มาก่อน อันล่วงลับ ดับ แปรผันไปแล้ว โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเรือน

โสมนัสอาศัยเรือน ๖ ประการนี้

ในสัตตบพท ๓๖ นั้น โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รูปทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบดั่งนี้ว่า “รูปในกาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา” โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ

๒. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่เสียงทั้งหลายนั้นแล ...

๓. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่กลิ่นทั้งหลายนั้นแล ...

๔. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รสทั้งหลายนั้นแล ...

๕. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่โผฏฐัพพะทั้งหลาย

นั้นแล ...

๖. โสมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่ธรรมารมณ์ทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบดั่งนี้ว่า “ธรรมารมณ์ใน

กาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา” โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ

โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการนี้

[๓๐๗] ในสัตตบพ ๓๖ นั้น โทมนัสอาศัยเรือน ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ประกอบด้วยโลกามิส โดยความเป็นของอันตนไม่ได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงรูปที่ตนไม่เคยได้มาก่อน อันลวงลับ ดับ แปรผันไปแล้ว

โทมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โทมนัสอาศัยเรือน

๒. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งโณฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ...

๖. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ประกอบด้วยโลกามิส โดยความเป็นของอันตนไม่ได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงธรรมารมณ์ที่ตนไม่เคยได้มาก่อน อันลวงลับ ดับ แปรผันไปแล้ว โทมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โทมนัสอาศัยเรือน

โทมนัสอาศัยเรือน ๖ ประการนี้

ในสัตตบพ ๓๖ นั้น โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รูปทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “รูปในกาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็น

ธรรมดา” แล้วตั้งความปรารถนาในอนุดตริโมกข์ว่า “ในกาลใดเราจักบรรลุนิพพานที่พระอริยะทั้งหลายได้บรรลุอยู่ในบัดนี้”

เพราะความปรารถนาเป็นปัจจัย โทมนัสจึงเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ตั้ง  
ความปรารถนาในอนัตตวิโมกข์ด้วยประการฉะนี้ โทมนัสเช่นนี้เราเรียก  
ว่า โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ

๒. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่เสี่ยงทั้งหลาย  
นั้นแล ...

๓. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่กลืนทั้งหลายนั้น  
แล ...

๔. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รสทั้งหลายนั้น  
แล ...

๕. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่โผฏฐัพพะ  
ทั้งหลาย  
นั้นแล ...

๖. โทมนัสย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่ธรรมารมณ  
ทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความ  
ดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “ธรรมารมณใน  
กาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผัน  
เป็นธรรมดา” แล้วตั้งความปรารถนาในอนัตตวิโมกข์

ว่า “ในกาลใด เราจักบรรลุนิพพานที่พระอริยะทั้งหลายได้บรรลุนิพพาน  
ในบัดนี้” เพราะความปรารถนาเป็นปัจจัย โทมนัสจึงเกิดขึ้นแก่เขาผู้ตั้ง  
ความปรารถนาในอนัตตวิโมกข์ด้วยประการฉะนี้ โทมนัสเช่นนี้เราเรียก  
ว่า โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ

โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการนี้

[๓๐๘] ในสัตตบพท ๓๖ นั้น อุเบกขาอาศัยเรือน ๑ ๖ ประการ อะไร  
บ้าง คือ

๑. เพราะเห็นรูปทางตา อุเบกขา๒จึงเกิดขึ้นแก่ปุถุชน ผู้โง่เขลา  
งมงาย ผู้ยังไม่ชนะกิเลส ยังไม่ชนะวิบาก ผู้ไม่เห็นโทษ ไม่ได้สดับ

เป็นคนกิเลสหนา อุเบกขาเช่นนี้ยังล่องพ้นรูปไม่ได้ เพราะฉะนั้น  
เราจึงเรียกอุเบกขานี้ว่า อุเบกขาอาศัยเรือน

๒. เพราะฟังเสียงทางหู ...

๓. เพราะดมกลิ่นทางจมูก ...

๔. เพราะลิ้มรสทางลิ้น ...

๕. เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

๖. เพราะรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจ อุเบกขาจึงเกิดขึ้นแก่ปุถุชน ผู้โง่เขลา งมงาย ผู้ยังไม่ชนะกิเลส ยังไม่ชนะวิบาก ผู้ไม่เห็นโทษ ไม่ได้สติ เป็นคนกิเลสหนา อุเบกขาเช่นนั้นยังล่องพ้นธรรมารมณ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกอุเบกขานั้นว่า อุเบกขาอาศัยเรื่อน

อุเบกขาอาศัยเรื่อน ๖ ประการนี้

ในสัตตบพท ๓๖ นั้น อุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รูปทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “รูปในกาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็น

ธรรมดา” อุเบกขาเช่นนั้นย่อมล่องพ้นรูปได้ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกอุเบกขานั้นว่า อุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ

๒. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่เสียงทั้งหลายนั้นแล ...

๓. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่กลิ่นทั้งหลายนั้นแล ...

๔. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่รสทั้งหลายนั้นแล ...

๕. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่โผฏฐัพพะทั้งหลาย

นั้นแล ...

๖. อุเบกขาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ทราบความที่ธรรมารมณ์ทั้งหลายนั้นแลไม่เที่ยง เห็นความแปรผัน ความคลายกำหนด และความดับนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “ธรรมารมณ์ในกาลก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา” อุเบกขาเช่นนั้นย่อมล่องพ้นธรรมารมณ์ได้ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกอุเบกขานั้นว่า อุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ

อุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ ๖ ประการนี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พึงทราบสัตตบพท ๓๖” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๐๙] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ในสัตตบพท ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายอาศัยธรรมนี้แล้วจงละธรรมนี้เสีย” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น



ภิกษุทั้งหลาย ในสัตตบพ ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายจงอาศัยพึงพึง โสมนัสอันอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นแล้ว จงละ จงก้าวล่วงโสมนัสอาศัย เรือน ๖ นั้นเสีย การละ ก้าวล่วงโสมนัสเหล่านั้นนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้

ในสัตตบพ ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายอาศัยพึงพึงโทมนัสอันอาศัย เนกขัมมะ ๖ นั้นแล้ว จงละ จงก้าวล่วงโทมนัสอาศัยเรือน ๖ นั้นเสีย การ ละ การก้าวล่วง

โทมนัสเหล่านั้นนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้

ในสัตตบพ ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายอาศัยพึงพึงอุเบกขาอันอาศัย เนกขัมมะ ๖ นั้นแล้ว จงละ จงก้าวล่วงอุเบกขาอาศัยเรือน ๖ นั้นเสีย การ ละ การก้าวล่วง

อุเบกขาเหล่านั้นนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้

ในสัตตบพ ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายอาศัยพึงพึงโสมนัสอันอาศัย เนกขัมมะ ๖ นั้นแล้ว จงละ จงก้าวล่วงโทมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นเสีย การละ การก้าวล่วง

โทมนัสเหล่านั้นนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ในสัตตบพ ๓๖ นั้น เธอทั้งหลายอาศัยพึงพึง อุเบกขาอันอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นแล้ว จงละ จงก้าวล่วงโสมนัสอาศัย เนกขัมมะ ๖ นั้นเสีย

การละ การก้าวล่วงโสมนัสเหล่านั้นนี้ได้ด้วยอาการอย่างนี้

[๓๑๐] ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาที่มีประเภทต่างกัน อาศัยอารมณ์ ต่างกันก็มี อุเบกขาที่เป็นประเภทเดียวกัน อาศัยอารมณ์เดียวกันก็มี

อุเบกขาที่มีประเภทต่างกัน อาศัยอารมณ์ต่างกันก็มี เป็นอย่างไร

คือ อุเบกขาในรูปก็มี อุเบกขาในเสียงก็มี อุเบกขาในกลิ่นก็มี อุเบกขา

ในรสก็มี อุเบกขาในโผฏฐัพพะก็มี

นี้จัดเป็นอุเบกขาที่มีประเภทต่างกัน อาศัยอารมณ์ต่างกัน

อุเบกขาที่เป็นประเภทเดียวกัน อาศัยอารมณ์เดียวกัน เป็นอย่างไร

คือ อุเบกขาที่อาศัยอากาศอันญายตณมานก็มี อุเบกขาที่อาศัย วิญญาณัญญ- จายตณมานก็มี อุเบกขาที่อาศัยอากิญจัญญายตณมานก็มี อุเบกขาที่อาศัย

เนวสัญญานาสัญญายตณมานก็มี

นี้จัดเป็นอุเบกขาที่เป็นประเภทเดียวกัน อาศัยอารมณ์เดียวกัน

ในอุเบกขา ๒ ประการนั้น เธอทั้งหลายอาศัยฟังฟังอุเบกขาที่เป็นประเภทเดียวกัน อาศัยอารมณ์เดียวกันแล้ว จงละ จงก้าวล่วงอุเบกขาที่มีประเภทต่างกัน อาศัยอารมณ์ต่างกันั้นเสีย การละ การก้าวล่วงอุเบกขานี้มีได้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอาศัยฟังฟังอดัมมยตา๑ แล้ว จงละ จงก้าวล่วง

อุเบกขาที่เป็นประเภทเดียวกัน อาศัยอารมณ์เดียวกันเสีย การละ การก้าวล่วง

อุเบกขานี้มีได้ด้วยอาการอย่างนี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า ในสัตตบพ ๓๖ นั้น “เธอทั้งหลายอาศัยธรรมนี้แล้ว จงละธรรมนี้เสีย” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๑๑] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พึงทราบสติปัญฐาน ๓ ที่พระอริยเสพซึ่งเมื่อเสพ ชื่อว่าเป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนคณะ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ศาสดาในโลกนี้เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า “นี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เธอทั้งหลาย นี่เป็นไปเพื่อสุขแก่เธอทั้งหลาย” สาวกทั้งหลายของศาสดานั้นยอมไม่ฟัง ไม่เงียโสตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ และประพฤติหลีกเลี่ยงคำสอนของศาสดา ในข้อนั้น ตถาคตไม่มีใจยินดี ไม่ชื่นชม และไม่ถูก(โทสะ) รัวรด มีสติสัมปชัญญะอยู่

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า สติปัญฐานประการที่ ๑ ที่พระอริยเสพซึ่งเมื่อ

เสพ ชื่อว่าเป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนคณะ

อีกประการหนึ่ง ศาสดาเป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูจึงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า “นี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เธอทั้งหลาย นี่เป็นไปเพื่อสุขแก่เธอทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของศาสดานั้น บางพวกไม่ฟัง ไม่เงียโสตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ และประพฤติหลีกเลี่ยงคำสอนของศาสดา บางพวกฟังด้วยดี เงียโสตสดับ ตั้งจิตรับรู้ ไม่ประพฤติหลีกเลี่ยงคำสอนของ

ศาสดา ในข้อนั้น ตถาคตก็ไม่มีใจยินดี ไม่ชื่นชม ไม่มีใจยินดีก็มีใช้ ไม่ชื่นชม

ก็มีใช้ เว้นความมีใจยินดีและความไม่มีใจยินดีทั้ง ๒ อย่างนั้นแล้ว จึงเป็น

ผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า สติปัฏฐานประการที่ ๒ ที่พระอริยเสพ ซึ่งเมื่อเสพ ชื่อว่าเป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนคณะ

อีกประการหนึ่ง ศาสดาเป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูจึงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า “นี้เป็นไปเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลแก่เธอทั้งหลาย นี่เป็นไปเพื่อสุขแก่เธอทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของศาสดานั้น ย่อมฟังด้วยดี เจียใส่ตส่ดบ่ ดั่งจิตรับรู้ ไม่ ประพฤติหลีกเลียงคำสอนของศาสดา ในข้อนั้น ตถาคดมีใจยินดี ชื่นชม และไม่ถูก(ราคะ) ร่ำรด มีสติสัมปชัญญะอยู่

ภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า สติปัฏฐานประการที่ ๓ ที่พระอริยเสพ ซึ่งเมื่อเสพ ชื่อว่าเป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนคณะ

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พระอริยเสพธรรม คือ สติปัฏฐาน ๓ ซึ่งเมื่อ เสพ ชื่อว่าเป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนคณะ” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึง กล่าวไว้

[๓๑๒] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “พระอริยศาสดานั้นอันเราเรียกว่า เป็น สารถิผู้สามารถฝึกนุรุษที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึก ทั้งหมด” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ข้างที่ควรฝึก อันควาญข้างบังคับให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปสู่ ทิศเดียวเท่านั้น คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้

ม้าที่ควรฝึก อันคนฝึกม้าบังคับให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปสู่ทิศเดียวเท่านั้น คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้

โคที่ควรฝึก อันคนฝึกโคบังคับให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปสู่ทิศเดียวเท่านั้น คือทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ หรือทิศใต้

แต่นุรุษที่ควรฝึก อันตถาคดอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ตลอดทิศทั้ง ๘ คือ

ผู้มีรูป ย่อมเห็นรูปทั้งหลายได้ นี่เป็นทิศที่ ๑

ผู้มีสัญญาในอรุปรในกายใน ย่อมเห็นรูปทั้งหลายในกายนอกได้ นี่ เป็นทิศที่ ๒

เป็นผู้น้อมใจว่างามทั้งนั้น นี่เป็นทิศที่ ๓

เพราะกำล่งรูปสัญญา เพราะดับปฏิกขสัญญา เพราะไม่ใส่ใจ นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง จึงบรรลุอาภาสานัญจายตนฌานอยู่ ด้วยใส่ใจว่า “อาภาศหาที่สุตมิได้” นี่เป็นทิศที่ ๔

เพราะก้าวล่วงอากาศาณญายตนฌานได้โดยประการทั้งปวง จึง  
บรรลวิญญาณญายตนฌานอยู่ด้วยใส่ใจว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” นี้  
เป็นทิศที่ ๕

เพราะก้าวล่วงวิญญาณญายตนฌานได้โดยประการทั้งปวง จึง  
บรรล

อากิณัจญญายตนฌานอยู่ด้วยใส่ใจว่า “ไม่มีอะไรสักหน่อยหนึ่ง”  
นี้เป็นทิศที่ ๖

เพราะก้าวล่วงอากิณัจญญายตนฌานได้โดยประการทั้งปวง จึง  
บรรล

เนวสัณญานาสัณญายตนฌานอยู่ นี่เป็นทิศที่ ๗

เพราะก้าวล่วงเนวสัณญานาสัณญายตนฌานได้โดยประการ  
ทั้งปวง จึงบรรลสัณญาเวทียัตนิโรธอยู่ นี่เป็นทิศที่ ๘

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษที่ควรฝึกอันตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า  
สอนให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ตลอดทิศทั้ง ๘ นี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “พระอริยศาสนานั่นอันเราเรียกว่า เป็นสารถิผู้  
สามารถฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึกทั้งหลาย”  
นั่น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สพ่ายตนวิกังคสูตรที่ ๗ จบ

๘. อุทเทสวิกังคสูตร

ว่าด้วยอุทเทสและวิกังค

[๓๑๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจัก  
แสดงอุทเทสและวิกังคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังอุทเทสและ  
วิกังค นั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส  
เรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่  
วิญญาณจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่

สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญูณไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นตรัสพระดำรัสนี้แล้ว ทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

[๓๑๔] ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้มีความสงสัยว่า “ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อนี้แก่เรา

ทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่ วิญญูณจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป”

แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอจะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นเกิดความคิดขึ้นว่า “ท่านพระมหากัจจानะนี้เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจานะ”

ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจานะว่า

“ท่านกัจจานะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อนี้แก่เราทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่ วิญญูณจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญูณไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป” แล้วไม่ทรงชี้แจง

เนื้อความโดยพิสดาร      ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่  
ประทับ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน      พวกกระผมได้มีความ  
สงสัยว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อนี้แก่เราทั้งหลายว่า  
“ภิกษุทั้งหลาย      ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่  
วิญญานจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่  
สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญานไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้ง  
มั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิด  
แห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป” แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดย  
พิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอจะ  
พึงชี้แจงเนื้อความแห่ง

อุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้      ไม่ทรงชี้แจงโดย  
พิสดารให้พิสดารได้”

ท่านกัจจานะ เราทั้งหลายคิดว่า “ท่านมหากัจจานะนี้เป็นผู้ที่พระ  
ศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และ  
ท่านมหากัจจานะ

ก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาค  
ทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ทางที่ดี เราทั้งหลาย  
ควรเข้าไปหาท่าน

พระมหากัจจานะถึงที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระ  
มหากัจจานะ” ขอท่านมหากัจจานะโปรดชี้แจงเถิด”

พระมหากัจจานะอธิบายอุทเทส

[๓๑๕] ท่านพระมหากัจจานะจึงตอบว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย  
เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้      เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่  
ละเลยโคนและลำต้นของตนไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นไป      เขาเข้าใจว่าแก่นไม้  
ต้องแสวงหาที่กิ่งและใบ แม้

ฉันใด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันนั้น เมื่อพระศาสดาทรงปรากฏเฉพาะหน้า  
ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายก็ละเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไป และ  
พึงเข้าใจเนื้อความนั้นว่าต้องสอบถามกับกระผม แท้จริง พระผู้มีพระภาค  
พระองค์นั้น ทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ ทรงเห็นสิ่งที่ควรเห็น เป็นผู้มีพระจักษุ มีพระ  
ญาณ มีธรรม เป็นพรหม เป็น

ผู้เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอันสมควรที่ท่านทั้งหลายจะทูลถามเนื้อความนี้กับพระองค์ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงตอบอย่างใด ท่านทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด”

ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวตอบว่า “ท่านก็จางนะ เป็นความจริงที่พระผู้มี

พระภาคทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ ทรงเห็นสิ่งที่ควรเห็น เป็นผู้มีพระจักขุ มีพระญาณ

มีธรรม เป็นพรหม เป็นผู้เผยแผ่ ประกาศ ขยายเนื้อความ เป็นผู้ให้อมตธรรม เป็นเจ้าของธรรม เป็นพระตถาคต และเวลานี้ก็เป็นเวลาอันสมควรที่เราทั้งหลายจะทูลถามเนื้อความนี้กับพระองค์ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงตอบอย่างใด เราทั้งหลายจะพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้น อนึ่ง ท่านมหากัจจานะเป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านมหากัจจานะก็สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอท่านมหากัจจานะไม่ต้องหนักใจ ชี้แจงเถิด”

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่าน

ทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี กระผมจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว

ท่านพระมหากัจจานะจึงได้กล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อ

พิจารณาอยู่ วิญญาณจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญาณไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป” แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกจากอาสนะเสด็จเข้าไปยังที่ประทับ กระผมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงไว้โดยพิสดาร โดยพิสดารอย่างนี้

[๓๒๖] วิญญาณที่เรียกว่า “ฟุ้งไป ชานไปในภายนอก” เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้ว มีวิญญาณชานไป ตามนิमितคือรูป พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกวิญญาณที่ถูกความยินดีในนิमित คือรูปตริงไว้ ถูกความยินดีในนิमितคือรูปผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วย สังโยชน์คือความยินดีในนิमितคือรูปว่า “ฟังไป ชานไปในภายนอก”

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้ว มีวิญญาณชานไปตามนิमितคือธรรมารมณ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกวิญญาณที่ถูกความยินดีในนิमितคือธรรมารมณ์ ตริงไว้ ที่ถูกความยินดีในนิमितคือธรรมารมณ์ผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วย สังโยชน์คือความยินดีในนิमितคือธรรมารมณ์ว่า “ฟังไป ชานไปใน ภายนอก”

วิญญาณที่เรียกว่า “ฟังไป ชานไปในภายนอก” เป็นอย่างไร

[๓๑๗] วิญญาณที่เรียกว่า “ไม่ฟังไป ไม่ชานไปในภายนอก” เป็น อย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้ว มีวิญญาณไม่ชาน ไปตามนิमितคือรูป พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกวิญญาณที่ไม่ถูกความยินดี ในนิमितคือรูปตริงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีในนิमितคือรูปผูกมัดไว้ ไม่ เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในนิमितคือรูปว่า “ไม่ฟังไป ไม่ชาน ไปในภายนอก”

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้ว มีวิญญาณไม่ชานไปตามนิमितคือ ธรรมารมณ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกวิญญาณที่ไม่ถูกความยินดีในนิमित คือธรรมารมณ์ตริงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีในนิमितคือธรรมารมณ์ผูกมัดไว้ ที่ ไม่เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในนิमितคือธรรมารมณ์ว่า “ไม่ฟัง ไป ไม่ชานไปในภายนอก”

วิญญาณที่เรียกว่า “ไม่ฟังไป ไม่ชานไปในภายนอก” เป็นอย่างไร

[๓๑๘] จิตที่เรียกว่า “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน” เป็นอย่างไร



คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณชานไปตามปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ถูกความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกตรึงไว้ ที่ถูกความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกว่า “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณชานไปตามปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ถูกความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิตรึงไว้ ที่ถูกความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิว่า “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมืออุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข” ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณชานไปตามอุเบกขา พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ถูกความยินดีในสุขอันเกิดจากอุเบกขาตรึงไว้ ที่ถูกความยินดีในสุขอันเกิดจากอุเบกขาผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในสุขอันเกิดจาก

อุเบกขาวา “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณชานไปในอทุกขมสุข พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ถูกความยินดีใน

อทุกขมสุขตรึงไว้ ที่ถูกความยินดีในอทุกขมสุขผูกมัดไว้ ที่เกี่ยวข้องด้วยสังโยชน์คือความยินดีในอทุกขมสุขว่า “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

จิตที่เรียกว่า “ตั้งมั่นอยู่ในภายใน” เป็นอย่างนี้

[๓๑๙] จิตที่เรียกว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน” เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้ว บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณไม่ชานไปตามปีติและ

สุขอันเกิดจากวิเวก พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกจิตที่ไม่ถูกความยินดีในปิตติ และสุขอันเกิดจากวิเวก

ตรึงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีในปิตติและสุขอันเกิดจากวิเวกผูกมัดไว้ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยสังโยชนคือความยินดีในปิตติและสุขอันเกิดจากวิเวกว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุดุติยฌาน ฯลฯ อยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณไม่ชานไปตามปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ไม่ถูกความยินดีในปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิตรึงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีในปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิผูกมัดไว้ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยสังโยชนคือความยินดีในปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะปิตติจางคลายไป ภิกษุมืออุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌาน ฯลฯ อยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณไม่ชานไปตามอุเบกขา พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกจิตที่ไม่ถูกความยินดีในสุขอันเกิดจาก

อุเบกขาตรึงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีในสุขอันเกิดจากอุเบกขาผูกมัดไว้ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยสังโยชนคือความยินดีในสุขอันเกิดจากอุเบกขาว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไป ก่อน ภิกษุบรรลุดุตตฌาน ฯลฯ อยู่ ภิกษุนั้นมีวิญญูญาณไม่ชานไปตามอทุกขมสุข พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกจิตที่ไม่ถูกความยินดีในอทุกขมสุขตรึงไว้ ที่ไม่ถูกความยินดีใน

อทุกขมสุขผูกมัดไว้ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยสังโยชนคือความยินดีในอทุกขมสุขว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน”

จิตที่เรียกว่า “ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน” เป็นอย่างไร

[๓๒๐] ความสะดุ้งเพราะตามยึดมั่นใด เป็นอย่างไร

คือ ปุถุชน๒ในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัตบุรุษ พิจารณาเห็นรูปโดย

ความเป็นอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตว่ามีรูปบ้าง พิจารณาเห็นรูปในอัตตาบ้าง พิจารณาเห็นอัตตาในรูปบ้าง รูปนั้นของเขา ย่อมแปรผันเป็นอย่างอื่นได้ เพราะความที่รูปแปรผันเป็นอย่างอื่น เขาจึงมีวิญญูญาณ

คล้อยตามความแปรผันของรูปใด ความสะอาดและความเกิดขึ้นแห่งธรรม  
๒ อันเกิดจากการคล้อยตามความแปรผัน

ของรูป ย่อมครอบงำจิตของเขาตั้งอยู่ เพราะจิตถูกครอบงำ เขาจึง  
เป็นผู้มีความหวาดหวั่น คับแค้น ห่วงใย และเพราะตามยึดมั่น เขาจึง  
สะอาด

พิจารณาเห็นเวทนา ...

พิจารณาเห็นสัญญา ...

พิจารณาเห็นสังขาร ...

พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบ้าง พิจารณาเห็นอิตตา  
ว่ามีวิญญาณบ้าง พิจารณาเห็นวิญญาณในอิตตาบ้าง พิจารณาเห็นอิตตา  
ในวิญญาณ

บ้าง วิญญาณนั้นของเขาย่อมแปรผันเป็นอย่างอื่นได้ เพราะความ  
ที่วิญญาณแปรผันเป็นอย่างอื่น เขาจึงมีวิญญาณคล้อยตามความแปรผัน  
ของวิญญาณ ความสะอาด และความเกิดขึ้นแห่งธรรมอันเกิดจากการ  
คล้อยตามความแปรผันของวิญญาณ ย่อมครอบงำจิตของเขาตั้งอยู่  
เพราะจิตถูกครอบงำ เขาจึงเป็นผู้มีความหวาดหวั่น คับแค้น ห่วงใย และ  
เพราะตามยึดมั่น เขาจึงสะอาด

ความสะอาดเพราะตามยึดมั่น เป็นอย่างนี้แล

[๓๒๑] ความไม่สะอาดเพราะไม่ยึดมั่น เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับ ได้เห็นพระอริยะ  
ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ได้  
เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของ  
สัตบุรุษ ไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็น  
อิตตว่ามีรูปบ้าง ไม่พิจารณาเห็นรูปในอิตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็นอิตตา  
ในรูปบ้าง รูปนั้นของท่านย่อมแปรผันเป็นอย่างอื่นได้ เพราะความที่รูป  
แปรผันเป็นอย่างอื่น ท่านจึงไม่มีวิญญาณคล้อยตามความแปรผันของรูป  
ความสะอาดและความเกิดขึ้นแห่งธรรมอันเกิดจากการคล้อยตามความ

แปรผันของรูป ย่อมไม่ครอบงำจิตท่านตั้งอยู่ เพราะจิตไม่ถูก  
ครอบงำ ท่านจึงเป็นผู้ไม่มีความหวาดหวั่น ไม่คับแค้น ไม่ห่วงใย และ  
เพราะไม่ยึดมั่น ท่านจึงไม่สะอาด

ไม่พิจารณาเห็นเวทนา ...

ไม่พิจารณาเห็นสัญญา ...

ไม่พิจารณาเห็นสังขาร ...

ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่พิจารณาเห็น  
อัตตาวามีวิญญาณบ้าง ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่  
พิจารณาเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง วิญญาณนั้นของท่านย่อมแปรผัน  
เป็นอย่างอื่นได้ เพราะความที่วิญญาณแปรผันเป็นอย่างอื่น ท่านจึงไม่มี  
วิญญาณคล้อยตามความแปรผันของวิญญาณ ความสะดุ้งและความเกิด  
ขึ้นแห่งธรรมอันเกิดจากการคล้อยตามความแปรผันของวิญญาณ ย่อม  
ไม่ครอบงำจิตของท่านตั้งอยู่ เพราะจิตไม่ถูกครอบงำ ท่านจึงเป็น

ผู้ไม่มีความหวาดหวั่น ไม่คับแค้น ไม่หวั่นไหว และเพราะความไม่ยึด  
มั่น ท่านจึงไม่สะดุ้ง

ความไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เป็นอย่างนี้แล

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อไว้  
ว่า “ภิกษุพึง พิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่ วิญญาณจะไม่ฟุ้ง  
ไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น  
เมื่อวิญญาณไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่  
สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ  
และทุกข์ต่อไป” แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกจาก  
พุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ กระผมรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งอุทเทส

โดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร  
โดยพิสดารอย่างนี้ แต่ท่านทั้งหลายเมื่อหวัง พึงเข้าไปเฝ้าแล้วสอบถาม  
เนื้อความนั้นเถิด พระผู้มี

พระภาคของเราทั้งหลายทรงตอบอย่างไร ท่านทั้งหลายพึงทรง  
จำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้นเถิด”

[๓๒๒] ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่าน  
พระมหา

ก็จมานแล้วลุกขึ้นจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่  
ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเทสโดยย่อ  
แก่ข้าพระองค์

ทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยประการที่เมื่อ  
พิจารณาอยู่ วิญญาณจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ใน  
ภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญาณไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปใน  
ภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่ยึดมั่น จึงไม่มีเหตุเกิด

หรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป” แล้วไม่ทรงชี้แจง  
เนื้อความโดยพิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน  
ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้นได้มีความสงสัยว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้  
มีพระภาคทรงแสดง

อุทเทสโดยย่อนี้แก่เราทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึง  
พิจารณาโดยประการที่เมื่อพิจารณาอยู่ วิญญานจะไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไป  
ในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้ง เพราะไม่ยึดมั่น เมื่อวิญญาน  
ไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปในภายนอก ไม่ตั้งมั่นอยู่ในภายใน ไม่สะดุ้งเพราะไม่  
ยึดมั่น จึงไม่มีเหตุเกิดหรือแดนเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ และทุกข์ต่อไป”  
แล้วไม่ทรงชี้แจงเนื้อความให้พิสดาร ทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จ  
เข้าไปยังที่ประทับ ใครเล่าหนอจะพึงชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้  
มีพระภาคทรงแสดงไว้โดยย่อ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดารให้พิสดารได้”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายนั้นเกิดความคิดขึ้นว่า  
“ท่านพระมหากัจจานะนี้ เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงยกย่อง ทั้งเพื่อน  
พรหมจารีผู้รู้ทั้งหลายก็สรรเสริญแล้ว และท่านพระมหากัจจานะก็  
สามารถจะชี้แจงเนื้อความแห่งอุทเทสโดยย่อที่พระผู้มีพระภาคทรง  
แสดงไว้ ไม่ทรงชี้แจงโดยพิสดาร โดยพิสดารได้”

ทางที่ดี เราทั้งหลายควรเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่  
แล้วพึงสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจานะ”

ลำดับนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่  
อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนี้กับท่านพระมหากัจจานะ ท่านพระมหา  
กัจจานะได้ชี้แจง

เนื้อความแก่ข้าพระองค์ทั้งหลายแล้วโดยอาการเหล่านี้ โดยบท  
เหล่านี้ โดยพยัญชนะเหล่านี้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มหากัจจานะ เป็นบัณฑิต มี  
ปัญญามาก แม้ถ้าเธอทั้งหลายพึงสอบถามเนื้อความนั้นกับเรา ถึงเราก็  
พึงตอบอย่างเดียวกับที่มหากัจจานะตอบแล้วเหมือนกัน ก็เนื้อความแห่ง  
อุทเทสนั้นเป็นอย่างนี้ เธอทั้งหลายพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนั้น  
เถิด”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อุทเทสวิภังคสูตรที่ ๘ จบ

๙. อรณวิกังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกธรรมที่ไม่มีกิเลส

[๓๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอรณวิกังคแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังอรณวิกังคั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งสุขในกาม อันตราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอรรถกิลมถาณุโยค(การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน)อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้นที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานด พึงรู้จักการยกย่องและการตำหนิ ครั้นรู้แล้ว ไม่พึงยกย่อง ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงธรรมเท่านั้น พึงรู้การตัดสินใจความสุข ครั้นรู้แล้ว พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความสุขในภายใน ไม่พึงกล่าวความลับ ไม่พึงกล่าวคำล่วงเกินต่อหน้า เมื่อไม่รีบร้อน จึงพูด เมื่อรีบร้อนไม่ควรพูด ไม่พึงยึดภาษาท้องถิ่น ไม่พึงละเลยคำพูดสามัญ๒ นี้เป็นอุทเทสแห่งอรณวิกังค

[๓๒๔] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งสุขในกาม อันตราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอรรถกิลมถาณุโยคอันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ธรรมคือการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัสของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันตราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระ

อริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด

ธรรมคือการไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัสของบุคคลผู้มีความสุข อันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก

ธรรมคืออรรถกถาญาณุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี้มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด

ธรรมเป็นเหตุไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอรรถกถาญาณุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งสุขในกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอรรถกถาญาณุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

อริยมรรคมีองค์ ๘

[๓๒๕] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน” เพราะอาศัยเหตุอะไร เรา

จึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น

ที่ติดาคัดได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิด  
ญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”  
๑ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๒๖] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุพึงรู้จักการยกย่องและการตำหนิ  
ครั้นรู้แล้ว ไม่พึงยกย่อง ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงธรรมเท่านั้น” เพราะอาศัย  
เหตุอะไร เราจึง

กล่าวไว้เช่นนั้น

การยกย่อง การตำหนิ และการไม่แสดงธรรม เป็นอย่างไร

คือ บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัส  
ของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็น  
ของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้ง  
หมดจึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นผู้  
ปฏิบัติผิด” ชื่อว่าตำหนิชนพวกหนึ่ง

บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัส  
ของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็น  
ของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้ง  
หมดจึงไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความ  
เร่าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก” ชื่อว่ายกย่องชนพวกหนึ่ง

บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอตัตถกิเล  
มถานุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชน  
เหล่านั้นทั้งหมดจึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความ  
เร่าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด” ชื่อว่าตำหนิชนพวกหนึ่ง

บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่ง  
อตัตถกิเลมถานุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย  
ประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้งหมด

จึงไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความ  
เร่าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก” ชื่อว่ายกย่องชนพวกหนึ่ง

บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งยังละภวสังโยชน์  
ไม่ได้ ชน

เหล่านั้นทั้งหมดจึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มี  
ความเร่าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด” ชื่อว่าตำหนิชนพวกหนึ่ง

บุคคลเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งละภวสังโยชน์ได้  
แล้ว ชน



เหล่านั้นทั้งหมดจึงไม่มีทุกข์ ไม่มีคามเบียดเบียน ไม่มีคามคับแค้น ไม่มีคามเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก” ชื่อว่ายกย่องชนพวกหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย การยกย่อง การตำหนิ และการไม่แสดงธรรม เป็นอย่างนี้แล

[๓๒๗] การไม่ยกย่อง การไม่ตำหนิ และการแสดงธรรม เป็นอย่างไร

คือ บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัสของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้งหมดจึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด” เขาเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ธรรมคือการประกอบเนื่อง ๆ นี้แล มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร้าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด” ชื่อว่าแสดงธรรมเท่านั้น

บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัสของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้งหมดจึงไม่มีทุกข์

ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก”

เขาเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ธรรมคือการไม่ประกอบเนื่อง ๆ นี้แล ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร้าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก” ชื่อว่าแสดงธรรมเท่านั้น

บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอตัตถกิลมถานุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้งหมด

จึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด” เขาเมื่อกล่าวดังนี้ว่า “ธรรมคือการประกอบเนื่อง ๆ นี้แล มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร้าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด” ชื่อว่าแสดงธรรมเท่านั้น

บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอตัตถกิลมถานุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้นทั้งหมด

จึงไม่มีทุกข์ ไม่มีคามเบียดเบียน ไม่มีคามคับแค้น ไม่มีคาม  
เร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก” เขาเมื่อกล่าวดังนั้นว่า “ธรรมคือการไม่ประกอบ  
เนื่อง ๆ นี้แล ไม่มีทุกข์ ไม่มีคามเบียดเบียน ไม่มีคามคับแค้น ไม่มีคาม  
เร้าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก” ชื่อว่าแสดงธรรมเท่านั้น

บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ยังละภวสังโยชน  
ไม่ได้ ชนเหล่านั้นทั้งหมดจึงมีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น  
มีความเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด” เขาเมื่อกล่าวดังนั้นว่า “เมื่อบุคคลยังละ  
ภวสังโยชนไม่ได้ แม้ภพ

ก็เป็นอันละไม่ได้” ชื่อว่าแสดงธรรมเท่านั้น

บุคคลไม่กล่าวอย่างนี้ว่า “ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ละภวสังโยชนได้  
แล้ว ชนเหล่านั้นทั้งหมดจึงไม่มีทุกข์ ไม่มีคามเบียดเบียน ไม่มีคาม  
คับแค้น ไม่มีคามเร้าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติถูก” เขาเมื่อกล่าวดังนั้นว่า “ก็เมื่อ  
บุคคลละภวสังโยชนได้แล้ว แม้ภพก็เป็นอันละได้แล้ว” ชื่อว่าแสดงธรรม  
เท่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย การไม่ยกย่อง การไม่ตำหนิ และการแสดงธรรม  
เป็นอย่างไร

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุพึงรู้จักการยกย่องและการตำหนิ ครั้นรู้  
แล้ว ไม่พึงยกย่อง ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงธรรมเท่านั้น” นั้น เพราะอาศัย  
เหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

กามคุณ ๕ ประการ

[๓๒๘] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุพึงรู้การตัดสินใจความสุข ครั้นรู้แล้ว  
พึงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความสุขในภายใน” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึง  
กล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการ นี้

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก  
ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ  
ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการนี้

สุขโสมนัสที่อาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้เกิดขึ้น เราเรียกว่า สุขอันเกิดจาก

กาม เป็นสุขที่เกิดแต่เมถุนธรรม๑ เป็นสุขของปฤชน ไม่ใช่สุขของพระอริยะ

เรากล่าวว่า “ภิกษุไม่พึงเสพ ไม่พึงเจริญ ไม่พึงทำให้มาก พึงกลัวสุขชนิดนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังต์จากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย

แล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะ

วิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ ... บรรลุ

ตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... สุขนี้เราเรียกว่า เนกขัมมสุข เป็นสุขอันเกิดจากความสังต์ เป็นสุขเกิดจากความสงบ เป็นสุขเกิดจากการตรัสรู้ เรากล่าวว่า “ภิกษุพึงเสพ พึงเจริญ พึงทำให้มาก ไม่พึงกลัวสุขชนิดนี้”

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุพึงรู้การตัดสิ้นความสุข ครั้นรู้แล้ว พึงประกอบ

เนื่อง ๆ ซึ่งความสุขในภายใน” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๒๙] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุไม่พึงกล่าวความลับ ไม่พึงกล่าวคำลวงเกินต่อหน้า” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น ภิกษุรู้ความลับอันใด ที่ไม่เป็นความจริง ไม่เป็นความแท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่พึงกล่าวความลับนั้นเป็นอันขาด แม้รู้ว่าความลับอันใดที่เป็นความจริง เป็นความแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ก็พึง

สำเหนียกเพื่อจะไม่กล่าวความลับนั้น และพึงรู้ความลับอันใดเป็นความจริง เป็นความแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น ภิกษุพึงรู้กาลเพื่อจะกล่าวความลับนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น ภิกษุรู้คำลวงเกินต่อหน้าอันใด ที่ไม่เป็นคำจริง ไม่เป็นคำแท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่พึงกล่าวคำลวงเกินต่อหน้านั้นเป็น

อันขาด แม้รู้ว่คำลวงเกินต่อหน้าอันใด ที่เป็นคำจริง เป็นคำแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ก็พึงสำเหนียกเพื่อจะไม่กล่าวคำลวงเกินต่อหน้านั้น และพึงรู้คำ

ลวงเกินต่อหน้าอันใดที่เป็นคำจริง เป็นคำแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น ภิกษุพึงรู้กาลเพื่อจะกล่าวคำลวงเกินต่อหน้านั้น

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุไม่พึงกล่าวความลับ ไม่พึงกล่าวคำลวงเกินต่อหน้า” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๓๐] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุเมื่อไม่รับร้อนจึงพูด เมื่อรับร้อนไม่ควรพูด” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น เมื่อภิกษุรับร้อนพูด แม้กายก็ลำบาก จิตก็แกว่ง เสียงก็พรา คอก็แห้ง แม้คำพูดที่ภิกษุรับร้อนพูดก็ไม่สละสลวย ฟังไม่เข้าใจ

ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น เมื่อภิกษุไม่รับร้อนพูด กายก็ไม่ลำบาก จิตก็

ไม่แกว่ง เสียงก็ไม่พรา คอก็ไม่แห้ง แม้คำพูดที่ภิกษุผู้ไม่รับร้อนพูด ก็สละสลวย ฟังเข้าใจ

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุเมื่อไม่รับร้อนจึงพูด เมื่อรับร้อนไม่ควรพูด” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๓๑] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุไม่พึงยิดภาษาทองถิ่น ไม่พึงละเลยคำพูดสามัญ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

การยิดภาษาทองถิ่น และการละเลยคำพูดสามัญ เป็นอย่างไร

คือ ภาษณะชนิดเดียวกันนั้นแหละในโลกนี้ บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปาดิ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปัตตะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปิฏฐะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “สราวะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “หโรสะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “โปณะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “หนะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปิปิละ” ภิกษุพูดด้วยความยิดมัน ถือมันโดยวิธีที่ชนทั้งหลายในทองถิ่นนั้น ๆ จะรู้จักภาษณะนั้นว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

การยิดภาษาทองถิ่น และการละเลยคำพูดสามัญ เป็นอย่างไร

[๓๓๒] การไม่ยิดภาษาทองถิ่น และการไม่ละเลยคำพูดสามัญ เป็นอย่างไร

คือ ภาษณะชนิดเดียวกันนั้นแหละในโลกนี้ บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปาดิ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปัตตะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “ปิฏฐะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “สราวะ” บางทองถิ่นรู้จักกันว่า “หโรสะ” บาง

ท้องถิ่นรู้จักกันว่า “โปณะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “หนะ” บางท้องถิ่นรู้จักกันว่า “ปีปีละ” ภาษูปุทธอย่างไม่ถนัดมันโดยวิธีที่ชนทั้งหลายในท้องถิ่นนั้น ๆ จะรู้จักภาษานั้นได้ว่า “ได้ยินว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านี้พูดหมายถึงภาษานี้”

ภิกษุทั้งหลาย การไม่ยึดภาษาท้องถิ่น และการไม่ละเลยคำพูดสามัญ เป็นอย่างนี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ไม่พึงยึดภาษาท้องถิ่น ไม่พึงละเลยคำพูดสามัญ” นั้น เพราะอาศัยคำนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๓๓] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือการประกอบเนื่อง ๆ ซึ่ง

โสมนัสของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของ

ปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าปฏิจจธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือการไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งโสมนัสของบุคคลผู้มีความสุขอันเกิดจากกาม อันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าปฏิจจธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๔] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคืออรรถกถาญาณุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าปฏิจจธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือการไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งอรรถกถาญาณุโยค อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าปฏิจจธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๕] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือมัชฌิมาปฏิปทา ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าปฏิจจธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๖] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือการยกย่อง การตำหนิ และการไม่แสดงธรรมนี้ มีทุกข มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือการไม่ยกย่อง การไม่ตำหนิ การแสดงธรรมเท่านั้นนี้ ไม่มีทุกข ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๗] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือสุขอันเกิดจากกาม สุขอันเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์ สุขของปฤชณ ไม่ใช่สุขของพระอริยะนี้ มีทุกข มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือเนกขัมมสุข สุขเกิดจากความสงัด สุขเกิดจากความสงบ สุขเกิดจากการตรัสรู้นี้ ไม่มีทุกข ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๘] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือความลับที่ไม่เป็นความจริง ไม่เป็นความแท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือความลับที่เป็นความจริง เป็นความแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความ

เร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือความลับที่เป็นความจริง เป็นความแท้ ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

[๓๓๙] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือคำลวงเกินต่อหน้าที่ไม่เป็นคำจริง ไม่เป็นคำแท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข มีความเบียดเบียน

มีความคับแค้น มีความเร่าร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงถือว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือคำล่วงเกินต่อหน้า ที่เป็นคำจริง เป็นคำแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์นี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความ

เราร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือคำล่วงเกินต่อหน้า ที่เป็นคำจริง เป็นคำแท้ ประกอบด้วยประโยชน์นี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเราร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

[๓๔๐] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือคำที่บุคคลผู้รับร้อนพูดนี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความเราร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือคำที่บุคคลผู้ไม่รับร้อนพูดนี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเราร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

[๓๔๑] ภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ธรรมคือการยียดภาษา ท้องถิ่น และการละเลยคำพูดสามัญนี้ มีทุกข์ มีความเบียดเบียน มีความคับแค้น มีความ

เราร้อน เป็นข้อปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมมีกิเลส

แต่ในเรื่องนั้น ธรรมคือการไม่ยียดภาษาท้องถิ่น และการไม่ละเลยคำพูดสามัญนี้ ไม่มีทุกข์ ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเราร้อน เป็นข้อปฏิบัติถูก เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส

ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาในอรรถวิภังค์นี้ อย่างนี้แล้ว “เราทั้งหลาย รู้ธรรมที่มีกิเลส และรู้ธรรมที่ไม่มีกิเลสแล้ว จักปฏิบัติตามข้อปฏิบัติเพื่อไม่มีกิเลส” กุลบุตรผู้มีนามว่าสุภติ ได้ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติเพื่อไม่มีกิเลสแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อรรถวิภังคสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ธาตุวิภังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกธาตุ

[๓๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ ถึงกรุงราชคฤห์แล้ว

เสด็จเข้าไปหานายช่างหม้อชื่อภักควะถึงที่อยู่ แล้วได้ตรัสว่า “ภักควะ ถ้าท่านไม่หนักใจ เราขอพักในศาลาสักคืนหนึ่ง”

นายภักควะกราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมไม่หนักใจเลย แต่ในศาลานี้ มีบรรพชิตเข้าไปพักอยู่ก่อนแล้ว ถ้าบรรพชิตรูปนั้นอนุญาต ก็ขอเชิญท่านพักตามสบายเถิด”

ก็สมัยนั้นแล กุลบุตรชื่อปุกกุสาติ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา อุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาค ปุกกุสาติกุลบุตรนั้น เข้าไปพักอยู่ในศาลาของนายช่างหม้อนั้นก่อนแล้ว ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาท่านปุกกุสาติถึงที่อยู่แล้วได้ตรัสว่า “ภิกษุ ถ้าเธอไม่หนักใจ เราขอพักในศาลาสักคืนหนึ่ง”

ท่านปุกกุสาติตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ ศาลาของนายช่างหม้อกว้างขวาง เชิญท่านพักตามสบายเถิด”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังศาลาของนายช่างหม้อทรงลาด

สันถัดหญ้า ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วประทับนั่งขัดสมาธิ ตั้งพระวรกายตรง ดำรงพระสติไว้เฉพาะหน้า พระองค์ประทับนั่งจนล่วงเลยราตรีไปมาก แม้ท่านปุกกุสาติก็นั่งจนล่วงเลยราตรีไปมากเหมือนกัน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “กุลบุตรนี้ประพฤติน่าเลื่อมใสหนอ

ทางที่ดี เราควรจะถามดู” จึงตรัสถามท่านปุกกุสาติว่า “ภิกษุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร”

ท่านปุกกุสาติตอบว่า “ท่านผู้มีอายุ มีพระสมณโคดมผู้ศากยบุตรเสด็จ

ออกจากศากยราชตระกูลทรงผนวชแล้ว ก็พระสมณโคดมผู้เจริญ พระองค์นั้น มีพระกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” ข้าพเจ้าบวชอุทิศพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นศาสดาของ



ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น”  
“ภิกษุ ก็บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น  
ประทับ

อยู่ ณ ที่ไหน”

“ท่านผู้มีอายุ บัดนี้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า  
พระองค์นั้น ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ในอวดตรชนบท”

“ก็ท่านเคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นหรือ และท่านเห็นแล้ว  
จะรู้จักหรือ”

“ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเลย  
และเห็นแล้วก็ไม่รู้จัก”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “กุลบุตรนี้บวชอุทิศเรา ทางที่  
ดี เราพึงแสดงธรรมแก่เขา” ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียก  
ท่านปุกกุสาติมาตรัสว่า “ภิกษุ เราจักแสดงธรรมแก่เธอ เธอจงฟังธรรม  
นั้น จงใส่ใจให้ดี เรา

จักกล่าว”

ท่านปุกกุสาติทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส  
เรื่องนี้ว่า

[๓๔๓] “ภิกษุ บุรุษนี้มีธาตุ ๖๑ มีผัสสาตนะ(แดนเกิดแห่งผัสสะ)  
๖ มิมโนปริจาร(ความนึกห่วงทางใจ) ๑๘ มื้อธิขฐานธรรม(ธรรมที่ควร  
ตั้งไว้ในใจ) ๔ เมื่อความกำหนดหมาย ชีบخابไม่ถึงบุรุษผู้คงอยู่ใน  
อธิขฐานธรรม บัณฑิต

จึงเรียกบุรุษนั้นว่า “มณีผู้สงบแล้ว” บุรุษไม่พึงประมาทปัญญา๒  
พึงตามรักษา

สัจจะ๓ พึงเพิ่มพูนจาละ๔ พึงศึกษาแต่ทางสงบเท่านั้น” นี่เป็นอุท  
เทสแห่งธาตุวิภังค์

๖ ประการ

[๓๔๔] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีธาตุ ๖ ประการ” เพราะ  
อาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุ ธาตุ ๖ ประการ นี้ คือ

๑. ปลววิธาตุ (ธาตุดิน) ๒. อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ)

๓. เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) ๔. วาโยธาตุ (ธาตุลม)

๕. อากาสธาตุ(ธาตุคืออากาศ) ๖. วิญญาณธาตุ (ธาตุคือ  
วิญญาณ)

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีธาตุ ๖ ประการ” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๔๕] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีผัสสายตนะ ๖ ประการ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. ผัสสายตนะคือจักขุ    ๒. ผัสสายตนะคือโสตะ
๓. ผัสสายตนะคือฆานะ    ๔. ผัสสายตนะคือชีวหา
๕. ผัสสายตนะคือกาย    ๖. ผัสสายตนะคือมโน

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีผัสสายตนะ ๖ ประการ” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๔๖] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีมโนปวิจาร ๑๘” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ บุคคลเห็นรูปทางตาแล้ว ย่อมนึกห้วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ย่อมนึกห้วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ย่อมนึกห้วงรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ย่อมนึกห้วงธรรมารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ย่อมนึกห้วงธรรมารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ย่อมนึกห้วงธรรมารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา

ความนึกห้วงโสมนัส ๖ ความนึกห้วงโทมนัส ๖ ความนึกห้วงอุเบกขา ๖ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีมโนปวิจาร ๑๘” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๔๗] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีอธิษฐานธรรม ๔ ประการ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

คือ

๑. อธิษฐานธรรมคือปัญญา    ๒. อธิษฐานธรรมคือสัจจะ
๓. อธิษฐานธรรมคือจาคะ    ๔. อธิษฐานธรรมคืออุปสมะ

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “ภิกษุ บุรุษนี้มีอธิษฐานธรรม ๔ ประการ” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

ธาตุ ๖ ประการ

[๓๔๘] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “บุรุษไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสิ่งจะ พึงเพิ่มพูนจาละ พึงศึกษาแต่ทางสงบเท่านั้น” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บุรุษไม่พึงประมาทปัญญา เป็นอย่างไร

คือ ธาตุ ๖ ประการนี้ ได้แก่

๑. ปรฐวีธาตุ ๒. อาโปธาตุ

๓. เตโชธาตุ ๔. วาโยธาตุ

๕. อากาสธาตุ ๖. วิญญาณธาตุ

[๓๔๙] ปรฐวีธาตุ เป็นอย่างไร

คือ ปรฐวีธาตุภายในก็มี ปรฐวีธาตุภายนอกก็มี

ปรฐวีธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็ง แข็ง เป็น

ของหยาบ ได้แก่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต

หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือ

อุปาทินนกรุปภายในอื่นใดที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็ง แข็ง เป็นของหยาบ

นี้เรียกว่าปรฐวีธาตุภายใน

ปรฐวีธาตุภายใน และปรฐวีธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นปรฐวีธาตุนั่นเอง บัณฑิตควรเห็นปรฐวีธาตุนั้น ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นปรฐวีธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปรฐวีธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนัดจากปรฐวีธาตุ

[๓๕๐] อาโปธาตุ เป็นอย่างไร

คือ อาโปธาตุภายในก็มี อาโปธาตุภายนอกก็มี

อาโปธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเหลว อาม มีความ

เหลว ได้แก่ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ น้ำตา มันทัน เปลวมัน น้ำลาย

น้ำมูก ไชข้อ มูตร หรืออุปาทินนกรุปภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเอิบอาบ มีความเอิบอาบ

นี้เรียกว่าอาโปธาตุภายใน

อาโปธาตุภายในและอาโปธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นอาโปธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นอาโปธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นอาโปธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอาโปธาตุ และทำจิตให้คลาย

กำหนดจากอาโปธาตุ

[๓๕๑] เตโชธาตุ เป็นอย่างไร

คือ เตโชธาตุภายในก็มี เตโชธาตุภายนอกก็มี

เตโชธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุดโทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เราร้อน ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ดื่มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลิ้มรสแล้ว หรืออุปาทินนกรุปภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของเราร้อน มีความเราร้อน

นี้เรียกว่าเตโชธาตุภายใน

เตโชธาตุภายในและเตโชธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นเตโชธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นเตโชธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นเตโชธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในเตโชธาตุ และทำจิตให้คลายกำหนดจากเตโชธาตุ

[๓๕๒] วาโยธาตุ เป็นอย่างไร

คือ วาโยธาตุภายในก็มี วาโยธาตุภายนอกก็มี

วาโยธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรุปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความ

พัดไปมา ได้แก่ ลมที่พัดขึ้นเบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรืออุปาทินนกรุป ภายในอื่นใด ที่เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา

นี้เรียกว่าวาทะธาตุภายใน

วาทะธาตุภายในและวาทะธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นวาทะธาตุนั่นเอง บัณฑิตพึงเห็นวาทะธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นวาทะธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในวาทะธาตุ และทำจิตให้คลาย

กำหนดจากวาทะธาตุ

[๓๕๓] อากาสธาตุ เป็นอย่างไร

คือ อากาสธาตุภายในก็มี อากาสธาตุภายนอกก็มี

อากาสธาตุภายใน เป็นอย่างไร

คือ อุปาทินนกรูปภายในที่เป็นของเฉพาะตน เป็นสภาวะว่างเปล่า มีความว่างเปล่า ได้แก่ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องสำหรับกลืน ของกิน ของดื่ม

ของเคี้ยว ของลิ้มรส ช่องที่พักอยู่แห่งของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม และช่องสำหรับของกิน ของดื่ม ของเคี้ยว ของลิ้ม ไหลลงเบื้องต่ำ หรืออุปาทินนกรูป ภายในอื่นใดที่เป็นของเฉพาะตน เป็นสภาวะว่างเปล่า มีความว่างเปล่า

นี้เรียกว่าอากาสธาตุภายใน

อากาสธาตุภายในและอากาสธาตุภายนอกนี้ ก็เป็นอากาสธาตุนั่นเอง บัณฑิต พึงเห็นอากาสธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า “นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ครั้นเห็นอากาสธาตุนั้นตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในอากาสธาตุ และทำจิตให้คลายความกำหนดจากอากาสธาตุ

[๓๕๔] ที่นั่น วิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง เหลืออยู่ บุคคลย่อมรู้เรื่องอะไร ๆ ได้ด้วยวิญญาณนั้น คือรู้ว่า “สุข” บ้าง รู้ว่า “ทุกข์” บ้าง รู้ว่า “อทุกข์มสุข” บ้าง เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา สุขเวทนาจึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยสุขเวทนาอยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้นนั้นแลดับสุขเวทนาที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่ง

สุขเวทนา ที่เสวยอยู่อันเกิดจากผัสสะนั้นก็ดับคือสงบไป”

[๓๕๕] เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์เวทนา ทุกขเวทนาจึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกข์เวทนา ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยทุกข์เวทนา

อยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนานั้นนั่นแลดับ  
ทุกขเวทนาที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ที่เสวย  
อยู่อันเกิดจากผัสสะนั้นก็ดับคือสงบไป”

[๓๕๖] เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา อทุก  
ขมสุขเวทนา จึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่า  
“เราเสวยอทุกขม-

สุขเวทนาอยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุข  
เวทนานั้นนั่นแลดับ อทุกขมสุขเวทนาที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่  
ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา ที่เสวยอยู่อันเกิดจากผัสสะนั้นก็ดับคือสงบ  
ไป”

[๓๕๗] ภิกษุ เปรียบเหมือนไม้ ๒ อัน เสียดสีกัน จึงเกิดความร้อน  
ไฟลุกขึ้น เพราะแยกไม้ทั้งสองนั้นออกจากกัน ความร้อนที่เกิดจากการ  
เสียดสีนั้นจึงดับ

ระงับไป แม้จันใด บุคคลก็จันนั้นเหมือนกัน เพราะอาศัยผัสสะ  
อันเป็นที่ตั้งแห่ง

สุขเวทนา สุขเวทนาจึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้ชัด  
ว่า “เราเสวยสุขเวทนาอยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุข  
เวทนานั้นนั่นแลดับ สุขเวทนา ที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่ง  
สุขเวทนา ที่เสวยอยู่อันเกิดจากผัสสะนั้น

ก็ดับคือสงบไป”

[๓๕๘] เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ทุกขเวทนา  
จึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยทุกขเวทนา  
อยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนานั้นนั่นแลดับ  
ทุกขเวทนาที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ที่เสวย  
อยู่อันเกิดจากผัสสะนั้นก็ดับคือสงบไป”

[๓๕๙] เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งอทุกขมสุขเวทนา อทุกขม  
สุขเวทนาจึงเกิด บุคคลนั้นเมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ย่อมรู้ชัดว่า “เรา  
เสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่” รู้ชัดว่า “เพราะผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งอทุก  
ขมสุขเวทนานั้นนั่นแลดับ อทุกขม-สุขเวทนาที่เกิดเพราะอาศัยผัสสะ  
อันเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา ที่เสวยอยู่อันเกิดจากผัสสะนั้นก็ดับ  
คือสงบไป”๑

[๓๖๐] ที่นั่น อุเบกขาอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน  
และผ่องใส เหลืออยู่ เปรียบเหมือนช่างทองหรือลูกมือของช่างทองผู้

ข่านาญ ตระเตรียมเบ้าแล้วสุมปากเบ้า เอาคีมคีบทองใส่ลงในปากเบ้า แล้วสุมลมตามสมควรแก่เวลา เอน้ำประพรมตามสมควรแก่เวลา เพ่งดูตามสมควรแก่เวลา ทองนั้นเป็นทองที่ถูกไล่ขึ้นเขามาหมดแล้ว จึงเป็นทองอ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ผุดผ่อง และ

ข้างทองหรือลูกมือของช่างทองมุ่งหมายจะทำเครื่องประดับชนิดใด ๆ คือ แผ่นทอง ต่างหู สร้อยคอ หรือมาลัยทอง ทองนั้นย่อมอำนวยความสะดวกให้เขาได้ แม้ฉนั้นใดด อุเบกขาอื่นก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นอุเบกขาบริสุทธิ์ผุดผ่อง อ่อน เหมาะแก่

การใช้งาน และผ่องใสเหลืออยู่

[๓๖๑] บุคคลนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า “ถ้าเราน้อมอุเบกขาคันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อกาสาณัญจายตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น๓ เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรานี้ก็จะเป็นอุเบกขาที่อาศัยอกาสาณัญจายตนฌานนั้น ยึดอกาสาณัญจายตนฌานนั้น คงอยู่ตลอดกาลนาน

ถ้าเราน้อมอุเบกขาคันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่วิญญาณัญจายตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรานี้ก็จะเป็นอุเบกขาที่อาศัยวิญญาณัญจายตนฌานนั้น ยึดวิญญาณัญจายตนฌานนั้น คงอยู่ตลอดกาลนาน

ถ้าเราน้อมอุเบกขาคันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อกาภิญญายตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรานี้

ก็จะเป็นอุเบกขาที่อาศัยอกาภิญญายตนฌานนั้น ยึดอกาภิญญายตนฌานนั้น คงอยู่ตลอดกาลนาน

ถ้าเราน้อมอุเบกขาคันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่เนวสัญญานาสัญญายตน ฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรานี้ ก็จะเป็นอุเบกขาที่อาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น ยึดเนวสัญญา-

นาสัญญายตนฌานนั้น คงอยู่ตลอดกาลนาน

[๓๖๒] ภิกษุนี้รู้ชัดอย่างนี้ว่า “ถ้าเราน้อมอุเบกขาคันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อกาสาณัญจายตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็เป็นจิตที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ถ้าเราน้อมอุเบกขาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่วิญญานัญญา  
ยตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็จะเป็  
นจิตที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ถ้าเราน้อมอุเบกขาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อา  
กิญจัญญายตนฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็  
เป็นจิตที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ถ้าเราน้อมอุเบกขาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่เนวสัญญานา  
สัญญายตน ฌาน และอบรมจิตให้มีธรรมสมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็จะเป็  
นจิตที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง แล้ว

ภิกษุ นั้นจะไม่ปรุงแต่ง จะไม่คิดถึงความเจริญหรือความเสื่อมเลย  
เธอเมื่อไม่ปรุงแต่ง ไม่คิดถึง ย่อมไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น  
ย่อมไม่หวาดหวั่น เมื่อไม่หวาดหวั่น ย่อมดับกิเลสได้เฉพาะตนเท่านั้น รู้  
ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มี  
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

[๓๖๓] ถ้าภิกษุ นั้นเสวยสุขเวทนา จึงรู้ชัดว่า “สุขเวทนานั้นไม่  
เที่ยง” รู้ชัดว่า “ไม่น่าหมกมุ่น” รู้ชัดว่า “ไม่น่าเพลิดเพลิน” ๑

ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา จึงรู้ชัดว่า “ทุกขเวทนานั้นไม่เที่ยง” รู้ชัด  
ว่า “ไม่น่าหมกมุ่น” รู้ชัดว่า “ไม่น่าเพลิดเพลิน”

ถ้าเธอเสวยอทุกขมสุขเวทนา จึงรู้ชัดว่า “อทุกขมสุขเวทนานั้นไม่  
เที่ยง” รู้ชัดว่า “ไม่น่าหมกมุ่น” รู้ชัดว่า “ไม่น่าเพลิดเพลิน”

[๓๖๔] ถ้าเธอเสวยสุขเวทนา จึงเป็นผู้ปราศจาก(กิเลส) เสวยสุข  
เวทนานั้น

ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา จึงเป็นผู้ปราศจาก(กิเลส) เสวย  
ทุกขเวทนานั้น

ถ้าเธอเสวยอทุกขมสุขเวทนา จึงเป็นผู้ปราศจาก(กิเลส)เสวยอทุก  
ขมสุขเวทนา นั้น เธอเมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด จึงรู้ชัดว่า “เราเสวย  
เวทนามีกายเป็นที่สุด” เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด จึงรู้ชัดว่า “เรา  
เสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด” รู้ชัดว่า “หลังจากตายไป เวทนาทั้งปวงไม่  
น่าเพลิดเพลิน จักเย็นในโลกนี้ทีเดียว”

[๓๖๕] ภิกษุ เปรียบเหมือนตะเกียงน้ำมันติดอยู่ได้ เพราะอาศัย  
น้ำมันและไส้ ตะเกียงน้ำมันนั้นย่อมหมดเชื้อดับไป เพราะหมดน้ำมันและ  
ไส้ และเพราะไม่เติมน้ำมันและไส้ใหม่ แม้ฉันใด ภิกษุ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน  
เมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด จึงรู้ชัดว่า “เราเสวยเวทนามีกายเป็นที่



ที่สุด” เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด จึงรู้ชัดว่า “เราเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด” รู้ชัดว่า “หลังจากตายไป เวทนาทั้งปวงไม่น่าเพลิดเพลิน จักเย็นในโลกนี้ทีเดียว”<sup>๑</sup> เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้เพียบพร้อมแล้วอย่างนี้<sup>๒</sup> ชื่อว่าเป็น

ผู้ประกอบด้วยอริชฌานธรรมคือปัญญาอันยอดเยี่ยมนี้ เพราะว่าปัญญาอันประเสริฐ ยอดเยี่ยมนี้ คือความรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นทุกข์ทั้งปวง

๓

[๓๖๖] ความหลุดพ้นของภิกษุนั้น เป็นอันตั้งอยู่ ไม่กำเริบในสัจจะ เพราะว่าสิ่งใดมีความเลอะเลือนเป็นธรรมดา สิ่งนั้นเป็นของเท็จ สิ่งใดไม่มีความ

เลอะเลือนเป็นธรรมดา สิ่งนั้นเป็นของจริงคือนิพพาน เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้

เพียบพร้อมแล้วอย่างนี้ จึงชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยอริชฌานธรรม คือสัจจะอัน

ยอดเยี่ยมนี้ เพราะสัจจะนี้เป็นบรมอริยสัจคือนิพพานอันไม่มีความเลอะเลือนเป็นธรรมดา

[๓๖๗] อนึ่ง อุปธิทั้งหลาย<sup>๔</sup>ของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้นนั้นแล เป็นอันเธอสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เธอละอุปธิเหล่านั้นได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือน

ต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เพียบพร้อมแล้วอย่างนี้ จึงชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยอริชฌานธรรมคือจาตะอันยอดเยี่ยมนี้ เพราะว่าจาตะอันประเสริฐ ยอดเยี่ยมนี้ คือความสลัดคืนอุปธิทั้งปวง

[๓๖๘] อนึ่ง อภิชฌา คือ ความพอใจ ความกำหนัดยินดีของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้นนั้นแลมีอยู่ เธอละอภิชฌา คือ ความพอใจ ความกำหนัดยินดีได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

ความอาฆาต คือ ความพยาบาท ความคิดประทุษร้ายของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้นนั้นแลมีอยู่ เธอละความอาฆาต คือ ความพยาบาท ความคิด

ประทุษร้ายนั้นได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

อวิชชา คือ ความหลง งามายของภิกษุผู้ไม่รู้แจ้งในกาลก่อนนั้นนั้น แลมีอยู่ เธอละอภิชมา คือความหลง งามายนั้นได้แล้ว ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เพียบพร้อมแล้วอย่างนี้ จึงชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยอธิษฐานธรรม คือ

อุปสมะอันยอดเยี่ยมนี้ ความสงบระงับราคะ โทสะ โมหะ นี้ เป็นความสงบระงับ อันประเสริฐยอดเยี่ยม

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “บุรุษไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูน จาคะ พึงศึกษาแต่ทางสงบเท่านั้น” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้

[๓๖๙] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า “เมื่อความกำหนดหมายดซึ่มซาบไม่ถึง บุรุษผู้คงอยู่ในอธิษฐานธรรม บัณฑิตจึงเรียกบุรุษนั้นว่า “มุนีผู้สงบแล้ว” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

ภิกษุ ความกำหนดหมายว่า “เรามี” ความกำหนดหมายว่า “เราไม่มี” ความกำหนดหมายว่า “เราจักมี” ความกำหนดหมายว่า “เราจักไม่มี” ความกำหนดหมายว่า “เราจักมีรูป” ความกำหนดหมายว่า “เราจักไม่มีรูป” ความกำหนดหมายว่า “เราจักมีสัญญา” ความกำหนดหมายว่า “เราจักไม่มีสัญญา” ความกำหนดหมายว่า “เราจักมีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่”

ความกำหนดหมายเป็นดุจโรค ความกำหนดหมายเป็นดุจหัวฝี ความกำหนดหมายเป็นดุจลูกศร แต่เราเรียกภิกษุว่า “มุนีผู้สงบแล้ว” เพราะก้าวล่วงความกำหนดหมายทั้งปวง เพราะว่ามีผู้สงบแล้ว ย่อมไม่ เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่กำเริบ ไม่ทะเยอทะยาน แม้มีนั้นก็ไม่มีเหตุที่ต้อง เกิด เมื่อไม่เกิด จักแก่ได้อย่างไร เมื่อไม่แก่ จักตายได้อย่างไร เมื่อไม่ ตาย จักกำเริบได้อย่างไร เมื่อไม่กำเริบ จักทะเยอทะยานได้อย่างไร

คำที่เรากล่าวไว้ว่า “เมื่อความกำหนดหมาย ซึ่มซาบไม่ถึงบุรุษผู้ คงอยู่ในอธิษฐานธรรม บัณฑิตจึงเรียกบุรุษนั้นว่า “มุนีผู้สงบแล้ว” นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้เราจึงกล่าวไว้

ภิกษุ เธอจงจำธาตุวิภังค์ ๖ โดยย่อนี้ของเราไว้”

[๓๗๐] ครั้นนั้นแล ท่านปุกกุสาติรู้ว่า “ได้ยินว่า พระศาสดาของเรา เสด็จมา ถึงแล้ว ได้ยินว่า พระสัคคของเราเสด็จมาถึงแล้ว ได้ยินว่า พระ สัมมาสัมพุทธเจ้า ของเราเสด็จมาถึงแล้ว” จึงลุกขึ้นจากอาสนะ ห่มผ้า เจริญบ่า หมอบลงแทบ

พระยุดลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ผู้โง่เขลา เมาปัญญา มีความผิดที่ข้าพระองค์ได้สำคัญพระผู้มีพระภาคว่าควรเรียกด้วยวาหาว่าผู้มีอายุ ขอพระผู้มีพระภาค จงให้อภัยโทษแก่ข้าพระองค์ เพื่อสำรวมต่อไป”๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เออเถอะ เธอผู้โง่เขลา เมาปัญญา มีความผิดที่ได้สำคัญเราว่าควรร้องเรียกด้วยวาหาว่าผู้มีอายุ แต่เธอเห็นความผิดโดยเป็นความผิดแล้วกระทำคืนตามธรรม เราก็อภัยโทษให้เธอ ภิกษุ ก็ การที่บุคคลเห็นความผิดโดยเป็นความผิด แล้วกระทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป นี่เป็นความเจริญในอริยวินัย”

ท่านปุกกุสาติกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”

“เธอมีบาตรและจีวรครบแล้วหรือ”

“ไม่ครบ พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุ ตถาคตทั้งหลายจะไม่ให้กุลบุตรผู้มีบาตรและจีวรไม่ครบอุปสมบท”

ลำดับนั้น ท่านปุกกุสาติขึ้นขมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว จากไปแสวงหาบาตรและจีวร

ทันใดนั้นเอง แม่โคได้ขวิดท่านปุกกุสาติผู้กำลังเที่ยวแสวงหาบาตรและจีวร

เสียชีวิต ครั้นนั้น ภิกษุจำนวนมากได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย

อภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “กุลบุตรชื่อ

ปุกกุสาติที่พระผู้มีพระภาคทรงโอวาทด้วยพระโอวาทโดยย่อ นั้น ตายเสียแล้ว เขามีคติเป็นอย่างไร มีสัมปรายภพเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาติกุลบุตรเป็นบัณฑิต ได้บรรลุธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว และเธอไม่ให้เราลำบากเพราะเหตุแห่งธรรม เพราะโอรัมภาคียสังโยชน ๕ ลื่นไป ปุกกุสาติกุลบุตร จึงเป็นโอปปาติกะ๑ จะนิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ธาวุทกังคสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. สัจจวิกังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกสัจจะ

[๓๗๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขต  
กรุงพาราณสี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา  
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มี  
พระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมมตถาคตผู้เป็นอรหันตสัมมา  
สัมพุทธเจ้า ได้ประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี  
อันสมณะ

พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้  
คือ

การบอก๑ การแสดง๒ การบัญญัติ๓ การกำหนด๔ การเปิดเผย๕  
การจำแนก๖ การทำให้ง่าย๗ ซึ่งอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การ  
จำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขอริยสัจ

๒. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การ  
จำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขสมุทัยอริยสัจ

๓. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การ  
จำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขนิโรธอริยสัจ

๔. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การ  
จำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมมตถาคตผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้  
ประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ  
พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก ให้หมุนกลับไม่ได้ คือ  
การบอก การแสดง

การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก ทำให้ง่ายซึ่ง  
อริยสัจ ๔ นี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงคบสาร์บุตรและโมคคัลลานะ เธอทั้งหลาย

จงคบสาร์บุตรและโมคคัลลานะเถิด สาร์บุตรและโมคคัลลานะเป็นภิกษุฉลาด

เป็นผู้อนุเคราะห์ต่อเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย สาร์บุตรเปรียบเหมือนผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สาร์บุตรย่อมแนะนำใน

โสดาปัตติผล โมคคัลลานะย่อมแนะนำในประโยชน์ที่สูงที่สุด สาร์บุตรสามารถที่จะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ซึ่งอริยสัจ ๔ ได้โดยพิสดาร”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตครั้นตรัสเวैयाकरणภาษิตนี้แล้ว จึงทรงลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าไปยังที่ประทับ

[๓๗๒] ขณะนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปแล้วไม่นาน ท่านพระ

สาร์บุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสาร์บุตรได้กล่าวเรื่องนี้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมพระตถาคตผู้เป็นอรหันต

สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้หมุนกลับไม่ได้

คือ การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขอริยสัจ

๒. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขสมุทัยอริยสัจ

๓. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขนิโรธอริยสัจ

๔. การบอก การแสดง การบัญญัติ การกำหนด การเปิดเผย การจำแนก การทำให้ง่ายซึ่งทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

[๓๗๓] ทุกขอริยสัจ (อริยสัจคือทุกข) เป็นอย่างไร

คือ ชาติ เป็นทุกข์ ขรา เป็นทุกข์ มรณะ เป็นทุกข์ โสกะ ปริเทวะ  
ทุกข์ โทมนัส อูปายาส เป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ เป็นทุกข์  
โดยย่อ

อูปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ ๑

ชาติ เป็นอย่างไร

คือ ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิด ความ  
บังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งชั้น ความได้อายตนะ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ  
ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

นี้เรียกว่า ชาติ ๒

ขรา เป็นอย่างไร

คือ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมีผมหงอก ความ  
มีหนังเหี่ยวยุบ ความเสื่อมอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้น  
ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ

นี้เรียกว่า ขรา

มรณะ เป็นอย่างไร

คือ ความจติ ความเคลื่อนไป จากหมู่สัตว์นั้น ๆ ความทำลายไป  
ความหายไป ความตายกล่าวคือมฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งชั้น  
ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของสัตว์เหล่านั้น ๆ

นี้เรียกว่า มรณะ ๑

โสกะ เป็นอย่างไร

คือ ความเศร้าโศก กิริยาที่เศร้าโศก ภาวะที่เศร้าโศก ความ  
แห่งผากภายใน ความแห่งกรอบภายใน ของผู้ที่ประกอบด้วยความเสื่อม  
อย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

นี้เรียกว่า โสกะ ๒

ปริเทวะ เป็นอย่างไร

คือ ความร้องไห้ ความคร่ำครวญ กิริยาที่ร้องไห้ กิริยาที่คร่ำครวญ  
ภาวะที่ร้องไห้ ภาวะที่คร่ำครวญ ของผู้ที่ประกอบด้วยความเสื่อมอย่างใด  
อย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

นี้เรียกว่า ปริเทวะ ๓

ทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวย  
อารมณ์ที่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ อันเกิดจากกายสัมผัส

นี้เรียกว่า ทุกข์ ๔

โทมนัส เป็นอย่างไร

คือ ความทุกข์ทางใจ ความไม่สำราญทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ อันเกิดจากมโนสัมผัส

นี้เรียกว่า โทมนัส๑

อุปายาส เป็นอย่างไร

คือ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะที่แค้น ภาวะที่คับแค้น ของผู้ที่ประกอบด้วยความเลื่อมอย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือ) ผู้ที่ถูกเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบ

นี้เรียกว่า อุปายาส

การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ เป็นอย่างไร

คือ หมุสัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า

“โฉนหนอ เราทั้งหลายจึงจักไม่มีความเกิดเป็นธรรมดา หรือความเกิดไม่พึงมาถึงเราทั้งหลาย” แต่ความปรารถนาไม่พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา

นี้เรียกว่าการไม่ได้สิ่งที่ต้องการ เป็นทุกข์

หมุสัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ....

หมุสัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา ...

หมุสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ...

หมุสัตว์ผู้มีความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ

และความคับแค้นเป็นธรรมดา ต่างก็เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า “โฉนหนอ เราทั้งหลายจึงจักไม่มีความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นเป็นธรรมดา ขอความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นไม่พึงมาถึงเราทั้งหลาย” แต่ความปรารถนาไม่

พึงสำเร็จได้ตามความปรารถนา

นี้เรียกว่าการไม่ได้สิ่งที่ต้องการ เป็นทุกข์

โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ เป็นอย่างไร คือ

๑. รูปุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือรูป)
๒. เวทณุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือเวทนา)
๓. สัญญูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสัญญา)
๔. สังขารุปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือสังขาร)

๕. วิญญาณูปาทานชั้น (อุปาทานชั้นคือวิญญาณ)

เหล่านี้เรียกโดยย่อว่า อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์

นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ

[๓๗๔] ทุกขสมุทยอริยสัจ (อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์) เป็นอย่างไร

คือ ตัณหานี้เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ สหระตด้วยความกำหนัดยินดี เป็นเหตุผลิตเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา

นี้เรียกว่า ทุกขสมุทยอริยสัจ

ทุกขนิโรธอริยสัจ (อริยสัจคือความดับทุกข์) เป็นอย่างไร

คือ ความสํารอกและความดับโดยไม่เหลือ ความปล่อยวาง ความ สละคืน ความพ้น ความไม่ติดอยู่

นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ

อริยมรรคมีองค์ ๘

[๓๗๕] ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (อริยสัจคือข้อปฏิบัติให้ถึง ความดับทุกข์) เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั่นแล ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ

๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ

๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ

๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ

สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร

คือ ความรู้ในทุกข์(ความทุกข์) ความรู้ในทุกขสมุทัย(เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธ(ความดับทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)

นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร

คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาหา ความดำริในการไม่เบียดเบียน

นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร



คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร

คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤติดีกในกาม

นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร

คือ พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ละมิจลาอาชีวะแล้ว เลี้ยงชีพด้วย

สัมมาอาชีวะ

นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ยังฉันทะให้เกิด พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ยังฉันทะให้เกิด พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็ม ที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีคามเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาใน

เวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ พึงกำจัดอภิชฌาและ

โทมนัสในโลกได้

นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร

คือ ภิภษในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะ วิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิภษนั้นจึงบรรลุทุติยฌาน ที่มีความผ่องใส ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดจากสมาธิอยู่ ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌานอยู่

นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ

นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมพระตถาคตผู้เป็น อรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้แล้ว ณ ป่าอิสิปตน มฤคทายวัน เขตกรุง

พาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ใน โลกให้หมุนกลับไม่ได้๒ คือ ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรง กำหนด ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ นี้”

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวภาษิตนี้แล้ว ภิภษเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง ขึ้นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล

สัจจวิภังคสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. ทักขิณาวิภังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกทักขิณาทาน

[๓๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุง กบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้นแล พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงถือผ้า ใหม่คู่หนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร

ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉัน

กรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มี พระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระ ภาคได้ตรัสว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวาย สงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชา

อาตมภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๒ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระ ภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง

ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความ  
อนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี  
ว่า

“โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จัก  
เป็นอันบูชาอาตมภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๓ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระ  
ภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง  
ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความ  
อนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี  
ว่า

“โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จัก  
เป็นอันบูชา

อาตมภาพและสงฆ์”

[๓๗๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้  
กราบทูล

พระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค โปรดรับผ้าใหม่ทั้งคู่  
ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถิด พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงมี  
อุปการะมาก เป็นพระ

มาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงทะนุถนอมเลี้ยงดูให้พระผู้มีพระ  
ภาคเสวย

น้านม ในเมื่อพระชนนีสวรรคตแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมี  
อุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางมหาปชาบดีโคตมี  
ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงได้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์  
เป็นสรณะ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจาก

การฆ่าสัตว์ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ทรงเป็นผู้เว้นขาด  
จากการประพฤติผิดในกาม ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ทรงเป็นผู้  
เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความ  
ประมาท ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่  
ในพระพุทธเจ้า มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใส  
แน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว

จึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินี

ปฏิบัติ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีพระอุปการะมาก แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี”

[๓๗๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ข้อนี้เป็น

อย่างนั้น อานนท์

เพราะว่า บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทดแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดิในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการ

พูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทดแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทดแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ ได้ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทดแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

การถวายทานเจาะจงบุคคล ๑๔ ประการ  
[๓๗๙] อานนท กัฏฐิณเป็นปาฏิบุคคลิก (การถวายทานเจาะจงบุคคล)นี้

มี ๑๔ ประการ

ทักขิณเป็นปาฏิบุคคลิก ๑๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลยอมถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า  
นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๑

๒. บุคคลยอมถวายทานในพระปัจเจกพุทธะ       นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิก ประการที่ ๒

๓. บุคคลยอมถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระ  
อรหันต์   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๓

๔. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตต  
ผล   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๔

๕. บุคคลยอมถวายทานในพระอนาคามี   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิก  
ประการที่ ๕

๖. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง  
อนาคามีผล   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๖

๗. บุคคลยอมถวายทานในพระสกทาคามี       นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิก  
ประการที่ ๗

๘. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง  
สกทาคามีผล   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๘

๙. บุคคลยอมถวายทานในพระโสดาบัน   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิก  
ประการที่ ๙

๑๐. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง  
โสดาปัตติผล   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการที่ ๑๐

๑๑. บุคคลยอมถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจาก  
ความ

กำหนดในกามทั้งหลายแล้ว   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิกประการ  
ที่ ๑๑

๑๒. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล๑   นี้เป็นทักขิณปาฏิบุคคลิก  
ประการที่ ๑๒

ก ๑๓. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคคล

ประการที่ ๑๓

ก ๑๔. บุคคลยอมให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน นี่เป็นทักษิณาปาฏิบุคคล

ประการที่ ๑๔

อานนท ในทักษิณาปาฏิบุคคลิก ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์ดิรัจฉานแล้ว พึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐ อัฒภาพ ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อัฒภาพ ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อัฒภาพ ถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว พึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์แสนโกฏิอัฒภาพ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผลแล้วพึงหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระโสดาบัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระสกทาคามี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระอนาคามี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระปัจเจกสัมพุทธะ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย

การถวายทานในสงฆ์ ๗ ประการ

[๓๘๐] อานนท ก็ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการนี้

ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลยอมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่ายมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๑

๒. เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้วบุคคลยอมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๒

๓. บุคคลยอมถวายทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์

ประการที่ ๓

๔. บุคคลยอมถวายทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาทิถวายในสงฆ์ประการที่ ๔

๕. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้

แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาทิถวายในสงฆ์ประการที่ ๕

๖. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาทิถวายในสงฆ์ประการ

ที่ ๖

๗. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุณีจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาทิถวายในสงฆ์ประการ

ที่ ๗

อานนท์ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าโคตรภิกษุ มีผ้ากาสาวะพั่นคอ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ชนทั้งหลายจักถวายทานเจาะจงพระสงฆ์ได้ในภิกษุ

ผู้ทุศีลเหล่านั้น แม้ในเวลานั้น เราก็อีกกล่าวทักษิณาทิถวายในสงฆ์ว่า มีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิบุคคลิกทานว่า มีผลมากกว่า

ทักษิณาทิถวายในสงฆ์โดยปริยายไร ๆ เลย

[๓๘๑] อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา(ของทำบุญ) ๔ ประการนี้

ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก(ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ(ผู้รับ)

๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิบัติ

๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิบัติ

ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ปฏิบัติเป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม

นี้ ทักษณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่าง

อย่างไร ทักษณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็น

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ปฎิคาหกเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

นี้ ทักษณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่าง

อย่างไร ทักษณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร  
คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม และปฎิคาหกก็เป็น  
ผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม

ทักษณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างนี้  
ทักษณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างไร  
คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม และปฎิคาหกก็เป็นผู้  
มีศีล มีกัลยาณธรรม

ทักษณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฎิคาหก เป็นอย่างนี้  
อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษณา ๔ ประการนี้”๑  
พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้งตรัสเวຍယากรณภาษิตนี้แล้ว จึง  
ได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่นอีกต่อไปว่า

[๓๘๒] “ผู้ใดมีศีล ได้ขงมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี  
เชื่อกกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล  
ทักษณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก

ผู้ใดทุศีล ได้ขงมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส  
ไม่เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล  
ทักษณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก

ผู้ใดทุศีล ได้ขงมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส  
ไม่เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล  
เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบูลย์

ผู้ใดมีศีล ได้ขงมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี  
เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล  
เรากล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบูลย์

ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ขงมาโดยธรรม  
มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร



จึงให้ท่านในท่านผู้ปราศจากราคะ  
เรากล่าว ท่านของผู้ที่นั่นนั้นแล้ว  
เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย” ดังนี้แล  
ทักษิณาวีรังกสูตรที่ ๑๒ จบ  
วิรังกวรรคที่ ๔ จบ  
รวมพระสูตรในวรรคนี้ คือ

๑. ภัทเทกัรตตสูตร ๒. อานันทภัทเทกัรตตสูตร  
๓. มหากัจจานภัทเทกัรตตสูตร ๔. โลมสกังคิยภัทเทกัรต

สูตร

๕. จุฬัมมวิรังกสูตร ๖. มหากัมมวิรังกสูตร  
๗. สฬายตนวิรังกสูตร ๘. อุทเทสวิรังกสูตร  
๙. อรณวิรังกสูตร ๑๐. ธาตุวิรังกสูตร  
๑๑. สัจจวิรังกสูตร ๑๒. ทักษิณาวีรังกสูตร  
๕. สฬายตนวรรค

หมวดว่าด้วยอายตนะ ๖ ประการ

๑. อนาถปิณฑโกวาทสูตร  
ว่าด้วยการให้โอวาทแก่นาถปิณฑิกคหบดี  
[๓๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ  
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล อนาถปิณฑิกคหบดีป่วย  
ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้นนั้น ท่านอนาถปิณฑิกคหบดีเรียกบุรุษคน  
หนึ่งมาสั่งว่า

“มาเถิด พ่อมหาจำเริญ เจ้าจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่  
ประทับ

ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าตาม  
คำของเรา แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนาถปิณฑิก  
คหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิวาทพระยุคลบาท  
ของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และจงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร  
ถึงที่อยู่ กราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา จงเรียน  
อย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ อนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก  
ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และ

จงเรียนอย่างนี้ว่า ขอท่านพระสารีบุตรโปรดอนุเคราะห์ เข้าไป  
เยี่ยมท่านอนาถปิณฑิกคหบดีถึงนิเวศน์ด้วยเถิด”

บุรุษนั้นรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย  
อภิวาทแล้ว

นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้  
เจริญ ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวาย  
บังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า” และเข้าไปหา  
ท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนท่านพระสารี  
บุตรดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ท่าน

อนาถบิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบทูล  
ทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้าและฝากมาเรียนว่า ขอท่าน  
พระสารีบุตรโปรดอนุเคราะห์ เข้าไปเยี่ยมท่านอนาถบิณฑิกคหบดีถึง  
นิเวศน์ด้วยเถิด”

ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์โดยดุษณีภาพ

[๓๘๔] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร  
มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถ  
บิณฑิกคหบดี นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ถามท่านอนาถบิณฑิก  
คหบดีว่า “คหบดี ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนา  
ของท่านทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่  
ปรากฏหรือ”๑

ท่านอนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า “ท่านสารีบุตร กระผมไม่สบาย จะ  
เป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย  
อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เหล็กแหลมคมทิ่มแทงศีรษะ แม้  
ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผม  
ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลา  
ลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เชือกหนังที่เหนียวขึงที่ศีรษะ แม้  
ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผม  
ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลา  
ลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ ขอรับ

เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมีอคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ใช้มีดแล่  
เนื้อที่คมกรีดท้อง แม้ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงท้องของกระผม  
ฉันนั้นเหมือนกัน กระผม

ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกรรมกำเริบหนักขึ้น ไม่  
ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง ๒ คน จับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละ  
ข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉันใด อาการเร้าร้อนในกายของ  
กรรมก็มีมากอย่างยิ่ง ฉะนั้นเหมือนกัน

ท่านสารีบุตร กรรมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของ  
กรรมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลา  
ไม่ปรากฏ”๒

[๓๘๕] ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึง  
สำเหนียก ในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นจักขุ(ตา) และวิญญานที่  
อาศัยจักขุของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึด  
มั่นโสต(หู) และวิญญานที่อาศัยโสตของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึด  
มั่นขานะ

(จมูก) และวิญญานที่อาศัยขานะของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
ชีวหา(ลิ้น) และวิญญานที่อาศัยชีวหาของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
กาย

(ร่างกาย) และวิญญานที่อาศัยกายของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
มโน(ใจ) และวิญญานที่อาศัยมโนของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียก  
อย่างนี้ (๑)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจัก  
ไม่ยึดมั่นรูป และวิญญานที่อาศัยรูปของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียก  
อย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
เสียง ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
กลิ่น ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
รส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
โณฏฐัพพะ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
ธรรมารมณ์ และวิญญาณที่อาศัยธรรมารมณ์ของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้ (๒)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจัก  
ไม่ยึดมั่นจักขุวิญญาณ และวิญญาณที่อาศัยจักขุวิญญาณของเราก็จักไม่  
มี ท่านพึงสำเหนียก อย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
โสตวิญญาณ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
ฆานวิญญาณ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
ชีวหาวิญญาณ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
กายวิญญาณ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
มโนวิญญาณ และวิญญาณที่อาศัยมโนวิญญาณของเราก็จักไม่มี  
ท่านพึงสำเหนียก อย่างนี้ (๓)

คหบดี เพราะเหตุนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เรา  
จัก

ไม่ยึดมั่นจักขุสัมผัส และวิญญาณที่อาศัยจักขุสัมผัสของเราก็จัก  
ไม่มี ท่านพึง

สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
โสตสัมผัส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
ฆานสัมผัส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
กายสัมผัส ...

เพราะเหตุ นั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
มโนสำผัส และวิญญานที่อาศัยมโนสำผัสของเราก็จักไม่มี ท่าน

**อย่างนี้ (๔)**

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
าที่เกิดจากโสตสัมผัส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
าที่เกิดจากชีวหาสัมผัส ...

เพราะเหตุ นั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
าที่เกิดจากมโนสัมผัส และวิญญาณที่อาศัยเวทนาที่เกิดจากมโน

[๓๘๖] คหบดี เพราะเหตุ นั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า  
 ไม่ยึดมั่นปลุวิธาต และวิญญาณที่อาศัยปลุวิธาตของเราก็จักไม่มี

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
อาไปธาด ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
วาโยธาด ...

เพราะเหตุ นั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
อากาศธาตุ ...

เพราะเหตุ นั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น

วิญญาณธาตุ และวิญญาณที่อาศัยวิญญาณธาตุของเราก็จักไม่มี  
ท่านพึงสำเหนียก อย่างนี้ (๖)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจัก  
ไม่ยึดมั่นรูป และวิญญาณที่อาศัยรูปของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียก  
อย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
เวทนา ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
สัญญา ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
สังขาร ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
วิญญาณ และวิญญาณที่อาศัยวิญญาณของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้ (๗)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจัก  
ไม่ยึดมั่นอากาสาณัญจายตนฌาน และวิญญาณที่อาศัยอากาสาณัญจาย  
ตนฌานของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
วิญญาณัญจายตนฌาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
อากิญจัญญายตนฌาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และวิญญาณที่อาศัยเนวสัญญานา  
สัญญายตนฌานของเราก็จักไม่มี ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ (๘)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจัก  
ไม่ยึดมั่นโลกนี้ และวิญญาณที่อาศัยโลกนี้ของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่น  
โลกหน้า และวิญญาณที่อาศัยโลกหน้าของเราก็จักไม่มี ท่านพึง  
สำเหนียกอย่างนี้

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ อย่างนี้ว่า อารมณ  
ใดที่

เราเห็น ฟัง ทราบ รู้แจ้ง แสวงหา ได้พิจารณาแล้วด้วยใจ เราจักไม่  
ยึดมั่นอารมณ์นั้น และวิญญานที่อาศัยอารมณ์นั้นของเราก็จักไม่มี  
ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้” (๙)

[๓๘๗] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อนาถบิณฑิกคหบดี  
ได้ร้องไห้ น้ำตาไหล ครั้นนั้นท่านพระอานนท์ ได้ถามท่านอนาถบิณฑิก  
คหบดีว่า “คหบดี ท่านยังยึดติดอยู่หรือ”

อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า “ท่านอานนท์ผู้เจริญ กระผมมิได้ยึดติด  
แต่

กระผมได้นั่งใกล้พระศาสดาและหมู่ภิกษุที่นาเจริญใจมานานแล้ว  
กระผมไม่เคยได้สดับธรรมมีกถาเห็นปานนี้เลย”

“คหบดี ธรรมมีกถาเห็นปานนี้ ไม่แจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้นั่งชาวหม  
ขาว แต่แจ่มแจ้งแก่บรรพชิตทั้งหลาย”

“ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมมีกถาเห็นปานนี้ จง  
แจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้นั่งชาวหมขาวบ้างเถิด เพราะกุลบุตรผู้มีกิเลสจตุล  
ในดวงตาน้อยดก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม พวกเขาจึงเสื่อมและเป็นผู้  
ไม่รู้ธรรม”

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์ได้โอวาทอนาถ  
บิณฑิกคหบดีด้วยโอวาทนี้ ลุกขึ้นจากอาสนะแล้วจากไป

เมื่อท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์จากไปแล้วไม่นาน  
อนาถบิณฑิก

คหบดี ก็ได้ทำกาลกิริยาแล้วไปเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต ครั้งนั้น  
อนาถบิณฑิกเทพบุตร มีวรรณงดงามยิ่งนัก เมื่อราตรีผ่านพ้นไป ทำพระ  
เชตวันทั้งหมดให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย  
อภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

“ก็พระเชตวันนี้ มีหมู่ญาติพำนักอยู่๑

พระผู้เป็นธรรมราชาก็ประทับอยู่

เป็นสถานที่ให้เกิดปีติแก่ข้าพระองค์

การงาน ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ขีวิธอันสูงสุด๒ ๑

สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิตัวด้วยธรรมนี้

หาใช่บริสุทธิตัวด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่

เพราะเหตุนี้แหละ คนฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ตน

ควรเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายเถิด

เพราะเมื่อเลือกเฟ้นเช่นนี้ ย่อมหมดจดในธรรมเหล่านั้น  
พระสารีบุตรเท่านั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง  
ด้วยปัญญา ศีล และความสงบ”

อนาถบิณฑิกเทพบุตรได้กราบทูลดังนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอ  
พระทัย ลำดับนั้น อนาถบิณฑิกเทพบุตรรู้ว่า “พระศาสดาทรงพอ  
พระทัย” จึงถวายอภิวาท กระทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง  
[๓๘๘] ครั้งนั้น เมื่อราตรีนั้นล่วงไปแล้ว พระผู้มีพระภาคได้รับสั่ง  
เรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เทพบุตรองค์หนึ่ง มีวรรณะงดงามยิ่งนัก  
เมื่อราตรีผ่านพ้นไป ทำพระเชตวันทั้งหมดให้สว่าง เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ที่  
ไหนแล้ว

ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

“ก็พระเชตวันนี้ มีหมู่ฤๅษีพำนักอยู่

พระผู้เป็นธรรมราชาก็ประทับอยู่

เป็นสถานที่ให้เกิดปีติแก่ข้าพระองค์

การงาน ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ชีวิตอันสูงสุด ๑

สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิดด้วยธรรมนี้

หาใช่บริสุทธิดด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่

เพราะเหตุนั้นแหละ คนฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ตน

ควรเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายเถิด

เพราะเมื่อเลือกเฟ้นเช่นนี้ ย่อมหมดจดในธรรมเหล่านั้น

พระสารีบุตรเท่านั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง

ด้วยปัญญา ศีล และความสงบ”

ภิกษุทั้งหลาย เทพบุตรนั้นได้กล่าวดังนี้แล้ว รู้ว่า พระศาสดาทรง  
พอ

พระทัยเรา จึงไหวเรา ทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง”๑

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กราบทูล  
พระผู้มี

พระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทพบุตรนั้น จักเป็นอนาถ  
บิณฑิก

เทพบุตรแน่ เพราะอนาถบิณฑิกคบดีเลื่อมใสแล้วในท่านพระสารี  
บุตร”



พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ อานนท์ เรื่องที่เธอคาดคะเนนั้น เธอ  
ลำดับเรื่องถูกแล้ว เทพบุตรนั้นคืออนาถปิณฑิกเทพบุตร มิใช่ใครอื่น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อนาถปิณฑิกโฆวาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. ฉันทโนวาทสูตร๑

ว่าด้วยการให้โอวาทแก่พระฉันทะ

[๓๘๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้  
เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตร ท่านพระ  
มหาจุนทะ และท่านพระฉันทะอยู่ทักขิบาลิขณภูมิ สมัยนั้น ท่านพระฉันทะ  
อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออก  
จากที่หลีกเร้นแล้วเข้าไปหาท่านพระ

มหาจุนทะถึงที่อยู่ว่า ได้กล่าวกับท่านพระมหาจุนทะดังนี้ว่า “มาเถิด  
ท่านจุนทะ พวกเราเข้าไปถามอาการอาพาธของท่านพระฉันทะกันเถิด”  
ท่านพระมหาจุนทะรับคำแล้ว

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุนทะเข้าไปหาท่าน  
พระฉันทะถึงที่อยู่ว่า ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่ยินดีพอเป็นที่ระลึก  
ถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระฉันทะดังนี้ว่า  
“ท่านฉันทะ ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาของ  
ท่านทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่  
ปรากฏหรือ”๔

ท่านพระฉันทะตอบว่า “ท่านสารีบุตร กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่  
ได้

ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการ  
กำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เหล็กแหลมคมทิ่มแทงศีรษะ แม้  
ฉันทะ ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันทะนั้นเหมือนกัน กระผม  
ไม่สบาย จะเป็นอยู่

ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย  
อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เข็มนกหวีดที่เหนียวขันที่ศีรษะ แม้  
ฉันทะ ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันทะนั้นเหมือนกัน กระผม

ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมีอคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ใช้มีดแลเนื้อที่คมกรีดท้อง แม่ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงท้องของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง ๒ คน จับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม่ฉันใด อาการเร่าร้อนในกายของกระผมก็มีมากอย่างยิ่ง ฉันนั้นเหมือนกัน ท่านสารีบุตร กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของ

กระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ

ท่านสารีบุตร กระผม จักนำศีลตราดมา กระผมไม่อาจมีชีวิตอยู่”

[๓๙๐] “ท่านฉันนะอย่านำศีลตรามา ท่านจงรักษาตัวให้อยู่ต่อไปเถิด พวกเราต้องการให้ท่านรักษาตัวอยู่ต่อไป ถ้าท่านฉันนะไม่มีโทษนะที่เป็นสัปปายะ ผม

จักแสวงหามาให้ ถ้าท่านฉันนะไม่มีเกสัชที่เป็นสัปปายะ ผมก็จักแสวงหามาให้ ถ้าท่านฉันนะไม่มีพวกอุปัฏฐากผู้เหมาะสม ผมจักอุปัฏฐากเอง ท่านฉันนะอย่า

นำศีลตรามาเลย ขอท่านฉันนะจงรักษาตัวให้อยู่ต่อไปเถิด พวกเราต้องการให้ท่าน

ฉันนะรักษาตัวอยู่ต่อไป”

“ท่านสารีบุตร โทษนะที่เป็นสัปปายะของกระผมไม่ใช่ไม่มี เกสัชที่เป็น

สัปปายะของกระผมไม่ใช่ไม่มี อุปัฏฐากที่เหมาะสมของกระผมไม่ใช่ไม่มี อีก

ประการหนึ่ง กระผมก็ปรนนิบัติพระศาสดาด้วยความเต็มใจมาตลอดทีเดียว ไม่ใช่ปรนนิบัติด้วยความไม่เต็มใจ ขอท่านสารีบุตรโปรดจำข้อความนี้ไว้อย่างนี้เถิดว่า ข้อที่พระสาวกปรนนิบัติพระศาสดาด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่ปรนนิบัติด้วยความไม่เต็มใจ นี่เป็นการสมควรแก่พระสาวก ฉันนภิกษุจักนำศีลตรามาจึงไม่ควรถูกติเตียน”๒

“พวกเราขอถามปัญหาบางข้อกับท่านฉันนะ ถ้าท่านฉันนะจะให้โอกาสตอบปัญหา”

“ท่านสารีบุตร นิมนต์ถามมาเถิด ผมฟังแล้วจักตอบให้รู้”

[๓๙๑] “ท่านฉันนะ ท่านพิจารณาเห็นจักษุ จักขุวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นโสตะ โสตวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นฆานะ ฆานวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นชีวหา ชิวหาวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นกาย กายวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญาณว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา หรือ”

“ท่านสารีบุตร กระผมพิจารณาเห็นจักษุ จักขุวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นอย่างนั้น นั่นไม่ใช่อตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นโสตะ โสตวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นฆานะ ฆานวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นชีวหา ชิวหาวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นกาย กายวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นอย่างนั้น นั่นไม่ใช่อตฺตาของเรา”

[๓๙๒] “ท่านฉันนะ ท่านพิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในจักษุ ในจักขุวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณ จึงพิจารณาเห็นจักษุ จักขุวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นอย่างนั้น นั่นไม่ใช่

อตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในโสตะ ในโสตวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในฆานะ ในฆานวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในชีวหา ในชิวหาวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในกาย ในกายวิญญาณ ...

พิจารณาเห็นอะไร รู้อะไรในมโน ในมโนวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญาณ จึงพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทาง

มโนวิญญูญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

“ท่านสารีบุตร กระผมพิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในจักขุ ในจักขุวิญญูญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญูญาณ จึงพิจารณาเห็นจักขุ

จักขุวิญญูญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางจักขุวิญญูญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่

เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในโสตะ ในโสตวิญญูญาณ ...

พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในฆานะ ในฆานวิญญูญาณ ...

พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในชีวหา ในชีวหาวิญญูญาณ ...

พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในกาย ในกายวิญญูญาณ ...

พิจารณาเห็นความดับ รู้ความดับในมโน ในมโนวิญญูญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญูญาณ จึงพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญูญาณ และธรรมที่พึงรู้แจ้งทางมโนวิญญูญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา”

[๓๙๓] เมื่อท่านพระจันนะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาจุณฑะได้กล่าวกับท่านพระจันนะดังนี้ว่า

“ท่านจันนะ เพราะเหตุนี้แล แม้การเห็นนี้ ก็เป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ท่านพึงใส่ใจให้ดีตลอดกาลเป็นนิตย์ บุคคลผู้มีตัณหา มานะ และทิฏฐิอาศัยอยู่ ย่อมมีความหวั่นไหว บุคคลผู้ไม่มีตัณหา มานะ และทิฏฐิอาศัยอยู่ ย่อมไม่มีความหวั่นไหว เมื่อไม่มีความหวั่นไหว ก็มีความสงบ เมื่อมีความสงบ ก็ไม่มีความน้อมไป๒ เมื่อไม่มีความน้อมไป การมาและการไป๓ก็ไม่มี เมื่อไม่มีการมาและการไป ความตายและความเกิดก็ไม่มี เมื่อไม่มีความตายและความเกิด โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี่แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์”

ครั้นท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุณฑะสอนท่านพระจันนะด้วยโอวาทนี้แล้ว ก็ลุกขึ้นจากอาสนะแล้วจากไป เมื่อท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุณฑะจากไปไม่นาน ท่านพระจันนะก็ได้นำศีลตรามา๔

[๓๙๔] ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านจันนะได้นำศีลตรามา ท่านมีคติเป็นอย่างไร มีอภิสัมปรายภาพ เป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “สารีบุตร จันนภิกษุได้ออกว่าจะไม่ถูกตีเตียนไว้ต่อหน้าเธอแล้วมิใช่หรือ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีหมู่บ้านชาววัชชีชื่อปัพพชिरะ ในหมู่บ้านนั้น ตระกูลที่เป็นมิตร ตระกูลที่เป็นสหาย เป็นตระกูลที่ท่านฉันนะเข้าไปอาศัยก็มีอยู่”

“สารีบุตร ตระกูลที่เป็นมิตรตระกูลที่เป็นสหายเหล่านั้น เป็นตระกูลที่

จันนภิกษุเข้าไปอาศัยมีอยู่ แต่เราไม่กล่าวว่า จันนภิกษุมิตรตระกูลที่ตนพึงเข้าไปอาศัยด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เธอจงจำข้อความนี้ไว้อย่างนี้เถิดว่า เรากล่าวถึงภิกษุที่ละกายนี้เข้าถือกายอื่น ว่ามีตระกูลที่ตนพึงเข้าไปอาศัย ตระกูลนั้นไม่มีสำหรับ

จันนภิกษุ จันนภิกษุนาคัสตรามาจึงไม่ควรถูกตีเตียน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จันโนวาทสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปุณโณวาทสูตร

ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระปุลณะ

[๓๙๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นเวลาเย็น ท่านพระปุลณะออกจากที่หลีกเร้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดโอวาทข้าพระองค์ด้วยพระโอวาทโดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะพึงหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปุลณะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เรา

จักกล่าว”

ท่านพระปุลณะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปุลณะ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดมีอยู่ ถ้าภิกษุยังเพลิดเพลีน เชยชม ยึดติดรูปนั้นอยู่ เมื่อเธอเพลิดเพลีน เชยชม

ยึดติดรูปนั้น ความเพลิดเพลिनยอมเกิดขึ้น เรากล่าวว่า เพราะความเพลิดเพลिनเกิด ทุกข์จึงเกิด๒

เสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหู ...

กลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทางจมูก ...

รสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้น ...

โผฏฐัพพะที่ฟังรู้แจ้งทางกาย ...

ธรรมารมณ์ที่ฟังรู้แจ้งทางใจ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดมีอยู่ ถ้าภิกษุยังเพลิดเพลिन เชยชม ยึดติดธรรมารมณ์ นั้นอยู่ เมื่อเธอเพลิดเพลिन เชยชม ยึดติดธรรมารมณ์นั้น ความเพลิดเพลिनยอมเกิดขึ้น เรากล่าวว่า เพราะความเพลิดเพลिनเกิด ทุกข์จึงเกิด

รูปที่ฟังรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดมีอยู่ ถ้าภิกษุไม่เพลิดเพลिन ไม่เชยชม ไม่ยึดติดรูปนั้นอยู่ เมื่อเธอไม่เพลิดเพลिन ไม่เชยชม ไม่ยึดติดรูปนั้น ความเพลิดเพลिनยอมดับ เรากล่าวว่า เพราะความเพลิดเพลินดับ ทุกข์จึงดับ

เสียงที่ฟังรู้แจ้งทางหู ...

กลิ่นที่ฟังรู้แจ้งทางจมูก ...

รสที่ฟังรู้แจ้งทางลิ้น ...

โผฏฐัพพะที่ฟังรู้แจ้งทางกาย ...

ธรรมารมณ์ที่ฟังรู้แจ้งทางใจ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ขวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัดมีอยู่ ถ้าภิกษุไม่เพลิดเพลिन ไม่เชยชม ไม่ยึดติด

ธรรมารมณ์นั้นอยู่ เมื่อเธอไม่เพลิดเพลिन ไม่เชยชม ไม่ยึดติดธรรมารมณ์นั้น ความเพลิดเพลिनยอมดับ เรากล่าวว่า เพราะความเพลิดเพลินดับ ทุกข์จึงดับ

ปุณณะ เราโอวาทเธอด้วยโอวาทโดยย่อนี้ เธอจักอยู่ในชนบทไหน”

ท่านพระปุณณะกราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคโอวาทข้าพระองค์ด้วยพระโอวาทโดยย่อนี้แล้ว ข้าพระองค์จักอยู่ในชนบทชื่อ

สุนาปรันตะ”

[๓๙๖] “ปณณะ พวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทเป็นคนดรายนัก พวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทเป็นคนหยาบคายนัก ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันต-ชนบทจักดำ บริภาษเธอ ในเรื่องนี้ เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักดำ บริภาษ

ข้าพระองค์ ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า มนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบท

เหล่านี้ดีหนอ มนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทเหล่านี้ดีจริงหนอ ที่ไม่ประหารเราด้วยฝ่ามือ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ปณณะ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหารเราด้วยฝ่ามือ ในเรื่องนี้เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหาร

ข้าพระองค์ด้วยฝ่ามือ ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า มนุษย์ชาวสุนาปรันต-ชนบทเหล่านี้ดีหนอ มนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทเหล่านี้ดีจริงหนอ ที่ไม่ประหารเราด้วยก้อนดิน ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ ข้าแต่

พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ปณณะ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหารเราด้วยก้อนดิน ในเรื่องนี้เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหาร

ข้าพระองค์ด้วยก้อนดิน ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า มนุษย์ชาวสุนา-

ปรันตชนบทเหล่านี้ดีหนอ มนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทเหล่านี้ดีจริงหนอ ที่ไม่ประหารเราด้วยท่อนไม้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ปณณะ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหารเราด้วยท่อนไม้ ในเรื่องนี้เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบทจักประหาร

ข้าพระองค์ด้วยท่อนไม้ ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า  
มนุษย์ชาวสุนาปรินต-ชนบทเหล่านี้ดีหนอ มนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบท  
เหล่านี้ดีจริงหนอ ที่ไม่ประหารเราด้วยศัสตรา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ใน  
เรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ ข้าแต่

พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ปณณะ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบทจักประหารเราด้วย  
ศัสตรา ในเรื่องนี้เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบทจัก  
ประหาร

ข้าพระองค์ด้วยศัสตรา ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า มนุษย์  
ชาวสุนาปรินต-ชนบทเหล่านี้ดีหนอ มนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบทเหล่านี้ดี  
จริงหนอ ที่ไม่ปลงชีวิตเราด้วยศัสตราที่คม ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ใน  
เรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้

ข้าแต่พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ปณณะ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบทจักปลงชีวิตเราด้วย  
ศัสตราที่คม ในเรื่องนี้เธอจักคิดอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตชนบทจัก  
ปลงชีวิต

ข้าพระองค์ด้วยศัสตราที่คม ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ว่า  
พระสาวก

ทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นอึดอัด ระอา รังเกียจอยู่  
ด้วยร่างกายและชีวิต แสวงหาศัสตราเครื่องปลงชีวิตก็มีอยู่ เราได้ศัสตรา  
เครื่องปลงชีวิตที่ไม่ได้แสวงหาเลย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในเรื่องนี้  
ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้ ข้าแต่

พระสุคต ในเรื่องนี้ข้าพระองค์จักคิดอย่างนี้”

“ดีละ ดีละ ปณณะ เธอประกอบด้วยความขมใจและความสงบใจ  
นี้

จักสามารถอยู่ในสุนาปรินตชนบทได้ ปณณะ เธอรู้เวลาอันสมควร  
ในบัดนี้เกิด”

[๓๙๗] ครั้งนั้น ท่านพระปณณะขึ้นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มี  
พระภาคแล้วลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายอภิวาท กระทำประทักษิณ เก็บงำ  
เสนาสนะเรียบร้อยแล้วถือบาตรและจีวร หลีกจาริกไปทางสุนาปรินต  
ชนบท เมื่อจาริกไปโดยลำดับ



ก็ถึงสุนาปรันตชนบท

ได้ยินว่า ท่านพระปุลณะอยู่ที่สุนาปรันตชนบทนั้น ครั้นนั้น ระหว่างพรรษานั้นท่านให้ชาวสุนาปรันตชนบทแสดงตนเป็นอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน แสดงตนเป็นอุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ คน ระหว่างพรรษานั้นเหมือนกัน ท่านปุลณะได้บรรลุวิชาด ๓ ลำดับนั้น โดยสมัยต่อมา ก็ได้ปรินิพพาน

ครั้งนั้นแล ภิกษุจำนวนมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย

อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุลณะที่พระองค์ทรงโอวาทด้วยพระโอวาทโดยย่อนั้นมรณภาพแล้ว เขามีคติเป็นอย่างไร มีอภิสมปรายภาพเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรชื่อปุลณะเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งไม่เบียดเบียนเราเพราะเหตุแห่งธรรม ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรชื่อปุลณะปรินิพพานแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ปุลโณวาทสูตรที่ ๓ จบ

๔. นันทโกวาทสูตร

ว่าด้วยการให้โอวาทของพระนันทกะ

[๓๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภิกษุณิมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย

อภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระโอวาทสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย โปรดแสดงธรรมมีกถาแก่ภิกษุณีทั้งหลายเถิด”

สมัยนั้นแล ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ย่อมโอวาทภิกษุณีทั้งหลายโดยเวียนกันไป แต่ท่านพระนันทกะ ไม่ปรารภจะโอวาทภิกษุณีทั้งหลาย

โดยเวียนกันไป ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มา ตรัสถามว่า “อานนท์ วันนี้ วาระให้โอวาทภิกษุณีเวียนมาถึงใครหนอ”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วาระให้โอวาท ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทุกรูปกระทำแล้วโดยเวียนกันไป แต่ท่านพระ นันทกะรูปนี้ ไม่ปรารถนาจะให้โอวาทภิกษุณีทั้งหลายโดยเวียนกันไป”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระนันทกะมาตรัสว่า “นันทกะ เธอจงโอวาทสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย พราหมณ์ เธอจงแสดง ธรรมีกถาแก่ภิกษุณีทั้งหลายเถิด”

ท่านพระนันทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ในเวลาเช้าจึงครอง อันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เทียว บิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหาร เสร็จแล้ว ผู้เดียวเข้าไปยังราชการาม๑ ภิกษุณีเหล่านั้นเห็นท่านพระ นันทกะเดินมาแต่ไกล จึงช่วยกันปูลาดอาสนะและตั้ง

น้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ล้าง เท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันกราบท่านพระนันทกะแล้วนั่ง ณ ที่ สมควร

ท่านพระนันทกะได้กล่าวกับภิกษุณีเหล่านั้นว่า “น้องหญิง ทั้งหลาย การถามตอบกันจักมีขึ้น ในการถามตอบกันนั้น น้องหญิง ทั้งหลายเมื่อรู้ ฟังตอบว่า ดิฉันทั้งหลายรู้ เมื่อไม่รู้ฟังตอบว่า ดิฉัน ทั้งหลายไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใดมีความเคลือบแคลง หรือความสงสัย น้องหญิงรูปนั้นพึงถามอาตมภาพในเรื่องนั้น

ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เรื่องนี้เป็นอย่างไร เรื่องนี้มีเนื้อความ อย่างไร”

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันทั้งหลายมีใจยินดี ขึ้นชมพระคุณเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระคุณเจ้านันทกะปวารณาแก่ดิฉัน ทั้งหลายเช่นนี้”

[๓๙๙] ท่านพระนันทกะถามว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย เข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

ภิกษุณีเหล่านั้นตอบว่า “ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่ จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”๑

“ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอัน

ชอบดว่า อายตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

ท่านพระนันทกะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอรียสาวกผู้เห็น ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้”

[๔๐๐] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ  
เสียงเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กลั่นเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ธรรมารมณ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่  
จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา เราเป็นันนัน นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วย  
ปัญญาอัน

ชอบว่า อายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้  
เจ้าข้า”

ท่านพระนันทกะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระ  
อริยสาวกผู้เห็น ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็น  
เรื่องนี้อย่างนี้แล”

[๔๐๑] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่า  
อย่างไร คือจักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่  
จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา เราเป็นันนัน นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ

โสตวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ขานวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มนวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอัน

ชอบว่า หมวดวิญญาน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอรียสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๐๒] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี แสงสว่างก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เมื่อประทีปน้ำมันนั้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าแสงสว่างของประทีปน้ำมันนั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะเมื่อประทีปน้ำมันนั้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพูดถึงแสงสว่างของประทีปน้ำมันนั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า  
อายตนะ ภายใน ๖ ของเรานี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายใน ๖  
แล้ว ย่อมเสวย

เวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกขมสุขก็ตาม  
เวทนานั้น เที่ยง

ยังยืน เป็นไปติดต่อกัน มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้น  
ชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ เวทนาที่เกิด  
จากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะ  
ภายในนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็น  
จริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๐๓] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้น  
มีแก่น

มีราก ลำต้น กิ่งและใบ และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็น  
ธรรมดา ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก  
ลำต้น กิ่งและใบ

และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าเงาของ  
ต้นไม้ นั้น เที่ยง

ยังยืน เป็นไปติดต่อกัน ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้น  
ชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ ล้วน  
ไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพูดถึงเงาของต้นไม้  
นั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า  
อายตนะ ภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายนอก ๖  
แล้ว ย่อมเสวยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกขมสุข  
ก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง



“น้องหญิงทั้งหลาย อาตมภาพทำอุปัชฌาย์เพื่อให้เข้าใจเนื้อความชัดเจขึ้น เนื้อความในอุปัชฌายนี้นั้นดังต่อไปนี้

คำว่า ส่วนเนื้อข้างใน นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า ส่วนหนึ่งข้างนอก นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖

คำว่า เนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก นั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ

คำว่า มีดแล่เนื้อที่คม นั้น เป็นชื่อของอริยปัญญาที่ตัด ขำแหละ เนืองกิเลสในภายใน สังโยชน์ในภายใน และเครื่องผูกในภายใน

โพชฌงค์ ๗ ประการ

[๔๐๕] น้องหญิงทั้งหลาย เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก(ความสงัด) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ(ความดับ) น้อมไปในโอสถัคคะ (ความสลละคืน)

๒. ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...

๓. ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...

๔. ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ...

๕. ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...

๖. ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...

๗. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้แล ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะ

อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

[๔๐๖] ครั้งนั้น ท่านพระนันทกะกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนี้แล้ว จึงส่งไปด้วยคำว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว”

ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ชื่นชมยินดีภาสิตของท่านพระนันทกะ แล้วลุกขึ้นจากอาสนะ กราบท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ แล้ว



เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุณีเหล่านั้นดังนี้ว่า “ภิกษุณีทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว”

ครั้งนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วจากไป

เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นจากไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียก ภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำนั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยเลยว่า ดวงจันทร์ไม่เต็มดวงหรือเต็มดวงหนอ แต่ที่แท้ ดวงจันทร์ก็ยังไม่เต็มดวงนั่นเอง แม้ฉันใด ภิกษุณีเหล่านั้น ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้มีใจยินดีต่อธรรมเทศนาของนันทกะ ทั้งที่ยังมีความด่าไม่บริบูรณ์”

[๔๐๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระนันทกะมาตรัสว่า “นันทกะ ถ้าเช่นนั้น วันพรุ่งนี้ เธอพึงโอวาทภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนั้น

นั้นแหละ” ท่านพระนันทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

เมื่อล่วงราตรีนั้นไป ครั้นเวลาเช้า ท่านพระนันทกะครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เทียบบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ผู้เดียวเข้าไปยังราชการาม ภิกษุณีเหล่านั้นเห็นท่านพระนันทกะเดินมาแต่ไกล จึงช่วยกันปูลาดอาสนะและตั้งน้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วล้างเท้า แม้ภิกษุณีเหล่านั้นกราบท่านพระนันทกะแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระนันทกะได้กล่าวกับภิกษุณีเหล่านั้นว่า

“น้องหญิงทั้งหลาย การถามตอบกันจักมีขึ้น ในการถามตอบกันนั้น น้องหญิงทั้งหลายเมื่อรู้ พึงตอบว่า ดิฉันทั้งหลายรู้ เมื่อไม่รู้พึงตอบว่า ดิฉัน

ทั้งหลายไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใดมีความเคลือบแคลง หรือความสงสัย น้องหญิงรูปนั้นพึงถามอาตมภาพในเรื่องนั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เรื่องนี้เป็นอย่างไร เรื่องนี้ มีเนื้อความอย่างไร”

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันทั้งหลายมีใจยินดีชื่นชมพระคุณเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระคุณเจ้านันทกะปวารณาแก่ดิฉันทั้งหลายเช่นนี้”

[๔๐๘] “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือจักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา เราเป็นมัน มันเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา เราเป็นมัน มันเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอัน

ชอบว่า आयตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้

[๔๐๙] น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ เสี่ยงเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กลิ้งเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ธรรมารมณ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วย ปัญญาอัน

ชอบว่า อายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลายพระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๐] น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ

จักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา อันชอบว่า หมวดวิญญูณ ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ขานวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“กายวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า” ฯลฯ

“มโนวิญญูณเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ เจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะก่อนนี้ ดิฉันทั้งหลายได้เห็นดีแล้วตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอัน

ชอบว่า หมวดวิญญูณ ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๑] น้องหญิงทั้งหลาย เมื่อประทีปน้ำมันถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ใสก็ดี เปลวไฟก็ดี แสงสว่างก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้

ไฉนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า เมื่อประทีปน้ำมันโน้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วน

ไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าแสงสว่างของประทีป น้ำมันนั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะเมื่อประทีปน้ำมันโน้นถูกจุดไว้ น้ำมันก็ดี ไฟก็ดี เปลวไฟก็ดี ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพูดถึงแสงสว่างของประทีป

น้ำมันนั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน น้องหญิงทั้งหลาย บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อายตนะ ภายใน ๖ ของเรา นี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายใน ๖ แล้ว ย่อมเสวย

เวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกขมสุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง

ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายในนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๒] น้องหญิงทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ และเงา ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ใด พึงกล่าวอย่างนี้ว่า รากก็ดี ลำต้นก็ดี กิ่งและใบก็ดี เงาก็ดี ของต้นไม้ใหญ่ ประเภทยืนต้น มีแก่น ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา แต่ว่าเงา ของต้นไม้ นั้น เที่ยง ยั่งยืน

เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าพึงกล่าวชอบ

หรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะต้นไม้ใหญ่ประเภทยืนต้นมีแก่น มีราก ลำต้น กิ่งและใบ ล้วนไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดา ไม่จำเป็นต้องพุดถึงเงาของ ต้นไม้นั้นซึ่งไม่เที่ยง มีความแปรผันเป็นธรรมดาเลย เจ้าข้า”

“ฉันนั้นเหมือนกัน บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อายตนะภายนอก ๖ ของ

เรา นี้ ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายตนะภายนอก ๖ แล้ว ย่อมเสวย เวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เป็นอทุกข์ขมสุขก็ตาม เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน

เป็นไปติดต่อ มีความไม่แปรผันเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่า พึง กล่าวชอบ

หรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะอาศัยปัจจัยที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ เวทนาที่เกิด จาก

อายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงเกิดขึ้น เพราะปัจจัยที่เกิดจากอายตนะ ภายนอกนั้น ๆ ดับ เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายนอกนั้น ๆ จึงดับ”

“ดีละ ดีละ น้องหญิงทั้งหลาย พระอริยสาวกผู้เห็นตามความเป็น จริตด้วยปัญญาอันชอบ ย่อมมีความเห็นเรื่องนี้อย่างนี้แล

[๔๑๓] น้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่า โคผู้ชำนาญ ฆ่าแม่โคแล้ว ไขมีดแลเนื้อที่คมฆ่าแหละแม่โค แยกส่วน เนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนึ่งไว้ข้างนอก ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อ สัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็กในภายใน ก็ไขมีดแลเนื้อที่คมตัด ฆ่าแหละ เนื้อส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะส่วนหนึ่ง ไว้ข้างนอก ไขหนังนั้นนั้นแหละคลุม แม่โคนั้นไว้ แล้วพึงกล่าวอย่างนี้ว่า แม่โคตัวนี้ เราประกอบไว้ด้วยหนัง ผืนนี้เท่านั้น คนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคนั้นเมื่อกล่าว

ชื่อว่าพึงกล่าวชอบหรือไม่”

“ไม่ชอบ เจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ชำนาญนั้น ฆ่าแม่โคแล้ว ไขมีดแลเนื้อที่คมฆ่าแหละแม่โค แยกส่วนเนื้อไว้ข้างใน แยกส่วนหนึ่งไว้

ข้างนอก ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใด ๆ เป็นเนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก ในภายใน ก็ใช้มีด

แลเนื้อที่คมตัด ข่าแหละ เนื้อส่วนนั้น ๆ แล้วเลาะส่วนหนึ่งไว้ข้างนอก ใช้หนังนั้น นั้นแหละคลุมแม่โคนันไว้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า แม่โคตัวนี้เราประกอบไว้ด้วยหนัง

ผืนนี้เท่านั้น แม่ก็จริง ถึงอย่างนั้น แม่โคนันก็แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้นนั่นเอง”

“น้องหญิงทั้งหลาย อาตมภาพทำอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อความ ได้ชัดเจนขึ้น เนื้อความในอุปมานั้นดังต่อไปนี้

คำว่า ส่วนเนื้อข้างใน นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า ส่วนหนังข้างนอก นั้น เป็นชื่อของอายตนะภายนอก ๖

คำว่า เนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก นั้น เป็นชื่อของนันทิราคะ

คำว่า มีดแลเนื้อที่คม นั้น เป็นชื่อของอริยปัญญาที่ตัด ข่าแหละ เนื้อนั้นก็เลสในภายใน สังโยชน์ในภายใน และเครื่องผูกในภายใน

โพชฌงค์ ๗ ประการ

[๔๑๔] น้องหญิงทั้งหลาย เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

โพชฌงค์ ๗ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

๒. ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ...

๓. ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ...

๔. ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ...

๕. ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ...

๖. ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ...

๗. ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

เพราะโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ภิกษุจึงทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

[๔๑๕] ครั้นนั้น ท่านพระนันทกะโอวาทภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนี้แล้ว

จึงส่งไปด้วยคำว่า “น้องหญิงทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงไปเกิดสมควรแก่เวลาแล้ว”

ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระนันทกะแล้ว

ลุกขึ้นจากอาสนะ กราบท่านพระนันทกะ กระทำประทักษิณ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุณีเหล่านั้นดังนี้ว่า “ภิกษุณีทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปเกิด สมควรแก่เวลาแล้ว”

ครั้นนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นจากไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำนั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยเลยว่า ดวงจันทร์ไม่เต็มดวงหรือเต็มดวง

หนอ แต่ที่แท้ ดวงจันทร์ก็เต็มดวงแล้ว ฉนใด ภิกษุณีเหล่านั้นก็ฉนนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้มีใจยินดีต่อธรรมเทศนาของพระนันทกะและมีความดำริบริบูรณ์แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุณี ๕๐๐ รูปนั้น รูปที่ได้คุณธรรมขั้นต่ำที่สุดเป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

นันทโกวาทสูตรที่ ๔ จบ

๕. จุฬาราลูโรวาทสูตร

ว่าด้วยการประทานโอวาทแก่พระราหุล สูตรเล็ก

[๔๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงเกิดความรำพึงขึ้นอย่างนี้ว่า “ธรรมเป็น



เครื่องปมวิมุตติของราหุลแก้แล้ว ทางที่ดี เราพึงแนะนำราหุลในธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะให้ยิ่งขึ้นไป”

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ทรงเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถีแล้ว เสด็จกลับจากบิณฑบาตภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระราหุลมาตรัสว่า “ราหุล เธอจงถือผ้าสีทนะ(ผ้าสำหรับปูนั่งของสมณะ) เราจักเข้าไปยังป่าอันธวัน เพื่อพักผ่อนกลางวัน”

ท่านพระราหุลทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ได้ถือผ้าสีทนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปเฝ้าพระปฤชฎางค์

สมัยนั้น เทวดาหลายพันองค์ก็ติดตามพระผู้มีพระภาคไปด้วยคิดว่า “วันนี้ พระผู้มีพระภาค จักทรงแนะนำท่านพระราหุลในธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะให้ยิ่งขึ้นไป”

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ป่าอันธวัน ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง ฝ่ายท่านพระราหุลถวายอภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระราหุลดังนี้ว่า

[๔๑๗] “ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือรูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุวิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ จักขุสัมผัสเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แม่เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

[๔๑๘] “ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ โสตะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“ชีวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ฯลฯ

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ ธรรมารมณฺเฑียงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนวิญญานเฑียงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ มโนสัมผัสเฑียงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ราหุล เธอเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร แม่เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย เฑียงหรือไม่เที่ยง”

“ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เพียง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข”

“เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็สิ่งใดไม่เพียง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา เราเป็นนั้น นั้นเป็นอัตตาของเรา”

“ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า”

[๔๑๙] “ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโสตะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเสียง ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชานะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกลิ่น ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชีวหา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรส ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโผฏฐัพพะ ...

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโน ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในธรรมารมณ์ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา

สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระราหุลมีใจยินดีชื่นชม พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ตรัสเวैयाกรณภาษิตนี้อยู่ จิตของท่าน

พระราหุลก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น และธรรมจักขุอดัน ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่เทวดาหลายพันองค์ว่า

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับเป็นธรรมดา” ดังนี้แล

จุฬาราลูโลวาทสูตรที่ ๕ จบ

๖. ฉฉกกสูตร

ว่าด้วยธรรม ๖ ประการ ๖ หมวด

[๔๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้  
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ  
สนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความ  
งามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์๒ พร้อมทั้ง  
อรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน คือธรรม ๖ ประการ ๖ หมวด  
เธอทั้งหลายจงฟังธรรม ๖ ประการ ๖ หมวดนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจัก  
กล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส  
เรื่องนี้ว่า

“เธอทั้งหลายพึงทราบอายตนะภายใน ๖ พึงทราบอายตนะ  
ภายนอก ๖ พึงทราบหมวดวิญญูณ ๖ พึงทราบหมวดผัสสะ ๖ พึงทราบ  
หมวดเวทนา ๖ พึงทราบหมวดตัณหา ๖

อายตนะ ๑๒ ประการ

[๔๒๑] เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า เธอทั้งหลายพึงทราบอายตนะภายใน ๖  
เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

- |              |              |
|--------------|--------------|
| ๑. จักขายตนะ | ๒. โสedayตนะ |
| ๓. ชานายตนะ  | ๔. ชิวหายตนะ |
| ๕. กายายตนะ  | ๖. มนายนตนะ  |

คำที่เรากล่าวไว้ว่า เธอทั้งหลายพึงทราบอายตนะภายใน ๖ นั้น  
เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๑ (๑)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ เพราะอาศัยเหตุ  
อะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

- |                 |               |
|-----------------|---------------|
| ๑. รูปายตนะ     | ๒. สัททายตนะ  |
| ๓. คันธายตนะ    | ๔. รสายตนะ    |
| ๕. โผฏฐัพพายตนะ | ๖. ธัมมายตนะ๑ |

คำที่เรากล่าวไว้ว่า พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ นั้น เพราะอาศัย  
เหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๒ (๒)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า พึงทราบหมวดวิญญูณ ๖ เพราะอาศัยเหตุ  
อะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

- |                                             |
|---------------------------------------------|
| ๑. เพราะอาศัยจักขุและรูป จักขุวิญญูณจึงเกิด |
|---------------------------------------------|

๒. เพราะอาศัยโสตะและเสียง โสตวิญญาณจึงเกิด
๓. เพราะอาศัยขานะและกลิ่น ขานวิญญาณจึงเกิด
๔. เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญาณจึงเกิด
๕. เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญาณจึงเกิด
๖. เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญาณจึงเกิด

คำที่เรากล่าวไว้ว่า ฟังทราบหมวดวิญญาณ ๖ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๓ (๓)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า ฟังทราบหมวดผัสสะ ๖ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. เพราะอาศัยจักขุและรูป จักขวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ๒

๒. เพราะอาศัยโสตะและเสียง โสตวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ

๓. เพราะอาศัยขานะและกลิ่น ขานวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ

๔. เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ

๕. เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ

๖. เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ

คำที่เรากล่าวไว้ว่า ฟังทราบหมวดผัสสะ ๖ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๔ (๔)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า ฟังทราบหมวดเวทนา ๖ เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. เพราะอาศัยจักขุและรูป จักขวิญญาณจึงเกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด๑

๒. เพราะอาศัยโสตะและเสียง โสตวิญญาณจึงเกิด ...

๓. เพราะอาศัยขานะและกลิ่น ขานวิญญาณจึงเกิด ...

๔. เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญาณจึงเกิด ...

๕. เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญาณจึงเกิด ...

๖. เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญาณจึงเกิด ความ  
ประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด

คำที่เรากล่าวไว้ว่า ฟังทราบหมวดเวทนา ๖ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้  
เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๕ (๕)

เรากล่าวคำนี้ไว้ว่า ฟังทราบหมวดตัณหา ๖ เพราะอาศัยเหตุอะไร  
เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น คือ

๑. เพราะอาศัยจักขุและรูป วิญญาณจักขุจึงเกิด ความประจวบ  
แห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด เพราะ  
เวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงเกิด

๒. เพราะอาศัยโสตและเสียง โสตวิญญาณจึงเกิด ...

๓. เพราะอาศัยฆานะและกลิ่น ฆานวิญญาณจึงเกิด ...

๔. เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญาณจึงเกิด ...

๕. เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญาณจึงเกิด ...

๖. เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญาณจึงเกิด ความ  
ประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิด  
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงเกิด

คำที่เรากล่าวไว้ว่า ฟังทราบหมวดตัณหา ๖ นั้น เพราะอาศัยเหตุนี้  
เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

นี้เป็นหมวดธรรม ๖ หมวดที่ ๖ (๖)

[๔๒๒] ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า จักขุเป็นอัตตา คำของผู้นั้นไม่ถูก  
ต้อง จักขุ ย่อมปรากฏทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ก็สิ่งใดปรากฏ  
ทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป สิ่งนั้นต้องกล่าวได้ดังนี้ว่า อัตตาของ  
เราย่อมเกิดขึ้นและเสื่อมไป เพราะฉะนั้น คำของผู้ที่กล่าวว่า จักขุเป็น  
อัตตา นั้นจึงไม่ถูกต้อง จักขุเป็นอนัตตา ด้วยอาการอย่างนี้

ผู้ใดพึงกล่าวว่า รูปเป็นอัตตา คำของผู้นั้นไม่ถูกต้อง รูปย่อม  
ปรากฏทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ก็สิ่งใดปรากฏทั้งความเกิดขึ้น  
และความเสื่อมไป สิ่งนั้นต้องกล่าวได้ดังนี้ว่า อัตตาของเราย่อมเกิดขึ้น  
และเสื่อมไป เพราะฉะนั้น คำของผู้ที่กล่าวว่า รูปเป็นอัตตา นั้นจึงไม่ถูก  
ต้อง จักขุเป็นอนัตตา รูปเป็นอนัตตา ด้วยอาการอย่างนี้

ผู้ใดพึงกล่าวว่า จักขุวิญญาณเป็นอัตตา คำของผู้นั้นไม่ถูกต้อง  
จักขุวิญญาณ ย่อมปรากฏทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ก็สิ่งใด  
ปรากฏทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป สิ่งนั้นต้องกล่าวได้ดังนี้ว่า







คือ บุคคลพิจารณาเห็น๑จักขุว่า นั้นของเรา๒ เราเป็นนั่น นั่นเป็น  
อตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นรูปว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นจักขุวิญญาณว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นจักขุสัมผัสว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นเวทนาว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นตัณหาว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นโสตะว่า นั้นของเรา ...

พิจารณาเห็นฆานะว่า นั้นของเรา ...

พิจารณาเห็นชีวหาว่า นั้นของเรา ...

พิจารณาเห็นกายว่า นั้นของเรา ...

พิจารณาเห็นมโนว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นธรรมารมณว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นมโนวิญญาณว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นมโนสัมผัสว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นเวทนาว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นตัณหาว่า นั้นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอตฺตาของเรา

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนปฏิปทานี้เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงสักกายะนิโรธ๑  
(ความดับสักกายะ)

คือ บุคคลพิจารณาเห็น๒จักขุว่า นั้นไม่ใช่ของเรา๓ เราไม่ใช่นั่น  
นั่นไม่ใช่

อตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นรูปว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่ใช่อตฺตา  
ของเรา

พิจารณาเห็นจักขุวิญญาณว่า นั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั่น นั่นไม่  
ใช่

อตฺตาของเรา

พิจารณาเห็นจักษุสัมผัสว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นเวทนาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นตัณหาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นโสตะว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ฯลฯ

พิจารณาเห็นฆานะว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ...

พิจารณาเห็นชีวหาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ...

พิจารณาเห็นกายว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ...

พิจารณาเห็นมโนว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นธรรมารมณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นมโนวิญญานว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นมโนสัมผัสว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นเวทนาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

พิจารณาเห็นตัณหาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่  
อัตตาของเรา

[๔๒๕] ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยจักษุและรูป จักขุวิญญานจึง  
เกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย สุข  
ทุกข์ หรืออทุกขมสุข ที่สัตว์เสวยจึงเกิด เขาอันสุขเวทนาถูกต้องแล้ว  
ย่อมเพิลิดเพลिन เขยชม ยึดติด บุคคลนั้นมีราคานุสัย(กิเลสอันนอนเนื่อง  
อยู่ในสันดานคือราคะ) นอนเนื่องอยู่ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้วย่อมเศร้า  
โศก ลำบาก ร่ำไร ทบอกร่ำครวญ ถึงความลุ่มหลง๑ เขามีปฏิกขานุสัย  
(กิเลสนอนเนื่องอยู่ในสันดานคือปฏิกขา) นอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุข  
เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่รู้ชัดถึงความเกิดขึ้น ความเสื่อมไป

คุณ โทษ และธรรมเป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนานั้น ตามความ  
เป็นจริง เขามี

อวิชขานุสัย(กิเลสนอนเนื่องอยู่ในสันดานคืออวิชชา) นอนเนื่องอยู่

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลนั้นยังละราคานุสัยเพราะสุข  
เวทนา

ไม่ได้ ยังบรรเทาปฏิฆานุสัยเพราะทุกขเวทนาไม่ได้ ยังถอนอวิชชา  
านุสัยเพราะ

อทุกขมสุขเวทนาไม่ได้ ยังละอวิชชาแล้วทำวิขาให้เกิดไม่ได้ จัก  
เป็นผู้กระทำที่สุดทุกขได้ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยโสตะและเสียง โสตวิญญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยขานะและกลิ่น ขานวิญญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญาณจึงเกิด ความ  
ประจวบแห่ง

ธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย สุข ทุกข์ หรืออทุกขมสุข  
ที่สัตว์เสวยจึงเกิด เขาอันสุขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเพิลิดเพลิน ชมเชย  
ยิดติด บุคคลนั้นมีราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว  
ย่อมเศร้าโศก

ลำบาก รำไร ทบอคร่ำครวญ ถึงความลุ่มหลง เขามีปฏิฆานุ  
สัยนอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่รู้ชัดถึงความ  
เกิดขึ้น ความเสื่อมไป

คุณ โทษ และธรรมเป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนานั้น ตามความ  
เป็นจริง เขามีอวิชชานุสัยนอนเนื่องอยู่

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลนั้นยังละราคานุสัยเพราะสุข  
เวทนา

ไม่ได้ ยังบรรเทาปฏิฆานุสัยเพราะทุกขเวทนาไม่ได้ ยังถอนอวิชชา  
านุสัยเพราะ

อทุกขมสุขเวทนาไม่ได้ ยังละอวิชชาแล้วทำวิขาให้เกิดไม่ได้ จัก  
เป็นผู้กระทำที่สุดทุกขได้ในปัจจุบัน

[๔๒๖] ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยจักขุและรูป จักขุวิญญาณจึง  
เกิด ความประจวบแห่งธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย สุข  
ทุกข์ หรืออทุกขมสุข ที่สัตว์เสวยจึงเกิด เขาอันสุขเวทนาถูกต้องแล้ว  
ย่อมไม่เพิลิดเพลิน ไม่เชยชม

ไม่ยิดติด บุคคลนั้นไม่มีราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันทุกขเวทนาถูก  
ต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบาก ไม่รำไร ไม่ทบอคร่ำครวญ ไม่ถึง

ความลุ่มหลง๑ บุคคลนั้นไม่มีปฏิฆานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุข เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมรู้ชัดถึงความเกิดขึ้น ความเสื่อมไป คุณ โทษ และธรรมเป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนานั้น ตามความเป็นจริง บุคคลนั้น ไม่มีอวิชขานุสัยนอนเนื่องอยู่

เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นละราคานุสัยเพราะสุขเวทนาได้ บรรเทา ปฏิฆานุสัยเพราะทุกขเวทนาได้ ถอนอวิชขานุสัยเพราะอทุกขมสุข เวทนาได้ ละอวิชชาแล้วทำวิชชา๒ ให้เกิดขึ้นได้แล้ว จักเป็นผู้กระทำ ที่สุดทุกขได้ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยโสตะและเสียง โสตวิญญูญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยขานะและกลิ่น ขานวิญญูญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยชีวหาและรส ชิวหาวิญญูญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ กายวิญญูญาณจึงเกิด ...

เพราะอาศัยมโนและธรรมารมณ มโนวิญญูญาณจึงเกิด ความ ประจวบแห่ง

ธรรม ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย สุข ทุกข์ หรืออทุกขมสุข ที่สัตว์เสวยจึงเกิด เขาอันสุขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่ เขยชม ไม่ยึดติด บุคคลนั้นไม่มีราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันทุกขเวทนา ถูกต้องแล้วย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบาก ไม่รำไร ไม่ทบทอคร่ำครวญ ไม่ ถึงความลุ่มหลง บุคคลนั้นไม่มีปฏิฆานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุข เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมรู้ชัดถึงความเกิดขึ้น ความเสื่อมไป คุณ โทษ และธรรมเป็นเครื่องสลัดออกจากเวทนานั้น ตามความเป็นจริง บุคคลนั้น ไม่มีอวิชขานุสัยนอนเนื่องอยู่

ภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นละราคานุสัยเพราะสุขเวทนา ได้ บรรเทาปฏิฆานุสัยเพราะทุกขเวทนาได้ ถอนอวิชขานุสัยเพราะอทุก ขมสุขเวทนาได้ ละ

อวิชชาแล้วทำวิชชาให้เกิดขึ้นได้แล้ว จักเป็นผู้กระทำที่ สุดทุกขได้ ในปัจจุบัน

[๔๒๗] ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อ หน่าย

แม่ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม่ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม่ใน จักขวิญญูญาณ ย่อม

เบื่อหน่ายแม่ในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม่ในเวทนา ย่อมเบื่อ หน่ายแม่ในตัณหา

ย่อมเปื้อนนายแม่ในโสดะ ย่อมเปื้อนนายแม่ในเสียง ...

ย่อมเปื้อนนายแม่ในชานะ ย่อมเปื้อนนายแม่ในกลิ่น ...

ย่อมเปื้อนนายแม่ในชีวหา ย่อมเปื้อนนายแม่ในรส ...

ย่อมเปื้อนนายแม่ในกาย ย่อมเปื้อนนายแม่ในโผฏฐัพพะ ...

ย่อมเปื้อนนายแม่ในมโน ย่อมเปื้อนนายแม่ในธรรมารมณ์ ย่อมเปื้อนนายแม่ในมโนวิญญาณ ย่อมเปื้อนนายแม่ในมโนสัมผัส ย่อมเปื้อนนายแม่ในเวทนา ย่อมเปื้อนนายแม่ในตัณหา

เมื่อเปื้อนนาย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวทยากรณภาษิตนี้อยู่ จิตของภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ยึดมั่น ดังนี้แล

ฉฉกกสูตรที่ ๖ จบ

๗. สฬายตนวิภังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกอายตนะ ๖ ประการ

[๔๒๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุ

ทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันเนื่องด้วยอายตนะ ๖ ที่สำคัญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

[๔๒๙] “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นจักขุตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นรูปตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นจักขุวิญญาณตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นจักขุสัมผัสตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นสุข ทุกข์ หรืออทุกขมสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อมยินดีนักในจักขุ ย่อมยินดีนักในรูป ย่อม

ยินดีนักในจักขุวิญญาณ ย่อมยินดีนักในจักขุสัมผัส ย่อมยินดีนักในสุข  
ทุกข์ หรือออกทุกข์มสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อบุคคลนั้นยินดี หมกมฺน ลุ่มหลง พิจารณาเห็นเป็นคุณอยู่  
อุปาทาน-

ขั้น ๕ ย่อมถึงความพอกพูนขึ้นต่อไป และค้นหาที่นำไปสู่ภพใหม่  
อันสหรัคตด้วยความเพลิดเพลนยินดี ชวนให้เพลิดเพลนในอารมณ์นั้น ๆ  
ก็ย่อมเจริญขึ้น ความกระวนกระวายที่เป็นไปทางกายกัถิ ที่เป็นไปทางใจ  
กัถิ ย่อมเจริญขึ้น ความเดือดร้อนที่เป็นไปทางกายกัถิ ที่เป็นไปทางใจ  
กัถิ ย่อมเจริญขึ้น ความเร่าร้อนที่เป็นไปทางกายกัถิ ที่เป็นไปทางใจกัถิ  
ย่อมเจริญขึ้น เขาจึงเสวยทุกข์ทางกายบ้าง เสวยทุกข์ทางใจบ้าง

เมื่อไม่รู้ไม่เห็นโสดตามความเป็นจริง ...

เมื่อไม่รู้ไม่เห็นขานะตามความเป็นจริง ...

เมื่อไม่รู้ไม่เห็นชีวหาตามความเป็นจริง ...

เมื่อไม่รู้ไม่เห็นกายตามความเป็นจริง ...

เมื่อไม่รู้ไม่เห็นมโนตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นธรรมารมณ  
ตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นมโนวิญญาณตามความเป็นจริง เมื่อไม่  
รู้ไม่เห็นมโนสัมผัสตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นสุข ทุกข์ หรือออก  
ทุกข์มสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะ

มโนสัมผัสเป็นปัจจัยตามความเป็นจริง ย่อมยินดีนักในมโน ย่อม  
ยินดีนักใน

ธรรมารมณ ย่อมยินดีนักในมโนวิญญาณ ย่อมยินดีนักในมโนสัมผัส  
ย่อมยินดีนักในสุข ทุกข์ หรือออกทุกข์มสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะมโน  
สัมผัสเป็นปัจจัย

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลนั้นยินดี หมกมฺน ลุ่มหลง พิจารณาเห็น  
เป็นคุณอยู่ อุปาทานขั้น ๕ ย่อมถึงความพอกพูนขึ้นต่อไป และค้นหาที่  
นำไปสู่ภพใหม่อันสหรัคตด้วยความเพลิดเพลนยินดี ชวนให้เพลิดเพลน  
ในอารมณ์นั้น ๆ ก็ย่อมเจริญขึ้น ความกระวนกระวายที่เป็นไปทางกายกัถิ  
ที่เป็นไปทางใจกัถิ ย่อมเจริญขึ้น ความเดือดร้อนที่เป็นไปทางกายกัถิ ที่  
เป็นไปทางใจกัถิ ย่อมเจริญขึ้น ความเร่าร้อนที่เป็นไปทางกายกัถิ ที่เป็น  
ไปทางใจกัถิ ย่อมเจริญขึ้น เขาจึงเสวยทุกข์ทางกายบ้าง เสวยทุกข์ทาง  
ใจบ้าง

[๔๓๐] ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุตามความเป็น  
จริง เมื่อรู้เมื่อเห็นรูปตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุวิญญาณตาม

ความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุสัมผัสตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็น สุข ทุกข์ หรืออทุกข์มสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็น ปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อมไม่ยินดีในจักขุ ย่อมไม่ยินดีในรูป ย่อมไม่ ยินดีในจักขุวิญญาณ ย่อมไม่ยินดีในจักขุสัมผัส ย่อมไม่ยินดีในสุข ทุกข์ หรืออทุกข์มสุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อบุคคลนั้นไม่ยินดี ไม่หมกมุ่น ไม่หลุ่มหลง พิจารณาเห็นเป็น โทษอยู่

อุปาทานชั้นที่ ๕ ย่อมไม่ถึงความพอกพูนขึ้นต่อไป เขาย่อมละ ดัณหาที่นำไปสู่ภพใหม่อันสหระคตด้วยความเพลิดเพลินยินดี ขวนให้ เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ ได้ เขาย่อมละความกระวนกระวายที่เป็นไป ทางกาย ที่เป็นไปทางใจ ละความเดือดร้อน ที่เป็นไปทางกาย ที่เป็นไป ทางใจ ละความเร่าร้อนที่เป็นไปทางกาย ที่เป็นไปทางใจได้ จึงเสวยสุข ทางกายบ้าง เสวยสุขทางใจบ้าง

[๔๓๑] ทิฏฐิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้น๑ ย่อมเป็นสัมมาทิฏฐิ ความดำริของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสังกัปปะ ความ พยายามของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาวายามะ สติของ บุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็น

สัมมาสติ สมาธิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสมาธิ ส่วนกายกรรม วลีกรรม อาชีวะของเขาจัดว่าบริสุทธิ์ดีในเบื้องต้นทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ของเขาย่อมถึงความเจริญเต็มที่

เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้อย่างนี้ สติปัญฐาน ๔ กัณธี สัมมปัทธาน ๔ กัณธี อิทธิบาท ๔ กัณธี อินทริย ๕ กัณธี พละ ๕ กัณธี โภขณก ๗ กัณธี ย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ธรรม ๒ นี้ คือ (๑) สมถะ (๒) วิปัสสนา ของเขาย่อมเคียงคู่กันไป บุคคลนั้นกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมละธรรมที่ ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมเจริญธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

ควรจะตอบว่า อุปาทานชั้นที่ ๕ คือ

๑. รูปปาทานชั้นที่ (อุปาทานชั้นที่คือรูป)
๒. เวทูปาทานชั้นที่ (อุปาทานชั้นที่คือเวทนา)
๓. สัญญูปาทานชั้นที่ (อุปาทานชั้นที่คือสัญญา)



๔. สังขารุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสังขาร)

๕. วิญญาณุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือวิญญาณ)

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง  
ธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) อวิชชา (๒) ภาวตัณหา

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) สมณะ (๒) วิปัสสนา

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) วิชชา (๒) วิมุตติ

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง

[๔๓๒] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อรู้ เมื่อเห็นโสดาตามความเป็นจริง

...

เมื่อรู้ เมื่อเห็นชานะตามความเป็นจริง ...

เมื่อรู้ เมื่อเห็นชีวหาตามความเป็นจริง ...

เมื่อรู้ เมื่อเห็นกายตามความเป็นจริง ...

บุคคลเมื่อรู้ เมื่อเห็นมโนตามความเป็นจริง เมื่อรู้ เมื่อเห็น  
ธรรมารมณตามความเป็นจริง เมื่อรู้ เมื่อเห็นมโนวิญญาณตามความเป็น  
จริง เมื่อรู้ เมื่อเห็น

มโนสัมผัสตามความเป็นจริง เมื่อรู้ เมื่อเห็นสุข ทุกข์ หรืออทุกขม  
สุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง  
ย่อมไม่ยินดีในมโน ย่อมไม่ยินดีในธรรมารมณ ย่อมไม่ยินดีในมโน  
วิญญาณ ย่อมไม่ยินดีในมโนสัมผัส ย่อมไม่ยินดีในสุข ทุกข์ หรืออทุกขม  
สุขที่สัตว์เสวยซึ่งเกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย

เมื่อบุคคลนั้นไม่ยินดี ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง พิจารณาเห็นเป็นโทษ  
อยู่

อุปาทานขันธ ๕ ย่อมไม่ถึงความพอกพูนขึ้นต่อไป เขาย่อมละ  
ตัณหาที่นำไปสู่ภพใหม่อันสหระตด้วยความเพลิดเพลนยินดี ขวนให้  
เพลิดเพลนในอารมณนั้น ๆ ได้ ย่อมละความกระวนกระวายที่เป็นไปทาง  
กาย ที่เป็นไปทางใจ ละความเดือดร้อนที่เป็นไปทางกาย ที่เป็นไปทาง  
ใจ ละความเร่าร้อนที่เป็นไปทางกาย ที่เป็นไปทางใจได้ จึงเสวยสุขทาง  
กายบ้าง เสวยสุขทางใจบ้าง

[๔๓๓] ทิฏฐิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้น ย่อมเป็นสัมมาทิฏฐิ ความดำริของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสังกัปปะ ความพยายามของบุคคลผู้มี

ธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาวายามะ สติของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็น

สัมมาสติ สมาธิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสมาธิ ส่วนกายกรรม วลีกรรม อาชีวะของเขาจัดว่าบริสุทธิ์ในเบื้องต้นทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้ อริยมรรค มีองค์ ๘ นี้ของเขาย่อมถึงความเจริญเต็มที่

เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้อยู่อย่างนี้ สติปัญญา ๔ กัณฐี สัมมปัทธาน ๔ กัณฐี อิทธิบาท ๔ กัณฐี อินทริย ๕ กัณฐี พละ ๕ กัณฐี

โพชฌงค์ ๗ กัณฐี ย่อมถึงความเจริญเต็มที่

ธรรม ๒ นี้ คือ (๑) สมณะ (๒) วิปัสสนา ของเขาย่อมเคียงคู่กันไป บุคคลนั้นย่อมกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมละธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมเจริญธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ย่อมทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

ควรจะตอบว่า อุปาทานชั้น ๕ คือ

๑. รูปปาทานชั้น
๒. เวทนูปาทานชั้น
๓. สัญญูปาทานชั้น
๔. สังขารูปาทานชั้น
๕. วิญญาณูปาทานชั้น

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) อวิชชา (๒) ภวตัณหา

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) สมณะ (๒) วิปัสสนา

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง

ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง เป็นอย่างไร

คือ (๑) วิชชา (๒) วิมุตติ

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่าง  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

สพ่ายตนวิกังคสูตรที่ ๗ จบ

๘. นครวินเทยสูตร

ว่าด้วยพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านนครวินทะ

[๔๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วย  
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ของชาวแคว้นโกศลชื่อนคร  
วินทะ พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านนครวินทะ ได้ทราบข่าวว่า

“ท่านพระสมณโคดมผู้เป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจาก  
ศากยตระกูล

เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จ  
ถึงนครวินทะโดยลำดับ ท่านพระโคตมุนี มีกิตติศัพท์อันงามขจรไป  
อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์  
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ

เปรียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รั้งแจ้งโลก เป็นสารถิ  
ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์  
ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงรู้แจ้งโลก  
นี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ  
พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้วทรงประกาศให้ผู้อื่นรู้  
ตาม ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และ  
มีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ  
บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความ  
ดีอย่างแท้จริง”๒

ครั้งนั้น พราหมณ์และคหบดีชาวบ้านนครวินทะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี  
พระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวก  
ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่  
สมควร บางพวกประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง แล้วนั่ง ณ  
ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตร ในสำนักของพระผู้มีพระภาค  
แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

บางพวกนั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพราหมณ์  
และคหบดีชาวบ้านนครวินทะว่า

สมณพราหมณ์ผู้ไม่ควรสักการะ

[๔๓๕] “พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าอัญเดียรถียปริพาชกถามท่าน

ทั้งหลายอย่างนี้ว่า พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์เช่นไร อัน

ท่านทั้งหลายไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพ ไม่ควรนับถือ ไม่ควรบูชา ท่าน

ทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบอัญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า

สมณพราหมณ์เหล่าใด ยังไม่ปราศจากราคะ(ความกำหนัด) ยังไม่ปราศจากโทสะ(ความขัดเคือง) ยังไม่ปราศจากโมหะ(ความลุ่มหลง)ในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา

มีจิตยังไม่สงบในภายใน ประพฤติไม่สม่าเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ สมณพราหมณ์เช่นนี้ ไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพ ไม่ควรนับถือ ไม่ควรบูชา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะว่า แม้เราทั้งหลายก็ยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา มีจิตยังไม่สงบในภายใน ยังประพฤติไม่

สม่าเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะเราทั้งหลายไม่เห็นแม้ความประพฤตินี้ที่สม่าเสมอนั้นที่สูง ๆ ขึ้นไปของสมณพราหมณ์เหล่านั้น เพราะฉะนั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้น จึงไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพ ไม่ควรนับถือ ไม่ควรบูชา

สมณพราหมณ์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ฯลฯ

สมณพราหมณ์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก...

สมณพราหมณ์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ มีจิตยังไม่สงบใน

ภายใน ประพฤติไม่สม่าเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ สมณพราหมณ์เช่นนี้ ไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพ ไม่ควรนับถือ ไม่ควรบูชา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะว่า แม้เราทั้งหลายก็ยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยังไม่ปราศจากโมหะในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ มีจิตยังไม่สงบภายใน ยังประพฤติไม่สม่าเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะเราทั้งหลายไม่เห็น

แม้ความประพฤติที่สม่าเสมอนั้นที่สูง ๆ ขึ้นไปของสมณพราหมณ์เหล่านั้น เพราะฉะนั้น สมณพราหมณ์เหล่านั้นจึงไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพ ไม่ควรนับถือ

ไม่ควรบูชา

พราหมณ์คหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบ

อัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้เกิด

สมณพราหมณ์ผู้ควรสักการะ

[๔๓๖] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าอัญญเดียรถียปริพาชกถามท่าน

ทั้งหลายอย่างนี้ว่า พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สมณพราหมณ์เช่นไร อันท่านทั้งหลายควรสักการะ ควรเคารพ ควรนับถือ ควรบูชา ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบอัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้ว่า สมณพราหมณ์

เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา

มีจิตสงบภายใน ประพฤติสม่าเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ

สมณพราหมณ์เช่นนี้ควรสักการะ ควรเคารพ ควรนับถือ ควรบูชา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะว่า แม้เราทั้งหลายยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ ยัง

ไม่ปราศจากโมหะในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา มีจิตยังไม่สงบภายใน ยังประพฤติ

ไม่สม่ำเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะเราทั้งหลายเห็น  
แม้ความประพฤติสม่ำเสมอขึ้นที่สูง ๆ ขึ้นไปของสมณพราหมณ์เหล่านั้น  
เพราะฉะนั้น

สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นจึงควรสักการะ ควรเคารพ ควร  
นับถือ ควรบูชา

สมณพราหมณ์เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก  
โมหะในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก  
โมหะในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก  
โมหะในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก  
โมหะใน

โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ...

สมณพราหมณ์เหล่าใดปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจาก  
โมหะในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ มีจิตสงบในภายใน ประพฤติ  
สม่ำเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ สมณพราหมณ์เช่นนี้ควร  
สักการะ ควรเคารพ ควรนับถือ

ควรบูชา

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะว่าแม้เราทั้งหลายยังไม่ปราศจากราคะ ยังไม่ปราศจากโทสะ  
ยังไม่ปราศจากโมหะในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ มีจิตยังไม่สงบใน  
ภายใน ยังประพฤติไม่สม่ำเสมอทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะเรา  
ทั้งหลายเห็นแม้ความประพฤติสม่ำเสมอขึ้นที่สูง ๆ ขึ้นไปของสมณ  
พราหมณ์เหล่านั้น เพราะฉะนั้น สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นจึงควร  
สักการะ ควรเคารพ ควรนับถือ ควรบูชา

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึง  
ตอบ

อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้เกิด

ปฏิบัติทาสของผู้ไม่มีราคะ

[๔๓๗] พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ถ้าอัญเดียรถีย์ปริพาชกถาม  
ท่าน

ทั้งหลายอย่างนี้ว่า ก็ทำทางและการปฏิบัติของท่านผู้มีอายุ  
ทั้งหลายเป็นอย่างไร จึงเป็นเหตุให้ท่านทั้งหลายกล่าวถึงท่านผู้มีอายุ  
ทั้งหลายอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ

เหล่านั้น เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ เป็นผู้  
ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือ  
ปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะแน่แท้

ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบอัญญเดียรถีย์ปริพาชก  
เหล่านั้นอย่างนี้ว่า จริงอย่างนั้น ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น ย่อมใช้สอย  
เสนาสนะอันสงัด คือป่าดงอันเป็นที่ไม่มีรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ซึ่งคน  
ทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จะพึงยินดี

ย่อมใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือป่าดงอันเป็นที่ไม่มีเสียงที่พึงรู้  
แจ้งทางหู ซึ่งคนทั้งหลายฟังแล้ว ๆ จะพึงยินดี

ย่อมใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือป่าดงอันเป็นที่ไม่มีกลิ่นที่พึงรู้แจ้ง  
ทางจมูก ซึ่งคนทั้งหลายดมแล้ว ๆ จะพึงยินดี

ย่อมใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือป่าดงอันเป็นที่ไม่มีรสที่พึงรู้แจ้ง  
ทางลิ้น ซึ่งคนทั้งหลายลิ้มแล้ว ๆ จะพึงยินดี

ย่อมใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือป่าดงอันเป็นที่ไม่มีไผฏฐัพพะที่  
พึงรู้แจ้งทางกาย ซึ่งคนทั้งหลายสัมผัสแล้ว ๆ จะพึงยินดี

ทำทางและการปฏิบัติของท่านผู้มีอายุเหล่านี้แล เป็นเหตุให้  
ข้าพเจ้าทั้งหลายกล่าวถึงท่านผู้มีอายุได้อย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น  
เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ  
หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัด  
โมหะแน่แท้

พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึง  
ตอบ

อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นอย่างนี้เถิด”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์และคหบดีชาวบ้าน  
นครวินทะ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “พระโคตมผู้เจริญ พระภาชิต  
ของพระโคตมชัดเจนไฟเรายิ่งนัก พระโคตมผู้เจริญ พระภาชิตของพระ  
โคตมชัดเจนไฟเรายิ่งนัก

พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ  
เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลง  
ทาง หรือตามประทีปใน

ที่มีด โดยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึง พระโคตมผู้เจริญ พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดทรงจำ

ข้าพระองค์ทั้งหลายว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต”

นครวินเทยยสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตร

ว่าด้วยการทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ์

[๔๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มี

พระภาคได้ตรัสถามว่า

“สารีบุตร เธอมีอินทรีย์ผ่องใส มีผิวพรรณบริสุทธิ์ผุดผ่อง เธออยู่ด้วยวิหารธรรมอะไรเป็นส่วนมากในบัดนี้”

ท่านพระสารีบุตรทูลตอบว่า “ข้าพระองค์อยู่ด้วยสุญญตาตวิหารธรรมเป็นส่วนมากในบัดนี้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ สารีบุตร ได้ยินว่าเธออยู่ด้วยวิหารธรรม ของมหาบุรุษเป็นส่วนมากในบัดนี้ เพราะวิหารธรรมของมหาบุรุษนั้นก็คือสุญญตา เพราะฉะนั้น ถ้าภิกษุหวังว่า เราพึงอยู่ด้วยสุญญตาวิหารธรรมเป็นส่วนมาก ภิกษุนั้นพิจารณาอย่างนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น เรามีฉันทะ(ความพอใจ) ราคะ(ความกำหนัด) โทสะ(ความขัดเคือง) โมหะ (ความลุ่มหลง) หรือ ปฏิฆะ(ความกระทบ) แห่งใจในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาบ้างไหม

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะ หรือปฏิฆะแห่งใจในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาอยู่ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมเหล่านั้นเสีย

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด



เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น เราไม่มีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะ หรือปฏิกิฆะแห่งใจในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา

สารีบุตร ภิกษุนั้นฟังตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๓๙] สารีบุตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น ๆ เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูบ้างไหม

เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกบ้างไหม

เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นบ้างไหม

เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะในโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายบ้างไหม

เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะหรือปฏิกิฆะแห่งใจในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจบ้างไหม

ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น เรามีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะหรือปฏิกิฆะแห่งใจในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อละบาปอกุศลธรรมนั้น

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาตโดยทางใด เราได้เที่ยวบิณฑบาตในประเทศใด และเรากลับจากบิณฑบาตจากบ้านโดยทางใด ในที่นั้น เราไม่มีฉันทะ ราคะ โทสะ โมหะ หรือปฏิกิฆะแห่งใจในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจ

สารีบุตร ภิกษุนั้นฟังตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๐] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราละกามคุณ ๕ ได้แล้วหรือหนอ” ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เรายังละกามคุณ ๕ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อละกามคุณ ๕

แต่ถ้าภิกษุนั้นพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราละกามคุณ ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นฟังตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและ

ปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๑] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราละนิวรรณ ๕ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังละนิวรรณ ๕ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อละนิวรรณ ๕

แต่ถ้าภิกษุนั้นพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราละนิวรรณ ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๒] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เรากำหนดรู้อุปาทานชั้น ๕ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังกำหนดรู้

อุปาทานชั้น ๕ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อกำหนดรู้อุปาทานชั้น ๕

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรากำหนดรู้อุปาทานชั้น ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๓] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญสติปัฏฐาน ๔ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔

แต่ถ้าภิกษุนั้นพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญสติปัฏฐาน ๔ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๔] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญสัมมัตต ๔ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญสัมมัตต ๔ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญสัมมัตต ๔

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญสัมมัตต ๔ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๕] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญอิทธิบาท ๔ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญอิทธิบาท ๔ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญอิทธิบาท ๔

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญอิทธิบาท ๔ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๖] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญอินทรีย์ ๕ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญอินทรีย์ ๕ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญอินทรีย์ ๕

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญอินทรีย์ ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๗] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญพละ ๕ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญพละ ๕ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญพละ ๕

แต่ถ้าภิกษุนั้นพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญพละ ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๘] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญโพชฌงค์ ๗ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญโพชฌงค์ ๗ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญโพชฌงค์ ๗

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญโพชฌงค์ ๗ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๔๙] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญอริยมรรค มีองค์ ๘ ไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๕๐] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเจริญสมณะและวิปัสสนาได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เรายังเจริญสมณะและวิปัสสนาไม่ได้ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญสมณะและวิปัสสนา

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราเจริญสมณะและวิปัสสนาได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๕๑] สาริบุตร อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เรา  
ทำ

วิชาและวิมุตติให้แจ้งได้แล้วหรือหนอ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่าง  
นี้ว่า เรายังทำวิชาและวิมุตติให้แจ้งไม่ได้” ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อทำ  
วิชาและวิมุตติให้แจ้ง

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า เราทำวิชาและวิมุตติให้แจ้งได้  
แล้ว ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและ  
กลางคืน อยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นแล

[๔๕๒] สาริบุตร ก็ในอดีต สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง  
ได้ทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดก็ได้  
พิจารณาแล้ว ๆ

อย่างนี้ จึงทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ ในอนาคต สมณะหรือพราหมณ์  
เหล่าใด

เหล่าหนึ่งจักทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่า  
นั้นทั้งหมดก็

จักพิจารณาแล้ว ๆ อย่างนี้ จึงทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ ในบัดนี้  
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ สมณะ  
หรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดย่อมพิจารณาแล้ว ๆ อย่างนี้ จึงทำ  
บิณฑบาตให้บริสุทธิ เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า  
เราพิจารณาแล้ว ๆ จักทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ

สาริบุตร เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสาริบุตรมีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อินทริยภาวนาสูต

ว่าด้วยการเจริญอินทริย

[๔๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุวันด กัชชังคลานิคม  
ครั้งนั้นแล อุตตรมาณพ ศิษย์ของปาราสิริยพราหมณ์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี  
พระภาคถึงที่ประทับ

ทูลสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว  
นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับอุตตรมาณพ ศิษย์ของปาราสิริ  
ยพราหมณ์ว่า

“อุตตระ ปาราสิริยพราหมณ์แสดงการเจริญอินทรีย์แก่สาวกหรือไม่”

อุตตรมาณพกราบทูลว่า “แสดง ขอรับ”

“แสดงอย่างไร”

“พระโคตมผู้เจริญ ในเรื่องนี้ ท่านปาราสิริยพราหมณ์แสดงการเจริญอินทรีย์แก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า สาวกของเราอย่าดูรูปทางตา อย่าฟังเสียงทางหู

ดังนี้เป็นต้น ขอรับ”

“อุตตระ เมื่อเป็นเช่นนั้น สาวกผู้เจริญอินทรีย์แล้วตามคำของปาราสิริยพราหมณ์ ก็จักเป็นคนตาบอด เป็นคนหูหนวกแน่นอน เพราะคนตาบอดย่อมไม่เห็นรูปทางตา คนหูหนวกย่อมไม่ได้ยินเสียงทางหู”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อุตตรมาณพศิษย์ของปาราสิริยพราหมณ์ ก็นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเชา หมดปฏิกฐาน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นว่า อุตตรมาณพศิษย์ของปาราสิริยพราหมณ์ นั่งนิ่ง เก้อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเชา หมดปฏิกฐาน จึงรับสั่งเรียกท่านพระ

อานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ปาราสิริยพราหมณ์ยอมแสดงการเจริญอินทรีย์แก่สาวกทั้งหลายเป็นอย่างหนึ่ง แต่การเจริญอินทรีย์อันยอดเยี่ยมในอริยวินัยเป็น

อย่างหนึ่ง”

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค บัดนี้เป็นกาลสมควรแล้ว ข้าแต่พระสฤคต บัดนี้เป็นกาลสมควรแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคพึงแสดงการเจริญอินทรีย์อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้”

“อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรื่องนี้ว่า

[๔๕๔] “การเจริญอินทรีย์อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิดความ

ไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้

แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้นถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหยาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจนั้น ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุ นั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรงมั่น เปรียบเหมือนบุรุษมีตาดีกระพริบตา แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ฉะนั้นเหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างรวดเร็วพลันทันที โดยไม่ยากอย่างนี้ อุเบกขาย่อมดำรงมั่น

อาณนทฺ นี้เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาอันยอดเยี่ยมในอริยวินัย

[๔๕๕] อาณนทฺ อีกประการหนึ่ง ภิกษุได้ยินเสียงทางหูแล้วจึงเกิดความ

ชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้นถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหยาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจนั้นที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุ นั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรงมั่น เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังดีดนิ้วมือได้โดยไม่ยาก แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจอันเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ฉะนั้นเหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างรวดเร็วพลันทันที โดยไม่ยาก

อย่างนี้

อาณนทฺ นี้เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูอันยอดเยี่ยมในอริยวินัย

[๔๕๖] อีกประการหนึ่ง ภิกษุดมกลิ่นทางจมูกแล้วจึงเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจทั้งความไม่ชอบใจ ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้นถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหยาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจนั้น ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุ นั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรงมั่น เปรียบเหมือนหยาดน้ำกลิ้งไปบนใบบัวที่เอียงนิดหน่อย

ยอมไม่ติดอยู่ แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและ ความไม่ชอบใจอันเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกขุรูปใดรูปหนึ่ง จันนั้นเหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างรวดเร็วพลันทันที โดยไม่ยากอย่างนี้ อุเบกขาย่อมดำรงมั่น

อานนท์ นี่เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจุมก อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย

[๔๕๗] อีกประการหนึ่ง ภิกขุลัมภทางสิ้นแล้วจึงเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ภิกขุ นั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้ง ความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้นถูกปัจจัย ประจักษ์ เป็นของหายาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและ ความไม่ชอบใจนั้น ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกขุนั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรง มั่น เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังตะล่อมก้อนเชพะไว้ที่ปลายลิ้น แล้วถ่มไป โดยไม่ยาก แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและ ความไม่ชอบใจอันเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกขุรูปใดรูปหนึ่ง จันนั้นเหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างรวดเร็วพลันทันที โดยไม่ยากอย่างนี้ อุเบกขาย่อมดำรงมั่น

อานนท์ นี่เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นอัน ยอดเยี่ยมในอริยวินัย

[๔๕๘] อีกประการหนึ่ง ภิกขุถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้วจึง เกิดความ

ชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ ชอบใจ ภิกขุนั้น

รู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิด ทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้นถูก ปัจจัยประจักษ์ เป็นของหายาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและ ความไม่ชอบใจนั้นที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกขุนั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรง มั่น เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจอันเกิด ขึ้นแก่ภิกขุรูปใดรูปหนึ่ง จันนั้นเหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างรวดเร็วพลันทันที โดยไม่ยากอย่างนี้ อุเบกขาย่อมดำรงมั่น

อานนท์ นี่เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทาง กาย

อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย

[๔๕๙] อานนท อภิปรายการหนึ่ง ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิด

ทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจนี้แล้ว ความชอบใจเป็นต้นนั้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหายาบ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งทีละเล็กละน้อย ประณีต คือ อุเบกขา ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจนั้นที่เกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุนั้นจึงดับไป อุเบกขาย่อมดำรงมั่น เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง เอาหยดน้ำ ๒ หยด หรือ ๓ หยด ใส่ลงในกะทะเหล็กที่ร้อนจัดตลอดวัน น้ำที่หยดลงยังเข้าไป ที่แท้หยดน้ำนั้นจะระเหยแห้งไปเร็วพลันทันที แม้ฉันใด ความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ฉะนั้น

เหมือนกัน ย่อมดับไปอย่างเร็วพลันทันที โดยไม่ยากอย่างนี้ อุเบกขาย่อม

ดำรงมั่น

อานนท นี่เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจอันยอดเยี่ยมในอริยวินัย

อานนท การเจริญอินทรีย์อันยอดเยี่ยมในอริยวินัย เป็นอย่างนี้แล

[๔๖๐] พระเสขะผู้กำลังปฏิบัติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิดความ

ไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ เพราะความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ความชอบใจและความไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ภิกษุนั้นจึงยึดอัด

เปื้อนหนาย รังเกียจ

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ เพราะความชอบใจ



ความไม่ชอบใจ ความ ชอบใจและความไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ภิกษุ  
นั้นจึงอึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจ

อานนท์ พระเสขะผู้กำลังปฏิบัติ เป็นอย่างนี้แล

[๔๖๑] พระอริยะผู้เจริญอินทรีย์แล้ว เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิด  
ความ

ไม่ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ถ้าเธอหวัง  
ว่า เราพึงมี

ความหมายรู้ในสิ่งที่ปฏิกุลว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่๑ ก็มีความ  
หมายรู้ในสิ่งที่ปฏิกุล

นั่นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุล  
อยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลนั่นว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุลอยู่๑

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ปฏิกุลและในสิ่งที่ไม่ปฏิกุล  
ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ปฏิกุลและสิ่งที่ไม่ปฏิกุล  
นั่นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลและในสิ่งที่ปฏิกุล  
ว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุลอยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลและในสิ่งที่ปฏิกุล  
นั่นว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุลอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งที่ปฏิกุลและสิ่งที่ไม่ปฏิกุลทั้งสองนั้น แล้วมี  
อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งที่  
ปฏิกุลและในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลนั้นอยู่๒

[๔๖๒] อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงเสียดายทางหูแล้ว ...

ภิกษุดมกลินทางจมูกแล้ว ...

ภิกษุลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ภิกษุถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

ภิกษุรู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว จึงเกิดความชอบใจ เกิดความไม่  
ชอบใจ และเกิดทั้งความชอบใจและความไม่ชอบใจ ถ้าเธอยังหวังว่า  
เราพึงมีความหมายรู้ ในสิ่งที่ปฏิกุลว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่ ก็มีความ  
หมายรู้ในสิ่งที่ปฏิกุลนั่นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิกุลอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุล  
อยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลนั่นว่าเป็นสิ่งที่ปฏิกุลอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ปฏิคุณและในสิ่งที่ไม่ปฏิคุณ  
ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ปฏิคุณอยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ปฏิคุณและในสิ่งที่ไม่ปฏิคุณ  
นั่นว่าเป็นสิ่งที่ไม่

ปฏิคุณอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงมีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิคุณและในสิ่งที่ปฏิคุณ  
ว่าเป็นสิ่งที่ปฏิคุณอยู่ ก็มีความหมายรู้ในสิ่งที่ไม่ปฏิคุณและในสิ่งที่ปฏิคุณ  
นั่นว่าเป็นสิ่งที่ปฏิคุณอยู่

ถ้าหวังว่า เราพึงเว้นสิ่งที่ปฏิคุณและสิ่งที่ไม่ปฏิคุณทั้งสองนั้น แล้วมี  
อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งที่  
ปฏิคุณและในสิ่งที่ไม่ปฏิคุณนั้นอยู่

อานนท พระอริยะผู้เจริญอินทรีแล้ว เป็นอย่างนี้แล

[๔๖๓] อานนท เราแสดงการเจริญอินทรีอันยอดเยี่ยมในอริยวินัย  
ไว้แล้ว แสดงพระเสขะผู้กำลังปฏิบัติไว้แล้ว แสดงพระอริยะผู้เจริญ  
อินทรีไว้แล้ว ด้วยประการอย่างนี้ กิจที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์  
เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์ อาศัยความอนุเคราะห์แล้วพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย  
ได้ เราก็ได้ทำแก่เธอทั้งหลายแล้ว

อานนท นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งฌาน อย่าได้  
ประมาท อย่าได้เป็นผู้เดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำปราศสอนของเรา  
สำหรับเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทมีใจยินดี  
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อินทรีภาวนาสูตที่ ๑๐ จบ

สฬายตนวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนาถปิณฑโกวาทสูตร ๒. จันโนวาทสูตร

๓. ปุณโณวาทสูตร ๔. นันทโกวาทสูตร

๕. จุฬราหุลวาทสูตร ๖. จฉกสูตร

๗. สฬายตนวิภังคสูตร ๘. นครวินททยสูตร

๙. ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตร ๑๐. อินทรีภาวนาสูต

อุปริปัญญาสก จบ

